

AZ ÉPISTOLÁKNAK
és
AZ EVANGELIUMOKNAK

Eszteendő által való Vasárnapokra és
leg fővebb Innepekre rendeltetett Kér-
désekkel és feleletekkel való Magya-
razattya.

NEGYEDIK SZAKASZ

Pünkösd után való hatodik
Vasárnaptól fogvást Advent
első Vasárnapig.

[1b: üres] [2a:] ENNEK AKÖNYVNEK TÁBLÁJA²

[α] hasáb:]

pünkösd után valo 6dik vasárnapon — —	1	[3a]
pünkösd után valo 7dik va. —	9	[7a]
pünkösd után valo 8dik va. —	23	[14a]
pünkösd után valo 9dik va. —	37	[21a]
pünkösd után valo 10dik va.	49	[27a]
pünkösd után valo 11dik va.	61	[33a]
pünkösd után valo 12dik va	70	[37b]
pünkösd után valo 13dik va.	82	[43b]
kántor szeredáján — —	92	[48b]
kántor péntekin. — —	104	[54b]
kántor szombattyán. — —	115	[60a]
pünkösd után valo 14dik va.	125	[65a]
pünkösd után valo 15dik va —	138	[71b]
pünkösd után valo 16dik va	154	[79b]
pünkösd után valo 17dik va	166	[85b]
pünkösd után valo 18dik va	178	[91b]
pünkösd után valo 19dik va	186	[95b]
pünkösd után valo 20dik va	198	[101b]
pünkösd után valo 21dik va	207	[106a]
pünkösd után valo 22dik va.	215	[111a]
pünkösd után valo 23dik va	223	[115a]

[β] hasáb:]

pünkösd után valo utolso va	233	[120a]
-----------------------------	-----	--------

A szentek Innepein

szent M: Magdolna —	I	[126a]
szent Jakab Apostol.	VI	[128b]

*[A címlap lehet hogy idegen kéz írása, nem Mikesé.]

² [A felsorolást két hasábra írta, mint az előző három szakasz esetében.]

ur szine változása —	XIII [132a]
szent Iórintz — —	XX [135b]
Nagy Boldog Aszszony —	XXVIII [139b]
szent Bertalan —	XL. [145b]
kis Aszszony. — —	XLIX [150a]
szent Máthé — —	LIX [155a]
szent Mihály —	LXX [160b]
szent Simon. és judás —	LXXVIII [164b]
Minden szentek, —	LXXXIV [167b]
A halottak napján —	XCVIII [174b]
szent Márton — —	CIV [177b]

[2b: üres] [3a:] Esztendő által valo vasárnapokra, és legg fovebb Innepekre rendeltetett Epistolaknak, és Evangyéliumoknak, kérdésekel, és feleletekel³ valo magyarázattya.

PÜNKÖSD UTÁN VALO 6^{DIK} VASÁRNAPON.

Imádság

Minden jó erköltsöknek Istene, akitől származik avalóságos jó,
5 hintsed sziveinkben szent nevednek szeretetét, és gyarapíts meg
minket abban a gondolatba. melyet avallás ád, ugy hogy fogatosasá
tévén azt a jót, melyet belénk adtz, meg is tarttsad azt ajót. fel ger-
jesztvén bennünk, az áitatoságnak buzgoságát, ami urunk. J. k.

Epistola.

Szent pál. rom 6. 3.

Nem tudgyatoké, hogy valakik meg kereszteltettünk a kristus Jé-
10 ban, az ő halálában kereszteltettünk meg, mert el temettettünk véle
együt akereszttség által ahalálban, hogy a mint akristus fel támadot
halottaiból. az Attyának ditsősége által. ugy mi is az életnek ujsá-
gában járjunk, mert ha bé oltattunk az ő halálának hasonlatosága
szerént, a fel támadásban is ugy leszünk, azt tudván hogy a [3b:] mi
15 régi emberünk, véle egyetemben meg feszitetett, hogy el rontassék
abünnek teste. és többé ne szolgáljunk abünnek, mert aki meg holt,
meg igazult a büntől, ha pedig meg holtunk akristusal. hiszük:
hogy együt is élünk akristusal., tudván hogy a kristus halottaiból
fel támadván, már meg nem hal., ahalál többé őrajta nem uralkodik,
20 mert hogy meg holt abünnek, egyszer holt meg,; hogy pedig él, az
Istennek él, így álittsátok ti is magatokot, meg holtaknak abünnek,
élőknek pedig az Istennek, a mi urunk Jéus kristus által.

³ feleletek(nek)el [el (nek) fölé írva.]

K. Mitsoda a krisztusban. és az ő halálában valo kereszttség?

F A krisztusban valo kereszttség a. hogy meg legyünk keresztelkedve. azon kereszttséggel. amelyet rendelt, hogy ő benne hidgyünk, ő hozzája ragaszkodgyunk, és véle meg egyesüllyünk, az ő halálában
 5 valo kereszttség a, hogy meg halyunk avéteknek, valamint ő meg holt, az Ádám életének, valamint szent pál mondgya, *el temettettünk véle együt, akereszttség által, ahalálban.* mert a kereszttség előnkben adgya az ő halálát, és el temetésit, valamint hogy ő holtan szállot akoporsóban, és elevenen jöt ki abból., ugy az ember is akereszttségnek vizében, bünösön mégyen, és abból ki kél mint igaz, és Isten fia, ugyan ezt is jelentette az előtt, akereszttségnek Ceremoniája, a midön egészen avizben merítették azt, akit kereszteltek, [4a:] és onnét mindgyárt ki vonták, a véteknek meg halni a, hogy azt el hagyuk,⁴ annak ellene mondgyunk, meg menekedgyünk a vétek birodalma
 10 alol. valamint hogy a krisztus fel támadván, el hagyá halando⁵ életét, és meg szabadult ahalál birodalma alol.

K. Mit tésznek ezek a szók, a mint akrisztus fel támadot, az Atyának ditsősége által, ugy mi is ez életnek ujságában járjunk?

F Ezek a szok azt teszik, hogy valamint akrisztus halottaiból fel
 20 támadot, ugy mint ember, az Atyának hatalmával, és hogy tölle, ditsőséges, tsendes, szenvedhetetlen. és halhatatlan életet vett, mi is meg halván a véteknek, a kereszttség által, új életbe kel járnunk, a mely anyira különbözék a vétek, és az ő ember élettyétől, valamint a fel támadot krisztus élettye különbözék az ő halando élettyétől,
 25 egy soval. az uj életben valo járás, nem más, hanem hogy az igasságban., a felebarati szeretetben, és Istenesen élyünk, és hogy többé ne más igazgassa szándekinkot, beszédinket, és tselekedetinket, hanem az Isten törvénye, és az ő akarattya, és az ő lelke légyen élete életünknek, és így nem követtyük többé, az ő ember akarattyát,
 30 hanem az ujjét, aki is akrisztus.

K. Magyarázd meg nekünk ezeket aszókót, mert ha bé oltattunk az ő halálának hasonlatosága szerént, a fel támadásában is ugy leszünk, ?⁶

F Ezek a szók meg mutattyák hogy akrisztusal meg testesültünk akereszttség által, és ő belé oltattunk szoros egyesé-[4b:]gel, valamint

⁴ hagyuk, [Javítva: *higyük*ből.]

⁵ halando [o — fölött áthúzott vessző.]

⁶ [Az idézet nincs aláhúzva.]

az oltó ág, afájában, hogy egy test legyünk ö véle, valamint az oltó ág, hogy a fájától veszen életet, a melyben oltatott, ugy mi is akristusban oltatván, és tagjaivá lévén, az ő lelkével kel élnünk, ugy hogy, ha részt veszünk, szenvedésiben és halálában, meg ölvén magunkban a vétket, és atesti kívánságokat, apenitentzia tarto és⁷ sanyaru étlettel, aző fel támadásában is részünk lészen.

K kitsoda az az, ó ember akiről szent pál mondgya hogy fel feszítet akristusal. ?

F Az, arendeletlen természet, aroszra valo hajlandóságunk, amely velünk ateremtő helyet. ateremtet állatot szereteti, és avilági dolgokhoz kaptsol. efeszitetet fel tehát a kristusal, aki is abünös testhez. hasonlo testet vévén magára, a mi büneinkel együt akerezstre feszítette, meg érdemelvén nekünk halálával a kegyelmet. hogy avétek ellen álhassunk, valamint hogy a fel feszítetet senem mozoghat, senem mivelhet, ugy a rosz kívánság,⁸ amely nem egyéb, hanem a bennünk lévő rosz hajlandóság, meg zaboláztatván kegyelmének erejével, ne légyen többé se mozgása, se tselekedete, a melyekel a vétekre vihessen minket, és az Istentől el válaszson.

K Mitsoda az a bün és abünnek teste. a melyről szól az Apostol.

F A nem más, hanem ugyan azon rosz kívánság, mely [5a:] büntetése az első ember vétkinek, emagában nem vétek, hanem akor vétek, mikor ennek engednek, erre hajlanak, és követik indulatit, ez a vétektől jö, mondgya, atridentinum gyűlés, ezt a keresztség le nem ronttya, az Isten azt bennünk meg hagyta. azért, hogy szüntelen az ellen hartzolván, gyözedelmet is vegyünk. rajta, akristus kegyelmével, szent pál ezt bün testének nevezi. mert sok féle rosz hajlandóságokból áll, a melyek, minden vétkeknek magjai, azt mondgya tehát. *hogy az ó ember fel feszítetet, hogy el rontassék abünnek teste, és többé ne szolgállyunk abünnek,* az az, hogy magunkban meg ölyük⁹ a tisztátalanságot, és atöb vétkeket, melyek annak tagjai, ugyan ezt is tselekeszik amidön el hagyák azoknak tselekedetit, ha azokat meg utállyák, az Istenhez valo szeretettből, és azokért eleget tésznek, apenitentzia tartásal.

K. Mit tésznek ezek a a szók, aki meg holt, meg igazult a bünnek. ?

F Azt. teszik, hogy a ki meg holt rosz kívánságinak, és avilágnak, a meg igazult, valamint egy meg holt rab, nintsen már az ura hatalmas

⁷ és és [Sorvégen és sor elején.]

⁸ kívánság, (nak.)

⁹ [Ékezethiba:] olyük

alat, ugy egy olyan keresztyén, aki meg holt a véteknek, akereszttség által, meg szabadult, az ördög, és avétek rabságából,, mind végig is kel meg maradni abban a szabadulásban, mert meg halván, valamint akristus meg holt, élni is kel néki a kristusal, mivel akristus fel támadot, és többé meg nem hal, minékünk sem kel tehát viszá térnünk abünre, az után hogy annak ellene mondottunk, nem is kel annak többé szívünkben [5b:] uralkodni, ezért is mondgya szent pál, hogy a kristus egyszer holt meg abünért, mert magára vette volt, a bünért valo büntetést, hogy azt el töröllye, és hogy alolla az embereket fel szabadittsa, de most élvén, az Istennek áll, Isteni étettel,, és az ö elete örökös léssen.

K. Az Apostol miért akarja hogy magunkot ugy tekéntsük mint meg holtakat avéteknek., és mint élöket az Istennek a kristusban,?

F Azt akarja még egyszer¹⁰ meg mutatni, hogy ez után nem kel a véteknek, és arosz kívánságnak uralkodni, mi bennünk, és többé rendeletlen kívánsági alá ne vessen., meg menekedvén egyszer hatalma alol, minden szándékinkot és tselekedetinket az Isten ditsőségire kel szentelnünk, és egyedül ő nékie élnünk, álhatatoságal kaptsolván magunkot hozája, de ezt akristusban vihettyük végben, aki is ami fejünk. és közben járonk, akiben oltattunk, és a kiben vagyon ami életünk.

Évangyélium

szent Mark. 8. 1.

Azokban a napokban midön ismég sok sereg volna. és nem volna mit enniek, egybe híván atanitványokat, mondá nékik, szanom a sereget. mert imé már harmad napja. hogy velem vannak, és nints mit enniek, és ha éhen botsátom el őket, házokhoz, el fogyatkoznak az uton, mert némellyek közüllök meszünen jöttek, és felelének néki az ő tanitványi, honnét elégitheti meg ezeket valaki kenyerekkel it apusztában, és kérdé őket, hány kenyerek¹¹ vagyon. [6a:] hét, mondának néki, és parantsolá aseregnek, hogy le telepednék a földön, és vévén a hét kenyeret. halágot adván. meg szegé, és adá atanitványinak, hogy eleikbe tennék. és a sereg eleibe tevék, kevés halatskajok is vala. azokat is meg áldá, és eleikbe hagyá tenni. és evének, és

¹⁰ egyszer [g — hosszú /-ből javítva.]

¹¹ kenyerek [Javítva: kenyereket-ből.]

meg elégedének, és a meg maradtot hulladékokból hét kosárt szedének fel., valának pedig akik ettek vala, úgy mint négy ezeren, és el bortsátá őket.

Magyarázat.

K. Mit tanulhatunk a máj Évangéliumban lévő népnek példájából?

F 1. Azt tanulhattuk, hogy mitsoda buzgo indulattal. kellene keresnünk akristust, és mind azt, valami avallásra, és ami kötelességre oktathatna. 2. az a példa szemünkre hánya a mi lágyságunkot,¹² amelyel meg tsökenünk mihent valamely akadályt látunk azüdvesség uttyában, 3 erre apéldára valo nézve, nagyob bátorságal. és álhatatoságal kellene járnunk azüdvesség uttyában, és nagy örömel, mivel ez a nép akristust kisérvén, harmad napig tsak ötet halgatta, nem gondolkodván atesti szükségéről, és tsak a lelki szükségéről foglalatostokodván, a fáradságot anyira szenvedék, hogy tsak nem el fogyatkozának, hol találhatni hasonló keresztyéneket ezekhez a sidokhoz. ? menyin vannak kik aleg kiseb alkalmatlanságtól is tartanak, és tsak hamar el vesztik minden kedveket

K. kitsodák azok, akikhez az ur, leg több szánakodásal vagyon. ?

[6b:] F Azok akik meszünen térnek viszá, tudni illik., akik minek utánna sokáig maradtanak volna a vétekb. és arosz szokásokban, az Istenhez viszá térnek, az ilyeneknek, sokal többet kel szenvedni, és munkálodni, mint sem másoknak, és több szükségek¹³ is vagyon a segítségre, de bizodalmok is lehet, a midön akegyelemnek indulatytát érzik szivekben. és fel indittya benne az akaratot, akristushoz valo meg térésre, és remélhetik hogy a mit el kezdet benne, el is végezi, mi lehet nekik, nagyob vigasztalásokra, mint ezek akegyes szók, *szánom anépet, ha éhen¹⁴ bortsátom el őket házokhoz, el fogyatkoznak az uton, mert némellyek közüllök. meszünen jöttek*, ezek aszók, meg bizonyittyák, hogy mitsoda jószágal veti reájok irgalmas tekéntetit, hogy meg segittse őket, el fogyatkozásban. és gyengeségekben.

K. Mit jelent ahét kenyér. meg szaporításának nagy tsudája ?

F Jelenti azt a nagy tsudát. a melyel munkálodik akristus. a hivekben, akiket táplállya belső képen. amaga lelkének titkoson

¹² lágyságunkot, [u—i-ből javítva.]

¹³ <segítség> szükségek [Beszúrás a törlés fölött.]

¹⁴ éhen [h — javítva.]

valo erejével, azt is akarja, hogy szüntelen tsudálljuk, az ő kegyelmének el fogyhatatlan gazdagságát, amely mind azokban akik az Istené, azokat a jókót miveli, a melyeket ők mivelik, és amely, a maga munkáiban., magát, vehetetlen képen meg szaporította, és változtatta, ugyan ezért is tartozunk néki örökös hálá adással, mivel kegyelme nélkül semi jót nem tselekedhetnénk, de azzal nintsen nekünk semi se lehetetlen, se nehéz.

[7a:] K. Mit jelent ahét kenyér., a mely bőséggel elegendő volt, az egész sereg táplálására?

10 F Jelenti a szent Léleknek hét ajándékát, a melyek bőséggel táplálják. lelki eledel. az egész világra el terjedtet fogadot fiaikat, ahét kenyérnek ki osztogatása. a melyeket akristus a népnek ki osztogatá, nem maga, hanem az Apostoli által, jelenti vilgosan. azt a függést, a melyben akarja hogy legyenek ahivek. az egyházi szolgálkól.,
15 és apásztori hatalomtól, akik által is osztogattya ki szolgálainak, az ő kegyelmének, és beszédének kenyerét. és attól igen tarthatunk, hogy érdemetleneké ne tegyük magunkot, ehez az Isteni eledelhez, és hogy éhen. el ne veszünk, hogy ha hiven meg nem maradunk ebben a függésben. és ha alelki eledelt másut keresük, és nem a magunk plébániájában.
20

PÜNKÖSD UTÁN VALO 7^{DIK} VASÁRNAPON

Imádság

oh' Istenünk akinek rendelése. meg nem tsalatkozik, igazgatásában, kérünk tégedet alázasósággal, hogy távoztasd el tollünk, mind azt, a mi nekünk árthatna, és ad meg mind azt, a mi nekünk hasznos. ami urunk. J. k.

Epistola.

szent pál. rom. 6. 19

25 Ember szerént mondom, ati testeteknek erőtlenségéért, mert amint adtátok ati tagjaitokat atisztátalanságnak szolgálattýára, és ahamiságnak ahamiságra, ugy adgyátok [7b:] most ati tagjaitokat. az igazságnak szolgálattýára, ameg szenteltetésre, mert midön abünnek szolgálai voltatok, szabadosok az igazságtól, mitsoda gyümölsötök
30 volt. azért akor azokban, a melyeket most szégyenletek, mert azok-

nak vége ahalál, most pedig meg szabadítván, abüntől, az Isten szolgálai lévén pedig, gyümölsötök vagyon a meg szenteltetésre, végetek pedig az örök élet, mert abünnnek zoldgya ahalál, az Isten malasztya pedig azörök élet, a mi urunk Jésus kristusban.

Magyarázat

⁵ K. Honnét jö az a testi gyengeség, amelyre az Apostol vigyáz, amidön hivatalunkra oktat?

F. A testnek gyengesége, atestnek meg romlásától vagyon, aki is oly igen meg romlot, avétektől fogvást, hogy az embert mint egy erővel viszi aföldi dolgok felé, aki inkább áll, atest, és érzékenységek¹⁰ kívánsági szerént, mint sem a lélek kívánsági szerént, a rosztat tselekeszi, melyet nem akarja, és ajót nem tselekeszi, amelyet akarná.

K. Mitsoda értelemel mondgya az Apostol. hogy emberi mód szerént szól, ami testi gyengeségünkért?

F Mert nem kényszeritti ahiveket mind arra, amire kényszerithetné,¹⁵ mivel meg elégszik azzal. hogy tsak anyit tselekedgyenek, az Istenért, amenyit tselekedtek avilágért, és anyit az igazságért, amenyit ahamiságért, mint ha lehetne [8a:] valami hasonlítást teni aközöt. a mivel az Istennek tartoznak, és amit azö ellenségiért tselekesznek, atehát akeresztyéni aitatóságának leg aláb valo gradusa, hogy az Istent hasonlo hűségel, és buzgoságal szolgállyák, valamint azvilágot, szolgállyák, ugyadgyák tagjokat az igazságra, valamint azt adták ahamiságra, és atisztátalanságra, mind azon által. tsak ez is ritka mostanában, de mit lehet többet tselekedni Istenért, mint az, amit a világot szeretők tselekesznek a világért, ? azt lehet tselekedni, hogy készek legyünk²⁰ mindent el veszteni, és mindent szenvedni, söt még életünket is fel áldozni avallásért, és az Isteni szolgálatért,; ezt rend szerént nem tselekeszik avilágért, és avétekért, mivel kitsoda akarna. vétket tselekedni. ha bizonyoson tudná. hogy mindgyárt el veszti minden jóságát, vagy életét, az Istenért, és avallásért pediglen. sok számu martyrumok elvesztették jóságokat, és életeket, ugyan eszerént is készek tselekedni mind azok, kik azon igyekeznek hogy meg nyerhesék akeresztyéni tekéleteséget.

K. Véteké a mindenkor, a midön valaki atisztátalanságra, és ahamiságra adgya tagjait, nem történhetiké ameg, hogy az indulatnak²⁵ sebesége olyan. hogy az el ragadgya erővel gondolatlanul. és szabadság nélkül.

F Az első indulat, mely meg előzi az okoságot, ma-[8b:]gában nem vétkek, mert a nintsen hatalmunkban., hanem ha, a mi azt okozhattya, mivel, példának okáért, aki azon nem igyekezik amenyiben azal tartozik, hogy rosz indulatit. meg zaboláza, vétkes azért az első
⁵ indulatért, mivel a fel nem indult volna benne, ha magára vigyázot volna, és ha az ellen állot volna, számot is ad az első indulatokért az olyan, aki meg részegszik, és akinek abor el veszi azeszét, mivel olyan sok rosz dolgokat tselekeszik részeg korában,¹⁵ a melyekért vétkes lészen Isten előtt, aki vétkezni nem akar, el kerüli az alkal-
¹⁰ matoságot, a ki a veszedelmet szereti, mondgya aböls. el is vész abban, az első indulat tehát magában nem vétkes, hogy ha arra se okot, se alkalmatoságot nem adnak, de ezeken kívül vétkes, mert az elmének magára kel vigyázni, és az akaratnak. ellene kel állani az indulatnak, mihent valamely tagunkal segittyük azt a rendeletlen
¹⁵ indulatot, már az, nem első indulat, vétkek nélkül meg sem lehet, szent Thamás tanítása szerént, példának okáért, a soha sem szabad hogy a kézel segittsük aharagot, akár mely hirtelen valo légyen is a, hogy valakit megölyünk, hogy lopjunk, hogy valakivel roszul bányunk, se hogy eleget tegyünk valamely [9a:] rendeletlen kívánságnak,¹⁶
²⁰ se hogy a szemet olyanra fordítsuk. a mi kísérhetne, sefüleinket arosz beszédek halgatására, se nyelvünket, hogy valakit meg szol-lyunk, vagy szidgyunk, és így atöbbi, mivel akár mely nagy légyen is az első indulat, de mind ezek tilalmasok, az Apostol azt hagyta né-
²⁵ künk, hogy meg ne engedgyük avétek uralkodását, az az, arosz kívánságét, ami halando testünkben, és hogy ne engedelmeskedgyünk arendeletlen kívánságoknak. rom. 6. 12.

K. Miért nem szabad avétekre adni tagjainkat?

F Mert akereszttség által. akristus tagjaivá lettünk. az Apostol szerént, és a szent Léleknek templomivá, az Isten vérin váltattunk meg,
³⁰ nem vagyunk tehát mi magunké, hogy azt tselekedhesük testünkkel, és tagjainkal., amit akarjuk, mind azok, az Istennek szenteltettek, ebben a szenttségben, 1 cor. 6. 15. 19. 20. azért szoros kötelességgel. tartozunk az Istent ditsöiteni, és azon Apostol szerént, öttestünkben, és lelkünkben hordozni, mivel mindenik az övé, hogy ha másra,
³⁵ és nem erre avégre élünk atesttel. és atagokkal. a rendeletlenségre., és a vétekre. tzelezünk.

¹⁵ korában, [b — g-ből javítva.]

¹⁶ [Ékezethiba:] kívánságnák,

K. Hogy kel az igazságra adni atagokat.?

F ugy hogy azokal. tsak az Évangyelium szerént kel élni, kövesük akeresztyéni jó erköltsöket, és mivellyük ajó tselekedeteket, példának okáért. arosz kivánság arra inge-[9b:]rel. hogy valamely személyre tisztátalanságra vivő tekinteteket vessek, az Évangyelium ezt nekünk tilttya, ha szemeimet arra a személyre vetem, eszközi lésznek avéteknek, hogy ha pedig el forditom rola, akoron azokat az igazságra adom, atöbb tagok felöl is hasonlot mondhatni, mindennek kel engedelmeskedni akristusnak, mert mindent meg váltot, és hogy minden néki szenteltetett.

K. Miért mondgya szent pál, hogy szolgálja lévén a véteknek, szabadok vagyunk az igazság iránt, és hogy meg szabadulván avétektől. az Isten, és az igazság szolgáljává lettünk.? rom. 6. 18.

F Mert az ember nem azért teremtetet, hogy senkitől ne függön.,
15 hanem hogy szolgálja lenne az Istennek. az ő örökös urának, és terem-
tőjének, ha pedig ő tölle nem akar fuggeni, avéteknek rabjává léssen.
és annak a teremtet állatnak, akinek szeretete uralkodik benne, két
urnak pedig nem lehet szolgálni. se egyszers mind nem engedelmes-
kedhetik. atest, és alélek törvényének, aki egy alá vettetet, nem lehet
20 hogy a másik alat is legyen. ellenben pedig aki avétek alol meg sza-
badult, az Isten, és az igazság szolgáljává lett, mivel azért mond ellene
avéteknek, hogy az Istennek engedelmeskedhesék és ötet szolgál-
hasa, követvén akeresztyéni igasságot, [10a:] valóságos szabadság
az Istent szolgálni, mivel ötet, tiszta szeretettel szolgállyák, és nem
25 másért. hanem tsak magáért, ő is az egyedül valo jó, és jutalom. mi-
vel egy régi szent Atya szerént, az Isteni szolgálat uralkodás. az is
avalóságos¹⁷ szabadság., a midön szeretettel szolgállya valaki az örö-
kös urát, tsalárd szabadság, a világot, a testet, és az ördögöt szolgálni,
mert ezek olyan kegyetlen urak, akik azért kívánnak rajtunk ural-
30 kodni, hogy el veszessenek.

K. Mik követik. a véteknek valo szolgálatot.?

F Annak gyümöltse az Apostol szerént, az otsmánység: és agyalá-
zat, és annak vége ahalál, és az örökös halál, egy valóságos¹⁸ meg
tért bünös, szégyenli ha esziben jut, vétkeinek¹⁹ tselekedetit, hát még
35 amidön abban el vala merülve, mit vett abbol egyebet magának,
hanem gyalázatot, az olyan tselekedetért, amelytől irtoznak, ajó

¹⁷ avalóságos <szereket> szabadság.,

¹⁸ valóságos [l javítva k-ból?]

¹⁹ [Sorvégen:] vét- [új sor elején:] vétkeinek

erkölsüek,²⁰ annak vége ahalál, de az örökös halál, mert az Isten örökös életünk lévén. avétek mely tölle el távoztat, az örökös halálra vett minket, hogy ha penitentiát nem tartunk.

K. Mik követik az igasságot?

⁵ F. Annak gyümölte atisztelet, az öröm, melyet okozza. az Isteni szeretet. ajó lelki üsméretnek nyugodalma, [10b:] és annak vége az örökké való²¹ élet, amely abból áll, hogy az Istent tekéletes szeretettel szeresük, és ötöt örökösön birhasuk, ez az örök élet. az irás szerint, jutalma a jó tselekedeteknek, mind azon által, az Apostol azt¹⁰ mondgya, hogy az, az Isten kegyelme, és ajándékja, mivel a jó tselekedetek melyek azt meg érdemlik, az Istennek irgalmasága, és kegyelmének²² ajandéki, aki meg koronáza ajándékit, mondgya szent Agoston. amidön meg koronáza érdeminket,

K. Miért mondgya szent pál. hogy a halál soldgya avéteknek?

¹⁵ F Mert akik avéteknek szolgálnak, és annak hamiságára adgyák magokat, nem olyanok mint a soldosok kik akirályokat szolgállyák. hogy töllök soldot vévén, élhesenek, mivel avétek gyalázattal, és veszedelmes halálal fizet azoknak, kik ötöt szolgállyák, meg öli lelkeket, el távoztatván azokat az Istentől. a ki avalóságos élet, meg öli²⁰ a testeket, mivel avétek, oka, aléleknek, atestől való meg válásának, és az egész embert meg öli az örökké való halálra vetvén lelkét és testét.

Evangyélium.

szent Matth. 7. 15.

Ójátok magatokat, ahamis profétaktól, kik hoz-[11a:]zátok juhok ruháiban jönnek, belől pedig, ragadozo farkasok, az ő gyümölteokról²⁵ üsmeritek meg őket, vallyon szedneké atövisekről szöllöket, vagy az bojtorjánokrol fügéket, így minden jó fa, jó gyümölteöket terem. agonosz fa, pedig gonosz gyümölteöket²³ terem. nem teremhet ajó fa gonosz gyümölteöket, sem agonosz fa jó gyümölteöket nem teremhet. minden fa, amely jó gyümölteöt nem hoz, ki vágattatik, és atüzre³⁰ vettetik, azokáért, az ő gyümölteökről üsmeritek meg őket, nem

²⁰ erkölsüek, [Szóvégi e — k-ból javítva.]

²¹ való <halál.> élet,

²² kegyelmének [nek: utólag beírva, az é ékezetével együtt: kegyelmé, nek]

²³ gyümölteöket [g — t-ből javítva.] terem.

minden aki mondgya nékem, uram, uram, megyen menyeknek országában, hanem aki az Atyám akarattját tselekeszi, aki mennyekben vagyon., amegyen mennyeknek országába.

Magyarázat

K. kitsodák azok ahamis proféták, akiktől parantsollya²⁴ az ur.
5 hogy ójuk magunkot, ?

F Azok, kik eretnekségeket kezdenek, kik hamis szin alat el válnak az Anyaszent egyháztól, és az óllyanok, kik az Anyaszent egyházban lévén, hamisan igazgattyák aelleket, az elsők szines igazsággal, és²⁵ reformálásal fedezik bé magokot, az utolsok, akülső áitatóság alá
10 rejtik magokot, amely tsa-[11b:]landó, és a mely, az ördög keleptzéjiben ejti aelleket, ezekről szól akristus, hogy ajuhok böriben öltöznek, szent pál is ezeket, szépen le írja, amidön azt hagyja ahiveknek, hogy vigyázanak azokra, kik viszá vonásokat, és botránkozásokat szereznek, atudományon kívül, amelyet tanultak, és távozanak el azoktól,
15 mert effélek akristusnak nem szolgálják, hanem az ő hasoknak, és az édes beszédekkel, és áldásokal. el hitetik az ártatlanok sziveit, rom. 16. 17. 18. az ur az illyeneket nevezi ragadozo farkasoknak. mert mindenik, a maga modgya szerént, el ragadgya, akristus nyájából valo juhokot, hogy azokot maga mellé vévén, amaga részire hodittsa,

20 K. Mitsoda. a szokások, az illyen hamis igazgatoknak, vagy direktoroknak, ?

F A hogy, emberi okoskodásal., és elmével. másokot el áltassanak, azal, hogy a széllyeseb, és alkalmatosab. uton is lehet üdvezülni, hogy nem tartoznak, oly szoros, és nehéz utat követni, hogy atsak atekél-
25 leteségre valo tanáts, hogy az Évangyéliumi tudományokot, melyek oly nehezeknek tettzenek, lehet más képen magyarázni, egy szoval. hogy mindeneket üdvezithessenek, az üdveséget, könyebbé akarják tenni, akristusnak mondása ellen. aki azt mondgya, hogy kevesen. vannak, akik üd-[12a:]vezülnek, kevesen talállják meg, az üdve-
30 ségnek uttyát, hogy²⁶ kel annak igen igyekezni, aki a szoros kapun akar bé menni, mivel aszéllyes útt, aveszedelemnek uttya, evégre

²⁴ [Sorvégen:] pa [új sor elején:] parantsollya

²⁵ <fedezik bé> és reformálásal fedezik bé

²⁶ <hogy> hogy [Törlés a sor végén.]

is akarja.²⁷ hogy az olyanoknak beszédgyektől ojuk magunkot, kik ezeket ellenkezőt tanítanak.

K. Miről akarja hogy meg üsmérjük mind az egyikét, mind amásikat, ?

⁵ F két jelt ád, melyekről meg lehet őket üsmérni, az első a, hogy az olyanok magoktól jönnek, nem az Isten küldi őket, valamint a valóságos pásztorokat küldi. az eretnekek nem küldettek. se rend szerint, mert nem az Anyaszent egyházból valok, és hogy succesiojok nintsen. az Apostoloktól fogvást, az ő idejekig. se rend kívül, mivel
¹⁰ azt meg nem bizonyíthatták., se a jelek, se aproféták²⁸ által., a második jel a, hogy meg lehet üsmérni mind egyikét, mind a másikat tselekedetekből, valamint a fát gyümölséről, ha kép mutatok, sokáig el nem titkolhatták magokat., ameg romlot sziv hamar ki mutattya magát, akevelység. nagyra vágyás, fősvénység, irigység, amásokon
¹⁵ valo uralkodás, és más egyéb ilyen természet, mely az olyanokban szokot lenni, ki mutattya magát, ha egyszer nem, mászor, magok viselésében, meg üsmérhetni még őket, aző uj dolgokat²⁹ valo tanításokrol., ameg gazdagulásra [12b:] valo igyekezetekről. arrol. hogy a nagy renden lévőeknek, és agazdagoknak, kedveket keresik, és több
²⁰ illýen effélékről.

K Mit ért az ur, a jó, és arosz fán ?

F Meg láthattuk az ur beszédiből. aki azt akarja hogy kövesük a jó pásztorokat, és ójuk magunkot a roszaktól. és hogy ezeket meg üsmérhettyük tselekedetekről, valamint a fát gyümölséről, mert
²⁵ minden jó fa jó gyümölsöt terem, így egy valóságos pasztor, akinek igazság vagyon lelkében, és szeretet szívében. olyan mint egy jó fa, a mely jó gyümölsöt hoz, és nem hozhat roszt, se magában, se másokban., mind addig valamég az igazságot, és a szeretetet követi, ellenben pedig egy hamis pásztor, akinek elméjiben atévelygés, és a
³⁰ világi tudomány vagyon, és sziviben arosz kívánság, a magához valo szeretet, és anagyra vágyás, roszt gyümölsét hozza. és jót nem hozhat, se magának. mind addig valamég elméje, és szive szerint áll, se másoknak, kik őtet halgatták, és követik.

K. Nem leheté ezt minnyájan akeresztýenekreis magyarázni,

³⁵ F Igen is lehet, vagy jó, vagy roszt fa, minden keresztýén, a szerint, amint már az elméjiben vagyon az igazság, vagy a hamiság, és a sziv-

²⁷ évégre is akarja. <evégre is akarja.>

²⁸ aproféták [á — é-ből javítva.]

²⁹ [Javítva: dolgokrolból.]

ben, az Isteni, vagy a magához való szeretet, [13a:] az első szent Agoston szerént, gyükere minden jónak, és a másika, szent pál. szerént, minden gonosznak agyükere, mindenik meg üsmérteti tehát magát. amaga tselekedeteiből, és maga viselésiből, könnyen meg üsmérhetik hogy mitsoda indulatból munkálodik. és mitsoda szeretet ural-
5 kodik szivében, ha jóé, vagy rossz fa.

K Mit tesznek ezek a szók, *minden fa, mely nem hoz jó gyümölsöt, ki vágattatik, és a tüzre vettetik.*?

F Azt teszik, hogy nem elegendő az üdveségre., hogy rózsat ne
10 tselekedgyünk, hogy külső, otromba, és otsmány vétekben ne esünk, hanem jót kel tselekedni, ajó tselekedeteknek gyümölsét kel hozni, és az Évangélium tanítása szerént kel élni, aki ezt nem tselekeszi, bizonyára az örökké való tüzre vettetik, ha szinte más rózsat nem
15 tselekedet volna is, hanem hogy a maga rendének, és hivataljának gyümölsét nem hozta, és keresztyéni munkákat nem tselekedet, a gyümölstelen fát, szintén úgy ki vágják és meg égetik, valamint
20 arosz gyümölsöt hozó fát, jó tselekedetek nélkül nem lehet részesülni az örökös jutalmakban, igen nagy tévelygés volna azt gondolni magunkban, hogy azok nélkül lehet üdvezülni. tsak a szenttségekhez
járullunk, némelykor, ahit ágazattya, hogy a hit jó tselekedetek
25 nélkül meg holt, meg holt hittel, és jó tselekedetek nélkül. [13b:] a menyeknek országában bé nem lehet menni, mivel szent jakab, szerént, az ördögökis hisznek, és hogy szent Agoston, az Isteni szeretet nélkül való hitet, ördögi hitnek nevezi.

K. Mind azoknak, akiknek jó szándékjok, és jó gondolattyok vagyon, akik az Istenről sokat beszélnek, és hoszas imádságokat mondanak, üdvezülneké?

F Mind ezek nem elegendők az üdveségre, *mind azok* mondgya
akristus, *akik nékem azt mondgyák, uram, uram, nem mennek bé azért,*
30 *amenyeknek országaba.* az üdveséget, nem a sok beszédért, és a jó szándékért nyerik el. azt az egész életünkben való jó tselekedetünkkel keresni, egy szoval a menyei Atyának akarattyát kel követni, mivel tsak azok mennek menyekbe, akik azt követik, sőt még azok
35 is kik jövendöltek, tsudákat tettek, ördögököt üztek, oda bé nem mehettek, hogy ha tsak az ő akarattyát nem követték, hogy pedigen részünk lehesen abban a menyei örökségben. szükséges, hogy egész életünk. tselekedetünk, minden magunk viselése meg egyezék az ő akarattyával.

Imádság.

kérünk uram. tölts bé minket lelkedel. a mely minket a jónak gondolattyára, és tselekedetére vezesen, mert mint hogy lehetetlen nekünk, te nálad nélkül maradnunk, mindenkor a te akaratod szerint élhessünk. ami urunk. J. k.

Epistola.

szent pál. rom. 8. 12.

⁵ Azokáért atyám fiai. adosok vagyunk nem atestnek, hogy atest szerént élyünk, mert ha atest szerént éltek, meg haltok, hapedig lélekel atest tselekedetit meg öldöklitek, éltek, mert valakik az Isten lelkétől vezetetnek, azok az Isten fiai, mert nem vettétek a szolgálat lelkét, ismég a félelemben. hanem a fogadot fiak lelkét vettétek,
¹⁰ a melyben kiálttyuk. Abba, (atyánk). mert ő maga alélek bizonytságot téssen a mi lelkünknek hogy az Isten fiai vagyunk, ha pedig fiai, örökösi is. az Istennek örökösi ugyan. a kristusnak pedig örökös társai, de ugy ha együt szenvedünk, hogy együt meg is ditsőitessünk

Magyarázat

K. Miért mondgya az Apostol. hogy nem vagyunk adosok a testnek,
¹⁵ nek, hogy atest szerént élyünk, tartozunké hát mi annak valami másal:

[14b:] F Mint hogy két részből állunk, testből. és lélekből, és hogy atest egyik része lévén létünknek, mi annak valamiben tartozunk, de nem mindenben, tartozunk arra gondot viselni. azt táplálni,
²⁰ a menyiben lehet, az ő természet szerént valo rendiben. azért hogy eszközül légyen a léleknek, a keresztyeni jó erköltsök végben vitelebe. de nem hogy tartoznánk néki hajlandosági szerént élni, és engedelmeskedni rendeletlen kívánságinak, de sőt tartozunk azok ellen állani, azokat meg zabolázni, sanyargatni, és azokat keményen banni,
²⁵ követvén szent pált, és atöbb szenteket. hogy atestet, alélek engedelmesége alá vessük. mint szolgáját, egy szoval Isten fiaivá lettünk.

ne légyünk többé avétek szolgálai, hogy atest szerént élyünk,³⁰ az igazságnak pedig szolgálai lévén, tsak az Isten lelkének igazgatásit kövesük ez után.

5 K. Miért mondgya az Apostol. hogy azok meg hálnak. a kik test szerént élnek?

F Mert avétektől fogvást. atestnek minden hajlandosági, meg romlottak, azért azokat követvén, és azoknak engedelmeskedvén, a test, aléleknek ura lészen, az után avétekben valo esése miat. az örökös halálra adgya magát, atesten. az Apostol., nem tsak a testi vétkeket adgya magát, atesten. az Apostol., nem tsak a testi vétkeket érti, hanem közönségesen mind azokat³¹ a rosra való hajlandoságokat. is, a melyeket a vétek hagyot ater-**[15a:]**mészetben, de söt még alelki vétkeket is, ugy mint akevélységet, irigységet, a magunkhoz valo szeretetet, a nagyra valo vágyást, azért az Apostol. mondása szerént, testi lenni, és az ember szerént járnai, mind egy. 2. Cor. 3. 3.

K. Mit kel tselekedni. hogy a kegyelemnek élettyével élhesünk,?

F El kel fogyasztani alélekel, atestnek rosz kívánságait, és tselekedetit, mert valamint hogy. ahalál büntetése atest szerént valo életnek, az élet, jutalma, alélek szerént valo életnek, és azoknak, kik alélekel. ellene állanak, atest rosz kívánságinak, az a lélek pedig, az Istennek lelke, aki szeretetét hinti szívünkben, ezzel is lehet ellene állani, és meg gyözni rosz kívánságinkot. mert egyedül ez is olthattya el azokat bennünk.

25 K. AMidön³² a szentlélek igazgattya az Isten fiait, a nem a szabadság ellen valóé,?

F A nem hogy a szabadság ellen valo volna, nem hogy azt meg gyengittené, de söt még neveli, és erősíti, azt, soha az ember nem szabadgyab, mint mikor meg válván avétek szolgálattjától. magát egészen az Istennek adgya, és a jót tellyes, és tekéletes akarattal tselekeszi, ugyan azt is miveli, a midön az Isten lelkétől. igazgattatik, mert ugyan azon lélek szeretetvén, és akartatván véle ajót, olyan tiszta, **[15b:]** és gyözedelmes gyönyörüséget is hint szívében, amely meg vettetvén véle ameg romlot testet,³³ az igasságot kedvessé tészí

³⁰ ne légyünk többé a <test>vétek szolgálai, hogy <avétek szolgálai legyünk> atest szerént élyünk, [*vétek*: <test> fölé írva; *atest*: <avétek> fölött.]

³¹ azokat [*Javítva: azokraból.*]

³² AMidön [*A-t utólag írta M elé.*]

³³ [*Íráshiba:*] testest,

elotte, és meg érezteti véle, hogy mely kedves az ur, és hogy mitsoda hasznos ötet szolgálni.

K.³⁴ Az Isten lelke igazgatván az embert, ő tehát nem munkálodik, ?

F Távul légyen az ilyen gondolat töllünk, sőt még azért igazgat-
5 tatik hogy munkálodgyék. mondgya szent Agoston. a szent lélek munkálodik benne, és munkálkoddattya ötet, úgy hogy a munka egészen az Isten lelkétől vagyon, és egészen az embertől, az egyikétől mint az első októl, amásikától, mint a második októl, valya meg
10 jól élyen szabadságával, egy betegnek. mind lába, mind keze vagyon. de ezeknek úgy veszi hasznát. ha meg segittik, avétegek után az emberi szabadság néki meg maradot, de beteg lévén, szükségek hogy az Isten meg gyógyvittsa, és munkálodgya benne, szent pál szerént. az akaratot, és atselekedtet, hogy munkálodhasék, és jót tselekedhessék.

15 K. Az embernek szabadsága nem elegendő tehát arra hogy jót tselekedhessék ?

F A hit ágazattya, hogy nem elegendő, evolt a pelágiá-[16a:]nusok tévelygése, arra elegendő hogy vétkezhések, és magát el veszeshese, mivel anyira el erőtlenedet, és meg romlot, a vétek által, hogy jót nem tsele-
20 kedhetik. még azt nem is akarhattya, akristus kegyelme nélkül., azt sem kel gondolnunk., hogy arra a segittsége tsak anyiban vagyon szükségse, hogy a jót könyebben és tekélettebben követhesse, ez is még a pélagianusok tanítása volt, a melyet kárhoztatta az Anyaszent egyház, ez a segittség tehát néki tellyeségek szükséges, mivel szent
25 Agoston szerént, amidön akristus azt mondá. az Apostolinak, és ő ennek az egész Anyaszent egyháznak, *Én nálam nélkül semit sem tselekedhetek*, azt nem mondá hogy tsak kevés dolgot tselekedhettek, vagy hogy a jót nehezen tselekedhetitek, hanem tellyeségek mondá hogy nálam nélkül semit sem tselekedhettek,

30 K. Mit ért az ur, a szolgálat lelkén, és a fogadot fiak lelkén ?

F Érti szent Agoston szerént, magát az Isten lelkét, a ki magát meg különböztetvén. az ő böltseségek rendelésihez képest,³⁵némellyekben. félelmet ólt, másokban szeretetet, ugyan ezt a szent lelket is nevezik az Isten ujjának, a mely irá az ó törvényt akő táblákra, hogy meg
35 mutassa, hogy a félelem által irta az Izraéliták szivében, akiknek, a köhöz hasonló kemény szivek vala, ugyan az is írja az uj törvényt

³⁴ K [F.-ből javítva.]

³⁵ rende(lése szerént,)lésihez képest,

a szeretet által a keresztyének szívében, a kikben fel gerjeszti szeretetét.

[16b:] K A büntetéstől való félelem nem rossz tehát?

F Rossz nem lehet magában, mivel a szent Lélektől származik, akit az írás félelem lelkének nevezi, mind természet szerint való,³⁶ mind igazságos az Isten haragjától, és boszu állásától félni, de a nem elegendő abünös meg igazulására. az Isten. és az igazság szeretete nélkül, mivel az egyedül meg nem változtattya a szívet, és szolgálaká tészen, hanem a szeretet változtattya azt meg, és a tészen Isten fiaivá, ugyan ezért is mondgya az. Apostol. hogy *nem vettük a szolgálat lelkét, hogy még félelemben éljünk, hanem a fogadot fiak lelkét*, az az, hogy az Isten minket fiainak fogadván, akeresztségekben. a szent Lélek által, melyet szíveinkbe³⁷ öntötte. azért már nem ugy kel néki engedelmeskeni, és szolgálni, mint szolgálknak, és tsak félelemből, mint arabok,³⁸ kik a vétket nem gyűlölik, akik tsak avétekért való büntetéstől félnek, hanem szeretettel, és örömel, a mint illik a fiakhoz, ezért is mondgya, hogy ugyan azon szent Lélek által kiálttyuk Atyánk. Atyánk, az az, hogy a szent léleknek indulattyából és kegyelméből imádkozunk, azal abizodalomal., a melyel kéri a gyermekek az attyokot, azt mondgya hogy kiálttyuk, mert a bűnösöknek imádságok, akik érzik terheket, és nyomoruságokat, a suhajtásban, és kiáltásokban áll, [17a:] a melyeket a kegyelem indittya fel benne.

K. Szent pál miért mondgya, hogy az Isten lelke tészen bizonyóságot a mi lelkünknek, hogy az Isten fiai vagyunk. ?

F Mert a mi lelkünk bizonyóságanak. nem lehet hitelt adni hogy ha egyedül vagyon. a magához való szeretet, el áltathattya, és meg vakithattya, szükséges tehát hogy a szent lélek maga tégyen néki bizonyóságot, hejában mondgyuk, Atyánk, hogy ha nem a szent lélek által mondgyuk, és hogy ha nem igyekezőnk ötet követni, a menyiben lehet töllünk, ugy kel gondolkodni és élni, a mint illik az Isten fiaihoz. hogy bizodalomal szolgálhassunk néki, irtoztato³⁹ vakmerőség ötet Atyának nevezni, egy ollyannak, aki ugy éll. mint az ördögnek fia, és a világnak fia, az ollyan ötet boszonttya,

³⁶ [Ékezethiba *valo*, vagy *való*, helyett:] való

³⁷ [Íráshiba:] szíveinkbe

³⁸ [A.m. a rabok]

³⁹ irtoztato <do> vakmerőség

K. Miképen vagyunk, az Istennek örökösi, és akristusnak örökös társai?

F Ugy hogy részünk vagyon abban ameny országban, a melyet az Isten fiainak el készítette öröktől fogvást, mint örökségeket, és
5 mint hogy akristus azt nekünk meg érdemlette. halála által, és a ki az Istennek Fia, a minket atyafiainak nevezet. hatalmat adván nekünk arra, hogy [17b:] Isten fiaiva lehesünk, kegyelméből, ő örökös társaságában fogadot minket. és örökös társaivá tett, de mint hogy szenvedésekel nyerte meg nekünk azt arészt, tsak anyiban részesülünk
10 miis abban, a menyiben véle szenvedünk, és az ő lelkében.

Évangyélium.

szent luk. 16. 1.

Mondá pedig az ő tanítványinak is. vala egy gazdag ember, kinek safára vala, és az bé vádoltaték nála, mint ha el tékozlotta volna az ő jóvait, és hívá ötet, és mondá neki. mit hallok felölled, adgy számot sáfárságodrol. mert már nem sáfárkodhatol. mondá pedig a
15 sáfár önnön magában. mit mivelyek hogy im az uram el veszi tölem a sáfárságot. nem kapálhatok, koldulni⁴⁰ szégyenlek. tudom mit tselekedgyem, hogy mikor ki vettetem a sáfárságbol. bé fogadgyanak engem az ő házokban. egybe híván azért, az urának minden adosit. mondá az elsőnek, menyivel tartozol az uramnak, apedig
20 mondá, száz tonna olajal. és mondá neki ved elő a szám tarto könyvedet, és üly le hamar. irj ötvent, az után mondá a másiknak, te pedig menyivel tartozol., ki mondá, száz köből buzával. mondá neki, vedd elé ate leveledet [18a:] és irj nyoltzvant, és ditséré az, ur, ahamiságnak safarát. hogy eszesen tselekedet volna, mert evilág fiai eszeseb-
25 bek., a világóság fiainál. az ő nemekben, én is mondom néktek, szerzetek magatoknak, barátokot, ahamiság mamonájából, hogy mikor meg fogyatkoztok, bé fogadgyanak titeket, az örök hajlékokba.

Magyarázat

K.⁴¹ kitsoda az a gazdag akiről szól a mái Évangyélium?

F A maga az Isten. aki el fogyhatatlan kut feje minden testi. és
30 lelki gazdagságoknak, aki azokat közli az emberekel, és amelyekért.

⁴⁰ [Ékezethiba:] köldülni

⁴¹ K. [F-ből javítva.]

kemény szám adasal tartoznak néki az utolsó napon., mivel nem úgy adgya nekik hogy úgy birják mint sajátjukot, és hogy azt tselekedgyék azokat amit akarnak, hanem mint ki osztogató sáfárok, és az ő akarattjának szolgálai, ő pedig azokon. mindenkor meg tarttya hatalmát. és tulajdon uraságát, az övét⁴² más nem birhattya, aki pedig. azt magának akarná tulajdonítani, avétkes erőszakoskodás volna, a más jóságával élni, örökös ura lévén tehát. mindennek, ajoszágot el veheti másoktól, és annak adgya, akinek akarja,

K Mit jelent nekünk ez a sáfár?

¹⁰ F Jelenti az embereket, akik evilágra, a földi, és alelki [18b:] jók iránt, mezitelenségben, és szegénységben jönnek, egyebek nem lévén, hanem amit az Istentől vesznek, és akik azt is csak azért veszik, hogy aról számot adgyanak, halálok óráján, nintsen olyan szegény ember, aki valamit ne vett volna, és a melyről nem kellenék számot adni, példának okáért, ki ki tartozik számot adni az egéségről, atesti erőről, a jó gondolatokról, a maga rendihez való kötelesegekről.
¹⁵ söt⁴³ még a szegénységről, és a szenvedésről is. minden vett kegyelmekről, hogy abetegségeket mire fordította, ajó erköltsökről, amelyek kelleltenek volna követni; ajó példákat, oktatásokat, és mind
²⁰ arrol, hogy mitsoda modgya volt az üdveségit keresni, ki ki számot ad arrol., hogy ha ezeket jóra, vagy rosra fordítottaé, mind ezek szolgálhattak volna üdveségire, és mind ezek okozhatták veszedelmit.

²⁵ K. Mitsoda gondolatot okozhat. minnyájunkban ez a szám adás, a melyel tartozunk mind ezekről?

F Üdveséges félelmet kel bennünk okozni. és szüntelen tartanunk attól. hogy talám, jóra nem fordittyuk mind azt, valamit Istentől veszünk. akár mi legyen a, akár gazdagság, betség, érték, kegyelem, meg aláztatások, és több effélék, a melyek jonkra fordulnak, [19a:] ha
³⁰ jól élünk vélek, vagy veszedelmünkre ha rosra fordittyuk., az ilyen gondolatoknak., a melyeket szüntelen kel elménkben forgatni. arra kel minket erőltetni, hogy igen vigyázunk magunkra, úgy hogy, meg ne fojttsuk magunkban alelkünk üsméretinek dorgálását, azért hogy el tekozoltuk az Isten jövait, és hogy jobban vigyázunk. azoknak
³⁵ meg kimélésekre, és meg tartásokra.

⁴² [Ékezethiba:] övet

⁴³ söt <a> még a szegénységről, <is.> és a [és— é-je a-ból javítva.]

K. Mit kel egy gazdagnak tselekedni, hogy ahoz aszám adáshoz készülhesen, a melyel tartozik gazdagságáért?

F. Ugy kel magát tekénteni, mint gazdagságának tsak ki osztogatóját, és sáfárját, és nem akivánsági szerént viselni magát, hanem, akeresztyéni okoságnak rendi szerént, és a felebaráti szeretet szerént, el hagyván ahejában és szükség felet valo költést, bőségel adakozék a szükölködöknek. hogy büneit meg válthasa, és helyt készithesen magának menyekben. de emég nem elegendő, hogy a szegényekre hintse alamisnáit, hanem szükséges még ehez tenni, az igazán valo meg térést, és a valóságos penitentzia tartást, az Isten soha meg nem botsát az olyan bünösnek, aki nem akar penitentiát tartani. de gyakorta meg adgya az alamisnáért., és⁴⁴ más jó tselekedetekért, a penitentiára valo ajándékot, a midön arra avégre tselekeszik, hogy azt az ajándékot el nyerhesék, és mint hogy az Apostol szerént semit nem használ ha mindent a [19b:] szegényeknek adunk is az Isteni szeretet nélkül, azért mindenek felet azon kel lennünk, hogy azt a szívünkben helyheztesük. 1 Cor. 13. 3. az Istent kel szeretnünk mivel az ő szeretetiért kel meg segiteni felebarátunkot, a kristust szeretnünk kel. mivel ha alamisnát adunk a hitnek leikében. akristust tekénttyük a szegényekben. akik neki tagjai, és ugyan ő néki magának kel azt adni, hogy ha pedig valóságal. szerettyük az Istent, és akristust, a felebarátunkban. aparantsolatokat bé tölttyük, és ugy élünk, mint valóságos keresztyének, ez is az igazán valo modgya, hogy el ne veszesük adakozásinknak hasznait. és meg nyerhesük a menyet. a földi jókal,

K. Mitsoda gondolattal. kel lenni agazdagoknak a szegények felöl. a midön segittik őket?

F. Ugy kel őket tekénteni mint barátttyókat, és mint olyanokat. kik érettek esedeznek az örökös bironál, hogy őket kegyeségel tekintse, amidön széke eleibe vitetnek, és akik helyt nyerhetnek nekik a menyeknek országába, azt el kel magokal hitetni, hogy több szükségek vagyon arra, hogy a szegényeket segittsék, mint a szegényeknek az ő segittségekre. abólts azt mondgya., hogy a gazdag és a szegény esze találkoztak., és egyik, amásika nélkül nem lehet, agazdag ugy üdvezül, ha a szegényt segitti, és a szegény ha a gazdagért könyörög, amái Evangyéliumban, az ur azt mondgya, hogy a gazdagoknak szük-[20a:]séges jo akarokat tsinálni a szegényekből., agazdagsá-

⁴⁴ és <jó> más jó tselekedetekért,

gokal, hogy bé fogadgyák őket az örök hajlékokban, és ha egy szent Atya szerint, a gazdag Istene a szegénynek, mivel az Isten ád néki agazdag által, a szegény is amaga részről, üdvezítője agazdagnak, mert a segittség, melyet néki ád, helyt készít néki, ameny országban.

⁵ aszegénynek szüksége vagyon agazdagra, hogy táplálhassa ideig tartó, és nyomorult életét, de agazdagnak, azért vagyon szüksége a szegényre, hogy örökös, és boldog életet nyerhesen, ez elegendő ók tehát arra hogy szeresék aszegényeket, és soha azokat meg ne vessék, mivel az őket való segittésel, sokal többet vesznek, mint sem a mit nekik adnak.

¹⁰ K. A szegények meg vannaké fosztatva. attol a segittségtől, amelyről most szollánk, mivel nintsenek abban az állapotban hogy alamisnát adhassanak. ?

¹⁵ F A legg szegényeb sintsen attol meg fosztva, és agazdagnak állapottya nem olyan hasznos mint a szegényeké, mivel 1. ha abban az állapotban nintsenek is hogy testi alamisnat adhassanak, adhatnak lelki alamisnát, a jó akarat az ő kintsek, szent Agoston szerint, és ha másbol nem adhatnak is, abbol kel nekik adni, szeretetet, szánakodást, imádságot, és jó példát, segethetik atöb szegényeket. oktatásokal, tanátsokal, vigasztalhattyk azokat nyomorúságokban, ezek olyan gazdagságok, a melyek elfogyha-**[20b:]** tatlanok, 2. aszegények az ő állapottokban., minden féle modot találnak, apenitentziára, abékeséges türésre, hogy magokat mindentől el vonván, tsak az Istenhez ragaszkodgyanak. az alázatoságra, aszüntelen való

²⁰ imádságra, emind anyi kints, amelyet agazdagok fel nem találhattyk, amagok rendiben.

K. Mitsoda értelemel mondgya az ur, hogy avilág fiai eszesebbek, avilágoság fiainál, az ő nemekben ?

³⁰ F Mert világiak, akiket világ fiainak neveznek, azért, hogy tsak a jelen való világért élnek, mint ha más élet nem volna, tsak amostani, azok okosabbak, vigyázobbak, figyelmetesebbek, azö előmenetelek keresésére, és szándéjkok végben vitelére, aveszedelmek, és az akadályok őket meg nem ijesztik, a midön lehet jóságot gyűjteni, és lehet fel menni atiszttiségekre. ezek tehát eszesebbek, mint sem az

³⁵ Isten fiai, ajó erköltsök, és az örökös jutalmaknak keresésében, a világ fiaibol nagy szentek lennének. hogy ha akeresztyéni okoság azt tselekedtetné vélek az üdveségért. a mit atesti okoság tselekedtet vélek., hogy a világi dolgokat véghez vihesék. epedig attol vagyon., hogy a világi jókhoz való szeretet sokal erőseb. és buzgóbb. az örö-

kös jókhoz való szeretetnél, szeresük tehát úgy az Istent. valamint avilagiak szeretik avilágot. és azt fogjuk tselekedni az üdveségért, a mit ezek tselekesznek veszedelmekre

[21a:]PÜNKÖSD UTÁN VALO 9^{DIK} VASÁRNAPON.

Imádság

Nyisd meg uram irgalmaságodnak füleit kérésünkre, és hogy meg
5 adhasad kérésünket. adgyad, hogy tsak azt kérjük, a mi előttd
kedves. ami urunk. J. k.

Epistola.

szent pál. 1. Cor. 10. 1.

Mert nem akarom atyám fiai, hogy ne tudgyátok, hogy az atyá-
ink minnyájan a felhő alat voltak, és minyájan által mentek atenger-
10 ben, és minyájan ugyan azon, lelki eledelt ették, és minyájan ugyan
azon lelki italt itták, ivának pedig az őket követő lelki közsziklából,
aköszikla pedig akristus, vala, de sokakhoz közüllök nem volt kedve
az Istennek, mert apusztában meg ölettetenek, ezek pedig nekünk
15 példában lettek, hogy gonoszt kívának ne legyünk, a mint azok is
kivánták., se balványozok ne⁴⁵ legyetek, mint némellyek ő közüllök,
a mint irva vagyon, le üle anép, enni, és innya, és fel kelének játszani,
se ne paráználkodgyunk mint némellyek azok közül⁴⁶ paráználkodtak,
és el estek egy nap huszon három ezeren, [21b:] se ne kisérttsük akris-
tust, mint némellyek azok közül kisértették, és a kigyok miá vesztek
20 el, se ne zugolodgyatok, mint némellyek azok közül zugolodtak,
és el veszének apusztito miá, ezek pedig mind példában történtenek
vala nekik, meg irattak pedig a mi oktatásunkra, kikre. az az. utolsó
idök jutottak, azért, aki magát fent állani állittya,⁴⁷ meg lássa hogy
elne essék, emberi kisértetnél egyéb meg ne fogjon titeket, hiv pedig
25 az Isten, aki nem hágy titeket a felet kisértetni, a mit el szenvedhet-
tek, de akisértettel elő menetelt is szerez, hogy el szenvedhessétek.

⁴⁵ ne <legyünk,> legyetek,

⁴⁶ közül [Beszúrás a sorvégi margón.]

⁴⁷ [Értsd: állítja, véli.]

K. Miért hozza elé szent pál amái letzkében az Izraéliták. példáját. hogy avétek el kerülésire, és ajóban valo meg maradásra intse akeresztyéneket. ?

F Mert amint maga mondgya, minden valami dolog meg lett, az
⁵ Izraéliták között, az, azt jelentette, a minek meg kellett lenni, akeresztyének között. és mind azok a mi⁴⁸ oktatásunkra irattattak fel, úgy hogy az öpeldájok minket okosoká tegyenek. és irtozással kerültessek el velünk avétkeket. amelyek öreájok, olyan rettentő böszu állását okozák az Istennek, akeresztyének vétke sokal. nagyob,
¹⁰ lenne, mint ennek arégi népnek vétke., mert in-[22a:]káb meg világositattak, és töb modgyok vagyon az üdveségre, és mint hogy azok figurái valának ezeknek, tarthatunk attol., hogy az ö büntetések, ne jelentse azt a büntetést, amellyel az Isten fenyeget minket ha vétkezünk.

¹⁵ K Mellyek azok arosz kivánságok, amelyekre int az Apostol hogy ne adgyuk magunkot, valamint az Izraéliták tselekedének. ?

F Azok, amértékletlenségnek kivánsagi, amelyekre⁴⁹ adák magokot, amidön egyiptumból⁵⁰ valo ki jövelelek után a második esztendőben meg unván amannát, igen nagy kivánságok volt, ahus ételre.
²⁰ az Isten meg halgatá igasságából kivánságokot, és látván hogy meg vetették volna azt a tsudalatos⁵¹ eledelt., és nem hogy meg elégednének azzal. amit minden nap szükségekre rendelt, hanem még bé akarnák tölteni torkoságokot és,⁵² mértékletlensegeket. is, meg boszonkodék reájok, és sok számu fürjet botsáta táborokra.

²⁵ K. Hasznos valaé a nékik hogy az Isten meg halgatá kéréseket ?

F De⁵³ söt még anagy veszedelmekre volt, mert az Isten haragjából engedé meg kéréseket, az ö sziveknek rendeletlen kivánságira botsátá öket. hogy keményen meg büntetné öket mértékletlenségekért, amint azt meg is tselekedé hogy meg elégedének, a hus még a
³⁰ szájakban vala, mondgya az irás, és még az ételt el nem végezték vala, amidön az Isten haragja [22b:] ellenek támadván, rettentő bün-

⁴⁸ a mi<k> oktatásunkra

⁴⁹ [re— ragot utólag írta hozzá:] amelyek.re

⁵⁰ [Javitva: egyiptumbanból.]

⁵¹ [Első a — fölött áthúzott vessző.]

⁵² és, <ren> mértékletlensegeket.

⁵³ De [e — fölött áthúzott vessző.]

tetésit bocsátá reájok, meg láthatták ezen példából, hogy tarthatunk attól. ha az Isten meg halgattya rendeletlen kivánságinkot., és mit-soda tisztelettel kel vennünk azt a kegyelmét, amidön irgalmaságából meg nem adgya. azért, hogy üdvezüllyünk, a mit meg engedhetne haragjában de veszedelmunkre, ezért is int minket az Apostol. hogy ne adgyuk magunkot az olyan kivánságokra. és hogy soha ne kíványuk azt, a mi meg vagyon tiltva, vagy veszedelmes, vagy pedig rosszul ne kíványuk azt, ami magában jó.

K. Hogy kíványák rosszul ajó dolgokat?

- 10 F Rosszul kíványák ajó dolgokat, amidön azokat az Isten rendelése ellen kíványák, azért hogy valamely rosz kivánságnak eleget tegyenek, valamint az Izraéliták kívánnák torkoságbol. a hus ételt, a mely magában jó, az Isten teremtése lévén, rosszul lehet kivánni még aleg szentebb dolgokat is, példának okáért, hogy ha azért kívánnak kommunikálni, hogy jó erkölsünek tartassanak. apapságot kívánni ahaszonért, mind ezekre valo nézve, igen tartozunk vigyázni kivánságinkra, és hajlandóságinkra, és azokat az Isten törvénye alá vetni, mert mi nem tudhattuk, mi hasznos, vagy ártalmas a mi meg szentelésünkre, sem azt, hogy az Isten mit kíván mi töllünk, azért által-lyában. tsak az örökös jókót kel kivánni, a többbit mind olyan formába kel kérni, hogy ha az, az Isten akarattya.

[23a:] K. Miért⁵⁴ inti az Apostol akorintus béli hiveket arra hogy bálványozok nelegyenek, mint némellyek az Izraéliták közül valának, ?

- 25 F Mert azok a keresztyének ellene mondottak vala a bálványoknak, amidön a kristus hitét bé vevék. mind azon által. még is követnek vala holmi bálványozást, meg éven a bálványoknak valo szentelt hust, amely mint egy tisztelet volt, és alkalmatoságot is adtak azal apogányoknak, kik azt gondolhatták, hogy valamely tisztelettel vannak még az ő bálványokhoz., ezekel a szokal, *mint némellyek közülök* tudni illik az Izraéliták közül, meg akarja vélek utáltatni, annak a népnek tselekedetit, aki is az alat, hogy Mojses⁵⁵ a hegyen vala, az Isten törvényiért, arany⁵⁶ bornyut tsinála, imádá, és annak áldozék, nem akarja hogy ezt a példát⁵⁷ kövesék. ahivek valamiben
- 35 K. Mitsoda vétket hágy még ahiveknek az Apostol. hogy el kerüllyék?

⁵⁴ Miért [Beírás a <Mint>-ből javított] <Miért> [törlés fölött.]

⁵⁵ [Íráshiba:] Mosjes

⁵⁶ arany <bárány> bornyut

⁵⁷ példát [é — l-ből javítva.]

F A tisztátalanságnak vétkit, a mely otsmány vétket ha aházáságon kívül tselekeszik, és⁵⁸ hogy meg mutassa. mint nem tettzik az, az Istennek. elejekben adgya. a büntetést. a melyel meg bünteté azokat, az Izraélitak. közül. kik abban estenek vala. mivel tsak egy nap, huszon három ezer embert ölete meg.

[23b:] K Mitsoda vétket akarja még hogy a hívek meg utállják?

F Azt hogy akristust ne kísérttsék, ebben esének az Izraéliták, meg is bünteté őket, mert az Isten kigyokot küldé reájok, a kik marásokal égeték, és meg is ölék őket, az urat kísérteni az, amidön, nem hisznek ígératinek., a midön meg akarják próbálni hatalmát, kérvén jeleket tölle szükség nélkül, vagy békeséges türésit. gyakorlatván avétket, olyan szín alatt, hogy ő jó, hogy ő előtte nehéz abüntetés, és könnyü a meg botsánat,⁵⁹ elejekben adván az Izraéliták példáját, akiket⁶⁰ a kigyok meg ölének ezen vétekért, azt mondgya hogy kísérték akristust.⁶¹ noha sok saeculumokaljött el még az után. de Isten lévén, még Abrahám előtt volt, a mint maga is mondgya, ez így lévén, az Izraeliták ugy kísértették mint Istent, a kik Ábrahám maradéki valának.

K. Mitsoda zugolodás az, a melyről el akarja az Apostol fordítani ahiveket, az Izraéliták példájára valo nézve?

F Ez olyan vétek, a mely a fellyeb valok, de söt még az Isten ellen is, kevélységből valo fel támadásból áll, vádolván őket keménységokról, holot meg kellene üsmérni vétkeket, és alázatoságal. venni abüntetés, melyet meg érdemlették, szent pál ahivek eleiben teszi ismét, az irtoz-[24a:]tato büntetés, a melyel bünteté az Isten az Izraélitákat, a Mojses ellen valo zugolodásokal. és panaszolkodásokal. valo fel támadásokért, az Isten rettentő halálal bünteté meg őket mind anyiszor, valahányszor zugolodának ellene, mint ha önnön magát bántották volna meg. azon gyalázatos szókal, amelyeket merének mondani hü szolgája ellen, aki is tsak az ő parantsolati szerént tselekedék, zugolodni ók nélkül azok ellen kik az Isten képit viselik, és az ő tölle vett hatalomal élnek rajtunk, akor ő maga ellen zugolodnak, *Aki titeket vett meg, engemet vett meg.* mondgya akristus, *A ki ellene áll ahatalmaságnak,* mondgya szent pál, *az Isten rendelésinek*

⁵⁸ <h> és hogy

⁵⁹ [Ékezethiba:] meg botsánat,

⁶⁰ akiket [et: sor fölötti beszúrás.]

⁶¹ akristust. [Szóvégi t-t utólag írta be, kissé magasabban.]

áll ellene, akik pedig ellene állanak, azok magoknak szereznek kárhozatot.. rom. 13. 2.

* K. Mitsoda oktatást akarja szent pál hogy vegyenek magoknak ahívek. az Isten keménységének anyi példájiból, a mellyekel meg
5 büntette vétkit népinek. ?

F Azt akarja hogy ki ki tarttson amaga gyengességitől,⁶² és még azok is, kik azt állítyák hogy álhatatosok, vigyázanak hogy meg ne esenek, aki amaga erejében bizik, ha az Anyaszent egyház oszlopa volna is, de romlandob volna anád szálnál, de mindenek felet az olyan
10 vigyázon magára, aki még tsak rend szerént valo kísérteteket próbált, mivel ha rend kívül valoban esik. ugy mint valamely [24b:] üldöztetésekben, vagy ha arosz kívánságok, inkább fel gerjednek benne, az olyan állapotokban szükséges. még aleg erősebbnek is vigyázni magára, és nagy alázatos bizodalomal kérni az Istennek segittségit, de mi mond
15 sitheti meg inkább az Istennek szolgait hitekben, mint az, amit erőből az Apostol., hogy az Isten hiven bé tölti ígéletit. és meg nem engedi hogy erejek felet kísértessenek, tsak ő magok ne tegyék vak merőül magokot a veszedelemre, hogy az Istent kövessék, és hogy semít se ne várjanak, se ne kíványanak, mástol. tsak az ő joságátol, és minden
20 hatóságátol.

K. Az Isten miképen tölti bé ígéletit azokhoz, kik a kísértetben vannak, ?

F Ugy hogy akisértetnek nagyságához képest adgya kegyelmét, tsak az ő keze tarttya azt, aki akisértetben vagyon. hogy abban el
25 ne veszen, *ha az igaz meg esik* mondgya aproféta, *meg nem üti magát, mert az*⁶³ *ur alája teszi kezit.* ps. 36. 24. az Isten segittsége nélkül szüntelen el esnének, mert egy nagy pápa mondása szerént. mint hogy meg gyözük avétket, a midön az Isten meg segít. ugy attol szükséges, hogy meg is gyözetessünk, ha segittsége meg szünik, *nesse est, ut quo*
30 *auxiliante vincimus, eo iterum non auxiliante vincamur.* Innocent. 1.

Evangyélium

szent luk. 19. 41.

És hogy el közelgete látvan avarost sira azon mondván, mert ha meg üsmerted volna te is, és főképen [25a:] ezen ate napodon, mellyek a te békeségedre vannak, most pedig el rejtve vannak ate szemeid

⁶² gyengességitől, [Második e — fölött áthúzott vessző.]

⁶³ az <ul> ur alája [ur: u-ja a-ból javítva.]

elől, mert reád jönnek a napok, és környül vesznek téged,⁶⁴ ate ellensé-
gid árokkal, és kornyül fognak téged, és meg szorongatnak téged
minden felől, és a földig le rontnak téged, és a fiaidot kik benned
vannak, és nem hagynak te benned követ akövön, azért hogy meg nem
5 üsmérted ate látogatásod idejit, és bé menvén a templomban, ki kezdé
hánni azokat a kik abban árulnak és vesznek vala, mondván nékik,
irva vagyon, hogy az én házam, imádságnak háza, ti pedig azt lat-
roknak barlangjává tettétek, és tanit vala minden nap atemplom-
ban.

Magyarázat

10 K. Akristus⁶⁵ miért sira Jérusálem városán?

F Meg siratá a⁶⁶ várost, és a népet, mert előre el látta, hogy mitsoda
nyomoruság szál reája, büntetésül. azért arettentő bünért, a mely-
ben fognak esni, egy néhány napok mulva, meg öletvén Istenét, és
meg váltoját, akiben kelletet volna egyedül minden boldogságát,
15 és örömét vetni, sira pedig az ő gyözedelmesen valo bé menetelekor.
meg akarván nékünk mutatni, hogy tartanunk kel, aboldogságunk-
ban valo létünkör, hogy a minket meg ne⁶⁷ ronttson. ugyan akor leg
szükségeseb, hogy ő eleiben terjeszük lelki nyomoruságinkot, hogy
a halálról valo gondolatban foglalatoskodgyunk, és az Isten itéleti-
20 nek keménységiről, a melyet el nem kerülhetni, epedig azért leg-[25b]-
szükségeseb akor, hogy a szivünk el ne merüllyön, agyönyörüség-
ben, és avilági ditsőségben.

K. A kristus jérusalemen sirván, tsak a sido népet tekintée akor,

F. Egyszers mind sok számu keresztyének nyomoruságát, és vesze-
25 delmét is siratá, a mellyeket jelenté a sidok nyomorusági. siratá az
ő titkainak, és Évangyeliuma világóságával valo viszá éléseket, és
arettentő büntetést, amellyel büntetni fogja őket az Isteni boszu
állás, az ő példájára, valo nézve, suhajtozni kel a szent lelkeknek a
bünösökön, és siránkzni nyomoruságokon, ajánlyák Istennek
30 imádságokat., és köny hullatásokat, hogy könyörülvén rajtok, tölt-

⁶⁴ téged, [d — g-ből javítva.]

⁶⁵ [Ak — M-ből javítva; alább a harmadik feleletnél is:] Azt hogy, [A — megkezdett M-ből javítva.]

⁶⁶ a [Beszúrás.]

⁶⁷ ne [Későbbi beszúrás a sor fölé, halványabb tintával.]

tsék élettjeeket atöredelmeségben,, és apenitentiában, amidön avilágiak avigasságban⁶⁸ töltik, az övéket.⁶⁹

K. Mit kel tselekedni hogy meg előzhesük, és el kerülhesük az Isten boszu állásának erejét?

⁵ F Azt hogy, jól élyünk a kegyelemel melyet Isten ád, hozzánk küldvén valamely szolgáját, aki hirdesse az ő igéjét, és ki vigyen minket, avéteknek setéttségéből, vagy amidön valamely keserüséget, betegséget küld reánk, jóra fordítsuk mind ezeket aprobákot, magunkban szálván, térjünk az Istenhez, és szereyük meg ajó lelki üsméretnek békeségit, igyekezünk azon, hogy az el mult látogatásinak
¹⁰ viszá valo élesit, helyre hozhasuk, és ajövendő béliekel,, jobban élhesünk, ezokáért, két dolgot kel tselekedni, elsöben, szoktasuk magunkot arra, [26a:] hogy semmit se tekéntsünk, rosز akaratumknak, és kivánságinknak szemeivel,, hanem ahitnek világóságival, másodszor, hogy szüntelen folyamodgyunk Istenhez, ujjab, ujjab kegyelmiért, hogy meg tarthasuk azokat, amelyeket vettünk, és hogy álhatatosak legyünk, az el kezdet jó tselekedetekben.

K. Mit hosz ki abbol. ajövendölésből, amelyet tett az ur Jérusálem el romlásáról, és a mely oly világos?

²⁰ F Azt lehet természet szerént abbol ki hozni, hogy tsak az akarattal. valo vakság gátolhattya meg, hogy ne higyenek az kristusban. holt oly világosan jövendöli meg ennek avárosnak, meg szállását, és el rontását, példának okáért, azt a rettenetes környül valo vételit, irtoztato meg szorulását, és egészen valo veszedelmit, mind ezek bé
²⁵ tellyesedtenek valósággal, negyven, vagy negyven ött esztendő mulva, aki ezt a világóságot nem láttya., nem tsak vak, hanem ugyan megis holt,

K. A kristus miért haragudot meg. azokra, kik atemplomban, holmit árultanak.?

³⁰ F Példát akara nekünk adni, hogy mitsoda buzgosággal. kel lennünk az Isten házának tiszteletéhez, tisztességihez, és szépségihez, a sidok temploma, tsak árnyékja, és figurája volt, a mi matériális templominknak, amelyekben nagyob valósággal lakik, és ahol munkálodgya azokat anagy titkokot., és osztogattya malasztit a szenttségekben. a
³⁵ melyeket a lelkek meg szentelésire rendelte, hogy ha az üdvezítő

⁶⁸ avigasságban [Második g — k-ból javítva.]

⁶⁹ az övéket. [z — ö-ből javítva; ö ékezetét nem törölte.]

harag [26b:] nélkül nem nézhető abban az ó templomban azokat., kik vettek vagy árultak. olyan dolgokat., melyek az Attyának való áldozatokra szolgáltak, mitsoda haragal nem nézheti mostanában, hogy akeresztyének mitsoda gyalázatos állapotokat követnek.
5 a néki szenteltetet helyekben, és a melyek sokal szenttyeb dolgokra rendeltettek, ? tsudálatos⁷⁰ türevel szenvedt azt most, de nem fogja azt mindenkor szenvedni, és az utolsó napon., rettentő képen⁷¹ fogja ki mutatni haragját. mind azok ellen, kik mostanában meg szeplősítették az ő házáat, de nem csak azok ellen kik abban mérnek menni
10 kevélységgel, hivalkodással. szemérmertlenséggel, és tiszteletlenséggel, amelyek meg mutatták, hogy se hit, se Isteni félelem nintsen bennük, de sokal inkább meg mutatták az egyházi szolgálai ellen, akik kötelesek az oktatásra, és hogy az ilyen nagy rendeletlenségeket meg nem orvosolják., és ezeket el szenvedik, mint ha nem őket
15 illetné, és olyan gondatlansággal., a mely nem illik az üdvezítő tanítványihoz,

K. A kristus ki hajtván haragal azokat. kik atemplomot. meg gyalázzák, nem szemléleé még mást is mely inkább meg érdemelte haragját ?

F ki mondhatatlan sokakat látá még másokat is, a melyeknek
20 ezek csak képei valának, a mi köből való templomaink, csak figuráji,⁷² a lelki és az élő templomok-[27a:]nak, akik akeresztséggben, valóságosan az Istennek szenteltetet lelkekből állanak. azoknak a szent helyeknek meg szeplősítések, a melyekről beszélettünk, csak képei a lelknek meg szeplősítésének, ahol uralkodik, arosz kívánságnak, kevélységnek, tisztátalanságnak, vétkes kereskedése, a melyel az ördögnek adgya magát. atisztátalan gyönyörűségért, abetsületnek füstieért, a meg vetést érdemlő jószágért. hejában valóságért, a melyek meg rontták benne, az Isten lelke templomának. szenttségét, úgy anyira hogy az ő ellenségének, lako helyévé lészen. etehát akut feje.
30 mind azoknak a rendeletlenségeknek, a melyek uralkodnak, ami templominkban. ugyan azokon is követi el boszu állását az utolsó napon. ki hajtván házából örökösön agyalázókat⁷³ a kik is, az imádságnak. és a szenttségnek házáat, alatroknak barlangjává tsinálták.

⁷⁰ tsudálatos </> türevel szenvedt

⁷¹ rettentő képen. rettentő képen [Így, ismételve.]

⁷² figuráji, [i — úgy látszik, javítva a-ból.]

⁷³ [Javítva: agyalázatokból.]

Imádság

oh' Istenünk aki fényeséget ki mutatod minden hatóságodot. fő képen abban hogy meg botosátsz abünösöknek, és meg vigasztalod a keseredetteket,⁷⁴ hinttsed hová tovább töb irgalmaságodot reánk, úgy hogy buzgoságal futván ígéretid után. részeseké tégy minket⁵ amenei jókban, kérünk tégedet ami urunk Jk.

[27b:] Epistola.

szent pál. 1 Cor. 12. 2,

Tudgyátok hogy midön pogányok voltatok, a néma balványokhoz mentetek. amint vitettetek vala, azért tudtotokra adom. hogy senki az Isten lelke által szolván, nem mond átkot a Jesusnak. és senki nem mondhattya. ur Jesus, hanem tsak a szent Lélek által,⁷⁵
¹⁰ külömbségek vannak pedig az ajándékokban, de ugyan azon lélek, és külömbségek vannak a szolgálatokban.⁷⁶ de ugyan azon az ur. és külömbségek vannak atselekedetekben, de ugyan azon az Isten aki mindeneket tselekeszik mindenekben., mindenek⁷⁷ pedig haszonra adatik a léleknek meg jelenése, némellynek⁷⁸ ugyan alélek által, adatik aböltéségnak beszéde, másnak pedig atudománynak beszéde
¹⁵ azon lélek szerént, másnak a hit, azon lélek által, másnak agyogyításoknak ajándéka, azon lélek által, másnak atsudáknak tselekedete, másnak aprofétálás, másnak alelleknek meg választása, másnak a nyelveknek⁷⁹ külömbségi, másnak abeszédeknek magyarázása, ezeket pedig mind azon egy lélek tselekeszi, osztogatván mindennek amint akarja
²⁰

[28a:] Magyarázat

K vannaké még mostanában is olyan keresztyének a kik meg hadgyák magokot vitetni a néma bálványokhoz?

⁷⁴ keseredetteket, [hosszú / betűje r-ből javítva.]

⁷⁵ által, <és> külömbségek [<és>: sor fölötti beszúrás.]

⁷⁶ a <tselekedetekben> szolgálatokban.

⁷⁷ [Értsd: mindennek]

⁷⁸ némellynek [Szóvégi n — sor fölötti beszúrás.]

⁷⁹ a <lelkekne> nyelveknek

F Igen is sokan vannak, még olyanok kik úgy élnek mint a pogányok. ámbár most ne vitessenek is egy jupiternek, egy junonak, egy vénusnak képek eleiben, vagy valamely oktalan állat képe eleiben., de ki ki istent tsinál magának, amagában uralkodo rosz kívánságokból, vagy amértékletlenségből. telhetlenségből., gazdagságból, vagy a világi betsületből. az Istent úgy imádgják ha szeretik mondgya szent Agoston., a rosz kívánságot imádgják tehát, ha az Isten helyet azt szeretik, az ilyen bálványokhoz vitetnek, a természetnek hajlandóságától, a szokástól, a rosz példától, erre valo nézve ót. pogány modra élnek. ahol az Istenre nem hajtanak, és úgy tettzik mint ha az emlékezetit elméjékből és szivekből ki törölttéek volna. amint is ki tettzik az írásból. hogy arendeletlen kívánságok hozták bé a világban akülső bálványozásokat, és azok találták fel a hamis isteneket, hogy avétkeket szabadabban követhessék, azért is imádtatták aházaság törő, tolvaj, boszu álló otsmány isteneket, ez így lévén, ameg romlot kívánságok hozák avilágban apogányságot, és ugyan azok miat tart még mostanában is.

[28b:] K. Mitsoda, atkot mondani a Jésusnak? —

F Az abból áll, a midön káromollyák az ő szenttséges nevét, meg vetik és üldozik ötet, valamint tselekedének a sidok, és apogányok, az Anyaszent egyház kezdetekor, mostanában nem mondanak átkot néki, szoval, ő rolla vallást tésznek, a nevit viselik, de meg tagadgyák tselekedeteket, tit, 1. 16. élettyekkel káromollyák, mondgya szent Agoston., a midön szájokal. ditsérik, és vallyák, ki vetik Évangyéliumából, és tanításából mind azt valami ellenkezik. ahaszon kereséssel. akevelységel., a gyönyörűségel, mind azon által. azal ditsekednek hogy keresztyének, hogy pedig néki átkot ne mondgyanak, az ő lelke által kel lenni a beszédnek., és a tselekedetnek, el kel kerülni mind azt, valami tölle el választ. vagy el választhatna, ilyenek avetkek, és a világi szokások.

K. Lehető kegyelem nélkül azt vallani hogy akristus az ur.?

F Erre meg felel maga az Apostol. mondván, *senki nem mondhattya ur Jesus, hanem tsak a szent Lélek által*, aki ötet urnak valya, annak aző tanítása alá is kel magát adni. mivel tsak egyedül ötet kel halgatunk mint mesterünket. meg kel üsméernünk hogy ő ura a mi lelkünknek, hogy tellyeségel valo hatalma vagyon rajtunk, mint meg váltonknak, és üdvezitönknak. engedelmeségel hal-[29a:]gatni az egyházi szolgálkot. kik az ő tanításit tanittyák, követni kel azokat az áitatóságokot, melyek az ő tiszteletire rendeltettek, az ő tudományához kel

szabni minden gondolatinkot, és kívánságinkot, egy szóval az ő nyomdokán kel járni, minden beszédinkel, tselekedetinkel, és minden magunk viselésivel.

K. Mellyek azok akülömböző ajándékok, amelyekről szól it az
5 Apostol.?

F Azok a profétálásnak, alelkek⁸⁰ meg választásának, a nyelvek külömbséginek, és anyelvek magyarázásának ajándéki, és utánna teszi, hogy mind ezek az ajándékok, egy lélektől erednek és származnak, meg akarván nékünk mutatni, hogy ezek nem ami elménktől jönnek,
10 és nem kel magunknak tulajdonítani,

K. Mellyek azok a külömböző szolgálatok, amelyekről szól szent pál.?

F Azok az Apostoli, püspoki, papi, és diaconusi szolgálatok, ezekből áll, az Anyaszent egyház guberniumja, de tsak egy ur rendelé ezeket
15 az Anyaszent egyházban, aki benne, és ő vélek munkálodik, és tsak egyedül ötet is illeti hogy ezeket arendeket osztogassa, országában, a melyet maga vérivel szerzette.

K. Mellyek a külömb féle munkák?

F A betegeket meg gyógyítani, ördögököt üzni, tsudákat [29b:]
20 tenni, de tsak azon egy Isten tselekeszik mindent, mindenben mondgya az Apostol., ezek az ő mindenhatóságának külömb külömb féle erejétől jönnek, ezek igen közönségesek valának az Anyaszent egyház kezdetekor, meg is mutatak ezek, hogy a ki annak feje, és fel álitoja, az ura, és Istene atermészetnek,

25 K Mind ezek az ajándékok, szolgálatok, tselekedetek, nem egyaránt jöneké az Isteni három személytől?

F Igen is egyaránt jönek attól, az Atya, a Fiu, és a szent Lélek, egyaránt, és egy mástol, meg válhatatlanul munkálodik mindenben, valamit tselekeszik, a három személynek munkája. másban meg nem
30 külömböztetik, hanem tsak ahárom személyt illető dologban, az Atya egyedül szülte a Fiat, a Fiu születet egyedül, az Atya, és a Fiu. kezdete a szent Léleknek., és a szent Lélek származik egyedül az Atyától, és a Fiutól., de ámbár a Három személy egyaránt munkálodgyék is mindenekben, mind azon által. a szent Léleknek tulajdonittyák az
35 ajándékokot, mert azok bizonyysági az Isten emberekhez valo jószágának, és ajóság az szent Léleknek tulajdonittatik, mert a szent Lélek, az Atyának. és a Fiunak szeretete, a Fiunak tulajdonittatik a szol-

⁸⁰ [Íráshiba:] alelkel

gálat, mert amaga vérin váltván meg Anyaszent egyházát. ő is annak az ura, [30a:] és fel álitoja, és ötet illeti egyházi szolgálókat rendelni, kik azt igazgassák, a munkák pedig az Atyának, mert néki tulajdonítatnak, aminden hatoságnak munkái, mint amás két személy kezdetinek, ő néki magának kezdete nem lévén, mindent, mindenben ő munkálodik.

K. Hány féle ajándéki vannak a szent Léleknek ?

F két félek, némelyek belső képen valok, ilyenek az olyan ajándékok, amelyek kedvesé tészik alelket Isten előtt, azt meg szentelvén, az Istenhez kaptsoollyák, ilyenek, ahít, a reménség, és a szeretet, és akeresztyéni jó erköltsök, ezek kezdeti ajó tselekedeteknek, némelyek pedig külső képen valok, ezek nem tsak annak meg szenteltetésire adatnak, aki ezeket veszi, hanem az Anyaszent egyház hasznára, hogy munkálodgyék, ahiveket oktassa, inttse, az Apostol azt mondgya, hogy azok az ajándékok adatnak, mert senki, se magának nem adhattya, se senki azokat nem szerezheti fáradsága után, mivel azokat az Istentől veszik ajándékon, és érdemles nélkül,

K. Miért mondgya szent pál hogy a szent Lélek osztogattya azokat, mindennek amint akarja ?

F Azért hogy ahivek ne legyenek irigységel egyik a másikához, az ilyen ajándékokért, és hogy azokért magokat fel ne emellyék, ezért is mutattya meg nékik, hogy az egyenet-[30b:]len valo osztogatása az ajándékoknak, nem más ókból vagyon, hanem hogy az Istennek ugy tettzik, az, az ő akarattya, fel fuvalkodni pedig azokért, ugy az Istentől akarnák el venni aditsőséget, amely tsak ötet illeti, ajókot irigyleni, ugy az Isten ellen támadna valaki. és azal vádolná, hogy nem igazságosan osztogattya ajándékit., mint ha ő tartoznék azokat egyaránt osztogatni.

Évangelium.

szent luk. 18. 9.

Mondá pedig némelyeknek. kik magokban biznak vala, mint igazak, és meg utálnak vala egyebeket., a példa beszédet is, ket ember mene fel a templomba, hogy imádkoznának, egyik farisaeus, és a másik publikánus, a farisaeus álván, igy imádkozik vala magában. Isten, hálakot adok néked, hogy nem vagyok mint egyéb emberek, ragadozok, hamisak. paráznák, a mint epublikánus is. kétszer böjtölök egy hétben, dézmát adok mindenekből, a miket birok, és publikánus

távu! álván, szemeit sem akarja vala fel emelni az égre, hanem a
mellyét veri vala, mondván, Isten légy kegyelmes nékem bünösnek,
mondom néktek alá mene ez a házához, inkább meg igazítatván aman-
nál, mert minden aki magát fel magasztallya, meg aláztatik, és aki
5 magát meg alázza, fel magasztaltatik.

[31a:] Magyarázat

K. kitsodák azok, akikről mondgya akristus hogy magokban biz-
nak. mint igazak, és meg vetnek egyebeket?

F Azok az olyanok. akiket meg vakitván amagokhoz valo szeretet,
és amagok felöl valo sokat álitás, és meg elégedvén magokkal. magokat,
10 magok előtt mentegetik, tsak magokat tartván igazaknak, és ugy
tekéntik másokot, mint bünösököt, ök magokban tsak jó erköltsöt
tapasztalnak, másokban pedig tsak vétket, és fogyatkozást⁸¹ látnak,
mert magokat igen szeretik, és másokhoz tsak meg vetésel vannak,
ugy anyira hogy azt gondolhatnák, hogy az Istenhez hasonlittyák
15 magokat, tulajdonitván magoknak. az elegyes, és fogyatkozás nélkül
valo jó erköltsöt,

K. Mitsoda atulajdonsága a valóságos igazaknak,?

F A nagy alázatoság, akik érezvén magokban nyomoruságokat,
magokhoz nagy meg vetésel vannak, amagok tselekedeteket, tsak azért
20 tekintik, hogy azokért hálákot adgyanak az Istennek, mint olyan
jókért, amellyek ö tölle származtak, ugyan ezért is tekintik magokat ugy
mint haszontalan szolgákat, akik tsak azt tselekeszik a mivel tartoz-
nak, ha szinte bé töltenék is amit az Isten törvénye parantsol, mago-
kot nagy bünösöknek tartanak. mert nagy bünököt botsátot meg Isten
25 nékik, vagy ha szinte azokban nem estek is, de [31b:] tsak egyedül
a kegyelem örzötte meg öket, azt is el hitették magokkal., hogy nem
élnék ugy amint kellene, avéghetetlen sok kegyelemel., a melyeket vet-
tek, és ha mások vették volna, azon kegyelmeket. meg tértenek volna,
és penitentziát tartotak⁸² volna, a mi a felebarattyok fogyatkozásit
30 illeti, arol el veszik szemeket, és tsak az ö jó erköltsököt, és tselekedete-
ket szemlélik, a fogyatkozásit, a menyiben lehet el fedezik, és ugy
tekéntik, mint emberi gyarloságot, a melyben ö magok is vannak,

⁸¹ fogyatkozást <tap>látnak,

⁸² tartotak [Szóvégi t — k-ból javítva.]

amások vétkeiket, úgy sirattyák valamint amagokét, és azokért úgy fohászknak Isten előtt, valamint amagokéért, hogy botsánatot nyerhessenek nekik, etehát a leg nagyobb modgya, hogy senkit meg ne vessünk, hanem csak magunkot,

⁵ K. Mitsoda a máj Évangyélium béli farisaeusnak tulajdonsága?

F Ez olyan ember. aki magával tellyeséggel. meg elégedet, aki magában csak atiszta jó erköltsöket, és atartozás felet való jó tselekedeteket láttya., aki magát gazdagnak tartván, azt gondollya, hogy nintsen semire szüksége, aki csak szájal ad hálákot Istennek, azért hogy ő nem
¹⁰ olyan mint mások, ő nem tolvaj, nem igaztalan, nem házasság törő, aki tsufsággal tekintette a publikánust, atemplomban, aki magának tulajdonittya ajót melyben. nem⁸³ vagyon. és aki csak azért köszöni azt, meg az Istennek, [32a:] hogy a maga ditséretire vallyék, egy szoval ez olyan ember, ki magát, mindenre alkalmazosnak itéli lenni,
¹⁵ aki azt gondollya hogy mindene vagyon, és mindent tselekeszik, és akinek mind azon által. semmije nintsen. és minden nélkül szükölködik, mi pediglen hitessük el magunkal, hogy semink nintsen, semit nem tehetünk, semit nem tselekedhetünk magunktol, és várjunk mindent Istentől, és mindenre alkalmazosok lészünk, fedezük el ajót,
²⁰ melyet tselekeszünk, mind mások, mind magunk előtt, hogy az ördög azt elne ragadgya tölünk, ne keresük azt, hogy mások előtt tekintetbe legyünk, hanem csak azt. hogy az Istennek tessünk, és így el kerullyük a farisaeus vétkit., amely olyan vétek szent Agoston szerént, hogy abban. avaloságos igaz is részesülhet.

²⁵ K. Mit tselekedék a publikanus, hogy könyörületességit nyerhese az urnak, ?

F ő távul áll vala az oltártol, hogy azal meg mutatná érdemetlenségit, és büneiért rettentő távul való létit az Isten tisztaságához, és az üdvességéhez, nagy fájdalomal érzé szivében azt az ellenkezést, mely
³⁰ az Isten, és a vétek közöt vagyon. valamint szent péter midön mondá. uram távozáll töllem, mert én bünös vagyok.

2. A szemeit nem meré fel emelni az ég felé. szégyenletiben. [32b:] hogy meg bántotta a menyeknek Istenét.

3. A majét veré. hogy meg mutatná azal. szivének töredelmeségiit
³⁵ és alázatoságát, és szándékját, amelyben vagyon, hogy magán boszut állyon, az Isten ellen tett vétkiért,

⁸³ nem <nem> vagyon. [Az első *nemet* utólag írta a sor elé, mert a másikat, melyet *ne*-ből javított, beleírta a *vagyon v-jébe.*]

4. Olyan igen meg hatotta volt szivét avétkiért valo töredelmeség, hogy tsak ezeket akevés szokot mondhatá, *Isten légy kegyelmes nékem bünösnek*, de elegendők valának ezek, az irgalmaság el nyeresire, mert meg vallá büneit, és azokért botsánatot kére töredelmes szivel, 5 emagában foglallya a penitentzia méltó gyümöls hozzáának kívánságát. és az Istent, meg bántásáért valo büntetésnek kívánságát. aki meg nem veti atöredelmes és alázatos szivet. és aki fel szokta emelni azt, aki magát meg aláza, és aki mindenkor meg aláza azt, a ki magát felemeli.

10 K. Mit tanulhatunk ilyen két ellenkező példából

F Azt 1. hogy utálva kerülyük⁸⁴ el a farisaeus maga hittségit, a melyel, mindennél nagyobra betsüllé magát. és másokot meg vetet mint hamisakot. az olyan hálá adást. mely tellyes hivalkodásal., és kérkedékenységgel,⁸⁵ az olyan bátorsággal valo imádságot, a melyben 15 semit sem kérnek, mint ha semmire szükség nem volna. és mint ha az Isten mindenel tartoznék.

[33a:] 2. A publikánus imádságát vegyük például. magunknak. alázuk meg magunkot. tarttsuk magunkot méltatlanoká akegyelemre, távoznak el a szent dolgoktól. üdveséges szégyenel., a midön azokat 20 meg fertezettük, hogy nagyob hasznal járulhasunk az után azokhoz, az imádságinknak pedig, szivünknek fohászokodásiból. kel állani. és nem a sok szóból, verjük meg magunkot a sanyargatásal. és a penitentziával., hogy az Isten haragját meg engesztelhesük, és kegyelmében vétethesünk.

PÜNKÖSD UTÁN VALO 11^{DIK} VASÁRNAPON.

Imádság

25 Minden ható örökké valo Isten. aki ki mondhatatlan jószágodal. folyül haladod érdemit. és kívánságit azoknak, kik tégedet kérnek. öntsed mi reánk irgalmaságodot. meg botsátván nekünk, amitől lelkünk üsméreti tart, és ad meg azt, a mit magunktól meg nyerni nem tarttyuk, a mi urunk J. k

⁸⁴ <kerul> kerülyük el

⁸⁵ kérkedékenységgel, [Első e fölött áthúzott vessző.]

Tudtotokra adom pedig néktek atyám fiai az Évangéliumot, amelyet néktek prédikálottam. amelyet [33b:] bé is vettétek, amelyben állotok is, mely által üdvözültök is, miképen prédikálottam néktek, ha meg tarttyátok, hanem ha heában hittetek, mert először előtökben
⁵ adtam, amit vettem is, hogy a kristus meg holt ami bűneinkért, az írások szerént, és hogy el temettetett, és hogy fel támadot harmad napon. az írások szerént, és hogy meg jelent Czéfásnak, és az után atizen egynek, az után meg jelent egyszer mind többnek ött száz atyafiaknál, kik közül sokan meg maradtak mind ez ideig, némellyek
¹⁰ pedig el aluttak, az után meg jelent Jakabnak, az után mind az Apostoloknak, mindeneknél utobszor pedig, ugy mint idétlenül szülnének, meg jelent nékem is, mert én leg kisebb vagyok az Apostolok között. ki nem vagyok méltó Apostolnak hivatatni, mert az Isten Anyaszent egyházát üldöztem, az Isten malaszttyából vagyok pedig ami vagyok,
¹⁵ és az ő malaszttya. hivalkodo én bennem nem volt, hanem bővebben munkálodtam minnyájoknál, nem én pedig. hanem az Isten malaszttya én velem

[34a:] Magyarázat

K. Elegendőé az Évangélium prédikálásának hallása az üdvösigre?

F A nem elegendő, azt engedelmeséggel kel venni, azt vallani kel.
²⁰ ahoz szabván életünket, és szokásinkot és azt követni kel szeretettel. de emég nem elegendő, azt meg is kel tartani, ahoz kel kaptsolni magunkot, és abban meg is kel maradnunk holtig., akristus kegyelmével való Évangélium üdvezit minket, de tsak azokat üdvezíti, akik azt meg tarttyák és követik., minden résziben, ezért is szükséges
²⁵ apásztoroknak, és aprédikátoroknak., hogy meg ne elégedgyenek azon, hogy tsak egyszer hirdessék., ha hasznal volna is, szükséges némelykor meg vizgalni, ha anép akit oktattak, követi az oktatást. és ha nem hagyta el, avilági szokásért, az Apostolok szerént. eszeken kel juttatni amit tanítottak, és meg vizgalni, ha meg tartottáké,
³⁰ és ha eléb menneké az Isten uttyában. enélkül hejában vették volna ahitet és az igazságot, melyeket nékik prédikálottak, nem elég jól kezdeni, nem kel félben hagyni az utat, hanem eléb kel meni, jó erkölcs-

ről, jó erkölcsre, mind végig, mivel avéigig valo meg maradás. koronáza meg bennünk az Isten munkáját. a nélkül, mindent elvesztettünk:

K. Miért mondgya szent pál ahiveknek. hogy elejebbe adgya amit vett?

⁵ [34b:] F. Hogy meg mutassa, mind azoknak, akik a népet tanittyák, hogy tsak a szent Irás, és atráditio béli tudományokat tanittsák. és azt kinek. kinek. az Istentől vett érteke szerént kel tanítani. valamit az Anyaszent egyház ád előnkben, hogy higyük, minden saeculumoktól fogvást, a kristus hozta azt nekünk, azokra az Apostolit meg tanította, és kezekben adta, hogy azt meg tarttsák, és őrizték, nem szabad tehát az ő szolgainak, más félét tanítani. az Apostolok, más tanítványokat, hagyának magok után, és akristus tudományát, őrizések alá hagyák, az ő tanítványok, másoknak hagyák, és így időről, időre, a mi időnkig, ezt is nevezik traditionak, hagyásnak, a mely ¹⁰ által ez a tudomány kézről kézre ment az első saeculumtól fogvást, a mostaniig, *ha⁸⁶ valaki téssen ehez valamit*, mondgya akristus, az *Isten meg veri, és ha valaki valamit el vészen ebből, az Isten ki vonnya az életnek könyviből* apoc. 22. 18. 19

K. Mit mond szent pál. hogy predikálotta ahiveknek, ?

²⁰ F. Azt predikálotta nekik, hogy a kristus meg holt a mi büneinkért. az irások szerént, hogy el temettetet, és fel támadot. harmad napján, ugyan azon irások szerént, hogy egy Isten meg halyon, és azért halyon meg, hogy meg békéltesse ellenségeit az Istenel., és hogy el töröllye vétkeket, vérével, oly igen felyül haladgya. az emberi okoságot. ez ²⁵ az [35a:] igazság, hogy az Apostol nem mér arrol szollani, az irások auctoritása,⁸⁷ vagy bizonytsága nélkül, akristus fel támadásáról szolván, ismét hozája tész. az irások szerént. mert ez atitok leg nehezeb⁸⁸ ahitelre, és mindennél felyeb haladgya az érzékenységeket. és az okoságot, ugyan ezért is az Apostolok tselekedetében, így bizonyittya ³⁰ meg egy sóltárból, meg nem engeded ate szentedet. arothadást látni. act. 13. 35.⁸⁹ ps. 15 10

K. Mitsoda még más bizonytságot is hoz elé it az Apostol a kristus fel támadásáról?

³⁵ F. Az apostolok bizonytságot hoz elé, akik ötet feltámadva látták, kezekel tapasztották, a kik övéle ettek, és akik valóság. meg visgál-

⁸⁶ ha <t> valaki téssen [Törlés a sor elején.]

⁸⁷ auctoritása, <nélkül> vagy bizonytsága nélkül,

⁸⁸ leg nehezeb [l — javítva.]

⁸⁹ 35. [5 — 4-ből javítva.]

ták, bizonyosan való fel támadását. és az ött száz tanítványnak bizony-
ságit, végtire azt teszi fel, hogy atöbbsi után, néki is meg jelent, ámbár
olyan légyen is. mint egy idéetlenül szült, és leg aláb valo a töbinél,
nem érdemelvén. hogy az Apostoli nevet viselje, epéldája⁹⁰ egy nagy
⁵ Apostolnak, aki valóságos alázatos, aki magát olyannak hiszi, amint
mondgya, meg tanulhatnok ebből magunkot meg alázni, és azt soha
el nem felejteni, hogy mik voltunk. hogy mik vagyunk. magunktól,
és hogy még milehetünk. se semiben ne ditsekedgyünk, mivel nem ditse-
kedhetünk,⁹¹ semivel ollyanal., hogy az Istentől nem vettük volna.

¹⁰ [35b:] K Mire tanít minket a mái lettzkének⁹² utolsó versében?
F két nagy fő igazságra tanít, mely mind valóságos, mind pedig
hit ágazattya, az első, akegyelemnek az emberben valo munkálodása,
a második, az együt valo munkálodása, (Cooperatio) az emberi szabad
akarathnak. *Az Isten akarattyaól vagyok ami vagyok*, mondgya az Apost-
¹⁵ tol., így beszélvén. akegyelemnek tulajdonittya. mind azt. valami jó
vagyon benne, hozzája teszi, *Az ő malasztya én bennem hívalkodo nem volt.*
hanem bővebben munkáldtam minnyájoknál. ez az együt valo munkálo-
dása a szabad akarathnak. de, mondgya szent Agoston, hogy azt ne
gondollyák, hogy az akarat munkáldhatot, magától a kegyelem
²⁰ nélkül, mert utánna teszi. *nem én pedig. hanem az Isten malasztya*
én velem. ebből világosan ki tettzik, hogy az igaz, hogy az embernek
akarattya tselekeszi a jót, és hogy azt egész szabadságal.⁹³ és szeretet-
tel tselekeszi. de azt akegyelem tselekedtetí véle, munkáldkdván benne.
az Apostol szerént, az akarathot, és atselekedetét, szent pál, mondgya
²⁵ szent Chrysostomus, bizonyoságot tévén maga magárol. szükséges
képen., hogy tekintettel legyenek azokhoz a miket mondot; mindent
az Isten ajánl, és az ő kegyelmének tulajdonittya, mind azt, amit
tselekedet jót, meg valván azt, hogy tsak általa tselekedte.

[36a:] Évangélium

szent márk. 7. 31.

³⁰ És ismét ki menvén a Tyrus határiból, jöve sidon által a Gallilaeai
tengerhez, a Decapolis határi közöt, és hozának néki egy siketet és
némát. és kérik vala ötet, hogy reá tenné kezét, és félre vivén ötet a

⁹⁰ epéldája [ja: sor fölötti beszúrás.]

⁹¹ [Íráshiba:] ditekedhetünk, [első d javítva.]

⁹² [Elírás:] lettzkének

⁹³ szabadságal. [Második a — fölött áthúzott vessző.]

seregből, annak füleiben bocsátá ujjait, és pökvén, illeté annak nyelvét, és fel tekintvén menybe fohászokodék, és mondá néki effeta, az az, nyilatkozzál meg, és mindgyárt meg nyilatkoznak a fülei. és meg oldaték az ő nyelvének kötele, és igazán szol vala, és meg parantsolá nekik, hogy valakinek, ki ne mondanák. menyivel inkább parantsollya vala pedig nekik, anyival inkább hirdetik vala, és annál inkább tsudálkoznak vala mondván, mindeneket jól tselekedet, a siketeket is hallóká tette, és a némákat is szóllókká.

Magyarázat

K. Mit jelent ez a süket és néma ember?

¹⁰ F Jelenti az olyan akarattal való lelki süketeket, kik az Isten igéjét nem akarják hallani. se a szent Léleknek szavát. ki szivekben beszél. mert el kellene hagyni azt, a mit oly igen szeretnek, jelenti még az olyan némákat, kik meg nem vallyák vétkeket, kik az Istennek nem könyörögnek, kik az Évangélium szerint nem beszélnek, az ¹⁵ilyenek mind süke-**[36b:]**tek, mind némák, mert a midön nem akarják az Isten szavát halgatni, és az ő igéjéről szollani, akkor lelki süketek, és némák,

K. Mit jelent ez az ember, akinek mind a szollás, mind ahallás megadaték.?

²⁰ F Jelenti az olyanokat, akiknek akristus kegyelméből ajándékját adgya. hogy halhassák beszédit, és az igazságnak szavát, és azt gyermeki engedelmeséggel halgathassák, fel is szabadittya nyelveket, hogy vallást tehessenek bünökről, és hirdethessék irgalmaságát, és ditséretit, ez a kegyelem drága, és ritka, a mi időnkben, a melyben sokan a keresztyének⁹⁴ közül, el merültek a világi hivságokban. tsak a világ beszédit halgatták, és tsak a világi dolgokról beszélnek, a mely beszéd. meg fojtotta az igazságnak beszédit szivekben:

K. A kristus miért vivé félre ezt a süket, és néma embert hogy meggyógyittsa?

³⁰ F Meg akará nekünk mutatni, hogy ha meg akarunk gyógyíttatni a lelki süketettségéből, a magános életet kel keresni, és el kerülni avilágiakat, mert az érzékenységek a világi dolgokra figyelmeztvén, azok meg gátollyák az elmét, és a szívet, hogy az Isten beszédit halgassák,

⁹⁴ keresztyének [ne: sor alatti beszúrás; k: utólag beírva a sorközbe.]

ugyan is, hogy lehetne azt halgatni, agyönyörűségek, a hivalkodások, és a világi sok dolgok között.

[37a:] K. A krisztus miért tevő az ujját ennek az embernek. a fülében, és nyálát anyelvére, és miért fuhászokodék?

⁵ F Az ujjai melyeket a fülében tevő, jelenté a szent Lelket, aki az Isten ujának neveztetik, és akit az embereknek adá. hogy meg nyissa sziveknek⁹⁵ füleit, és meg értesse vélek beszédit, anyál jelenté az Istentől való böltseséget., amelyet közölni akará az emberekkel. hogy az Isteni dolgokrol szolhassanak, fohászokodék mondván, effeta, az az,
¹⁰ nyilyál meg. azért hogy siránkozunk. és suhajtozunk büneinkért, amelyek okozák alelki sükettséget,

K. Az ur miért tiltá meg hogy ki ne nyilatkoztassa a tsudát melyet tett?

F Meg akará nekünk mutatni, hogy amidön jót akarunk tenni
¹⁵ másokkal. abban ne keresük az emberek ditséretit., mind azon által. menyivel inkább parantsolá. anál inkább hirdeté. hogy meg lássuk, hogy vannak olyan alkalmatoságok, a melyekben, hála adásbol tar-
tozunk atiltás ellen is ki hirdetni ajót. melyet velünk tselekedtek, azért hogy mások is azt meg tudván, arra valo nézve, ök is az Isten
²⁰ ditséretire valo jókót tselekedgyenek. akik nagy dolgokot tselekesz-
nek, azoknak köteleségek a, hogy magokot meg alázák. és kerül-
lyék ahivalkodásnak kísértetit. köteleségek pedig azoknak kik vala-
mit vesznek, a, hogy ki hirdesék azokat, akiknek jó hírek nevek.
szükséges az Anyaszent egyháznak.

[37b:]PÜNKÖSD UTÁN VALO 12^{DIK} VASÁRNAPON.

Imádság

²⁵ Oh' Istenünk akinek hatalma, és irgalmasága véghetetlen, akinek segittségitől vagyon. hogy hiveid tégedet méltán és ditséretesen szolgálhasanak, enged meg nekünk hogy minden akadály nélkül futhasunk a jók felé, melyeket nekünk meg ígértél. ami urunk J k.

Epistola.

szent pál. 2. Cor. 3. 4.

Illyen bizodalmunk vagyon pedig akrisztus által az Istenben, nem
³⁰ hogy elegendők volnánk mi magunktól valamit gondolni, ugy mint

⁹⁵ szivek(et.)nek füleit,

mi magunktól, de ami elégséges voltunk az Istentől vagyon., ki minket az új testámentomnak. alkalmas szolgálivá tett, nem abetüvel, hanem alélekel, mert abetü meg öl, alélek pedig meg elevenit, hogy ha ahalálnak ki szolgáltatása, betükel kövekre irattatván, ditsőségbe volt, ⁵ugy hogy nem nézhetnének az Izraelfiai a Mojses⁹⁶ ortzájára, az ő ábrázattyának⁹⁷ ditsősége miat,⁹⁸ mely meg üresül, miképen nem léssen inkább, alélekeknek szolgálattya ditsőségben, mert ha a kárhozatnak szolgáltatása ditsőségbe vagyon, sokkal inkább bővölködik ditsőségel. az igazságnak szolgálattya, mert ditsőséges sem volt, a mi fénet ¹⁰erészből, a fő ditsőséghez képest, mert ha ami meg üresül ditsőséges, sokal inkább ditsőséges. ami meg marad.

[38a:] Magyarázat

K. Miért mondgya az Apostol; hogy a kristus által követi szolgálattytát olyan bizodalomal.?

¹⁵ F Mert ő azt kívánnya; hogy tsak az üdvezítő kegyelmének adgyák aditsőséget, ajóért, melyet⁹⁹ ő tselekeszik szolgálattytában, vak merőség lett volna az Apostoloktól.,¹⁰⁰ avilág meg téritésihez kezdeni, és az Évangyéliumi hitet, a bálványok romlására építeni, ha tsak a magok erejében vetették volna bizodalombokot, ha az Isten Fia nem küldötte volna őket, és ha vélek együt nem munkálofta volna azokat ²⁰a sok jeleket, leg nagyob bizonyása. ami Isteni vallásunknak a, hogy tizen két olyan ember, aki mind leg alá b való, mind leg erőteleben volt avilágon. még is avilág meg téritésihez mertenek fogni, és azt véghez is vitték. ebből ki tettzik hogy a kristus beszélet ő általok, ugyan. ois¹⁰¹ munkálofta ő általok. ezt a tsudálatos változást, ²⁵ugyan az is adá nékik azt a bizodalmat, és bátorságot, hogy olyan erővel, és hatalomal. munkáloftyanak. még mostanában is, egy, egyházi szolgálta tsak anyiban tehet jót hivatallyában, a menyiben akristus parantsolattytából munkáloftik., a menyiben benne veti bizodalmat, és ha ditsöitti kegyelmét. munkájának elő meneteliért

⁹⁶ [Javitva: *Mojes*-ből.]

⁹⁷ ábrázattyának [*áb — or*-ból javítva; nyilván *ortzájának*-ot akart írni.]

⁹⁸ miat, [*a fölött áthúzott ékezet.*]

⁹⁹ melyet [Javitás: *mert*-ből; *ly-t rt-re* írta, majd hozzáfírta: *et*]

¹⁰⁰ [Javitás, sor alatti beszúrással: *Apostol*tol.,-ből.]

¹⁰¹ [Ékezethiba:] ois

K. Szent pál nem bizhatéké tudományában, nagy értelmiben, és ékesen való szollásában, a mely néki, mint egy természet szerént való volt.?

[38b:] F Halgasuk hogy mitsoda itéletet teszen maga felől, és mi képen hasonlittya magát a többihez, *nem hogy elegendők volnánk mi magunktol jót gondolni, mint magunktol, de a mi elégséges, voltunk, az Istentől vagyon.* etehát hit béli igazság hogy az embernek avétektől fogvást, a természetnek erejével nem lehet leg kiseb gondolattya az üdveségre. se jó kívánsága, se jó indulattya, mert hogy. szent Agoston szávaival élyek, az embernek nintsen egyéb magától, hanem ahazugság, és avétek, az Apostol mondgya, hogy *aző elégséges voltok, az Istentől vagyon,* mert szent Celestinus pápa szerént, olyan formában munkálodik az emberek szivében. és a szabad akaratban. hogy a szent gondolatok, jó szándékok, ajó akaratok, tsak ő tölle jönnek, és tsak az által tselekedhetünk valamit, aki nélkül semit sem tselekedhetünk. és az Apostol szerént, az Isten nem tsak annak a jónak kezdője, amely mi bennünk vagyon. a mi magunk meg szentelésire. hanem még azoknak is a melyeket tselekesznek. az egyházi szolgálk, kik, ahivek üdveségekért munkáloznak, *ki minket,* mondgya, *az új testamentumnak alkalmas szolgálivá is tölt, nem abetüvel, hanem alélekel,* nem azért, hogy az emberek, tsak az igazságot üsmértessük meg, hanem még a szent lelket, és akegyelmeket is meg nyerhesük¹⁰² nékik, amelyek, az ő meg szenteltetésekét munkálodják, követetvén vélek szeretettel azt, amit nékik tanyitanak.

25 K. Mit ért szent pál abetün, és alelken.?

F Érti abetün egyedül atörvényt, és az igazságokat. ake-[39a:]gyelmen kívül, a mely szükséges ezeknek bé töltésekre, és a lelken érti a szeretetet, melyet a szent lélek hint a szivben, mert a szeretet viteti vegben atörvényt, az is szereteti, és követeti az üdveséghez való igazságokat, szent pál azt mondgya, hogy abetü meg öll, a midön tsak az elmében vagyon. és nem a szivben, mivel az Isten törvényéről való üsmerettséért, arosz kívánság fel támad, és elegendő erőnk nintsen hogy az ellen ályunk, és azt meg gyözük, nem hogy roszra vinne atörvény, *mivel atörvény magában szent,* mondgya az Apostol másut, *aparantsolat is szent, igaz, és jó, de avétek,* az az arosz kívánság, *alkalmaságot vévén aparantsolat által, meg tsalt engem, és az által meg ölt, hogy fölötte igen bün tévő legyen. abün, aparantsolat által,* rom. 7. 12.

¹⁰² meg <üs> nyerhesük

11. 13. az Apostol hozája tézsi, hogy alélek életet ád, az, az, hogy a szeretet, mely az új törvénynek kegyelme, abetüvel együt, bé tölteti atörvényt, és szereteteti, és¹⁰³ életet ád lelkünknek,

K. Mí volt akö táblára írot ó törvény¹⁰⁴ szolgálainak ditsösége?

⁵ F A, hogy, az Izraéliták nem nézheték a Mojses ortzáját a nagy fényesége miat, ugy anyira, hogy a midön az Isten¹⁰⁵ parantsolattyát kellett nekik meg mondani, akor kételenítettet bé fedezni ortzáját, ez azt jelenté. hogy a sidok. nem nézhetnének annak idejében arra, akinek Mojses tsak képe vala, tudni illik akristusra, aki is vége vala
¹⁰ a tör-**[39b:]**vénynek, és hogy vakságokban meg maradnának, a mint is hogy, *a mái napig* mondgya az Apostol., *az ó testamentum olvasásában azon fedél fel fedetlen marad, mert akristus által üresül meg. de a mai napig. midön Mojses olvastatik, fedél tétetet az ő szivekre. midön pedig meg térnek az urhoz. el vétetik a fedél.* 2 Cor. 3. 14.

¹⁵ K. Mit hoz ki az Apostol mind ezekből?

F Azt hogy, az új törvénynek szolgálattya. sokal ditsöségeseb, mert az ó törvénynek szolgálattya, halál szolgálat volt, az új törvénynek pedig szolgálattya, életet, és igasságot ád, nem hasonlithatni az ideig tarto szolgálatot, ahoz, a melynek örökösön kel tartani. ebből ki
²⁰ tettzik, mitsoda nagy tisztelettel kel lennünk akristus szolgálaihoz. a mely rend anyival is nagyob a Mojsesénel, hogy ő az ur házának szolgálja volt, a kristusnak pedig mint Fiunak, abban egész hatalmasan vagyon. hebr. 3. 5. 6.

Évangélium

szent luk. 10. 23.

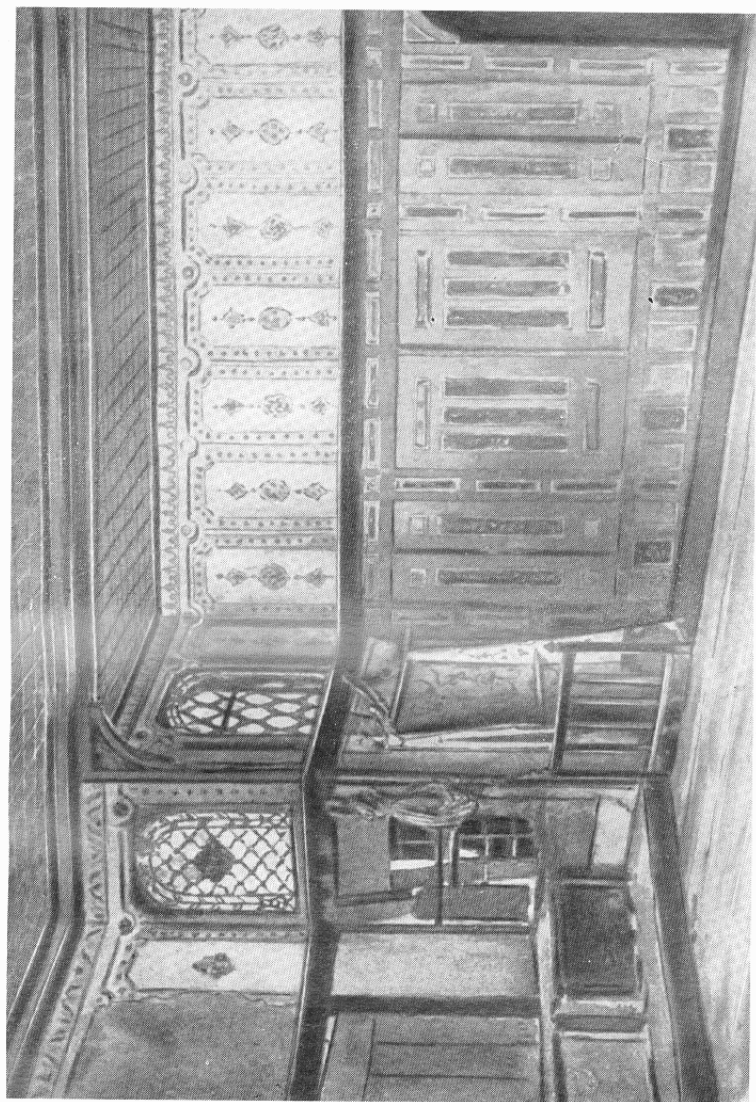
Es fordulván atanitványihoz mondá, boldogok a szemek. mellyek
²⁵ látták. a miket ti láttok, mert mondom néktek, hogy sok proféták, és királyok akarták látni a miket ti láttok, és nem látták, és hallani a miket hallotok, és nem hallották, és imé egy törvény tudo fel kele kísértven ötet, és mondván, Mester, mit tselekedvén birhatom az örök életet, ő pedig mondá néki, atörvényben mi vagyon irva, mint
³⁰ olvasod, amaz **[40a:]** felelvén mondá, szeresed ate uradot Istenedet, tellyes szivedből, és tellyes lelkedből, és minden erődből, és minden

¹⁰³ és [s — l-ből javítva.] életet

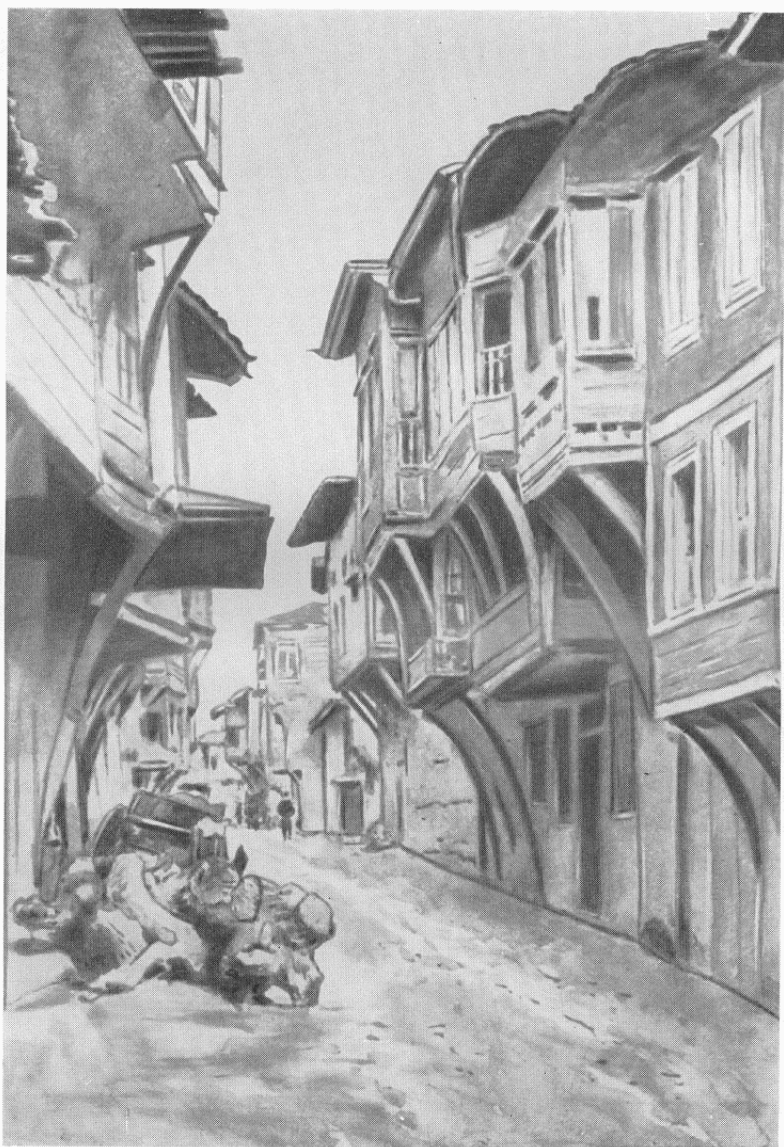
¹⁰⁴ ó törvény(nek) szolgálainak

¹⁰⁵ az Is- [Csonkán maradt a sorvégi elválasztás után.]

13. Rákóczi ebélszobája

14. Utca Rodostón Beresényi Miklós házával

elmédből, és felebaratodot mint tennen magadot, és mondá néki, igazán felelé, ezt tselekedgyed és élsz, amaz pedig akarván magát igazítani, mondá Jésusnak, kitsoda az én felebarátom, felevén pedig Jesus. mondá. egy ember alá megyen vala Jérusálemből, jerikoba, és atolvajok közé akada, kik meg is foszták ötet, és meg sebesítvén. holt elevenen hagyván ötet. el menének, történek pedig egy pap menne alá azon az uton. és látván ötet. el mene melölle,¹⁰⁶ hasonló képen egy lévita is midön a hely mellet volna, és látná ötet, el mene melölle., egy samaritánus pedig uton járván, melléje mene, és látván ötet, könyörületessgre indula, és hozzája közelgetvén, bé kötö az ő sebeit, olajat, és bort töltvén azokba, és fel tévén ötet a barmára, vivé a szállásra, és gondgyát viselé, és másod nap két penzt vön elé, és agazdának adá, és mondá, viseld gondgyát ennek, és valamit ezen felyül költesz, én mikor meg térek, meg adom néked, ehárom közül ki láttatik néked hogy felebaráttya volt annak. aki a tolvajok köziben akadot, ama pedig mondá, aki irgalmaságot tselekedet véle, és mondá néki Jesus. meny el. teis hasonló képen tselekedgyél.

[40b:] Magyarázat

K. Mostanában leheté akeresztyéneknek részesülni az Apostoloknak boldogságában, akik látták azt, amit a proféták. és az Apostolok nem láthattak.?

F Igen is részesülnek azon boldogságban, mivel látták a hitnek, szemeivel. atitkoknak bé tellyesedésit, azoknak hasznait veszik, hallják az egyházi szolgálto. ugyan azon igazságokat, a mellyeket akristus hirdetet az Apostolinak, kik azokban meg erősödtenek, anemzettségeknék egyenlő akarattyokból., kik akristusban; és aző Évangyéliumában hittének, tizenkét saeculumoktól fogvást, de ha nagy boldogság a kristust üsmérni, ez a boldogság tsak azoknak valo a kik ötet szeretik is, néki engedelmeskednek, és követik, az igazságnak, és az életnek uttyát, ellenben igen nagy boldogtalanság az olyanoknak kik ötet üsmérik de nem szeretik, nem követik, söt még megvetik, viszá élvén kegyelmével, és titkaival, ugyan ezért is léznek ahamis keresztyének leg nyomorultabbak minden embereknél, az

¹⁰⁶ [Íráshiba:] molölle,

ő számadások annál¹⁰⁷ is irtoztatob lesz, mennél több kegyelmet vettek, és¹⁰⁸ Isten Fia mennél többet tselekedet., és szenvedet érettek, számot adnak arról is, hogy eléb valo, és jobb állapotban voltak atöbb embereknél, ugy mint apogányoknál, sidoknál, törökök-nél, és eretnekeknél,¹⁰⁹

5 K. Mit felele az ur atörvény tudonak aki azt kérdé hogy mit tselekedgyék hogy üdvezülhesen.?

[41a:] F Az Isten törvényihez igazittá ötet, és kénszeritté hogy maga felelne meg magának, kérdésre, a mely feleletet tén, igen rövid,
10 de mindent magában foglal. az üdveségre két dolog kívántatik, az Isteni, és a felebarati szeretet, az Isteni szeretet a, hogy ötet lelkünk-ből és szivünk-ből szeresük, és mindent valami bennünk vagyon., ennek a szeretetnek nevelkedésire fordittsuk, a testet, az érzékenységeket, és az elmét, a felebaráti szeretet a, hogy ötet ugy szeresük mint
15 magunkot, kíványuk néki azon örökös jót, melyet remélnünk magunknak, hasonló mértékel mérjünk néki, valamint magunknak., és ugy bányunk véle, valamint akarjuk hogy mások bányanak velünk, evala tehát a törvény tudonak felelete, a mely tették az urnak, és mondá néki, *ezt tselekedgyed és élsz*, ez elegendő az üdveségre.

20 K. Ez a törvény tudo azal a szándékal kérdée a kristustol ezt a tanátsot hogy tanulhasson tőlle?

F Tsak kisérteni akará kérdésével, és azért, havalamit nem mondanaé atörvény ellen, hogy azért bé vádolhassa ötet, az ilyen szándék
tellyes hamiság-al., mitsoda vétkes dolog valamely tanátsot kérni
25 az Isten szolgájától. azért hogy a törben¹¹⁰ ejthessék ötet. sokan vannak ilyen elméjük, a kik irigységből tsak azért vigyáznak az Isten féloknek beszédékre, és tselekedetekre, hogy valami vétekben találhassák., akik tsak azért tanullyák, és visgállyák a [41b:] vallás béli igasságokat, és titkokot, hogy azok ellen szolhassanak és itélhessenek.

30 K. Ugyan azon törvény tudó, miért kérdé, hogy ki volna az ő felebarattya?

F Azt akará meg mutatni. hogy ő igaz, és ezel meg elégedvén, azt gondolá hogy ő aparantsolatot bé tölti, ha baráttját, attyafiát, szereti,
de a kristus meg mutatá néki, hogy igen meg határozná a felebarati
35 szeretetet, valamint tselekesznek mostanában is sok számu keresztyé-

¹⁰⁷ annál <nyomorultabbak> is irtoztatob [is: í-je é-ből javítva.]

¹⁰⁸ és [az-ból javítva.]

¹⁰⁹ [Íráshiba:] eretnekelnél,

¹¹⁰ a törben <erj> ejthessék

nek, kik azt igen kitsid mértékben zárják és tovább nem terjesztik familiájoknál, jó akarojoknál, és régi üsmeröjöknel, mitsoda ritka avalóságos felebaráti szeretet, sokan akeresztyének közül azt tarttyák, hogy tsak azokat kel szeretni, kik őket szeretik, akiktől valamit várnak, vagy vettek, aki eszerént tselekeszik. annak nintsen felebaráttya, az olyan tsak a maga hasznát keresi, a maga gyönyörüségiért szeret mást, vagy is inkább tsak magát szereti, mindenben, és tsak magáért, egy szoval az olyan akristus mondása szerént tsak azt tselekeszi a mit apogányok. és a publikánusok tselekesznek,

10 K. Magyarázd meg nekünk akövetkezendő példa beszédet?

F A meg sebesitetet, és fel holtan hagyatot ember, jelenti az egész emberi nemzetet, akit meg rontotta, és meg sebesitette az Ádám vétke, Jérusalem. a honnet ez az ember [42a:] le mégyen, jelenti azt az eredendő igazságot, a melytől eleset, engedetlenségiért. jériko a hová lemégyen, jelenti a világot, és a világi életet, a melyre le szállt a földi dolgokhoz valo szeretetiért, a tolvajok akik meg sebesitették azok az ördögök, akik az embert meg ejtették, és meg sebesitették, a köntösből valo meg fosztás,¹¹¹ jelenti, az ártatlanságot, melyet el vették tőle, gyalázatos mezitelenségben tették. a pap, és alevita, jelentik atörvényt, és aprofétákat, amelyek meg nem gyógyithatták az embert sebeiből, és akik látván a beteget. nem hogy meg segítették volna, de tsak el mentek mellette, jelentik még ezek az uj törvénynek olyan szolgálait, kiknek nintsen valóságos buzgoságok, amások üdvességéhez, akik azon meg elégesznek, hogy meg halgasák a szoval valo gyonást, és meg nézék, a léleknek sebeit. de az után akarattyokra hagyják, hogy éllyenek, és nem illetik avalóságos orvoságal., jelentik még az olyanokat, kik minek utánna el térítették volna abünösököt, a veszedelemnek uttyárol, és az üdvességnek uttyában tették volna, azonnal azt meg unnyák, és nem igyekeznek többé gyógyításokon, fel holtan hagyják őket. mint ha, a felebaráti szeretetet felben kellene hagyni, és nem kellenék gyakorolni, és orvosolni a lelket mind addig még egészen ki nem gyógyul. és egészé-[42b:]gire egészen viszá nem tér.

K Magyarázd meg a töb részeit is ennek a példa beszédnek?

35 F A könyörületes samaritánus, a kristus, a mi lelkünknek orvosa, a ki is az égből le szállt, hogy meg orvosolná azokat, a nyomorúságokat, a melyekben az emberek valának el merülve, az olaj, és abor,

¹¹¹ meg <sz> fosztás,

melyet a samaritanus a sebre tölté, jelentik a szeretetnek kegyeségit, és a dorgálásnak¹¹² erejét, amelyet el nem kel mulatni, egy értelmes lelki atyának, hogy a mi lelki betegségeinkhez való orvóságot adhason., a samaritanus bé köté sebeit annak az embernek. a mely jelenté, hogy

5 a kegyelem. a mely a mi meg térésünket munkálodgya. meg tartoztatya sebeségit rosz kívánságinknak, és rosz szokásinknak, a sanyargatásal, és a penitentzia tartásal, és el kerülteti velünk az alkalmatoságokot., melyek fel nyithatnák sebeinket, és roszab állapotban tehetnék, az elsónél, a barmára tevé, a samaritanus abeteget, és a vendég fogadoban vivé, mely jelenté annak az örökös orvosnak jóságát, a ki viseli a bünösöknek gyengeségit, és fogyatkozásit, meg téréseknek kezdetekor, és minden módot, és alkalmatoságot ad nékik hogy az Isten kegyelmében viszá mehessenek, és abban meg maradjanak.

[43a:] K Mit jelent még a hogy avendég fogadoban viszi abeteget,

15 és a gazda kezében adgya hogy meg gyógyittsa.

F Azt jelenti, hogy a kristus a penitentzia tarto bünöst, az Anyaszent egyház kezében adgya, akit jelente a vendég fogado, és valamely pasztorinak gond viselése alá adgya, hogy gyógyittsa, azon orvoságokal. amelyeket az Anyaszent egyház rendelt, hogy azt oktassa. tanittsa,

20 és vezérellye tsak lassan, az igazságnak uttyán, mivel akristus abeteget, nem gyógyittya meg egyszers mind, nem kel azt gondolni, hogy egészen meg gyógyul. mihent büneinek botsánattyát veszi. mivel nagy gyengeségek maradnak még benne, és tsak ahalál szabadittya meg azoktol., alélek gyors. mondgya az ur, de atest gyenge, kinek,

25 kinek arra kel vigyázni. hogy a kevélység, és amaga hittség, meg ne gatollyák, meg gyógyulását., mert a meg történik, hogy ameg térésnek kezdetekor., olyan dolgokhoz akarnak fogni, amelyek tsak azokat illetik, kik már jól elé mentenek az Isten uttyában, agyengeségihez kel magát mérsékelní, félelemben, és magához valo gyanakodásban

30 kel élní, és Istentől várni, minden eröt, meg. hagyván magát vezetetni, valamint egy gyermek, az Anyaszent egyház bé fogadgya mind azokat kik az üdvezítő kezeiböl mennek hozzája, az ő kebeliben, meg talállják gyógyulásokot, és [43b:] mind azt, valami alelki egésséghez kívánatatic, azon kívül nintsen se meg gyógyulás, se egésség, se üdveség,

35 de hogy hasznát vehesük gond viselésinek, nagy alázatoságal kel néki engedelmeskedni. és az ő rendelési szerént élnünk, és nem ami magunk akarattya, és hajlandosága szerént.

¹¹² dorgálásnak [s— utólag beszúrva, á és n betűk közé.]

K. Magyarázd meg végig a példa beszédet.

F A két pénz melyet a samaritanus ád agazdának, hogy gondgya, legyen abetegre. jelenti az ó, és az új testamentumot, mely ebből áll, a szent írás, a melyeknek értelmét adgya az ur szolgainak, hogy a⁵ lelkeket táplállyák az ő szent igéjével, tanítván, és oktattván, azokat avallás igazságira, jelentik még akét nagy parantsolatot, úgy mint, az Isteni, és a felebaráti szeretetet, a melyeknek követésit hagyta, mind a pásztorinak, mind a juhainak. és amelyek. a mi lelkünknek, mind élete, mind egészsége, mind ereje. a samaritanus visza térése jelenti az üdvezítő második¹¹³ el jövetelét. akoron. keményen fog számot¹⁰ kerni apásztoroktól, aző reájok bizattatott lelkekről, meg is itéli mindenikét. érdemi szerént. és meg jutalmaztattya azokat, kik azt meg érdemlik

PÜNKÖSD UTÁN VALÓ 13^{DIK} VASÁRNAPON.

Imádság

örök mindenható Isten, nevellyed bennünk ahitet, areménséget, és¹⁵ a szeretetet, és hogy meg nyerhesük igéretidet. adgyad hogy szeresük a mit parantsolsz. a mi urunk J. k.

[44a:] Epistola,

szent pál. Gal. 3. 16.

Ábrahámnak mondattak az ígéretek, és aző magvának. nem mondgya és magvainak, úgy mint sokakban, hanem úgy mint egyben. és ate magodnak. ki akristus., ezt mondom pediglen. hogy az²⁰ Istentől meg erősitetet testamentum. atörvény. mely négy száz és harmintz esztendő után lett, nem tészí erőtléné az ígéretnék el törlésére. mert ha atörvény által az örökség, már nem az ígéret által, Ábrahám-²⁵nak pedig ígéret által ajándekozta az Isten, mitsoda tehát atörvény, az által hágásokért tétettetett, mig el jöne amag, amelynek ígérte vala, mely az Angyaloktól rendeltetett, aközben járonak keze által, a közben járó pedig nem egyé, az Isten pedig egy, atörvény tehát¹¹⁴ az Isten ígé-

¹¹³ második <visz> el jövetelét.

¹¹⁴ <pedig> tehát [tehát <pedig> fölé írva.]

reti, ellené, távul légyen, mert ha törvény adatot volna, mely meg elevenithetne. bizony atörvényből volna az igazság de az irás, mindeneket abün alá rekesztet, hogy az ígélet, a Jesus kristus hiti által adatnék ahivöknek.

Magyarázat

⁵ K. Melyek az Ábrahámnak, és az ő maradékinak tett ígéretetek.?

F Hogy minden nemzetek meg áldatnak ő benne,¹¹⁵ és az ő magvában., nagyságu ígeret, mely minden helyekre és időkre terjed, és a mely magában foglallya mind azokat, a lelki jokot, a melyeket idővel. az Isten hinté **[44b:]** mind azokra, kik az Ábrahám hitet követvén

¹⁰ hinnének a kristusban, az Ábrahám magvában, test szerént, és akik fiaivá lennének, ennek a szent pátriárkának, ez így lévén, ezen szók által, az Isten meg ígeré néki a világ meg váltoját, hitét, meg térését, és üdveségét a sidoknak, és a pogányoknak, és az egész földön valo fel állítását az Anyaszent¹¹⁶ egyháznak.

¹⁵ K. A törvény sok idővel adatatván ki ezen ígélet után, nem tevéé semmivé azt?

F A törvény semmi képen nem teheté semmivé azollyan ígéletet, a melyet az Isten maga tette, és maga által, és azt egy nehányszor meg ujitotta a maga Fiának a kristusnak. az Abraham személyében, és azt olyan formában., hogy lehetetlen volt, azt meg változtatni, tellyeséggel ígeré meg áldani, az az, meg szentelni, és meg szabadítani minden nemzeteket abban, aki az Ábrahám maradékából születik. minden féle modot ígér nekünk az üdveségre, meg váltot ígervén, aki meg érdemlette, és bé töltötte az ígeretet. ezért is mondgya másut az

²⁵ Apostol. hogy Ábrahám *az Isten ígéletiben nem kételkedet hittlenségel., hanem meg erősitetet ahitel, ditsőséget adván Istennek, tellyeséggel tudván, hogy valamiket ígért, hatalmas meg tselekedni is.* rom. 4. 20. 21.

K. Magyarázd meg ezeket a szókót, mert ha atörvény által az örökség, már nem az ígélet által, Ábrahámnak pedig ígélet által ajándékozta az Isten.?

F. Ezek aszók azt tanittyák nekünk, hogy a menyei **[45a:]** örökség, nem árra, se nem jutalma, a Mojses¹¹⁷ törvénye megtartásának, valamint ezt gondolták a sidok, hanem az ingyen valo ajándékja, az Isteni

¹¹⁵ <az ő magvában> ő benne, és az ő magvában.,

¹¹⁶ Anyaszent [A — javítva olvashatatlan betűből.]

¹¹⁷ [Íráshiba:] Mojes [alatta elírásból:] hanen

irgalmaságnak, a melyet meg ígérték Ábrahámnak, és mind azoknak kik ötöt követik hitében, az Apostol elleniben teszi az ígéretet. atörvénynek, és világosan azt mondgya, hogy ha az örökség atörvény által adatatnék, az ígéret semmivé, és haszontalanná lenne, lehet⁵ nagyob ingyen valo ígéret, mint amelyel az Isten arra igéri magát, hogy a maga Fiában meg áldgya a nemzeteket, meg szenteli, és örökséget ad nekik, annak érdemire valo nézve, érdemek, melyek az ő kegyelmének ajándéki, mind a főben, mind atagokban.

¹⁰ K. Miért mondgya szent pál hogy atörvény az által hágasokért tétettet?

F. Azért, hogy meg üsmértesse velünk hogy a törvény nem azért adatot, hogy bé töltse az ígéretet, vagy hogy meg szentelje, és az üdveségre vezesse az embereket., hanem hogy meg üsmértesse vélek avétket, a melyben esnek ha azt által hágják, és hogy meg mutassa¹⁵ nekik, gyengeségeket, és romlandóságokat, és nem azért, hogy kegyelmet adgyon, avétek el kerülésire, *atörvény által üsmértem meg avétket, mondgya másut az Apostol, mert akivánságot nem tudnám, ha a törvény nem mondaná. ne kívány.* rom. 7. 7.

K. A törvény mindenkorá adatot volté?

²⁰ F Tsak egy időre adatot volt, és tsak addig a még Ábra-[45b:] hámnak¹¹⁸ az a Fia el jöne, a kinek tétetet volt az ígéret a mi pedig az ígéretet illeti, annak nints határja, mert annak akristusban¹¹⁹ kellették bé telni, a ki örökké meg marad, és a meg ígért jók, örökösök, a mely jokot pedig atörvény adot, ideig valo jók valának.

²⁵ K. Magyarázd meg, amit az Apostol mond, hogy atörvény aközben járó által adatot.?

F Az Apostol azt akarja velünk meg értetni, hogy atörvény sokal aláb valo az ígéretnél., meg bizonyitom; az Isten részéről, az embereknek. atörvény az Angyalok által adaték, a kik az ő képit viselték. és³⁰ egy közben járó által, olyan mint Mojses, aki anép résziről munkalodék, a midön pedig az Isten kötést tett amaga Fiával. az Ábrahám személyében. őt közben járó nem vala, annak oka ez, hogy ez a kötés tellyeségel ingyen valo ígéretből álván. nem volt szükség a közben járora, aki nem szükséges őt, ahol tsak fél rész vagyon. aki tsak épen³⁵ azt igeri meg adni, a mi az övé, és ami tsak ő tölle füg.

K Miért mondgya szent pál, hogy a közben járó, nem tsak egyé. az Isten pedig egy?

¹¹⁸ Ábra-[45b:] <ra>hámnak

¹¹⁹ [Íráshiba:] akrisban

F Mert nem szükséges a közben járó az olyan kötesben, ahol valaki szabad akarattýából kötelezdi¹²⁰ valamire valakinek magát, és azt ígéri hogy véle jót téssen, tsak épen abból az indulatból hogy ötet szereti, az Isten tsak egyedül [46a:] kötelezdi magát a Fiának tett ígéletben, hogy neki adgya örökségül az egész nemzeteket. ígélet, mely oly meg változhatatlan, és oly örökös, mint maga az Isten, de másként is, közben járó nem kívántatik, az Isten, és amaga Fia között, akinek teszi az ígéletet, mert véle egy Isten lévén, köz nem adatik, az Atya, és a Fiu között,

¹⁰ K. A törvény nem ellenkezik tehát az Isten ígéletivel?

F Eppen nem mondgya szent pál, mert *ha törvény adatot volna mely meg eleveníthetne, bizony atörvényből volna az igazság*, és ugy az ellenkeznék az ígélettel, de anem lehet, mert amint az Apostol mondgya, *az írot törvény, mindeneket abün alá rekesztet, hogy az ígélet, a Jesus kristus hiti által adatnék a hívöknek*, az Apostol azt mondgya meg másut, *atörvény pedig bé jött, hogy a bün bövölködnék*, rom. 5. 20. ebből ki tettzik világosan, nem hogy igasságot adot volna, vagy semmivé tette volna az ígéletet, söt még ennek bé töltésire szolgálta, a bünnek bövölködése által, amelyet okozot, noha atörvény magában szent vala, ²⁰ mert meg tekintetvén az emberel amaga romlását. azzal meg alázza, és meg éreztetvén véle hogy mitsoda szüksége volna ameg váltora, és a meg szabaditora. arra vivé ötet, hogy az Istenhez fordulna, és kérne¹²¹ tölle hathatobb orvoságot a törvéynél, a mely akristusban valo hitt, és azö kegyelme, amely nélkül Ádámtól fogvást, világ ²⁵ végezetig semmi féle ember nem üdvezülhetet, se soha nem üdve-zülhet.

[46b:] Évangyélium

szent luk. 17. 11.

És lön midön Jérusálembe menne. által mene samarián, es Galilaeán. és mikor bé menne egy kastélyba., eleiben jövének tiz poklos férfiak, kik távul meg állának, és fel emelék szavokat mondván, Jesus Mester. ³⁰ könyörüly rajtunk, kiket hogy meg látá, mondá, menyetek el mutassátok meg magatokot, a papoknak, és lön midön mennének, meg tisztulának, egy pedig közüllök, hogy látá hogy meg tisztult, viszzá tére,

¹²⁰ [Íráshiba:] köteldzi

¹²¹ kérne [e — fölött áthúzott vessző.]

nagy szoval magasztalván az Istent. és orcájára borula az ő lábai előtt, hálákot adván, és ez samaritanus vala, felevén pedig Jésus, mondá nem de tizen tisztultaké meg, és akilentze hol vagyon, nem találattott aki meg térne és ditsőséget adna az Istennek, hanem tsak ez idegen nemzet. és mondá néki,¹²² kely fel, meny el, mert ate hited, meg szabaditot téged.

Magyarázat

K Ezek atiz poklos férfiak miért valának mind együt?

F Az ő egy eránsu nyavalyályok egyeztette vala meg őket egymásal, akik nyomoruságban, vannak, mint egy vigasztalás azoknak., a midőn hasonló nyomoruságban lévőkel vannak, de azt is elmondhatni, hogy jelentik az olyan bünösököt, akik egy társaságra adgyák magokot. az olyanokal. akiknek vélek egy aránsu hajlandóságok, és elméjek vagyon., hogy egy mást meg tarttsák rosz kívánságokban. a rosz példával, melyet egy-[47a:]másnak adnak, ugyan eszerént is egyeznek meg egy másal hogy az Isten szolgálait üldözik, és hogy meg fojttsák ha lehetne ajó erköltsöt, és az igazságot, amelytől egy aránt el távoztak, mert azokban láttyák rendeletlenségeknél kárhozattását, holot azért kellene esze adni magokot, valamint atiz poklosok. hogy fel szóval kiáltván, akristushoz, meg nyerhetnék tölle lelki betegségekből valo meg gyógyulásokot.

K. Miért állának távul akristustol., mikor fel szóval kérék meg gyógyulásokot.?

F Mert nem vala szabad a¹²³ poklosoknak az egészségesekhez közeleni, és senkivel nem társalkodhatának. ezek jelentik az¹²⁴ olyan bünösököt, kik valóságál meg bánván rendeletlenségeket, magokot belső képen méltatlanoknak tarttyák. és ezen okból, a szent oltártól, el távoznak, és magokot el vonyák a szenttségektől. egy ideig, a lelki atyának jóvállásából, és az Istenhez kiáltanak szivekből, hogy irgalmaságot nyerhesenek, és penitentiát tartván; hasznal részesülhesenek a szenttségekben

¹²² mondá(ná) néki,

¹²³ a <k> poklosoknak

¹²⁴ az az olyan [Fölösleges ismétlés.]

K. Az üdvezítő miért nem gyógyítá meg ezeket apoklosokat, minek előtte apapokhoz küldené, és meg gyógyittá őket. midön oda mennének.?

F Azért hogy meg próbállya az ő hiteket. és nekünk meg mutassa
5 hogy az Isten tsak azoknak adgya kegyelmét. kik engedelmeskednek akaratinak, kik hiven követik az Anyaszent egyházban valo rendelésit. kik erős bizodalomal vannak hozzája. kik ahoz készülnek, hogy akarrattyát vehessék. és azért élete-[47b:]ket meg változtattják, el hagyván rosz szokásokat, és el kerülván a veszedelmes társaságokat. és
10 avilág szeretőköt.

K Nem gyógyithatta volnaé meg, ha apapokhoz nem küldötte volna is?

F Igen is meg gyógyithatta volna, valamint meg gyógyittá midön utban volnának. de meg akará nekünk világosan mutatni arendet,
15 melyet akara szabni az Anyaszent egyházban, ugy mint, hogy tsak a papok által botsása meg avétkeket. mert ha szinte a papok eszköze nélkül¹²⁵ meg botsáttya is némelykor avétkekat. valamint meg gyógyittá ezeket a poklosokat minek előtte a papokhoz mennének, de akor is ugy botsáttya meg, ha láttya, szándekunkot az egyházi
20 szolgákhoz valo engedelmeségre.

K Mit tanulhatunk annak apoklosnak példájából aki viszá tére mihent meg gyógyulását érzé, hogy azért hálákot adgyon akristusnak.?

F Azt tanulhattuk, hogy a midön valamely kegyelmét veszük
25 Istennek. a leg elsőb, és leg nagyob köteleségünk a, hogy azért aláztoságal. adgyunk hálát néki, és ditsöittsük ötet, akegyelemért valo háláadásért. többet is várhatunk magunkra, ahálá adatlanság szent Bernárd szerént, olyan mint a meleg szél, mely el szárazttya, és el fogyazttya az Isteni irgalmaságoknak eredetét, a mely követte volna
30 hozánk valo folyását, ha hálá adok lettünk volna, az Istennek nintsen sem-[48a:]mi szüksége javainkra, de nekünk véghetetlen szükségünk vagyon ő szent Felségire., ami hálá adóságunkért veszük tehát az ő kegyelminek áldásit, de az a háláadás kegyelem, és azt kérni kel az Istentől. ha hajlandóságunkot érezük a hálá adatlanságra, az irás
35 fel teszi, hogy ez apoklos, samaritanus, és idegen vala, azért is volt, mind aláztosabb, mind hálá adob, mert idegen lévén, magában meg üsmérte hogy az a kegyelem nem illette ötet anyira, mint

¹²⁵ nélkül <nélkül>

atöbbit, ellenbe pedig a töb kilentz poklosok sidok lévén, azt gondolák hogy azal ő nékik tartoznak. ez is vala a sidok természete, hogy magokat úgy tekintsék, mint olyan népet. akinek több része vagy az Isten kegyelméhez mint atöbb embereknek, ugyan ezért is valának
5 olyan irigységel, amidön látnák, hogy a pogányoknak is hirdetik az Évangéliumot, mivel az eredete aháláadatlaniságnak., és az irigységnek, az a belső kevélység, a mely azt gondollya, hogy mindenel tartoznak néki, és amely mindeneket meg vett, hogy hálá adok lehesünk, legyünk alázatosok, el hitetvén magunkal, hogy az Isten nekünk
10 semivel sem tartozik, tekinttsük magunkot, mint idegeneket Isten előtt. és irgalmaságat fog reánk tekénteni.

K. kire esik még a kristus panaszkodása, melyet tett a kilentz poklos hálá adatlaniságokrol.?

F Sok számu olyan keresztyénekre., kik meg szabaditatván a
15 külső nyomoruságoktol. aháláadatlaniságnak betegségibe [48b:] esnek, a mely veszedelmeseb a nyomoruságnál, amidön pedig valamely veszedelemben. vagy betegségben vagyunk, akoron buzgoságal imádkozunk, másokot is imádkoztatunk. és jövendőre szép dolgokat¹²⁶ teszünk fel magunkban., de mihent az Isten segittségiből, meg szabadulunk a veszedelemtől, el felejttyük minden jó szándékinkot, és ígérteinket, és ismét, szokás szerént valo életünkhöz fogunk, nem gondolkodván arról, hogy meg hálálljuk életünk meg jóbbításával., az Isten joságátol vett kegyelmet, mondgyunk hasonlot, alelki nyomoruságokrol., mitől vagyon, hogy olyan gyakorta esünk viszá avétekben,
20 hanem attol, hogy minek utánna, atett vétkeinkért botsánatot, és kegyelmet vettünk volna, Istentől, azokat mindgyárt el felejttyük, és az ilyen háláadatlaniság által. sokal roszab állapokban esünk az elsönél

KÁNTOR SZEREDÁJÁN-

Imádság

Enged meg uram, alázatos könyörgésire tselédidnek, hogy a szivek
30 a vétektől el távozzék, amidön el távoztattyák a rend szerént valo eledeleket testektől; a mi urunk J. k.

¹²⁶ szép dolgokat [A két szó között 3—4 betűnyi hézagban tintafolt.]

Es el jöt vala ahetedik holnap, az Izrael fiai pedig az ő varasokban valának, és egyben gyüle az egész nép, mint egy férfiu, avizek kapuja előtt valo uttzára, és azt mondák az irás tudok Esdrásnak, hogy elő hozná a Moj-[49a:]ses törvénye könyvét, melyet parantsolt vala az ur Izraelnek, elő hozá azért Esdras pap, atörvényt, aférfiak, és az aszszonyok sokasága eleibe. és minnyájoknak., akik érthetik vala, ahetedik honak első napján, és olvasa abbol nyilván az utzán mely avizek kapuja előtt vala, regeltől fogva délig, a férfiak, és aszszonyok. és böltsek előtt, és az egész nép fülei, figyelmetesek valának akönyvre, fel álla pedig az irás tudo Esdrás egy fa garáditsra, melyet a szollásra tsinált vala, és mellette állának matatiás, és semeia¹²⁷ és Ania, és uria, és Heltzia, és Maásia. jóbja felöl, és bal felöl fádáia, Misael, és Melkia, és Hásum, és Hasbadana, zakaria, és mosollam, és fel nyittá Esdrás a könyvet, az egész nép előtt, mert az egész népen ki lattzik vala, és mikor azt fel nyitotta volna, fent álla az egész nép, és álda Esdrás anagy ur Istent, és felelé az egész nép. Amen, Amen. fel emelvén kezeit, és meg hajlának, és imádnák¹²⁸ az Istent, artzal borulván a földre, Josue pedig, és Bani, és Serebia, jamin, Akkub, septai, odia. Maásia, Czélita, Ázárias. jozabed. Hanán, fáláia, a leviták tsendeséget szereznek vala anép között, atörvény halgatására, anép pedig helyén áll vala, és olvasának az Isten törvénye könyviben. világosan, és nyilván, hogy meg érthetnék. és meg érték mikor olvastatnek, mondá pedig Nehemiás, (:ö az Atersata:) és Esdrás, pap. és irás tudo, és a leviták ma-[49b:]gyarázván az egész népnek.: Meg szenteltetet napja ez a mi urunknak, Istenünknek. ne szomorkodgyatok, és ne sirjatok, mert sir vala az egész nép, midön hallaná atörvény igéit, és mondá nekik, menyetek el, és egyetek kövért, és igyatok édest, és külgyetek részeket. azoknak, kik nem készítettek. magoknak, mert az urnak szent napja vagyon., és ne bánkodgyatok, mert az ur öröme a mi erő-
ségünk.

Magyarázat

K Mit tanulhatunk a sido nép példájából. aki arra kéré a irás tudo Esdrast hogy olvasná el néki az Isten törvényit?

¹²⁷ semeia [Második e és i betűk közt egy olvashatatlanul törölt betű.]

¹²⁸ [Íráshiba:] imád az Istent,

F Ez a példa¹²⁹ sokakat szégyenbe hoz amostani keresztyének közül, kik olyan tudatlanságban élnek, nem tudván a vallásnak leg főveb, és leg szükségeseb részeit. és akik oly keveset gondolnak mind azal; a mi az üdveségeket illeti, az ó testamentum vala a sidok rende, az
5 uj pedig amiénk, tartozának a Mojses törvénye szerént élni, mi is tartozunk élni az Évangyélium szerént, azok a sidok. képei, és árnyéki valának a keresztyéneknek, mind azon által, egy irás tudo eleiben gyülekeznek, és kéri hogy tanítsa őket, akeresztyének pedig egész életekben sem gondolkodnak arról. hogy az olyanokhoz menyenek
10 kik azért rendeltettek az¹³⁰ Anyaszent egyházban. hogy őket tanítsák. az Évangyéliumi igazságokra,, és az Isten uttyan valo járásra, lehete ennél nagyob gon-[50a:]dolatlanság, vannak pásztorok. és doktorok, de majd senki sem gondolkodik arról, hogy azt meg tanulhassa, miképpen kerülhesse el az örökös veszedelmet. és üdvezülhesen.
15 söt még a midön apásztorok prédikállják az igazságokat, nem halgattyák őket, hát még hogy oktatnák magokat a szent könyvekből. és hogy halgatnák azokban. az örökös pásztor szavait.

K. Mit tselekedék anép, a midön Esdrás fel nyitá a törvénynek képit, ?

20 F. Az egész nép fel álla, atorvényhez. és az Isten igéjéhez valo tiszteletéből, ugyan ezen okbol kelnek fel mostanában is a midön az Évangyéliumot kezdik olvasni a mise alat, mivel ahiveknek¹³¹ ugy kel magokat tekénteni mint szolgákat, kik fent álva halgattyák az urok parantsolatit, hogy hamaréb vihesék azokat végben., amidön az
25 Évangyéliumot olvasák. akor akristus maga szól hozánk, és előnken adgya szent akarattyát, kövesük azt gyorsaságal, akár mit kíványon töllünk.

K Mire tanit minket Esdrás, a ki az urat meg áldgya, minek előtte az olvasást elkezdgye. ?

30 F. Ezel, igen nagy példát ád előnken, hogy mi is az Istenhez emellyük szívünket, minek előtte az ő igéjének olvasásához, és más egyeb tselekedetekhez fogunk. imádván ötet, mint mindennek kezdetit és végit, kérjük a szent Léleknek [50b:] meg világosítását, és segittségét, amely nélkül semi hasznost nem tselekedhetünk az üdveségre,
35 egyeztesük meg lelkünket, és szívünket akristusal, akinek nevében

¹²⁹ példa [l-d-ből javítva.]

¹³⁰ az <Ay> Anyaszent

¹³¹ ahivek(et)nek

kel tseleknünk¹³² szent pál szerént mind azt, valamit tselekeszünk, ditsérni kel az Istent, és meg hálálni néki mind azokat akegyelmeket. a melyeket vettünk az ő jóságától, kérjük hogy azokat tarttssa meg, és nevellye bennünk,

⁵ K. Mitsoda elmével halgatá anép, atörvénynek olvasását?

F Az írás azt mondgya, hogy az egész nép sir vala. a midön hallá a törvénynek ígését. ugy anyira, hogy Esdras. és a leviták kételenitetének a népet vigasztalni, hasonló dolgokat kellene okozni a sziveinkben, az olvasásoknak, és az igeknek, a melyeket hallunk, de sokan akeresztyének közül, oly keveset gondolnak az igazságok., hogy minék utánna azokat hallották, vagy olvasták volna, azon keménysegben maradnak mint annak előtte, mi okozta azt a meg keményedést, hanem avilági szeretet, mely a szivekben uralkodik, és tsak a földi jókót kedvelvén, a menyieikkel nem gondolnak,

¹⁵ K. Mitsoda okará Esdrás meg vigasztalni keserőségében?

F Elejekben adá, hogy az a nap szent volna, és az urnak szenteltett, és azért örömben kel lenni, az Anyaszent egyház, előnkben adván ezt apéldát, meg érteti velünk, hogy vagyon ideje a szomoruságnak, és ideje az [51a:] örömmek, a nagy böjt, akántorok, avigiliak. olyan idök. a mellyekben ahiveknek penitentzia tarto szomoruságban, és sirásban kel lenni, ellenben pedig ahusveti idök, olyanok, a melyeket belső, és lelki örömben kel tölteni, meg hatván sziveket azok atsudák, amelyeket az Isten tett üdveségekért. olyan idök, amelyekben amenyei tárház meg nyitatik, és a menyei kints azokra hintetik, ²⁵ akiknek elegendő tiszta szivek vagyon hogy azt be vehessék, az, akegyelemnek, és az áldásnak ideje, a melyben, a földön lévő igazaknak meg kel egyezni amenyeieikkel, hogy együt ditserhesék az Istent.

K. A midön Esdrás azt jovallá anépnek. hogy egyék kövér hust, és uj bort igyék, és reszeltesse azokból azokat akiknek nintsen, az ³⁰ Anyaszent egyház mitsoda oktatást akarja hogy vegyünk ezekből magunknak.

F Azt akarja ezekel meg mutatni, hogy mi formában kel az innepeit meg szentelni, ez által arra int, hogy legyünk abban az állapotban., a melyben méltán¹³³ ehesünk a szent áldozatból. melyet ajánlanak a ³⁵ mi oltárinkon, táplállyuk lelkünket a makula nélkül valo báránynak testével, igyuk, az érettünk ki ontot vérit, hogy a lelkünk tápláltasék

¹³² [A szokásos: *tselekednünk* helyett.]

¹³³ méltán <el ehesük> [<l>?] ehesünk

akegyelemel. melyet azokban ád nekünk, azt is meg láthattuk ezen példából, hogy a midön enni adunk jó akaroinknak, és atyánk [51b:] fiainak, tsak az atyafi szeretet. abékeség. és az egyeség meg tartásának kedviért kel tselekedni. és nem a mértékletlenségnek, és adorbé-
5 zolásnak kedviért, a mellyek nem illenek akeresztyénekhez, de akor is, a sok költtségel kárt nem kel tenni a szegényeknek. hanem tiszte-
ségel, mértékleteségel, és keresztyéni modon menyen végben avendég-
lés, és hogy a szegények akik eleget nem tehetnek szükségéről, leg
aláb az olyan vendégségben., valamely könyebülésit vehessék nyomor-
10 ruságoknak, valamint erre inté Esdras a sidokot.

Évangyélium.

szent Mark. 9. 16.

Es felelvén egy a sereg közül. mondá, Mester hozád hoztam a fia-
mot kiben néma lélek vagyon. ki valahol ötet meg ragadgya. le tsapja
ötet, és tajtékozik, és a fogait tsikorgattya, és el szárad, és mondám
atanitványidnak hogy ki üznék azt, és nem tselekedhették, ki felel-
15 vén nekik mondá. oh' hitlen nemzettség, meddig leszek nálatok, med-
dig szenvedlek titeket, hozátok hozám ötet, és el hozák ötet, és¹³⁴
midön látta volna ötet, alélek mindgyárt meg haborittá ötet, és a
földre vetttévén, fetreng vala tajtékozván, és kérdé az attyát, menyi
ideje [52a:] vagyon hogy ez esett rajta, amaz pedig mondá, gyermek-
20 ségétől fogva, és ötet¹³⁵ gyákorta atüzbe, és a vizekbe vetette, hogy
el vesztené ötet, de hamit tehetz. segély bennünket, könyörülvén
rajtunk, Jesus pedig mondá neki, ha hihetz. mindenek lehetségesek
ahivőknek. és azonnal fel kiáltván agyermek attya, köny hullatásokal
mondá, hiszek uram, segéllyed az én hitlenségemet. és midön látná
25 Jésus az egybe futo sereget, meg fenyegeté a fertelmes lelket, mondván
néki, siket, és néma lélek, én parantsolom néked meny ki belölle, és
többé beléje ne meny. és fel kiáltván, és igen szaggatván, ötet, ki
mene belölle. és lön mint a holt, ugy hogy sokan mondanák hogy meg
30 bé ment volna aházba, a tanitványi kérdék ötet tikon. miért nem üzhet-
tük mi ki azt. és mondá nekik, ez a néma, semmivel ki nem mehet.,
hanem tsak. imádságal. és böjtel.

¹³⁴ és <mind> midön

¹³⁵ és ötet gyákorta ötet atüzbe, [Fölösleges ismétlés.]

K. Mit jelent az a nagy erőszakal való küszködés a melyet téssen az ördög hogy¹³⁶ ki ne menyen az iffiubol a kiben anyi esztendőikig lakot, és akit süktété, és némává tette vala

[52b:] F Ez a példa meg mutattya hogy mitsoda nehéz elhagyatni¹³⁷ az ördögel az olyan lelket, akit birt, arosz szokások által, arra szükséges akegyelemnek hatalmas munkája, nagy erőszakot kel vennünk rosz kivánságinkon. hogy azokat meg zabolázhasuk, és arra a szabadságra viszá mehesünk. a melyekben az Istent szolgálhasuk. szeretettel. szabadság. a melynek erejét. az üdveségnek ellensége igyekezik el rontani. hogy a maga, és arosz kivánságoknak¹³⁸ rabjává tévén a lelket, azok azt a vétekre vigyék.

K. Mitől vagyon. hogy azt az ifiat az ördög hol atüzben. hol a vízben vetvén, se meg nem egétte, se a vízben nem ölte. hanem tsak a veszedelmin igyekezet?

¹⁵ F Mert az ő dühössége meg lévén határozva, tsak anyiban vagyon hatalma rajtunk. a menyiben az Isten azt néki meg engedi. jóbnak tsak egy juhát sem ölhetette volna meg, ha arra engedelmet nem vett volna. ordíthat. mint egy oroszlány, ugathat mint a komondor, de lántzon lévén, senkit el nem nyelhet., se senkit meg nem sebesíthet ²⁰ mást, hanem aki hozzája közelít, *állatok ellene az ördögnek*, mondgya szent Jakab. *és el szalad tölletek, közelítettetek az Istenhez, és hozátok közelít.* 4. 7. 8. meg örízvén minket, hamiságától. egyedül az Istentől. **[53a:]** kel félnünk, és nem az ördögtől. ami hüségtelen. és hitlenségünkkel engedgyük néki lelkünkben valo menetelét, mivel, ha hivek ²⁵ volnánk az Istenhez, egy haj szálat. sem vehetne el fejünkről.

K. Mitől vagyon hogy az Apostolok akik hatalmat vettek volt, atsuda tételekre. meg nem gyógyíthaták ezt az ifiat?

³⁰ F Az ő hiteknek gyengesége okozá azt, ugy valamint¹³⁹ a mi hitünknek, és bizodal munknak kitsínysége, meg akadályozza az Isten kegyelmét, és kénszeritti is még némelykor arra, hogy viszá vegye töllünk adományát.

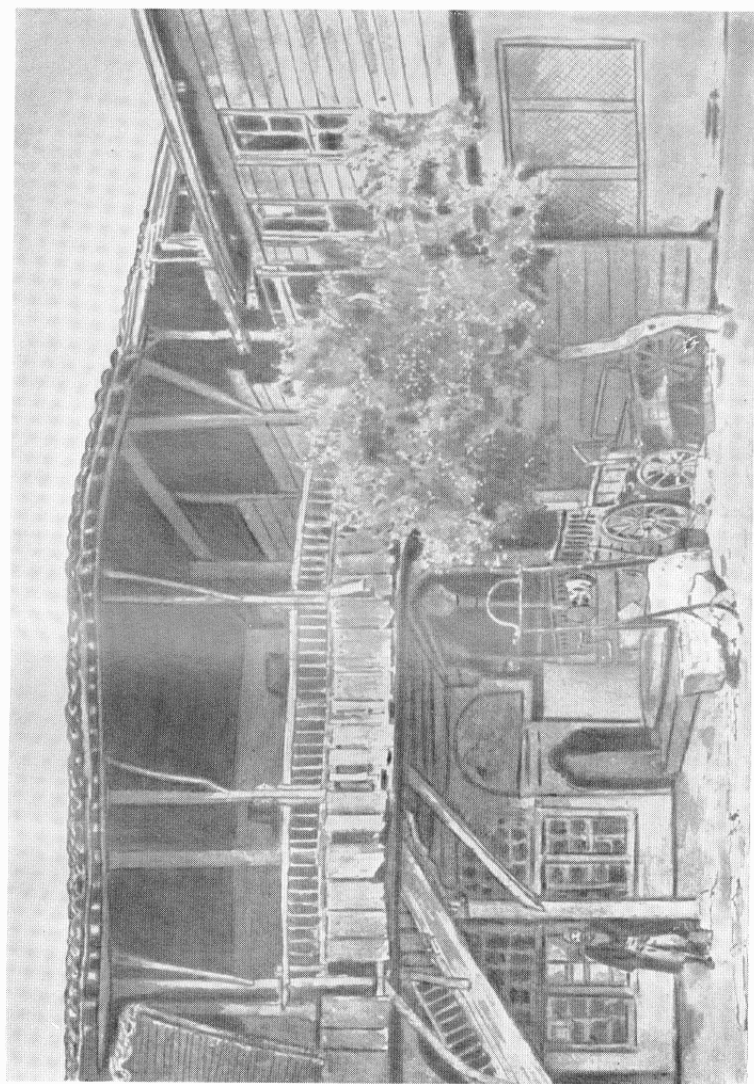
K. A kristus miért szolla olyan keményen az Apostolokhoz, ?

¹³⁶ hogy <ne> ki ne menyen

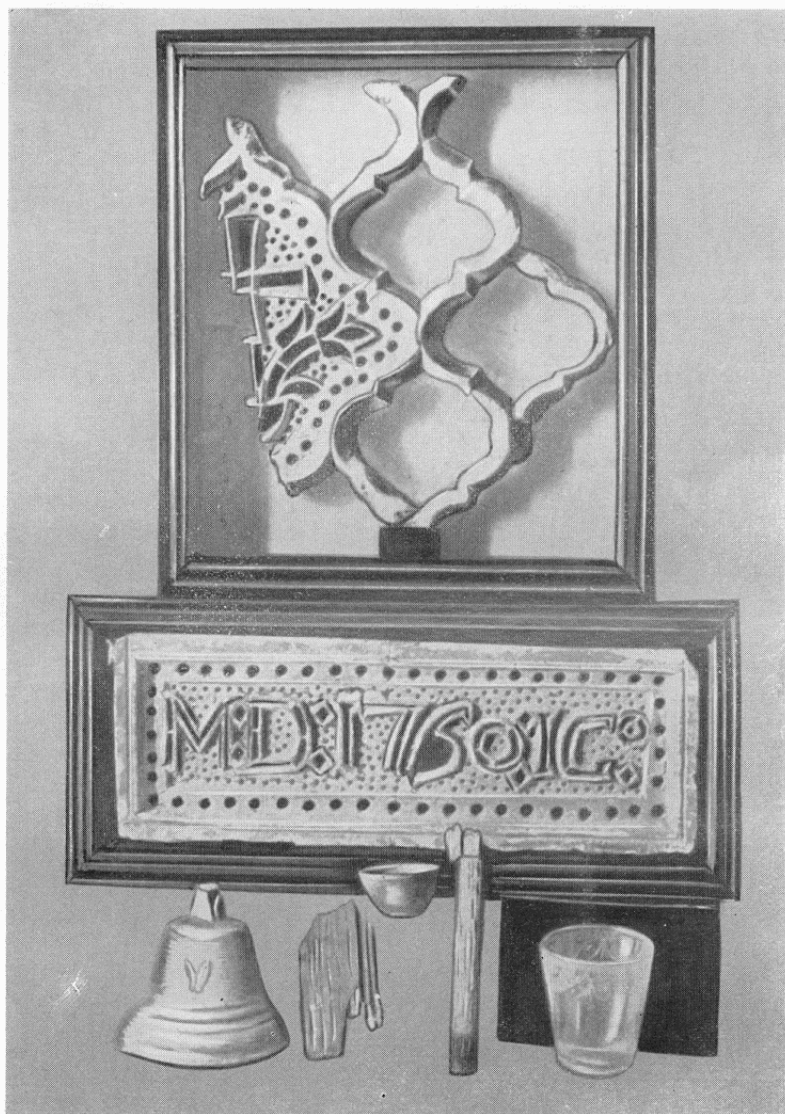
¹³⁷ elhagyatni [Javitás: *elhagyni*-ból.]

¹³⁸ [Javitva: *kivánságok*-ból, *nak* hozzáírásával.] *kivánságok*.nak

¹³⁹ valamint [*i* — fölött nincs pont.]

15. Beresényi házának udvara

16. Rákóczi-ereklyék Rodostóból

F Azért hogy meg gyógyítaná őket hitlenségekből. valamint egy olyan orvos aki abetegnek keserű orvoságot ad, hogy meg gyógyíthassa. eszerént bánik akristus a bűnösökkel, akiket meg akar téríteni, fel indította benne alélek üsméretnek dorgálásit, és keményen bánván

⁵ vélek betegségeket. jóságokban. való kár vallásokat, és nyomoruságokat küld reájok, amelyek kegyelméből üdveségekre szolgálnak, ámbár azok nékik igen keményeknek, és keserűeknek láttassanak is lenni.

[53b:] K. Miért mondá akristus. hogy minden lehető annak a ki hiszen ?

¹⁰ F Meg akará ezel mutatni az Apostolinak kitsiny hitiségeket, mivel ha anyi hitek lett volna. a mint kívántaték, meg szabadíthatták volna az ifiat agonosz lélektől. az olyan aki, élő és tekéletes bizodalommal való hittel hiszen. annak mint egy kezében vagyon az Isten minden hatosága, és semmi nem lehetetlen néki, de az unadalom a melyel

¹⁵ vagyunk az¹⁴⁰ üdveségi dolgokhoz, és a mi lágységünk hogy meg győzük az akadályokat, melyek az Isteni szolgálatban találtatnak. a mi kevés állandó, és álhatatlanságunk a jóban, melyet az ő ditsőségére¹⁴¹ akarunk kezdeni, mind ezek ahitlenségtől jönnek. minden lehetetlennek láttzik nekünk, mert magunkban igen bizván, magunkal

²⁰ azt el nem hittük, hogy ha¹⁴² magunktól semmit nem tselekedhetünk. is, de mindent tehetünk akegyelemnek segítségivel. tsak egyedül az Istentől várjunk tehát mindent akristus által, élő hittel kérjük azt tőlle, a mi nélkül szükölködünk, kérjük hitünknek nevelésit, és alhatatoságal könyörögünk, és nem tsak meg lehető lesz nekünk minden.

²⁵ de könyüis lesz, a kristus járma nekünk kedves lészen, és azö terhe könyü.

K Mint hogy az iffiunak az attya hitt a kristusban. miért kéré tehát hogy segittse hitlenségiben ?

[54a:] F Mert nem méré azt tartani maga felől hogy meg érdemlené hitiért meg nyerni kérésit, ezért is kéré. hogy segitené meg hitének gyengeségit. agyengének, kételkedőnek, és tétovázonak hítet, agonosz lélek, hamar fel fordította hogy ha tsak akristus kegyelmét nem kéri segítségül., *hittel kérje pedig mondgya szent Jakab, semmit nem kételkedvén, mert aki kételkedik, hasonló atenger habjához, mely a széltől meg indítatik, ide s'tová, hányattatik, ne állítsa tehát az ilyen hitü, hogy valamit nyerjen az urtól. 1. 6. 7.*

¹⁴⁰ az <akadályokhoz> üdveségi dolgokhoz,

¹⁴¹ ditsősé- akarunk [Sorvégi elvlasztás után csonkán maradt.]

¹⁴² ha [Beszúrás.]

K. Mit jelent nekünk ez az ifiu a ki sok esztendőig az ördög hatalmában lévén, más képen onnét meg nem szabadulhatot, hanem az imádság, és a böjt által,

F Azt jelenti, hogy az olyanok, kik régi vétkes szokásokban vannak.
5 fő képen a mértékletlenségben, és atisztátalanságban, különös szükségek vagy on arra, hogy azon rabság alól. ki szabaditassanak, hogy az imádsággal, és aböjttel., a penitencia tartásra adgyák magokat, sanyargassák, és meg büntessék. abünös testet. mint olyan ezközt, a melyet az ördög rosra fordította, ez a gonosz lélek. a mi tagjainkot, és ros
10 kivánságinkot veszi ezköszül,¹⁴³ hogy azokal kísérttsen, a midön mi is azoknak engedünk, és kényeztettyük,¹⁴⁴ hogy pedig meg gyözhesük. és el üzhesük. azt a go-[54b:]nosz¹⁴⁵ lelket, leg jobb modgya, a, hogy arosz kivánságokot meg sanyargasuk, és a testet apenitencia tartásnak szolgálattya alá vessük.

KÁNTOR PÉNTEKIN

Imádság

15 Kérünk mindenható Istenünk tégedet, segíts meg minket, és amidön testünköt böjttelttyük. méltotzassad táplálni lelkünket, parantsolatidnak végben vitelével, kérünk tegedet a mi urunk. J. k.

Epistola.

oséas prof. 14. 2.

Térj meg Izrael ate uradhoz Istenedhez, mert el estél ate hamiságodban. vigyetek igéket magatokal. és térjetek az urhoz, és mondgyátok
20 néki, minden hamiságot végy el, vedd bé ajót, és ajakink borjait néked adgyuk, assur nem szabadit meg minket, lora fel nem ülünk, se nem mondgyuk többé, a mi Istenink, a mi kezeink alkotmányi, mert abenedd valo árván könyörülsz, meg gyógyvitom az ö romlásokot, szeretem öket jó akaratból, mert el fordult az én haragom ö rollok,
25 én mint aharmat, Izrael virágozni fog mint a liliom, és a gyükere, meg foganodik mint alibanusé, nevedeknek az ö ágai, és léssen azö ditsősége, mint az olaj fáé, és az ö [55a:] illattya, mint alibánusé, meg térnek, le ülvén az árnyékan. buzával élnek, és virágoznak mint a szölő,

¹⁴³ ezköszül, [eszközül,]

¹⁴⁴ kényeztettyük, [tty — első t-je hosszú f-ből javítva.]

¹⁴⁵ go-[54b:]nosz [g-je javítva.]

az ő emlékezete, mint alibanus bora, Efraim, mire többé nékem abálványok, én meg halgatom, és én igazgatom ötet. mind¹⁴⁶ a zöldellő jegenye fát, én általam találtatot meg. ate gyümölcstöd, kitsoda bölts, és érti ezeket, értelmes és tudgya ezeket. mert igazak az ur utai. és az⁵ igazak járnak azokon, az engedetlenek pedig el esnek azokon

Magyarázat

K. Mitsoda modot ád nekünk a proféta, arra, hogy meg engesztelhesük az Isten haragját, amidön ostorát botsáttya reánk?

F Azt a modot adgya, hogy valóságal térjünk meg az Istenhez, mert *ami gonoszságunk, ejtet minket, a nyomoruságokban.* az ostorozás¹⁰ akkor szünik meg, amidön ellene mondunk avéteknek, melyek azt okozták, avéteknek pedig úgy mondunk ellene, ha szivünköl meg térünk, de mint hogy mi magunktól, semeg nem térhetünk Istenhez, se avétket el nem hagyhattjuk, kegyelme nélkül, azért, ő azt akarja, hogy abünös meg alázván magát. meg vallya előtte igazán vétkei,¹⁵ és kérje azon, hogy azokat meg botsása, és [55b:] töröllye ki szivéböl, leg elsöben is azt kel tehát tselekednünk. hogy magunkot vétkeseknek üsmervén, vallyuk meg az egyházi szolgálkban, büneinket, aminden hato orvosnak, és kerjük, hogy azokat töröllye el maga.

K. Miért mondgya a proféta, vedd bé ajót. és néked adgyuk az ajak²⁰ kink áldozatit?

F Azt akarja velünk meg értetni, hogy az olyan bünös, a ki nem kezd az Istenhez térni, semit olyat néki nem ajálhat a mi kedves légyen, se semit olyat nem tselekedhetik. mind adig még gonoszságában meg marad; de mihent a kegyelem meg szabadította a nyelvét,²⁵ hogy vallást tehesen vétkeiröl, és nyomoruságáról, az a vallás, ugyan maga, olyan ajándéké lészen, amelyet ajánlhattya néki, mivel ő meg nem veti¹⁴⁷ atöredelmes és alázatos szivnek áldozattyát, de a proféta szerént, szükséges. hogy a vallás tételt ahálá adás kövesse, hogy pedig háláadatlan ne legyen meg szabaditojához, meg kel köszönni a meg³⁰ térésnek drága kegyelmét, hogy lehesen ujjabbakat is nyerni,

K. Mit jelentnek még azok a szók. a melyeket abünösel mondattya a proféta, nem várunk többé segítséget Assurtól. se lovainkban. nem vettyük reménségünket?

¹⁴⁶ mind [d — javítva t-ből?]

¹⁴⁷ veti [e — fölött áthúzott vessző.]

F Ezek azt tészik, hogy meg térése után, nem veti reménségit a teremtet állatban, mint annak előtte, se többé nem [56a:] bizik az emberi segittségben, ebből meg láthattjuk, hogy meg térésünket. ne tulajdonítsuk. a magunk erejének, se annak kezdetit, se végit., hanem⁵ a kegyelemnek, amely egyedül tselekedtetit velünk ajót, melyet tselekeszünk, és tsak Istentől kel várunk meg igazulásunkot. és a nyomorúságokból valo meg szabadulásunkot, a melyeket okozta avétek, hogy ha valósággal meg térünk, azt fogjuk mondani az Istennek., valamint az Izraéliták. tellyes szívünköl lelkünköl, hogy többé nem akarunk¹⁰ magunk kezeivel tsinált bálványoknak szolgálni. és abban a szándékban vagyunk. hogy tsak egyedül az Istent imádgjuk, szeresük, és szolgáljuk, és ellene mondgyunk a¹⁴⁸ rosz kívánságoknak, melyek bálványi szívünknek, az illyen szándék pedig, az Isten irgalmaságára légyen építve, aki meg könyörül, az olyan árván, aki tsak ő benne bizik, a¹⁵ ki minden dolgát ő reája hagyja, a ki minden nyughatatlanságit ő eleiben terjeszti, és aki mindent,¹⁴⁹ tsak ő tölle vár.

K. Mit jelentnek azok a földi jók, melyeket böségel ígér Isten az Izraélitáknak kik hozája meg térnek.?

F Jelentik akegyelmet, és az áldást, amelyeket böségel hinti az²⁰ Isten azokra, kik az ő parantsolatinak uttyan járnak, meg gyógyittya lelkeknek sebeit. szeretetét adván beléjek. mert tsak épen jóságából szereti [56b:] őket, és nem azért hogy meg érdemlének, le botsáttya reájok szent lelkét, valamint Isteni harmatot, hogy termékennyé tegye szivekben igéjét, és abban keresztyéni jó erköltsöket formályon,²⁵ a melyek aliliumhoz, az olaj fahoz, és a szöllöhöz hasonlitatnak, mert azok a kristusnak jo illattyát el hintik, hogy azok a szivben tisztaságot, ártatlanságot, és kegyeséget teremptsenek, és hogy táplállyák¹⁵⁰ erősitték, és vígasztallyák alelket.

Évangyélium.

szent luk. 7. 36.

Kért vala pedig némely ötet a farisaeusok¹⁵¹ közül, hogy véle³⁰ ennék, és bé menván a farisaeus házban. le telepedék. és imé egy aszszony állat. ki avárosban bünös vala, hogy meg érté hogy le tele-

¹⁴⁸ a [Beszúrás.]

¹⁴⁹ <mindent> mindent,

¹⁵⁰ táplál. [Sorvégi elválasztás után csonkán maradt.]

¹⁵¹ farisaeusok [r — s-ből javítva.]

pedet volna. a farisaeus házában, hoza alabastromot kenettel. és meg
 álván hátul alábainál, köny hullatásokkal kezdé öntözni lábait, és fejé-
 nek haj szálaival. töröli vala. és tsokolgattya vala lábait, és akenettel
 5 kení vala, látván pedig a farisaeus aki ötet hitta vala, szolla ő maga-
 ban, mondván, ez ha proféta volna, tudná bizonyal kitsoda. és mi némü
 aszszony állat aki ötet illeti, mert bünös, és felevén Jesus mondá néki,
 Simon vagyon valami mondásom hozád, az pedig mondá, Mester
 10 mond el, két adossa vala egy költtsön adonak, egyik ött száz pénzel
 tartozik vala, és amásik ötvenel. nem lévén azoknak **[57a:]** a honnét
 meg adnák, meg engedé mind a kettőnek. azért¹⁵² melyike szereti ötet
 inkább, felevén simon mondá. vélem hogy az, akinek¹⁵³ többet engedet
 el. öpedig mondá néki, igazán itéléd. és fordulván az Aszszony állat-
 hoz, mondá simonnak., látodé ez Aszszony állatot,¹⁵⁴ bé jöttem ahá-
 zadba, vizet a lábaimnak nem adtál, ez pedig köny hullatásokkal
 15 öntözte alábaimot., és haj szálaival törölte meg, tsokot nékem¹⁵⁵
 nem adtál. epediglen miolta bé jöt, meg nem szünt tsokolgatni lábai-
 mot. olajjal a fejemet meg nem kenté. epedig kenettel kente meg a
 lábaimot, ez okáért mondom néked. meg botsáttatnak. néki sok bünei,
 mert igen szeretett, a kinek pedig kevesebb botsáttatik meg. kevesebbé
 20 szeret; mondá pedig az aszszonyinak., meg botsáttatnak néked büneid,
 és a kik együt le telepedtek vala, kezdének mondani ő magokban.,
 kitsoda ez, aki még a bünököt is meg botsáttya. mondá pedig az
 aszszony állatnak,¹⁵⁶ ate hited meg szabaditot téged. meny el. békével.

Magyarázat

K. Az Anyaszent egyház mivégre olvastattya nekünk amái Évan-
 25 gyéliumot, ?

F Hogy előnkben adgya, apenitentzia tartásnak tekéletes formáját,
 abban az aszszonyban., akinek meg **[57b:]** téréséről emlékezet vagyon,
 ez akristushoz, a mi lelki orvosunkhoz mene, mihent meg tudá hol
 létit, ebéd közben mene eleiben. nem vigyáztván arra, hogy mit mond-
 30 hatnak mások fölle, se attol nem tarta, hogy mit gondolhatnak

¹⁵² azért azért [Fölösleges ismétlés.]

¹⁵³ az, a <kin> kinek [A törölt részben: <in> m-ből javítva.]

¹⁵⁴ [Íráshiba:] állat,

¹⁵⁵ nékem<nek> nem

¹⁵⁶ állatnak, [Első a — fölött áthúzott vessző.]

akevély farisaeusok kik a kristusal valának, hanem lábaihoz borulván, azokat köny hullatásával mosogató, és hajával törölgeté, meg tsokolgatá, és azokra kenetet tölte,

K. Mit tanulhatunk mi mind ezekből?

5 F Azt tanulhattuk, 1.¹⁵⁷ hogy egy bűnösnek, tsak egy szem pillantásig sem kel. halogatni meg térésit, amidön akegyelemnek indulattyát érzi magában, hanem ezt az aszszonyt kel követni. akit, se az emberi tekéntet, se egyéb akadály meg nem tartoztattya., hogy a kristushoz ne menne, mihent meg tudhatá, hogy egy farisaeus házánál volna,
10 az ember nem ura, se az időnek, se a kegyelemnek, és talám nem is léसन több azon a szem pillantáson kívül, a melyben, az Isten maga szolittya, hogy ha azt, valaki el mulattya, tarthat attol, hogy mindent el vesztet, és az Isten is eltávozhatik tőlle.

2. Az a szent szemérmelenség,¹⁵⁸ valamint egy Atya mondgya, a
15 melyel nem tarta anyi asztalnál lévő emberek eleiben menni. oly alázatoságal, meg mutattya az olyan [58a:] bűnösnek, aki az Istenhez akar térni, hogy ne szégyenelleye a penitentzia tartást, és minde- nek láttára helyre hozni abotránkoztatást, melyet okozot vétkeivel, ez a példa pedig kárhóztattya. vétkes félékenységit azoknak. a kik
20 szégyenlik követni, hivatallyokot. tartván attol. hogy az emberek ne beszéllyenek felöllök, vagy helyben ne hagyák tselekedeteket.

K. Honnét vagyon az a sok emberi tekéntet, a melyekel anyi sok keresztyének vannak avilághoz, és amelyek meg tartoztattják őket. apenitentzia tartásnak uttyában

25 F Az, az ő kevés, hitektől, kevés Isteni félelmeiktől, és szeretetektől vagyon. hogy ha élő hittel hinnök avilágnak semmi voltát, az Isten ítéletit. az örökös büntetést, és jutalmat, sokal inkább keresnök az Istennek kedvét, mint sem avilágét. hogy ha félnénk az Istentől, attol is felnénk hogy kedvetlenségiben ne esünk, és haragjában ne
30 legyünk. és ha az ő szeretete uralkodnék szivünkben, semminek tartanok. a világ gyűlölésit.

K Magyarázd meg, még a több részeit is ennek a bűnos aszszony penitentzia tartásának?

F Egy valóságos penitentzia tartónak szükséges, valamint ez az
35 aszszony tselekedék, akristus háta megé¹⁵⁹ [58b:] állani, érdemetlen-

¹⁵⁷ 1. [Beszúrás.]

¹⁵⁸ szemérmelenség, [Második *m* — *t*-ből javítva.]

¹⁵⁹ megé [*megi*: is olvasható.]

nek tartván magát eleiben menni, borullyon az ő lábaihoz. és magát mindeneknél aláb valonak tartván, sirassa vétkei, suhajtozék töredelmes alázatos szível, hinttse lábaira köny hullatásit, könyorületeségél lévén a szegényekhez, akik akristusnak lábai, töröllye meg azokat hajával. az az, segittse azokat. a szükségin felyül¹⁶⁰ valobol, melyet jelenti ahaj, hinttsen keneteket azokra, könyörögvén érettek, és jó példákat adván nékik.

K. Miről feddé meg az ur a farisaéust, aki asztalához hitta vala ötet,

F Meg feddé ötet, arrol az igasságtalan és bal iteletről melyet tett mind ő rolla, mind az aszszonyrol, aki lábainál sira, igasságtalan dolog volt tölle, ugy tekinteni azt az aszszonyt, mint egy roszt életü személyt, amidön oly nagy változást látá benne, mivel. emagát meg alázván, büneit siratá, és apenitentzia tartásra fordittá mind azokat a mik az előtt ahivalkodásra szolgáltak, ugy mint, szemeit, haját, szépségit, kenettyit,¹⁶¹ látá a farisaeus hogy mind ezeket meg vetette, de még is¹⁶² kárhoytatá ötet, igen igasságtalan, és vak merő itélet volt., azt gondolni, hogy a kristus nem volt proféta, azért mert magához hagyá közelgetni egy olyan aszszonyt, mind enem titkos helyt ment végben, hanem nyilvánóságosan, és mind azoknak [59a:] látatokra, kik asztalnál valának, nem más okbol tehát, hanem meg vető kevélységből itéle ilyen formán. a farisaeus, ezen aszszony felől, az üdvezítő felől is belső irigység tén olyan vak merő itéletet, el kel kerülni, okoságal, arosz erköltsüeknek társaságokot. de nem meg vetésből, vagy kevélységből.

K. Miért mondá az ur, hogy meg botsátattak néki sok bünei?

F Maga meg mondgya nekünk az okát. mert sokat szeretet, és egyszers mind, el is igazittá a nagy kérdést, tudni illik, ha szükségesé az Isteni szeretet abün botsánat meg nyeresire, kel tehát szeretni az Istent, hogy ha botsánatot akarnak tölle nyerni, de mérték nélkül, kel ötet szeretni, mivel sok vétkek botsátatnak meg annak, aki sokat szeret. és a kevés szeretetért, kevés vétek botsátatik meg, keveseb dolgot nem tselekedhetik egy olyan bünös. aki penitentziát akar tartani, mint azt, hogy az Istent ugy szerese, valamint ateremtet állatot szerette, apedig igasságos volna, hogy ötet sokal inkább szeretné, mint sem avilági dolgokot, szerette, az Isten véghetetlen szeretetre

¹⁶⁰ felyül [Beszúrás.]

¹⁶¹ <keny> kenettyit,

¹⁶² is [Beszúrás.]

méltó magában., és lehetetlen ötet úgy szeretni ez életben., a mint kívántatnék., de mint hogy nem lehet ötet végzetlenül szeretni, leggalább azzal. [59b:] tartozunk, hogy ötet inkább szeresük magunknál, és mind annál, a mit leg inkább szerethetünk evilágon. nem is lehet
5 vétek nélkül, szívünkben eleiben tenni a teremtett állatot, de mint hogy az életbéli dolgokhoz való szeretet okozza avétket, azért. azt a szeretetet¹⁶³ nem lehet el törteni, hanem csak avéle ellenkező szeretettel., a mely egyedül az Isteni szeretet. ez így lévén, valamég azt az örökös jót nem szerettyük, mindenek felet, addig a rendezetlen szeretet
10 meg marad a szívben, és abün is meg nem bocsátatik.

K Nem lehetné az ki hozni a krisztus szavaiból, hogy az Istent inkább szerethesük sokat kel vétkezünk, vagy hogy a ki leg kevesebbszer bántotta meg. annak kevesebet is kel ötet szeretni?

F Isten ne adgya., hogy az ő szavaival. olyan vétkeken, és igazágtalanul élyünk viszá. soha sem szabad roszat tselekedni, hogy abból
15 jó következzék., se az Istent azért meg bántani, hogy inkább szeresék., az ilyen, igen vétkes dolog volna, hogy ha ameg történik némelykor, hogy ahol. avéteknek bősége volt, őt az után a kegyelemnek, és az. Isteni szeretetnek is fellyeb halado bősége is volt, etsak, az ő ki mondhatatlan irgalmaságától volt, hogy ha ez az aszszony sok vétkei
20 után sokat szeretet, atsak, egyedül a kegyelemnek erejétől volt, a melyel néki nem tartoztanak, mivel vétke [60a:] volt, sőt még azt érdemlette, hogy az Isten csak magára el hagyta volna, az ilyen kegyelem ritka, a mi pedig azt illeti, a ki leg kevesebbszer bántotta meg az Istent,
25 az ollyannak nem kel. semmi képen magával azt el hitetni, hogy kevesebet is kel neki szeretni, emeg más vétke hűség telenség volna, tartozunk az Istent szeretni szent Agoston szerint, nem csak azért, avétekért melyet meg bocsátot, hanem még azért is a melyet nem tselekedtünk, mivel csak az ő különös kegyelme oltalmazot meg attól.
30 nintsen olyan vétek, mondgya ez az Atya, melyet egy ember tselekeszi, hogy azt más is ne tselekedhetné, hogy ha az Isten aki az embert teremtette, ötet el hagyná magára, a mi ártatlan életünkre való nézve, nem kel. hogy meg hidegedgyünk a szeretetben., a melyel tartozunk az ő végzetlenül jóságának, egy ollyan bünös, aki inkább szereti
35 ötet, eléb való egy olyan ártatlannál. a ki kevesebet szereti.

¹⁶³ [Íráshiba:] szeretet

Imádság

oh' Istenünk aki aláznak sebeségit meg tartoztattad, a három ifjuért, engedgyed nekünk szolgálidnak, hogy semmi vétkes indulat bennünk fel ne gerjedgyen. ad meg ezt a kegyelmedet a mi urunk J.k.

[60b:] Epistola.

szent pal. sidok. 9. 2.

Mert az első sátor meg tsináltatot, melyben agyertya tartok valá-
 5 nak, és az asztal, és aki tött kenyerek, mely szentnek mondatik, a
 második superlát után pedig a sátor, mely szentek szentinek monda-
 tik, benne lévén az arany temjénező, és a szövetség szekrénye, min-
 den felől aranyal bé borítatván, melyben a manna tarto arany veder
 vala, és az Aaron veszeje, mely meg leveletzet, és a szövetség táblái,
 10 és azon felyül a ditsőségnek kerubimi valának, bé árnyékozván a
 kegyelem táblát, melyekről egyenként most nem kel szollani. ezek
 pedig így lévén el rendelve. az első sátorba ugyan mindenkor bé men-
 nek vala a papok, az áldozatok szolgálattját el végezvén, amásodik-
 ban pedig, esztendőben egyszer, egyedül a fő pap. nem vér nélkül,
 15 melyet bé mutat az ő maga, s'anép tudatlanságáért, azt jelentvén
 a szent Lélek, hogy még nem nyilatkoztatot volna meg a szentek
 uta, az első sátor még fent álván, mely a jelen valo időnek példája.
 mely szerént ajándékok, és áldozatok mutattatnak bé. melyek lelki
 isméret szerént, tekéltetésé nem tehetik a szolgálatot, ha nem tsak
 20 az¹⁶⁴ ételekben., és italokban., [61a:] és külömb féle mosodásokban,
 és atestnek igazságiban. melyek a meg jobbitásnak idejéig voltak
 rendelve. a kristus pedig a következő jóknak fő papja, elő álván,
 nagyob és tekélteteseb sátor által, mely nem kézel tsináltatot, az az,
 nem efféle alkotmányu, sem a bakok. vagy borjuk vére által, hanem
 25 atulajdon maga vére által, ment bé egyszer a szent helybe, örök
 váltságot találván.

¹⁶⁴ az <ételben,> ételekben.,

K.¹⁶⁵ Magyarázd meg nekünk mind azokat, a miket¹⁶⁶ szent pál mond az ő törvényről a mái letzkének a kezdetin.

F Az Izraéliták sátorá. olyan templom vala, a melyet hordozhaták, ejelentette akristust, az ő halando életében, és az Anyaszet egyházát, az ő¹⁶⁷ e földön lévő idegen, és utozo voltában, valamint a Jérusálemi templom képzelé akristust, az ő feltámadot, és ditsőséges életében, és amenyei Anyaszent egyházat, örökös és meg maradando voltában, az Isten előtt ki tett kenyerek, jelenték akristus ember-ségit, aki élő kenyér lévén, azt minden nap ajánlyák az Istennek. 10 atemplomban, és a mely kenyér eledele avalóságos¹⁶⁸ hiveknek, agyertya tarto jelenti az Isteni szeretetet, és annak ahét ágai, a szent léleknek hét ajándékot.

[61b:] K. Mit jelent még. amit az irás szentek szentinek nevezi, és mind azok valamik azokban valának?

15 F A szentek szenttye, leg belsőbb, és titkosab része vala a sátor-nak, és a templomnak, ebben vala a szövetség szekrénye, ejelenté amenyei tekéletes vallást, mely a földön kezdődik, őt minden aranybol volt, mert menyben minden tiszta, mert őt egyedül az Isteni szeretet uralkodik, és a ditsőség tellyes, az arany temjenező, jelenté 20 a szentek szívét, akiknek szivek tellyes lévén Isteni szeretettel., és a szent léleknek tűzével, azokbolditséreték, és háláadások szívárkznak, a melyek mint kedves illatok. fel hatnak az Isten széke eleiben. a szövetségnek szekrénye, jelenti a ditsőséges kristust, a ki magában foglallyá, minden kegyelmeknek tellyeségit, és tekéleteségit. melyeket 25 jelenté amanna, a királyi, és apapi szenttséget. és hatalmat, melyet jelenté az Aaron. veszeje, az Isteni, és a felebaráti szeretet, melyeket jelenté az Isten újával., akét kö táblára iratot törvény, aditsőségnek két kerubimi, kik bé fedezék szárnyokkal. a kegyelemnek tábláját, ahonnét az Isten ad szozatot, azt jelentik nekünk, hogy aleg tekéleteseb teremtet állatok is tsak az Isten ditsőségére valok. 30

K. Mit mind az Apostol. a sidok fő papja felől?

¹⁶⁵ K. Magyarázd meg [K. — megkezdett M-ből javítva.]

¹⁶⁶ a miket [a — után 6—7 betűnyi hézagban patkóalakú tintafolt.]

¹⁶⁷ az ő [ö — után elkezdett, de be nem fejezett betű; v-nek látszik.]

¹⁶⁸ avalóságos <k> hiveknek,

F Azt mondgyá, hogy tsak egyedül ő ment bé a szentek szentiben, esztendőben¹⁶⁹ tsak egyszer, akór is nem vér nélkül, a melyet az Istennek ajánlotta, ejelenté a kristust, [62a:] egyedül valo fő papját az új törvénynek,¹⁷⁰ ajövendő beli jóknak fő papját, melyek a menyeyi jók, aki is a maga tulajdon vérit vivé a sanctuariumban. ditsőséges fel menetele napján, hogy az embereket meg békéltesse, és vétkeket el töröllye, oda bé menvén. az ő halálának, és örökös áldozattyának érdemeivel, azt is láthattjuk, hogy az Istenhez tsak az ő közben járása által mehetünk, hogy nintsen foganatos. és kedves áldozat Isten előtt, tsak az üdvezítőé, nem is lehet más képen. irgalmaságot, és üdveséget várni. tsak az ő érdemi által.

K. Miért mondgya nekünk az Apostol. hogy a szent Lélek azt jenteli, nekünk, hogy avalóságos sanctuáriumnakuta, kinem nyilatkozatot mind addig, meg az első sator fent állot?

15 F Hogy nekünk meg mutassa, hogy a menyeyi szenteknek szente, bé vala zárva az emberek előtt. mind addig még az ó törvény fent állot, tudni illik akristus haláláig, ő nyittá meg nekünk azt az új utat, és ő, tagjaival együt, kik aválasztottak, aki bé mégyen. az Istennek, aző Attyának kebelében. a mely is avalóságos sanctuarium, hogy 20 ót helyeket készittsen nekünk. követvén őt apapí, és aközben jároságnak hivatallyát, és szent lelkét küldvén meg szentelésünkre, és hogy méltoká tégyen minket. ahoz a mennyeyi örökséghez, a melyet halálával érdemlette meg nekünk.

25 [62b:] K.¹⁷¹ Mit mond szent pál. a Mojses törvényének ajándékirol, és áldozatirol?

F Azt mondgya, hogy ezek tisztává nem tehatték a lelki üsméretét, azoknak, kik ezek szerent szolgálták az Istent, mert a mi tsak tsupan külső, és testi, anyira nem mégyen hogy az ember szivét meg változtassa, és meg szentellye, amind a példákhoz, és a sidó váláshoz valo. ami Isteni szeretet nélkül vagyon. mint hogy akristus meg igazította ezt a vallást, és nekünk azt tanította. hogy az Istent. lélekben. és igazságban kel imádni, ha ki az illyenekben vetné bizodalját. az olyan nem üsmerné vallását, és esze elegyitené az ó törvényt, az ujal.

35 K. Az apostol miért nevezi akristust. a jövendő jók fő papjának?

¹⁶⁹ <es> esztendőben [Törlés tollhiba miatt.]

¹⁷⁰ törvénynek, [Előtte hosszú *f*, vagy *f* vonala törölve.]

¹⁷¹ K. [*F*-ből javítva.]

F Meg akarja velünk értetni, hogy azért követte a papi hivatalját, amidőn az Attyának ajánlotta, és fel áldozta magát a kereszten., hogy örökös jokat nyerjen nékünk, mivel az ó törvénynek papjai, tsak az ideig tartó, és a jelen valo joknak voltak fő papjai, ez így lé-
5 vén, aki a világi jókót szereti, és azokban veti reménségit, annak nintsen része, akristus. áldozattyának hasznaiban, ugyan ezért is tartozunk, ha jelen akarunk lenni, és részesülni az oltári szent áldozatban., hogy szivből mondgyunk ellene, a földi dolgoknak. halyunk meg magunknak, és a világnak, és ne kívánnyunk, se ne kérjünk,
10 Istentől mást, [63a:] azon nagy áldozatnak. érdemi által, hanem tsak az örökös jókót, és azt, ami azokhoz vezethet.

K. A kristus miképen ment bé amenyei sanctuariumban.?

F ö oda szent pál szerént, nagyob. és tekélteseb sátor által ment bé. mint sem az ó törvény béli sator, a mely által. a fő pap ment bé
15 a sanctuariumba, az új törvény béli sátor, nem emberi kéznek alkotmánya, mivel az. a kristus szenttséges Embersége, az ö maga teste, aki egy szűznek mehében formáltatot, a szent Léleknek munkája által, avolt az út, a melyen menyekben ment, minékünk is azon kel oda mennünk, jaj annak, aki, akristuson. az ö szenvedésein. és halá-
20 lán kívül más utat keres, az Apostol azt mondgya, hogy oda bément, nem a bakok vére által, hanem amaga vére által.

Évangyélium.

szent luk. 13. 6.

Mondá pedig ehasonlatoságot is. egynek szőlőjében füge fa vala plántálva, és el mene gyümölsöt keresvén azon. és nem találá, mondá pedig a szöllő mivesnek, imé három esztendeje vagyon miolta
25 jövök¹⁷² gyümölsöt keresni e füge fán, és nem talállok, azért vagd ki azt, miért foglal tsak földet is. amaz pedig felevén mondá néki. uram. hadd meg azt ez esztendőben is, mig meg kapállyam körös körül, és meg ganéjozam, és ha gyümölsöt hoz, jó, ha pedig [63b:] nem, jövendőben vagd ki azt, tanit vala aző synagogájokban szombat
30 napokon. és imé egy aszszony kinn abetegségnek lelke. tizen nyolcz esztendeig vala, és meg görbedet vala, és tellyeségel fel nem nézhet vala, kit midőn látná Jesus, hozzája hívá ötet, és mondá néki, asz-

¹⁷² miolta jövök gyümölsöt jövök keresni [Fölösleges ismétlés.]

szon el hagyattattál a tebetegségedtől, és reája tévé kezeit, és azonnal fel egyenesedék, és ditsöitti vala az Istent. felevén pedig a synagogának fejdelve. boszonkodván, hogy szombaton. gyógyítot volna Jesus. mondá a seregnek, hat nap vagyon, a mellyeken dolgozni kel.
⁵ azokon jöjjetek, azért. és gyógyitassatok meg, és ne szombat napon. felevén pedig néki az ur mondá, kép mutatok, ki ki közülletek szombaton nem oldgyaé el öket, vagy szamarát a jaszoltol, és nem viszié itatni, ezt pedig az Ábrahám leányát. kit meg kötözöt asátán, tizen nyolcz esztendeig. nem kelletté meg oldozni akötéstől szombat napon.,
¹⁰ és mikor ezeket mondaná. pirulnak vala minden ö ellenkezöi. és az egész nép örül vala mindeneken, melyek ditsöségesen lesznek vala ö tölle.

Magyarázat

K. Magyarázd meg nekünk¹⁷³ a füge fárol valo példa beszédet?

F A ki füge fát plántála szöllőjében, a maga az Isten, a szöllő,
¹⁵ az Anyaszent egyház, a füge fa, akeresztvények, akik az Anyaszent egyházban vétettek, akereszttség által, hogy ab-[64a:]ban jó gyümölsöt hozanak, a gyümöls melyet atselédes gazda keres a fán, ajó tselekedetek, amelyeket vár, és kíván az Isten akeresztvényektől, a szöllő mives jelenti a pásztorokot, és az olyan szent lelkeket, kik
²⁰ felebarattyok üdvesegeken munkálodnak, a füge fa, amelyről panaszolkodik a tselédes gazda, hogy hejában foglallya ahelyt, jelenti az olyan lágy keresztvényeket, akiknek annak idejében szemekre hánya akristus. avett kegyelmekél valo viszá élést, és a melyekél mások jobban éltenek volna.

²⁵ K Mit téssen az, a mit az irás mond atselédes gazdáról. hogy fel számlálta az esztendőket, a melyekben a füge fa nem termet. és aki azt akarja hogy ki vágják. hogy ha még bizonyos ideig nem fog hozni?

F Az ur, arra int minket ezzel. hogy az Isten fel számlállya az esztendőket. anapokot, az orákat, amelyeket hejában töltünk el. és a
³⁰ melyekben gyümölsöt nem hozunk, az örökké valósággra, hogy ö azt meg visgállya mire fordittyuk az életet, és az időt, melyet nekünk ád, és ha láttya, hogy azt haszontalanul tölttyük, az ö irgalmasága ád még egy kevés időt arra hogy üdvességünkért munkálodgyunk

¹⁷³ [Javitás: nekük-ből, n betű sor fölötti beszúrásával.]

de az után ha láttya. hogy azal az idővel sem élünk jól, meg röviditti napjainkot, és több időt nem ad.

K Mit jelent a szöllő mives aki a füge fa mellett szól az urának, hogy kine vágassa, hanem hagyja meg még egy ideig mert ő meg kapállya atövit?

[64b:] F Jelenti apásztorokot, az Isten félöket, és a szenteket. a kiknek könyörgések meg tartoztattyák. az Isten haragjának erejét abünösökön, és függöben tarttyák iteletinek végben vitelét. és nékik időt nyernek, hogy a penitentziának, méltó gyümölsét hozhasák, deha, amások igyekezetek sem fog rajtok, hogy meg térjenek, és gyümölsöt hozanak, nem érdemlik a botsánatot, és attol tarthatnak, hogy végtire az Isten türese el ne unnya őket a földön. szenvedni.

K. Az Anyaszent egyház mitsoda igazságokra akar minket oktadni a meg görbedet aszszonyrol.

15 F A gonosz lélek ezt az aszszonyt anyira nyavalyásá, és görbévé tette vala, hogy tsak a földet kellett nézni, eképe a meg romlot természetnek, az ember avétekért, agonosz lélek hatalma alá esvén, kemény szolgálat alát tarttya ötet,¹⁷⁴ és olyan meg nyomorításban, hogy azt tselekeszi vélek amit akar, az ember szívének, olyan hajlandosága vagyon a földi dolgokhoz. hogy magától fel nem nézhet, nem szeretheti, senem kívánhattya a menyei jókót, nem is lehet már néki, mondgya szent prosperus, fel emelni rabságban lévő szemeit a felső világóság felé, nints anyi java, hogy meg üsmérhesse a gonoszt

25 K. Miért szolittá a kristus ezt az aszszonyt. hogy meg gyógyitaná, és miért nem várá hogy maga kérje ötet, valamint tselekedének tsak nem mindnyájan azok, a kik kegyelmét¹⁷⁵ vették?

[65a:] F Azért hogy meg éreztesse velünk, mitsoda szükségünk vagyon a vétekben valo létünkör. hogy meg előzőn kegyelmével, fel emelvén bennünk azt a hajlandoságot, mely tsak a földi dolgokhoz hajlandoztat minket, és hogy azt az egyenes szívet¹⁷⁶ és elmét adgya nékünk, mely az Istenhez emeltesse velünk gondolatinkot, és kívánságinkot, ateremetet állathoz hajlot bünös, nem gondolkodnék sohais az Istenhez valo meg térésről, hogy ha a kristus magához ne szolittaná ötet.

¹⁷⁴ ötet, [Javítás: öket-ből.]

¹⁷⁵ [Sorvégen:] ke [új sor elején:] kegyelmét

¹⁷⁶ szívet szívet [Fölösleges ismétlés.]

Imádság

Tarsd meg uram Anyaszent egyházadot. szüntelen valo irgalmaságodot hintvén reája. és mint hogy az ember, ahalál alá vettetett, tsak ameg esésre alkalmas., hogy ha nem tartod ötet, engedgyed, hogy ate segittséged meg oltalmazza szüntelen mind attol., ami néki⁵ árthat, és vigye mind arra, a mi üdvességire szolgálhat: a mi urunk J.k.

Epistola

szent pal. gal. 5. 16.

Mondom pedig lélek szerént járjatok., és atestnek kivánságít véghez nem viszitek, mert atest alelek ellen kíván, alélek pedig atest ellen, mert ezek egy másal ellenkeznek, hogy nem mind azt tselekedgyétek amit akartok, hogy ha alélektől viseltettek, nem vagytok¹⁰ atör-[65b:]vény alat, nyilván valok pedig atestnek tselekedeti, melyek ezek, aparáznság, atisztátalanság. szemtelenség, bujaság, bálványozás, büvölések, ellenkezések, öszve veszések, irigységek, haragok, versengések, viszsza vonások, part ütések, irigykedések, gyilkosságok, részegségek. tobzodások, és ezekhez hasonlok, melyek¹⁵ ről mondom néktek, a mint ez elöt is mondtam. hogy a kik efféléket tselekesznek, az Isten országát nem veszik. a léleknek gyümöltse pedig ez, a szeretet, öröm, békeség, türés, kegyesség, jóság, hoszszu várakozás, szelidség, hit, mértékleteség, maga meg tartoztatása, tisztaság, effélék ellen nints törvény, a kik pedig a kristusé, az ő teste²⁰ ket meg feszítették a vétkekkel, és kivánságokal.

Magyarázat

K. Mitsoda lélek szerént akarja szent pal hogy a hivek járjanak., és mitsoda testi kivánságot ne vigyenek véghez?

F A lélek, amely szerént akarja az Apostol., hogy a hivek járjanak. más nem lehet, hanem a szent Lélek a ki az Isteni szeretetet hinti²⁵ a szivekben, és az Istennek törvényit olttya azokban, tsak egyedül az is gátolhattya meg, hogy atesti kivánságokat véghez ne vigyék.

[66a:] az az, az embernek minden kívánságit, a melyek ellenkezhetnek a szent Léleknek sugarlásával, és amelyek az ő sziviből származnak, az Apostol. azokat mind testi kívánságoknak nevezi, mert a lélek testié let avétek által, és annak kívánsági testié lettenek, a melyet nevezik¹⁷⁷ Cupiditasnak, Concupiscentianak, roszt kívánságnak, a tagok törvényének, ó embernek, meg romlot természetnek, vagy tsak természetnek,

K. különösön ad előnkben, az ellenkező kívánságit a testnek, és a léleknek.?

¹⁰ F Egy nehányat elé hozok azokból., egy aitasos auctor után. de imitatione Christi. aki is azt mondgya, hogy a természet gyönyörködik abban. hogy betsültessék. és tiszteltessék, a kegyelem ellenben. huségel, és szorgalmatoságal adgya az Istennek a tiszteletet, és aditsőséget, a természet szereti ahenyélést, és a nyugodalmat, a ¹⁵ kegyelemnek nem lehet henyelésben lenni, és szivesen meg öleli a munkát, a természet, a teremtet állatokhoz vonson., és ingerel a test kedve bé töltésire, a természet szereti ahejában valo mulattságot, a sétálást, és a futkozást, ellenben a kegyelem az Istenhez, és a jó erköltsök szeretetire vonson. ellene mond atermtet ²⁰ állatoknak, kerüli avilágot, gyűlöli a testi kívánságokat. fent hágy, a hejában valo beszélgetésen, és látogatáson. és szégyenli, midön, mindenek eleiben kel menni.

[66b:] K. Mitsoda indulatokat okoznak az ember sziviben ezek a testi. és lelki kívánságok.?

²⁵ F Ezek tusakodást, és ellenkezést okoznak. mind abban valamit kellene tselekednünk hogy boldogok lehesünk, amidön az üdveségen munkáلودunk, erre valo nézve, hogy a lélek meg gyözhese atestet, és akegyelem alá vethesse, szükséges egy keresztyének, vigyázásban lenni. és szüntelen figyelmeznii magára, gondolatira, és indulatira, ³⁰ magát meg aláza, nyomoruságára valo nézve, magát bátorittsa, erősittse, vigasztallya, az Isten irgalmaságára valo nézve, a melyet ahit ád eleiben, akitől kel várni segittségít, folyamodgyék hozzája mint Attyához, eleiben terjesztvén szükségít, ne várjon semit a természet-től, se amaga erejétől, hanem egyedül abban vesse reménségít, aki- ³⁵ nek kegyelmével mindent tehet,

K. Mit tesznek ezek a szók. *ha alélektől viseltettek, nem vagytok a törvény alat.?*

¹⁷⁷ nevezik [*i—t*-ből javítva.]

F Ezek azt teszik, hogy azok akik azon szeretetnek indulattýából tselekesznek, amelyet a szent Lélek hinti a szivben, azok nem szolgai atörvénynek, a mely erölteti, fenyegeti, és meg bünteti avétkeseket, hanem az Isten fiaihoz valo szabadságal élnek, szeretettel, és gyönyörüséggel szolgálván ötet, nem is ugy vannak már most atörvény alatt mint szolgák. mivel azt, kedvesen viszik végben.

K. Mind azok avétkek, a melyeket szent pál a test tselekedeteinek nevezi, ki zárnaké minket amenyeknek országából.?

[67a:] F Vannak olyanok, azok között, amelyek ki nem zárnak örökösön, ugy mint, egy kis izetlenség, valamely kevés indulat, és irigység. vagy az olyan veszekedés mely nagyra nem fokad, ezek is mind azon által ki zárnak, hogy ha anyira terjednek, hogy a felebaráti szeretetet el ölttyák a szivben. és arosz kívánságot teszik helyében. atöbbi pediglen mind olyan vétkek, a melyek egyszers mind. meg ölik a lelket. és tsak azok közül egynek végben vitele, poklot érdemel, de söt még tsak akivánsággért is. ámbár anyira ne menyenek is hogy külső képen meg tselekedgyék. ilyen aházaság törés, paráznaság. tisztátalanság, és töb efféle, ugyan ezért is tartozunk valósággal azon lenni minden tehetségünkkel, hogy ki irrtsuk magunkból. ahajlandóságokat melyek azokra visznek. és hogy el fogyaszszuk azokat, az érzékenységek, és az elme sanyargatási által, ne hogy némellyek¹⁷⁸ azok közül lassanként eröt vegyenek rajtunk, és egyszers mind a vétekben¹⁷⁹ ejttsenek minket, ez igy lévén igen szükséges dolog. ellene állani a leg kisebb kezdetin arosz kívánságnak, és szüntelen elménkben tartani a leg rettentő mondását az Apostolnak, *hogy azok akik eféléket tselekesznek, nem lesznek örökösi az Isten országának.*

K. Mit mondasz arról amit szent pál mond a léleknek gyümölsziről

F Azt mondom szent Agoston után. hogy nem ók nél-[67b:]kül. teszi fel leg előbször a szeretetet. meg akarván velünk értetni, hogy atób gyümölszi tsak anyiban ditséretesek, a menyiben azok, a szeretettől jönnek. és indittatnak, mivel az a gyükere, minden valóságos jóknak, és¹⁸⁰ atöbbi anélkül haszontalanok Isten előtt, még a böséggel valo alamisnálkodás, és a martyrumság is. I Cor. 13.

K Miért mondgya. hogy nintsen törvény azok ellen akikben a szeretet. és a szent Lélek gyümölszi vannak.?

¹⁷⁸ némellyek <k> azok közül

¹⁷⁹ <eröt vegy> a <t> vétekben

¹⁸⁰ <és> és atöbbi [Az első és-t a tintafolt nehezen olvashatóvá tette; utólag a sor fölött újra kiírta.]

F Mert mind azok, akikben a szent Lélek. azokat a mennyei gyümölcstököt hozza. a törvénynek minden parantsolatit bé töltik. szeretettel, és az által nem tarthatnak azoktól., a mikel fenyegeti a törvény azokat. akik azt által hágják. de söt még várhatták azt a jutalmat, a melyet ígér azoknak., kik hiven azt meg tarttyák. és így atörvény. nem ellenek, hanem mellettek vagyon.

K. Miről lehet azt meg üsmérni hogy akristusé vagyunk,¹⁸¹ és hogy ha valóságos keresztyének vagyunké?

F Arrol, amidön fel feszittyük atestet rendeletlen kivánságival. együt, ugyan ezt is tselekeszik, a midön el kerülik az alkalmatoságot mely arosz kivánságokat fel indithatná, a midön az érzékenységeknek kapuját bé zárják, meg fosztván őket agyönyörűségektől. a melyeket ohajttyák a midön a szüntelen valo tusakodásal atestet meg gyözik, és sanyargattyák. hogy meg tsendesithessék sebeségit, és el olthassák kivánságít. amidön minden magunk viselé-[68a:]siben aléleknek kivánságít követtyük. és azokat ajó erköltsököt mivellyük, a melyek ellenkeznek a természet hajlandóságival., ilyenek a szeretet, az alázatoság, a békeséges türés, a tisztaság, és több illyenek.

Évangélium

szent matth. 6. 24.

²⁰ Senki két urnak nem szolgálhat, mert vagy egyikét gyüli. és a másikat szereti, vagy egyikét el szenved. és a másikat meg veti, nem szolgálhattok az Istennek és a mammonnak, az okáért mondom néktek, ne legyetek szorgalmatosok lelketekről, mit egyetek, se testetekről miben öltözetek, nem jöbbé alélek az eledelnél, és atest nem ²⁵ jöbbé az öltözetnél, tekintsétek az égi madarakot mert nem vetnek, se nem aratnak, sem tsürökben nem gyüjtenek, és ati menyei atyátok táplállya azokat. nem betsületesebbek vattoké ti azoknál. kitsoda pedig közületek gondolkodván adhat magosságához egy könyökint, és aruházatrol miért vattok szorgalmatosok. nézzétek a mezei liliumokot, mint nevedeknek, nem munkáladnak, se nem fonnak. mondom ³⁰ pedig néktek, hogy salamon sem volt minden ö ditsőségében fel öltözve. mint egy ezek közül. ha pedig amezei füvet mely ma [68b:] vagyon, és holnap a kementzében vettetik, az Isten így ruháza,

¹⁸¹ [Sorrégen:] va [új sor elején:] vagyunk,

menyivel inkább titeket kicsiny hitűek, ne legyetek azért szorgalmatosok mondván, mit eszünk, vagy mit iszunk, vagy mivel ruhaztunk, mert mind ezeket apogányok keresik, mert tudgya ati Atyátok, hogy mind ezek nélkül mind szükölködtök. keresétek azért először az Isten országát, és az ő igazságát., és mind hozzá adatnak néktek ezek.

Magyarázat

K. kitsoda az a két ur. akiknek¹⁸² nem lehet egyszeres mind szolgálni?

F Az a két ur, az Isten, és avilág, mind az egyikét, mind a másikat, a szivben uralkodo szeretettel szolgállyák, hogy ha a szivben, az Isteni szeretet uralkodik, az Istent szolgállyák, hogy ha pedig avilági szeretet, akkor avilág az ura, ami lelkünk ilyen¹⁸³ formában lézen szolgálja annak. a mit szeret, abban is tészí gyönyörüségit, és örömit, attól várja boldogságát, és nyugodalmát, de nem szeretheti ezel az uralkodo szeretettel egyszeres mind, az Istent, és avilágot, mert az ő törvények, és tanítások, tellyeségel. ellenkeznek egy másal, az egyike, az alázatoságot, és a sanyaruságot parantsollya, a másika a felmenetelt, a hivalkodást, agyönyörüséget, agazdagságnak szeretetét, az egyike azt akarja [69a:] hogy aboldogságot, a szegénységben, szenvedésben. és akeresztekben keresék, és a másika, a világi jókban, és a teremtet állatokban.

K. kitsodák azok, akik két urnak akarnak szolgálni?

F A kik egyé akarják tenni az Istent avilágal., egyszeres mind akarnának lenni mind akettőé. el osztván sziveket a menyei jókk, és a földi jók közöt, holot az Isten nem akarja az osztást a mi szeretetünkben, és a lehetetlen is. szükség képen kel egyikét, a másik eleiben tenni, ő egyedül akar ura lenni szivünknek, minden féle okból ötet is illeti hogy birja, és a midön láttya hogy azt el akarják osztani, ő közötte, és a teremtet állatok közöt, akkor el távozik, és mindent el hágy. ötet boszonttyák akkor. a midön ateremtet állatokhoz hasonlittyák. nem is lehet azért rettentőbb büntetést, mint ha az ember-től el távozván, a maga rosz kívánságira hagyja.

K. Nem voltanaké olyan nagy szentek, kik nagy gazdagságokot birtanak, és a kik az Istent is szolgáltyák egyszeres mind?

¹⁸² [Javitás: *akinek*-ből, a *k* betű sor fölötti beszúrásával.]

¹⁸³ ilyen [Beszúrás.]

F Igen is voltak olyanok, de azok nem szolgálták gazdagságot, se azokat nem szerették, se fellyeb nem betsülték az Istennél, nem agazdagságok birták őket. hanem ők birták agazdagságokat, azokal szentül éltenek, az Isten rendelését tekintették, aki azért adta
5 volt nékik a gazdagságot, hogy az ő rendelését követvén, gazdálkodg-
nyanak azokból. a szegényeknek, és azoknak osztogásák szüksegek-
[69b:]hez képest, minek utánna magoknak meg tartottak volna
anyit. a menyi szükséges volt. a kristus nem mondgya hogy nem bir-
hattyátok az Istent, és agazdagságot, hanem, hogy nem szolgál-
10 hattok Istennek, és a pénznek, nem vétek tehát gazdagságot birni,
de vétek, ha az bir minket, és ha ugy annak adgyuk szívünket, hogy
tsak azt kövessük a mit arosz kívánság tanátsol, annak szerzésére,
vagy meg tartására, ő azt nem akarja, hogy magunkot ugy tekint-
sük mint jószágunknak örökös és tellyeségel valo urát, hanem mint
15 a szegények ki osztogatoit, és ki szolgáltatoit, az ő akarattya az, hogy
agazdagságot meg vessük. és tsak hozzája ragaszkodgyunk. mint
örökös urunkhoz.

K. Miért nem akarja az ur, hogy szorgalmatosok legyünk az eledel,
és az öltözet iránt.?

20 F Mert az ur kárhoztattya arosz kívánságot, a mint már ezt láttuk,
ugyan ez az indulat kaptsollya a szivet a földi jókhoz, és el felejtet-
vén véle az örökösököt, azokat anyughatatlanságokat okoza, a me-
lyekben el merülnek az emberek, az élet szükségéért, pedig tsak attol
vagon. hogy, sehitek, se bizodalnok nintsen. az Isten gondviselé-
25 siben, és rendelésiben, mind azon által, nem tilttya, az élet szüksé-
giről valo okos gondot, és foglalatoságot, tsak hogy, az a foglal-
toság az Évangyélium rendi szerént legyen. hanem azt akarja, hogy
a nyughatatlanság nélkül mennyen végben. mert a nyughatatlans-
ság, atesthez, és avilági [70a:] dolgokhoz valo titkos ragaszkodás-
30 tol vagon. de még másként is, a haszontalan. és hejában valo.

K. Miért mondád. hogy a nyughatatlanság hejában valo?

F A hejában valo. 1. mert szintén olyan lehető nékünk hogy min-
den nyughatatlanságinkal az élethez valo szükségést meg szerezük
magunknak, valamitsoda lehető, hogy valamivel meg toldgyuk.
35 testünk hoszaságát, 2. mert az Isten. a ki kezdete, a mi létünknek,
ő kezdete is meg tartásunknak, és a mi nyughatatlanságink, nem segít-
hetnek többet egyikén. mint amásikán, meg bántanak az Istennek
jóságát, és minden hatóságát. hogy ha néki nem tulajdonítanak
az állatoknak meg tartását. és táplálását. akiket teremtett, mind azon

által ha a meg történik, hogy nyomoruságban. és szegénységben esünk, és még az életet is el vesztyük, minek utánna azon voltunk minden igaságos tehetségünkkel hogy azokat el kerülhesük, az, az Isten rendelésitől jö, a ki is hasznosabnak itéli nekünk, hogy töllünk el
5 vegye a szükséges dolgokat, mint sem hogy meg adgya, ahalálra is, az ő rendelése itél, a mi üdveségünkért, ki merne az ő rendelése ellen zugolodni. és igasságtalannak mondani, a nagy káromkodás volna, hála adásal kel az alá vetni magunkot, és meg üsmérni, hogy az ő itéleti igaságosok. és imádásra méltok, el kel magunkal hitetnünk.
10 hogy a mi nyughatatlanságink, el nem kerültethetik velünk anyomoruságokat, a melyek az ő bölts itéletiből vannak, de söt még azokban ejt-[70b:]hetnek, a mi kitsiny hitünkért valo igaságos büntetésért, az Isten tudgya mitsoda modal kel meg tartani szolgainak élettýeket, és ha töllök azt el veszi, tsak azért tselekeszi, hogy jobbat adgyon helyette, a mely nem lészen aváltozás alá vettette

15 K. Az ur miért küld minket amadarakhoz, a kik senem vetnek, se nem aratnak, és a mezei liliumokhoz, kik senem dolgoznak., senem fonnak,

F Azért, 1. hogy meg bátorittson az eledel., és az öltözet iránt valo
20 félelmünkben, és nyughatatlanságinkban, mint hogy az ő gond viseleése el terjed amadarakra. és a mezei liliumokra, lehetné atölle hogy el hagyná szolgait szükségekben. 2. hogy tsudálljuk az Istennek¹⁸⁴ ki mondhatatlan jóságát. áldgyuk, imádgyuk kut fejét ki meritethetlen gazdagságinak, ditsérjük mind abban valamit tselekeszik.
25 kezeinek leg kiseb munkáit.¹⁸⁵ és hogy hálákot adgyunk néki, mind azokért ateremtett állatokért, a melyeket az emberek szolgálattyára teremtette.

K. Mitsoda rend az, amelyet akristus akarja hogy kövesük egész életünkben,¹⁸⁶ valo magunk viselésiben, a mi a test szükségéit illeti?

30 F Azt a rendet adgya előnkben, hogy mindenek felet. az Isten országát keresük, és az ő igasságát. azt¹⁸⁷ akarja, hogy elménkben, szívünkben, és¹⁸⁸ minden igyekezetinkben, leg inkább, az Isteni szolgálatra. és az örök üdveségre vigyázunk, és tsak ezek után valok

¹⁸⁴ az Istennek <jóságát.> ki mondhatatlan jóságát.

¹⁸⁵ munkáit. [t — utólag beszúrva, világosabb tintával.]

¹⁸⁶ [Íráshiba:] életünben,

¹⁸⁷ azt [t — utólag beszúrva.]

¹⁸⁸ és [Beszúrás.]

legyenek a világi dolgok, [71a:] az Istennek országát,¹⁸⁹ a mely ami boldogságunk, ugy kel tekéntenünk mint mindennek végit, és az igazságot, ugy mint; az Isten törvényének, és a keresztyéni jó erköltsöknek követésit, mely magában foglallya mind azt, valami oda
5 vezethet, mind azt, valami arra nem vezet, és valamit arra nem fordíthatni; el kel vetni, mint olyat, a mi artalmas üdveségünknek. nem kel tehát avilágiakat követni, akik fel fordítván a kristus szabot rendét., leg nagyob részit életeknek. a magok dolgainak, és gyönyörüséginek adgyák. és a mi meg marad az Istennek, adgyuk tehát
10 az Istennek. leg jobb részit életünknek. és a mi meg marad a mi szükséges dolgainknak, vagy is inkább, adgyuk egészen az Istennek, fordítván az igazságra. mindent, a mi dolgaink között is, és hagyuk reája, munkáinknak végben menetelét, és gondgya lesz reánk.

15 K. Mit igér az ur azoknak: a kik ezt a nagy szükséges rendet követik.?

F Ha az üdveségen munkálodunk, ha mást nem keresünk tsak az Isten országát. és az ő igazságát. azt igéri nekünk hogy gondgya léssen dolgainkra. és hogy anyi jószágot, egésseget, és életet ad. a menyi szükséges léssen, hogy meg nyerhesük azt az országot, ha mulando
20 jókot ad a gonoszoknak. mit nem fog adni azoknak., kik tsak az ő [71b:] szolgálattyában foglalatoskodnak, nagy böséget meg adgya nekik, a mit keresnek. ugy mint országát. igazságát, és magát, mind azon által. ha szükségben hagynáis öket. attol volna, mert azt hasznosabnak itélné nekik, és a helyyet, ki mondhatatlan jobbat
25 adna nekik, tudni illik, boldog, és örök életet.

PÜNKÖSD UTÁN VALO. 15^{DIK} VASÁRNAPON

Imádság

Kérünk uram tégedet hinttsed szüntelen valo irgalmaságodot, Anyaszent egyházadra. hogy azt meg tisztítsa, és bé töltse erővel, és mint hogy nálad nélkül, üdveségit meg nem nyerheti, töltsd bé ötöt ajándekidal, és vezérellyed szüntelen, a mi urunk J. k.

¹⁸⁹ országát, [Javítva: *át* rész sor fölötti beszúrásával *g* — *t*-ből javítva.]

Ha lélek szerint élünk, lélek szerint járjunk is, ne legyünk heában való ditsőségnek kívánoi, egy mást ingerlök, egy másra irigykedök, atyám fiai, ha az ember hirtelen valami bűnben találtatik is, ti kik lelkiek vattok, az ollyant oktassátok. a szelidségnek lelkével.
 5 meg gondolván magadot, hogy te se kísértetessél meg, egy más terheteket visellyétek, és úgy tellye-[72a:]sititek bé akristus törvényit, mert ha valaki magat valaminek állittya¹⁹⁰ lenni, holot semmi. ő maga tsallya meg magát. a maga tselekedetit pedig próbállya meg ki ki, és úgy tsak önnön magában lészen ditsősége, és nem másban, mert
 10 kiki amaga terhét viseli, közöllye pedig minden javait. az, aki tanítatik az igével, azzal. aki ötet tanította. meg ne tsalatkozzatok, az Isten meg nem tsufoltatik., mert amiket az ember vetend, azokat arattya, mert a ki az ő testében vet. atestből arattya aveszedelmet is, aki pedig alélekben vet, a lélekből arattya az örök életet. jót tselekedvén pedig meg ne szünyünk., mert idejekor,¹⁹¹ aratunk meg nem szünyvén. azért a mig időnk vagyon mindenekel jót tselekedgyünk., fő képen pedig ahitnek tselédivel.

Magyarázat.

K.¹⁹² Magyarázd meg ezeket a szokot, *ha lélek szerint élünk, lélek szerint is járjunk.?*

20 F Ezek a szok azt teszik, hogy ha a szent lélek elevenitti, és élteti lelkünket, azt nekünk meg kel mutatnunk tselekedetinkből, és életünknek minden maga viselésiből. kovetvén annak indulatit, és sugarlásit, ez az, Is-[72b:]teni lélek, nem sugorollya nekünk a hasznunk keresésit, a nagyra vágyást, a kényeséget, a fát meg üsmérik gyümöltseröl, és az Istennek lelke ki nyilatkoztattya magát. egy keresztyenben, tselekedeteiben,

K. Mitsoda az a heában való ditsőség a melyet el kel kerülni?

F A nem más, hanem a másoknál felyeb való emeltetésnek kívánása. hogy betsületet, tiszteletet, és heában való ditséretet nyerhes-

¹⁹⁰ [Értsd: alítja, véli.]

¹⁹¹ mert idejekor, mert idejekor [Fölösleges ismétlés.]

¹⁹² Magyarázd [M — javítva H-ból?]

sünk magunknak, hogy tudományunkért, ékesen való szollásunkért. gazdagságinkért, tzifra köntösinkért. házainkért, meg különböztes-sük magunkot., kívánság, amely kut feje, a boszonzkodásnak, és az irigységnek. melyek el távoztatták a felebaráti szeretetet, fel háborították abékeséget, és meg gátolják az egyeséget. a melyeknek kel lenni a keresztyének között.

K. Miképen akarja az Apostol. hogy oktassák az ollyat, aki hirte-len valo bünben. és gyengeségben esik?

F Azt akarja, hogy kegyeséget. és szeretettel légyen az oktatás.
10 mert azt, nem egyéb végre kel tselekedni, ha nem hogy az olyanokat, fel emellyük esetekből. el kel tehát kerülni a kemény, és durva szo-kot. mert a nem oktatás, hanem haragra valo ingerlés volna, hogy ha az atyafiságos intést nehéz ugy végben vinni. a mint kívánta-
[73a:]tik, azt még nehezebb jól venni, ezért is biza ezt szent pá-l
15 azokra akik lelkiek, az az, akik meg holtak. atesti indulatoknak, akik tsak felebaráti szeretettel vannak, és akik tsak az üdveségit tekéntik annak akit intenek.

K. Miért akarja, hogy az intés elöt ki ki gondolya meg magában hogy hasonló kisértetben ne esék, mint az, akit inteni akar?

20 F. Mert semi ugy fel nem gerjeszti bennünk. a könyörölö szeretetet. a melyel kel lenni az intésnek, mint ha meg tekénttyük elsöben ama-gunk gyengeségit. és ha attol tartunk, hogy hasonló kisértetben ne esünk. az illyen gondolatra valo nézve, ugy fogunk bánni felebarátunkal. a mint akarnok. hogy mások is bányanak velünk, hogy ha
25 ollyan állapotban esnének.

K. Mitsoda egyik a másikunknak terhét viselni?

F A nem egyéb, hanem hogy békeséges türessel, és kegyeséget szenedgyük. felebarátunknak. gyengeségit. fogyatkozását, és még vétkit is, meg botsátván azokat, ha ellenünk vannak, kérjük irgal-maságot néki, bátorittsuk apenitentziára. a melyet tarttsunk mi is véle együt., inttsük, oktassuk ötet. kegyeséget. a midön azokban mint egy akarattya ellen eset, de ugy kel azt viselni, hogy elne esünk véle együt, és ne táplállyuk benne fogyatkozásit. [73b:] helytelen lágységinkal. és hizelkedésinkel, ehez szelidség, és békeséges türés
35 kívántatik, de¹⁹³ ehez, elevenség, és buzgoság is kívántatik. a vétkek meg ölésire, és a vétkes meg tartására., de mind ezekre. alkalmas orát kel keresni, és el kerülni. a helytelen időt.

¹⁹³ <el> de ehez, elevenség.

K. Miért mondgya az irás, hogy aki amás terhét viseli, akristus törvényt bé tellesíti.

F Mert semmi jőbben meg nem mutattya akeresztyéneknek egy máshoz való szereteteket, mint az ilyen egy máshoz szeretettel való engedelmeség., amelyel ki ki szenved attyafiától. és ki ki arra vigyáz hogy okot ne adgyon a szenvedésre, ez is tarttya meg leg inkább a hivek között. az egyeséget, és az egyet értést, ugyan ez is valójában a kristus törvénye, ebben foglaltatik egészen az ő Évangéliuma, ezért is mondgya maga, hogy az ilyen egy máshoz való szeretetről.,¹⁰ üsmérhetik. hogy kik az ő valóságos tanítványi.

K. Miért mondgya szent pál. hogy ha valaki valaminek álittya¹⁹⁴ lenni, magát, meg tsallya magát, mivel semmi, mitsoda hasonlatosság vagyon ezen mondása között, és a miket ide fellyeb mondot.?

F Mert mint hogy magunk felől alatomban sokat [74a:] álitunk,¹⁹⁵ azért meg is vettyük azokat akikben fogyatkozásokat, és gyengeségeket látunk, és azokat nem szenvedhettyük, tartozunk tehát annál is inkább ki irtani magunkból. az ilyen magunkról való jó gondolatot. hogy tsak semmik vagyunk, és hogy magunktól. egyebünk nintsen, ahazugságnál. és a véteknél, a természet rendi szerént az Isten²⁰ a mi teremtőnk, és örökös urunk, a kegyelemnek rendi szerint pedig, egyebünk nintsen hanem tsak az, a mit vettünk az ő irtalmaságotól. az ő kegyelméből vagyunk mind azok, a mik vagyunk. mindenel ő néki tartozunk, és semiről nem ditsekedhetünk, mitsoda okból²⁵ betsülhettyük tehát fellyeb magunkot másoknál. akár fogyatkozások legyenek is benne, Isten előtt pedig. aki láttya szivünk titkát, leheté nagyob fogyatkozás, mint az a belső kevélység, a melyel meg vettyük azokat akik jobbak nálunknál.

K. Hogy kel szent pálnak ezeket a szavait érteni. a *maga tselekedetit próbálly meg ki ki, és ugy tsak önnön magában leszen ditsősége, és nem másban?*

[74b:] F Az Apostol szándékja az. hogy el töröllye azt az betsületet, a melyel az ember betsüli magát, olyanokhoz hasonlítván magát, akikben fogyatkozásokat lát. az magáét pedig nem üsméri, azt nem akarja tehát az Apostol. hogy azzal ditsekedgyék. mert tsak³⁵ alatomban való kevélységből visgállya amások tselekedetit. hogy azokban valamit olyat találhason, a miért aláb valoknak tart-

¹⁹⁴ [Értsd: alítja, véli.]

¹⁹⁵ [A.m. alítunk, tartunk.]

hassa őket magánál, erre való nézve akarja azt, hogy ki ki, inkább amaga tselekedeteit vizsgálja, mint sem amásokét. azért, hogy ha hízelkedés nélkül magában valami jót talál, néze meg ha az egyeziké az Isten törvényével, és úgy ditsekedgyék, de nem magában, mint
5 ha az magától volna, hanem az Istenben., aki kezdete minden jóknak. és mindeneket néki kel ajánlani, ha másban fogyatkozások vannak. azért mi jobbak nem vagyunk, de söt még ez az egy fogyatkozás hogy¹⁹⁶ magunkot nálánál fellyeb valoknak tarttyuk, és meg vettyük ötet fogyatkozásiért, sokal aláb valo-[75a:]ká tészén minket nálánál.
10 kiki, mondgya az Apostol; hordozni fogja a maga terhét. az urnak napján, amelyen mindennek¹⁹⁷ számot kel adni amaga tselekedetéről, és nem a másérol, hogy ha abban valami része nem volt, ki ki vizsgálja meg tehát magát. és olyan figyelmeteségel. nem fog vigyázni a mások fogyatkozásira

15 K. Mellyek az Apostol szerént hivatallyi azoknak a kiket oktatanak, azokhoz, kik őket oktattyák.

F. Azok. hogy segittsék mestereket magok jóvokbol. ennél mi igasságosab. ki ki tartozik háláadásal lenni az Évangyélium szolgálhoz fáradságokért. a melyel tanittyák, meg segitvén őket, hogy ha
20 szegények, mivel mind a természetnek, mind az Istennek törvénye szerént, akik az oltárnak szolgálnak. az oltárol élyenek.

K. Miért mondgya az Apostol, hogy az ember azt fogja aratni amit el vetet.?

F Azt akarja velünk meg értetni, hogy nem elég tsak valamiben
25 segiteni meg az Évangyélium szolgálait, hanem az Istenért kel néki adni, és az ő szeretetiért, mivel e nélkül ajó tétel. nem érdemel örökös jutalmat, az ala-[75b:]misnában is erre kel vigyázni. sokat kel vetünk. ha sokat akarunk aratni, mert ha az adásban nem az Istent tekénttyük, és ha nem akristust szemlélyük tagjaiban, és szolgál-
30 ban., a mit vetünk, nem fogjuk meg aratni, az örökké valóságira.

K. Mitsoda. atestben, vagy alélékben valo vetés?

F A testben valo vetés az, a midön magunkot inkább szerettyük Istenél. és hogy nem más végre adunk¹⁹⁸ alamisnát, hanem hogy tsak kedvünket bé tölttsük, ilyen formában, tsak az emberi tekéntetre
35 vigyázunk, tsak magunkot keresük, és a jó tételben. az emberek ditséretit, a lélekben vetni az, amidön minden jó tselekedetinket

¹⁹⁶ <hogy> hogy [Törlés a sor végén.]

¹⁹⁷ mindennek [Második n— sor fölötti beszúrás.]

¹⁹⁸ adunk [d—l-ből javítva.]

Istenért tselekeszük. és az ő szeretetivel való hittel, a midön tsak az ő ditsőségit, a magunk üdveségit. és a másokét keresük, azok¹⁹⁹ kik atestben vetnek, tsak romlandóságot, vétket, és veszedelmet aratnak, érdemek szerént, de a kik a²⁰⁰ lélekben vetnek. az örök életet arattják.

K Mivel fejezi bé az Apostol. mind azokat a miket mondot.?

F Azzal hogy meg ne szünnyünk ajó tselekedettől, mert [76a:] ha szinte ajutalom ki nem tettik is ez életben, azt annak idejében el veszük, és hogy mindenekel jót tegyünk, amég idönk vagyön. az életnek minden része drága. azzal jól kel élünk. és annak egyik részit se tölttsük ugy el. hogy véghez ne vigyük mind azt ajót. a melyet az Isten kíván töllünk, abban arendben. amelyben tett minket. de a jó tételből, senkit ki nem kel rekeszteni, mert a keresztyeni szeretet, mindenekre el terjed. valamint a mennyei Atyáé, akit például ad nékünk az Évangyélium.

K. Az Apostol, nem hagyae hogy leg inkább bizonyos személyeket tartozunk segíteni szükségekben.?

F Igen is azt hagyae, hogy leg inkább ahitnek tselédivel²⁰¹ tegyünk jót, akik velünk egy hitben vannak. tartozunk tehát. fő képen. az Isten szolgait segitenünk, azokat akik Istenesen élnek, akik nyomoruságban estenek. valamely véletlen történetbol., vagy mások igazságtalanságokért, az ilyenek valóságál. a kiket nevezik az ur tselédinek

Évangyélium

szent luk 7. 11.

És lön. az után avárosban mégyen vala, mely Ná-[76b:]imnak²⁵ hivatatik, és mennek vala véle atanitványi, és sokaságos sereg, mikor pedig aváros kapujához közelgetne. imé egy halot vitetik vala ki. egyetlen egy fia az annyának. és ez özvegy vala. és avárosnak sok serege ő véle, kit mikor látot volna az ur, könyörülvén rajta, mondá néki ne sirj, és oda járula, és illeté akoporsot, azok³⁰ pedig akik viszik vala, meg állának, és monda. ifiu, néked mondom kely fel, és fel üle, aki meg holt vala, és szollani kezdé, és adá ötet

¹⁹⁹ <de> azok

²⁰⁰ a kik a <tes> lélekben

²⁰¹ tselédi [Sorvégen csonkán maradt.]

az ő anyjának, el fogá pedig minnyájokot a félelem. és magasztallyák vala az Istent, mondván, hogy nagy proféta támadot közöttünk, és hogy az Isten. meg látogatta az ő népit.

Magyarázat *

K. Mit példáz nékünk a máí özvegy aszszony²⁰² fiának halála ?

⁵ F Példáza avétekben valo lételt, a mely el választtja lelkünkét az Istentől, aki ami életünk, valamint a halál el választtja a testtől a lelket., aki azt élteni, a vétek el veszi a lélektől, az Istenhez valo indulatokat, valamint a halál el veszi a testtől amozgásokat, és az ér-**[77a:]** zékenységeket. ebben az állapotban vannak mind azok akik tellyesek ¹⁰ a világi szeretettel. és üresek az Isteni szeretettől, mind azok, akik a szélyes uton járnak, mely a veszedelemre viszi őket, és a kik gyűlölik a keskeny utat, noha egyedül tsak a vezethetné őket amenyekben.

K. Mit jelent ennek az Aszszonynak sirása. amellyel könyörületeségre inditá akristust?

¹⁵ F Ez az. anya példáza az Anyaszent egyházat, és ennek fia, jelenti az Anyaszent egyház fiait. kik a vétekben hálnak meg, ez az özvegy siratá egy fiának halálát. az Anyaszent egyház olyan lévén mint egy özvegy, férjének menyben menetelétől fogvást, sirattya fiainak veszedelmeket, az özvegynek sirása meg hatá a kristus szivét, azért hogy ²⁰ meg lásuk, hogy az Anyaszent egyháznak sirása, a könyörületeségre indittya akristust, ugyan az is nyeri meg tölle a bünösök meg terésit, ki ki tartozik tehát a kristusra valo nézve, ahol testhez, szánakodásal lenni. és valóságal meg vizsgálni, hogy a bünösök mitsoda állapotban vannak, meg tekintvén azt, hogy **[77b:]** abün hozta avilágban ahalált, ²⁵ amidön az itélet ki mondaték, minyájunkra,²⁰³ világ kezdetekor, és hogy annak az itéletnek végben kel rajtunk menni. talám hamaréb mint sem gondolnok, mi hathattya meg inkább szivünket, mint a hogy minden nap láttyuk. mennyi sok számu lelkeket öll meg avétek. akiket sirattya az Anyaszent egyház. és akiket siratnunk kel véle együt keservesen, a kinek az illyenen meg nem esik a szive, tarthat attol. hogy ³⁰ azok közöt a lelki és láthatatlan halottak közöt ne légyen. akiket annál is inkább kel siratni. hogy ök magokot nem sirattyák

²⁰² aszszony<nak> fiának

²⁰³ [Íráshiba:] minyájunkra,

K. A midön az üdvezitö mondá ennek a keseredet anyának hogy ne sirjon, azal tilttyaé hogy sirasuk a meg holt atyánk fiait?

F Azt nem tilttya, hogy ha sirásunkot meg enyhittyük a fel támadásnak hitével, és hogy ha. szivünket az Isten rendelése alá vettyük, az üdvezitö azért mondá hogy ne sirjon, mert meg akará ötet vigasztalni. és fiát. néki viszá adni, hasonló képen a midön [78a:] halál által, el veszttyük valamely jó akaronkot. atyánk fiát. atsak kevés ideig léssen. amely idő semi. hogy ha azt az örökké valósághoz hasonlittyuk, erre valo nézve kel tehát keserüséginket meg mérsékelni., reménlvén a hittöl valo reménségel. hogy az Isten kegyelméböl tsak hamar utánok megyunk, és meg fogjuk öket találni. a fel támadásnak napján, és meg adgya hogy együt élhessünk aboldogságban. és az örökké valo életben

K. A kristus miért közelgete a holt testhez hogy fel támasza?
F Meg akará nekünk világosan mutatni., hogy abünösnek viszá adhassa akegyelemnek életét, szükséges hogy hozzája közelgesen, és meg előzze irgalmaságával. mivel más képen ahalálban maradna, örökösön, szükséges hogy ö mennyen elsöben hozzája, és fel támasza kegyelméböl. a melyet ö meg nem érdemelheti. és a melyre méltatlan

K. Miért illeté meg akoporsot, minek előtte fel támasza?

F Mert 1. minek utánna abünöshöz járult volna, kegyelme által, annak szivét meg illeti, a felelem, a toredelmeség, abizodalom., és a szeretet által, 2. meg aláza öket, jóságok. tisztségek. el vesztésivel, sok féle szomorúságokal, [78b:] és keserüségekel, illeti öket, sok féle modon bánik vélek, hogy ki üzhesse belölök, uralkodo roszt kívánságokot.

K. Mit jelentnek azok. kik a koporsot vitték és akik meg állapodának mihent a kristus meg illeté akoporsot?

F Jelenték azokat a roszt szoktatásokot. és rendeletlen kívánságokot. a melyek aroszra vivén abünöst, azok az után a sirban viszik, és a melyek, tsak a kristus minden ható kegyelmének ereje által szünnek meg.

K. Mit tselekedék az után az ur?

F Parantsolá aholtnak. hogy fel kellyen, aki is azonnal engedelmeskedék.²⁰⁴ fel üle, és kezde szollani. ugyan eszerént is szól belső képen. minden ható kegyelme által a bünöshöz. akit meg akar téríteni., a mely fel költi ötet a vétéknek koporsójából, szöszatot ad néki, hogy könyörögghesen. vétkeit meg valhassa, és ditsérhesse az Istent. lelké-

²⁰⁴ <eg> engedelmeskedék.

ben tett tsuda tételeiért, ha az ő szózatyát halljátok mondgya aproféta, ne legyetek süketek, se meg ne keményittsétek sziveiteket. ps. 94.

K. A midön az ur elevenen viszá adá az anyjának a fiát, mitsoda
5 oktatást akar nekünk azal adni?

F A jelenté azt, amit tselekeszik, a midön a meg tért bünöst, viszá adgya az Anyaszent egyháznak., a ki is sirásival és könyörgésivel meg nyerte térést, hogy az Anyaszent egyház [79a:] ötet tanítsa, erősítse. nevelye ajó erköltsökben, a szenttségeben részeltesse. és
10 abban az állapotban tegye, hogy bizodalomal mehessen eleiben az utolso napon. abünös pediglen, meg téréseinek, meg betsülhetetlen kegyelmiért, a melyet. az Anyaszent egyház kérésire vette, tartozik hozzája alázatos háláadásal. engedelmeséggel, és könyörögni véle együt hogy atöbb fiainak is nyerhesse meg fel támadásokat, akik
15 még ahalálnak árnyékában feküsznek.

K. Hány féle halottakat támaszta fel az ur, halando életében.?

F Három féleket. a synagogabéli fejdelemnek aleányát. a háznál, a mái Évangéliumban valo özvegy aszszonynak a fiát, a kit vitték már temetni. és lázárt. a kit már eltemették volt, annak előtte négy
20 napal, és akinek már szaga volt, és mint hogy azok atsudák a melyeket akristus tett²⁰⁵ a testeken, jelenték azokat, a melyeket tselekeszik alelkekben, a mellyek sokal nagyobak, el mondhattuk szent Agoston után. hogy ezek ahárom féle fel támasztot halottak, képei ahárom féle bünösöknek, akiket az üdvezítő tamaszt fel. láthatatlan képen. az
25 Anyaszent egyházban. az elsök azok, akik belső képen valo kívánsággal vétkeztenek, és akiknek vétkek, nem hatot a külső tselekedetekre, ezeket jelenté a synagogabéli fejdelemnek a leánya, amásodik félék, azok, akiknek vétkek külső-[79b:]képen is ki tettzenek, és akiket viszik temetni, azaz, akik rosz példát kezdenek adni, és rosz szokásokat bé venni, ezeket jelenté az özvegy aszszony fia, aharmadik félék azok, akik a rosz szoktatásoknak terhét már nem birhatták, és a melyeknek mérge, másokat is meg ront. ezeket jelenté lázár, akristus gyakorta támaszt fel. ilyen három féle bünöst. kegyelmének láthatatlan munkája által. de az utolsobbaknak meg térések²⁰⁶ mind ritkáb,
35 mind nehezeb, ugy mondom. hogy ha azt el lehetne mondani, hogy vagon valami nehéz, a lelkek örökös orvosa előtt.

²⁰⁵ tett [Utána áthúzott vessző.]

²⁰⁶ meg térések [sek: beszúrás a sor előtti margón, mivel elválasztás után lemaradt.]

Imádság

Kérünk uram tégedet, hogy előzőn meg minket kegyelmed, és légyen mindenben mi velünk, és kövessen szüntelen velünk ajó tselekedeteket a mi urunk J. k.

Epistola.

szent Pál. Ephes. 3. 13.

Azokáért kérlek, meg ne fogyatkozzatok az érettetek valo²⁰⁷ hábo-
⁵ruságimért, mely ati ditsőségtek, edolog kedviért hajtom meg térdei-
 met a mi urunk Jézus kristusnak Attya előtt, kitől minden Atyaság
 neveztetik mennyekben, és a földön, hogy néktek aző ditsőségének
 gazdagsága szerént adgya, hogy hatalmason meg erősödjetek az
 [80a:] ő Lelke által, a belső. emberben., hogy akristus ahit által. a ti
¹⁰sziveitekben lakjék, a szeretetben meg gyökerezvén, és fundamentumot
 vetvén, hogy meg foghassátok minden szentekel, melyik légyen a
 széleség, a hosszúság, a magosság, és a mélység, és hogy tudgyátok
 a kristusnak minden tudományt felyül haladó szeretetit, hogy bé
 tellyesedgyetek az Istennek minden tellyes voltával., annak pedig²⁰⁸
¹⁵aki hatalmas mindeneket bőségesben meg tselekedni, hogy sem mi
 kérjük. vagy érttyük, az erő szerént, mely mi bennünk munkálodik,
 Ditsőség annak az Anyaszent egyházban, és akristus Jézusban. min-
 den időben, örökkön örökké Amen.

Magyarázat.

K. Az Apostol mitsoda okokal akará meg gátolni, hogy az Efésius
²⁰béliek el ne veszesék bátorságokat, a midön anyit láttyák ötet szen-
 vedni, üdveségékért?

F Azt adgya nékik elejekben., hogy az ő szenvedési nékik ditsősé-
 gekre lészen. az az, hogy ditsőségekre szolgál szenvedési, mivel az

²⁰⁷ valo <fogyatkozásimért,> háboruságimért,

²⁰⁸ pedig <m> aki hatalmas mindeneket

Évangélium predikálása által, azon örökségnek birtokára hivatattak a melyre a sidok, akikkel egy testek legyenek, és éllyenek vélek együt, ugyan azon ígéretnek hasznaival akristusban., noha ök apogányok közül valok legyenek is, a kiknek nem tétetett volt az ígéret.

⁵ [80b:] K.²⁰⁹ Mire tanít szent pál minket azzal. amidön azt mondgya, hogy²¹⁰ meg hajttya térdeit ami urunk Jesus²¹¹ kristusunk Attya előtt?

F Arra tanyit, hogy az Atya kezdete lévén atöbb Háromság béli személyeknek, leg első, és legg jobb az atyák között, hozzája kel leg¹⁰ inkább folyamodnunk imádságinkban. hála adásinkban, és ditséretinkben. az a sok számu tseléd, ki a mennyekben, és a földön vagyon., a ki felől mondatik. hogy az atya annak kezdete és feje. magában foglallya az Angyalok társaságít. és az emberekét., a sidokét, és a meg tért pogányokét, a kik mind anyi külömb tselédek. akiből áll az Anyaszent egyház., és akik ötet közönségesen üsmérik Attyoknak.

¹⁵ K. Mit kér szent pál az Atyától. az Efésius béli keresztyéneknek, és azokban. az egész földön lévő hiveknek.?

F Három dolgot kér, a melyeket kel kérni minden pásztoroknak. az egész hiveknek, és a melyeket kel kérni magoknak ahiveknek. és²⁰ az Anyaszent egyház pásztorinak, mint az üdveségre szükségeseket.

Az első a, hogy az Isten. akinek irgalmasága el fogyhatatlan. és aki abban tarttya ditsőségit, hogy reánk hinttse jószágának hasznait., nevellye őket az erőben. és akegyelemben, és tegye őket, abban az állapotban. hogy ellene álhassanak a kísérteteknek. a melyeket meg²⁵ engedi hogy kísértessenek,

[81a:] A második, hogy a kristus lakozék ahit által a szivekben., az az, hogy azon lehesenek, hogy meg gyözekek ros kivánságjokot. és ki irthassák magokbol. mind azt, valami néki nem tettzik, abelső képen valo szándékjokban. hogy tsak tellyeséggel. ő birhassa sziveket.³⁰ és azokban maradando lako helye lehesen.

A harmadik, hogy állando és maradando szeretetet adgyon beléjük, a melyet meg ne birhassa a kísértet, és hogy meg üsmértesse vélek, az egész szentekel együt, hogy melyik legyen szélyesége, hoszasága, magossága és mélysege a meg testesülés titkának, és meg láthassák³⁵ a kristus hozzájok valo szeretetének nagyságát.

²⁰⁹ K. [F-ből javítva.]

²¹⁰ [Íráshiba:] hagy

²¹¹ Jesus(nak)

K. Mit akar az Apostol. ezeket a mondásával.

F Ezek a négy mértékek jelentik azt a végzetetlen szeretetet Istennek az emberekhez, a melyet hozzájuk mutatot a maga Fiának meg testesülésekor, a szélyesség, jelenti, hogy az ő szeretete nintsen meg hátározva. tsak a sidokhoz. vagy valamely nemzethez. hanem az elterjed az egész nemzettségekre, a hoszaság jelenti. hogy a kegyelem., és ennek a titoknak ereji,²¹² nem tsak bizonyos²¹³ időket. vagy saeculumokat tekintenek, hanem minden időket, világ kezdetétől fogvást. mind végig, sőt még az örökké valóságot is, a melyben meg maradnak a meg testesülésnek hasznai, a magosság jelenti, hogy erre a ti-**[81b:]** tokra valo nézve, el kel nekünk hagyni a földi dolgokat, és fel emelkednünk, hogy az Istent magát, és a menyei jokat birhassuk. a melység jelenti, hogy az üdveség, amelyet meg érdemlette nekünk. az Istennek meg testesült Fia. a predestinationak, (:vagy az öröktől fogva valo el választásnak.:) melysége, és meg foghatatlan titkára vagyon fundálva., vagy építve, a mely által. az ő örökös el rendelésiben, el készítette nekünk az ő Fiában akristusban., a menyei örökséget, és minden utat modot, hogy azt el érhesük, ezért is mondgya az Apostol. hogy akristusnak, hozánk²¹⁴ valo szeretete, minden tudománt felyül halad.

20 K. Mit kel ki hoznunk, ami oktatásunkra, az Istennek ebből ahozánk valo meg foghatatlan szeretetéből?

F Azt hogy, ha ötet nem szerethettük leg előbször, azal tartozunk. hogy szeretetért. szeretettel fizessünk neki, szeressük ötet mérték nélkül, és egész szívünkben, szeressük ötet szellyesen, hogy szerethessük akristus²⁵ lelkében. nem tsak üsmérőinket, hanem minden embereket. sőt még ellenséginket is, hoszaságban. hogy szeretettel szenvedgyük és hoszas békeséges türesem²¹⁵ mind azokat anyomoruságokat. a melyeket neki tettik reánk küldeni. és hogy mind végig meg maradhasunk az igazságban, magóságban. hogy semi alá valot, se ideig valot, ne tekinttsünk,³⁰ jó tselekedetinkben, hanem egyedül az Isten ditsőségét. és az örökös jutalmakat. mélységben, hogy **[82a:]** le borullyunk előtte melységes alázatoságal, a mint illik a valóságos keresztyéni jó erkölshöz. két szóval, a szélyeséggel jelentik az Isteni szeretetet. a hoszaságal, abékeséges türesem, a magósággal, az örökös jóknak reménségét. és a mélységgel.³⁵ a magunk meg alázását.

²¹² ereji, [i—e-ből javítva.]

²¹³ bizonyos <bizonyos> időket.

²¹⁴ <mind> hozánk valo szeretete, minden

⁵ tū [Csonkán maradt a sorvégén.]

K. Hogy tellyesedünk bé, az Istennek tellyes ajándékival?

F Az Apostol., azt akarja velünk meg értetni, hogy semmi üreségnek nem kel lenni egy keresztyén életében., se semmi osztozás, az Isten. és ateremtet állat között, az ő szivenek tellyesnek kel lenni egészen, az Isteni. és a felebaráti szeretettel, minden nap eléb kel menni ajó erköltsben, mind addig még bé nem tellyesedik egészen az Istennek ajándékival, aki azt mondaná már elég, a már el veszet. mondgya szent Agoston.

Évangyélium

szent luk. 14. 1.

És lön midön bé menne Jesus. egy farisaeusok fejdeme hazába
10 szombaton kenyeret enni, és rea vigyáznak vala, és imé egy vizkorsá-
gos ember vala előtte, és felevén Jésus, mondá atörvény tudoknak,
és farisaeusoknak, mondván ha szabadé szombaton gyógyítani, azok
pedig halgatának, ő pedig fogván ötöt meg gyógyitá, és el botsátá,
és felevén nékik mondá, kinek közületek szamara vagy ökre esik
15 akutba, [82b:] és nem mindgyárt ki vonnyae azt szombat napon,
és nem felelhetének ezekre néki, mondá pedig ahivatalosoknak is
példa beszédet, nézvén miképen válogatnák az első üléseket, mond-
ván nékik, mikor menyegzőre hivatvatol, ne üly az első helyre, hogy
valami képen. betsülleteseb náladnál hivatvatot ne légyen attol, és az
20 eljövén, a ki²¹⁶ tégedet és azt hitta, mondgya néked, adgy helyt ennek,
és akkor kezdgyed pirulásal az utolso helyt tartani. de mikor hivatvatol.
eredgy. üly az utolso helyre. hogy midön el jövend. aki teged hivat.
mondgya néked, barátom, meny fellyeb. akkor lészen ditsőséged. aveled
együt le telepédtek előtt, mert minden aki magát fel magasztallya,
25 meg aláztatik, és aki magát meg alázza, fel magasztaltatik.

Magyarázat

K. Mitsoda szándékal, és mi végre társalkodék akristus az emberekel-
az ő halandó életében?

F Ez a szenttséges üdvezítő nem egyébért jöven avilágra hanem
hogy fel kerese az el tévelyedet juhokot, és munkálodgya. azoknak

²¹⁶ ki [Beszúrás a sorvégi margón.]

üdveségeket, egyebet nem tekintet az emberekkel való társalkodásában, hanem csak az ő jövököt, és hasznokat, némelykor ett apublikánusokál., hogy meg téréseken munkálodhasék, némelykor a farisaeusokál. hogy őket tanítsa, a szeretetre, alázatoságra, és avaloságos **[83a:]** jó erköltsre, és azért, hogy meg üsmértesse, és meg utáltassa vélek, a magok két színüéseket, egy farisaeusnak házához menvén, hogy egy viz korságos embert meg gyógyittson szombaton. meg akará néki mutatni, és nekünk is, hogy nem kel oly babonaságalragaszzkodunk atörvénynek betüjéhez, hanem annak lelkéhez, amely az igasság-
10 nak és a szeretetnek lelke, és a mely csak alelkek üdveségit tekénti, eszerént kel egy keresztyének, annál is inkább egy egyházi szolgának keresni az emberek társaságít. hogy csak hasznokra lehen,²¹⁷ és magának is hasznára, jó példa adásával. mert csak idő töltésért keresni atársaságot, ugy nem akristust követnék, atsak azokhoz illik, a kik
15 haszontalanul, és naprol. napra élnek, a kik nem tudgyák meg betsüleni az időt. amely azért adatot. hogy az üdveséget keresük, és az örökké valóságghoz készülyünk,

K. Mit példáz nekünk amai Évangyéliumbéli vizkorságos?

F Jelenti az olyan lelkeket akik agyönyörüségebbe, a világi haszontalan jókban és betsületekben merültek el, a kik bé töltik magokot. az ilyen haszontalan vizekel, és a kik soha sem tudnak meg elégedni. mert azokat, mindenkor szomjuhozák., és mentöl többet isznak. azokbol., annál többet ihatnának, *aki ebből avizből iszik.* mondgya az ur., *a még szomjuhozni fóg.* joan. 4. 13. **[83b: üres]**

25 **[84a:]** K. Mitsoda orvoságal lehet meg gyógyítani az ilyen lelki viz korságosokot.?

F Az ilyen betegeket más orvoság meg nem gyógyíthattya, hanem egyedül a kristus kegyelmének élő vize, csak ez ólthattya el szomjuságokot. a kristus eleiben kel tehát menni, és abbol a vizből kel tölle
30 kérni, a mely el oltván a szomjuságot többé ne szomjuhozanak, és a mely a szívben, kut feje légyen az örökké való életnek. csak ez a viz is utáltattya meg velünk, avilági vizeket. és meg vetteti velünk mind azt. valamit az emberek. kívánhatnak efüldön.

K. A kristus miért találkozik oly gyakorta azokkal az farisaeusokál., akik csak rea vigyáztanak. hogy valamit találhassanak maga viselésiben,²¹⁸ és beszédiben. és hogy törben ejthessék ötet?

²¹⁷ [Íráshiba: *lehesen* vagy *legyen* helyett.] és magának [új sor elején:] nak

²¹⁸ viselésiben, [Első e — fölött áthúzott vessző.]

F Azért hogy az ő maga viselése nekünk példánkra lehesen. amidőn hamis atyafiaknak találkozzunk társaságokban, a kik minden beszédinket. és tselekedetinket. meg vizsgálják, hogy azokba valamit találhassanak., ilyeneket csak várhatunk magunkra, mivel atanitvány nem
5 nagyobb a mesterinél.

K. kitsodák azok, a kik követik ezeket a farisaeusokat. a kik nagy vétekeknek tarták., hogy a kristus meg gyógyította a betegeket szombat napján, és akik azt magoknak meg engedik hogy a kutból ki huzanak valamely állatot ha abban esik?

10 [84b:] F Az olyanok követik ezeket, akik ahejában való dologban is fogyatkozást találnak, holot ő magok nagy dolgokban hágják által az Isten törvényit, vannak olyanok. akik magokban nagy fogyatkozásnak tartják az imádságokban való valamely kevés figyelmetlenségeket., de arra nem vigyáznak, hogy egész életüket avilági dolgokban
15 töltik, a melyek egy órát sem engednek nekik. hogy üdveségekről gondolkodhasanak, a keveset érő, és külső dolgoknak el mulatása fel háborította lelkek üsméretit, és csak könnyen meg engedik magoknak, a gyönyörűségben., és ahejában valóságban való életet, egy áitatos aszszony. nagy vétekeknek tartaná ha el nem mondaná az olvasóját.
20 és ha egy pénzt nem adna a templom ajtajánál lévő szegénynek, de abban nem lát semmi fogyatkozást, ha nagy summa pénzt költ el. a hejában.,²¹⁹ és szükség nélkül való dolgokra, nehezen halgattuk, a midőn valaki valamely kevés fogyatkozásunkról szól másoknak, magunknak pedig meg engedjük a másokat való rágalalmazást, és
25 ember szollást.

K Mitsoda oktatást ad nekünk akristus a mái Évangyéliumban lévő példa beszédel.?

F Arra tanít, hogy ne keressük az első helyeket, se a méltóságokat, hanem a nagyra vágyást kerülyük el, a mely mindenkor fellyeb akarna
30 menni, másokat fellyeb akarna ha-[85a:]ladni, és magát meg²²⁰ akarná különböztetni. az ilyen mind az emberi kevelységtől vagyon, és ezt igen nehéz el hagyni. ha szinte leg kisebb nagyra vágyás nem volna is bennünk. ha szinte semmiben nem igyekeztünk is azon. hogy, arra az első helyre fel emeltessünk a melyben vagyunk. még is nehéz
35 volna nekünk meg tartani az alázatoságot. a mely oly szükséges egy keresztényének, a gyalázat és az alázatoság., abünös része, és ő magától

²¹⁹ hejában., <való> és szükség nélkül való

²²⁰ meg <meg> akarná különböztetni.

más helyt. nem foglalhat magának hanem az utolsokot. igazságtalanság nélkül. és a nélkül aveszedelem nélkül, hogy meg aláztatik gyalázatosan az Isten keze által

5 K. Mint hogy mások is olyan bűnösök valamint mi, nem kellé nekik is aláb valoknak tartani magokat nálunknál.?

10 F A mi hivatalunk tsak. a, hogy mi magunkot meg alázzuk, és aláb valoknak tarttsuk, nem vizsgálván azt. hogy kik mások, és hogy mit kel. nékik tselekedni. mi kövesük amagunk köteleségit. ök is amagokét. ki ki magáról fog számot adni az utolso napon., magunkot ugy kel tekéntenünk mint bűnösököt, mert érezük a magunk nyomoruságát. és azért az utolso helyt kel választanunk hagyuk másokra azt. hogy meg alázzák magokat, és az Istenre azt, hogy minket fel emelyen [85b:] a midön néki tettzik. emeg változhatatlan törvény. hogy aki magát fel magasztallya. meg aláztatik. és aki magát meg alázza, fel
15 magasztaltatik..

PÜNKÖSD UTÁN VALO 17^{DIK} VASÁRNAPON

Imádság

Kérünk uram tégedet, enged meg népednek. azt az erőt hogy el kerülhesse ahamiságnak lelkét, és tselekedgyed²²¹ azt a kegyelmet véle, hogy te hozzád ragaszkodgyék tiszta szível ami urunk J. k.

Epistola

szent pal. Éfés. 4. l.

20 Kérlek azért titeket én fogoly az urban. hogy méltán jarjatok, a hivatal szerént, melyel hivattattatok, minden alázatoságal, és szelid-ségel, békeséges türelel.. el szenvedvén egy mást. szeretettel., szorgalmatosok lévén, meg tartani a léleknek egyeségét, abékeségnek kötelében., egy test, és egy lélek amint ati hivatalotoknak egy reménségében hivattattatok. egy az Ur. egy a hit, egy akerezsttség. egy az Isten.
25 és mindeneknek Attya, ki mindenek felet vagyon. és mindeneken. és minnyájunkban.

²²¹ [Javítás: tselekedgyélekből.]

K. szent pal arra intvén ahiveket hogy élyenek mint valóságos keresztyének, miért nékik lántzairol?

[86a:] F Mert mint hogy ő afogságban. és a lántzban akristusért, és²²² az ő üdveségekért volt, azért arra inthette őket. hogy ők is a magok részéről méltán járjanak ahivatalban. a melyre hivatattak, az az, hogy ugy élyenek mint valóságos tanitványi a kristusnak, az üldözés, melyet egy egyházi szolga szenved, elegendő ók, és ösztön, hogy azok akik alatta vannak kövessék azokat az igazságokat melyeket tölle tanulták. és az ő szenvedése, áldást. és kegyelmet fog nékik nyerni.

K Mit kel tselekedni az Apostol szerint, hogy keresztyeni modon élhessünk?

F Mindenkor az alázatoságot, akegyeséget²²³ kel követni. és a békeséges türeést, egyik amásikunknak kel szenvedni. és azon lennünk, hogy az egyeség meg maradgyon, abekeség meg tartására.

K. Mitsodásnak kel lenni. egy keresztyén alázatoságának?

F Mindenekben egyenlőnek kel lenni., beszédiben, tekintetiben, járásaban. köntösiben. és tselekedetiben. az alázatoság szükséges hogy ki tessék belöllünk minden időben, és mindenekhez, szegényhez, gazdaghoz, jó akaro, vagy ellenséghez.

K. Mitsodásnak kel lenni az ő szelidséginek

F Annak közönségesnek, és mérték nélkül valonak kel lenni, valamint a szeretetnek, és az alázatoságnak. félre nem tévén semi féle olyan bántodásokat., amelyeket el nem akarnák szenvedni, egy szoval a szelidségnek olyannak kel lenni. hogy azt el ne mondhassák. hogy ettől akarok szenvedni. és hogy amatol nem akarok szenvedni.

[86b:] K. Mellyik a harmadik jó erkölts a melyre int az Apostol.?

F A békeséges türeés, a melyel békeségben várják az örökös, és láthatatlan jóknak birását. a melyekre hivatattunk. valamint a munkás békeségben várja az aratást, minek után²²⁴ meg mivelte volna földét, és el vetette volna magját. ugyan ez a békeséges türeés tselekeszi hogy minek előtte el vegyük szenvedésinknek jutalmát., szenvedgyük

²²² és az [és — az-ból javítva.]

²²³ <és> akegyeséget kel követni. és

²²⁴ minek után-[Mikesnél szokatlan alak; a sorvégen valószínűleg írás-hiba: *minek utánna* helyett.]

el, arra való nézve, a gyalázatokot, bántódásokat, nyomorgatásokat, a melyeket el kel egy keresztyének szenvedni, az igazságtalanoktól.

K Miert hadgya nékünk. hogy egy mást el szenvedgyük?

10 F Mert minnyájunkban fogyatkozás lévén. lehetetlen volna egy társaságban. és békeségben élni, ha egy mást el nem szenvednők, nintsen olyan tekéletes ember. aki azt elmondhassa maga felől. hogy másoknak ne adot volna okot atürésre, nintsen tehát olyan ember. akinek ne kellene türni másoktól., el kel tehát szenvedni másokat, mivel ebből áll az egyik keresztyéni jó erkölts. ezért is mondgya
15 szent Agoston. *tolera, quia toleratus es.* avalo hogy azon kel lennünk, hogy el hagyatathasuk fogyatkozásokat, de arra a keresztyéni szeretettel. és okoságal kel időt és alkalmaságot keresni, mind addig türesem kel őket el szenvedni.

K. Mit hágy még szent pál a hiveknek?

15 F Azt hagyja nékik, hogy szorgalmatosak legyenek meg tar-**[87a:]** tani az egy lélekbe való egyeséget, a békeségnek kötelivel hogy pediglen egyes lélekben élhessenek., az, abékeség nélkül meg nem lehet. békeségben pedig ugy lesznek, hogy ha ellene mondanak mind annak,
20 a mi okozhattya a háboruságot, és az egyenletlenséget. ha az emberi, és az ideig való haszon keresésnek rendeletlen kívánságoknak, és más egyéb illyeneknek ellene mondanak, igyekezven minden tehetségel azon. hogy egyes elmében. és akaratban éllyenek, ettőlis volt
25 hogy az első keresztyéneknek. tsak egy szivek. és lelkek vala. mert mindennek meg holtak volt, és tsak az örökös jót szerették, a melyet fel osztás, és irigység nélkül birhattya minden. az illyen egyeségre, és békeségre, ritkán, és nehezen lehet szert tenni, azért is mondgya az Apostól hogy azon munkálodni kel, szüntelen való szorgalmatoságal

K. Mitsoda okal. akar minket fel indittani arra, hogy meg szerezessük és meg tarthassuk, az illyen nagy jót.?

30 F Azzal: hogy egy testnek. és léleknek kel lennünk hogy minnyájan ugyan azon jónak birására hivatattunk, hogy minnyájunknak, ugyan azon egy ura vagyon. egy hite, és egy keresttsége, mindnyájunknak **[87b:]** ugyan azon Istent kel imádnunk, azon egy Atyánk vagyon, akinek mindnyájan fiai vagyunk, aki mindenekre gondot
35 visel. és a ki minnyájunkban lakik kegyelme által. ez igy lévén, mind atyafiasok vagyunk, és egy tselédek, akik közöt az egyeségnek, az²²⁵ egyet értésnek, és a²²⁶ békeségnek kel uralkodni

²²⁵ <és> az egyet értésnek, és

²²⁶ és a <ke> békeségnek kel

A farisaeusok halván hogy bé dugta volna a sadduczaeusok száját, egybe gyülenek és kérdé ötet egy törvény tudo²²⁷ doktor, közüllök, kísértvén ötet, Mester melyik anagy parantsolat atörvényben, mondá néki Jesus., szeresed ate uradot Istenedet. tellyes szivedből, és tellyes⁵ lelkekből, és tellyes elmédből, ez aleg nagyob, és első parantsolat. a másik pedig hasonlo ehez, szeresed felebarátodot., mint tennen magadot, ekét parantsolatban füg az egész²²⁸ törvény, és a proféták, öszvegyüjtvén pedig a farisaeusokat kérdé őket Jesus. mondván, mit allitotok ti akristus felöl, ki fia, mondának néki, Dávidé, **[88a:]**¹⁰ mondá nekik, miképen hija tehát ötet Dávid, lelkében urának, mondván, mondá az ur, az én uramnak, üly az én jobbomra, mig az ellenségitet sámollyá tészem ate lábaidnak, ha azért David ötet urának. hija, mi modon ő fia. és senki egy ígét sem felelhete néki, se nem méré ötet senki anaptol fogvá²²⁹ többször kérdeni.

Magyarázat

¹⁵ K. Mitsoda lélekben tevő ez a törvény tudo doktor akristustol. az első parantsolatról való kérdést?

F kísérteni akará ötet, és azt akará meg vizgálni ha nem mondanaé valamit olyat, ami ellenkeznék a moyses törvényével. azt kérdvén tőlle, hogy melyik a leg nagyob, és aleg első aparantsolatok között.?²⁰ az üdvezítő felelé néki, hogy szeresed ate uradot Istenedet, tellyes szivedből, ezen példa arra tanyit, hogy hozzája kel folyamodnunk, és kérnünk, hogy oktasson minket, mert ő a mi egyedül való doktorunk, akit halgatnunk kel, de nem kel kísérteni valamint ez a farisaeus, hanem egyenes és igaz szivel. kel kérni, olyan szándékban, hogy meg tudhasuk az Istennek irántunk **[88b:]** való akarattyát, hogy önéki²⁵ mivel tartozunk, és mivel felebarátunknak, és az után követnünk kel. az ő oktatásit, utállya ő, azokat, kik ket színüséggel kísértik ötet.

²²⁷ törvény tudo <tudo> doktor,

²²⁸ az egész <az> törvény,

²²⁹ fogvá [Valószínűleg kevert alak: *fogva* és *fogvást* keveredéséből, esetleg fráshiba.]

tanátsot kérvén az ő szolgaitól nem azért, hogy azokat kövessék, hanem hogy azokban. valamely gántsot találhassanak.

K. Ez a parantsolat szükségesé tellyeségel. az üdveségre ?

F Mint hogy e leg első, és leg nagyobb aparantsolatok között. és mint hogy atörvény, és a proféták ebben foglaltatnak. tehát tellyeségel szükségesnek kel lenni, vagy is azt kellene mondani, hogy egy sintsen szükséges. epedig olyan rettentő tévelygés volna, a mely el törölné a törvént. aprofétákat, az Évangyéliumot., és az egész vallást, közön-ségesen a szeretet leg első indittoja. minden emberi kívánságnak. ugyan az is vezetí arra avégre a mellyet magában fel tett, ha az a vég nem az Isten., tehát a teremtet állatnak kel lenni. hogy ha pedig az Isten helyet ateremtet állatot szeretik. és azt veszik végül, akoron. nagy igazságtalanságal vannak hozzája. [89a:] és oly ígen meg bánt-tyák. hogy azt ki nem lehet mondani. más képen. hanem hogy a bálványozás. mert akor a teremtet állatot üsmérik örökös jóknak. és ő néki adgyák azt a tiszteletet, a mellyel tsak az Istennek tartoznak, tehát hogy Istené lehesünk, és részesülhesünk az üdveségben., azon legyünk, hogy a teremtet állathoz²³⁰ valo szeretetet olttsuk el szivünkben, szeresük Istenünket, és fordittsuk hozzája azon szeretetből minden tselekedetinket. és magunk viselésít, ahol nem uralkodik ez az Isteni szeretet, ót arosz kívánságok uralkodnak, és a teremtet állat²³¹ alá vetik az embert.

K. Magyarázd meg ezeket a szokot. szeresed az Istent, tellyes szivedből, ?

F Valójában tsak a sziv szeret, tellyes szivből szeretni pedig az Istent a, hogy ötet egész szeretettel szeresük, úgy hogy a meg ne légyen osztva. ne hogy egyik részít az Istennek adgyuk, és a másikat a teremtet állatnak, mint hogy az Isten a mi egyedül valo örökös jónk, és egyedül valo tzéllya reménségünknek, öis egyedül ami boldogságunk, azért tsak ő érdemli egyedül szeretetünket, ateremtet állat. ő elötte tsak semmi. és tsak szines jó lévén, azért tölle sem-[89b:] mi jót nem várhatunk, ő nem tehet minket se jóbbaká. se boldogabbaká, nem érdemlik tehát rendeletlen²³² tiszteletünket, se szeretetünket, a mi lelkünk sokal nagyobb. és drágáb, az egész világnál, az Istentől vévén minémü-ségeit, azért magát. meg kissebitti, és le veti, hogy ha az örökös jó

²³⁰ állathoz [a — fölött áthúzott vessző.]

²³¹ állat [Beszúrás.]

²³² <se tisz> rendeletlen tiszteletünket, se

helyet. a teremtet állatot szereti. és ha rabjává teszi magát. rosz kívánságinak, és ha abban keresi boldogságát.

K. Nem szabadé, . vagy is inkább nem tartoznaké szeretni, fiokot, atyafiokot, és jó akarojokot. ?

⁵ F A szabad, söt még tartoznak is azokat szeretni, de olyan szeretettel. mely az Istentől származik, mint annak kezdetétől, és amely öhozzája fordullyon mint végéhez, az az, hogy ö benne, az Istent kel szeretni, vagy az Istenért kel öket szeretni., arra inteni öket, hogy az Istent szeresék, de nem szabad öket magokért szeretni, se magunkért,
¹⁰ kért, vagy gyönyörüségünkért, vagy hasznunkért.

K. Hogy kel az Istent tellyes elménkből, tellyes lelkünkéből és minden erőnkéből szeretni. ?

F Az Istent szeretni tellyes elménkből a, hogy minden tudományunkot, értelmünket, tsak arra fordittsuk, hogy az Isteni szeretet
¹⁵ nevedgyék bennünk. és másokban. az okoságot pedig ahit alá kel vetni. ötet tellyes lelkünkéből szeretni. a, hogy arosz kívánságnak. **[90a:]** minden indulatit, az Isten törvénye alá vessük. testi életünket, az ö szeretetire, és ajó erköltsök tselekedeteire fordittsuk, ötet minden erőnkéből szeretni a, hogy minden külső tselekedetinket, minden tag-
²⁰ jainkot, az Isten szolgálattyára. és az ö ditsóságire szenteljük, ugy anyira hogy a külső embernek. minden tselekedete, az Istenhez igyekezék, egy szoval. egy keresztyének minden hitele, tiszttsége, joszága, és minden valamit bir, valami hatalmában lehet, mind ezeknek tsak az Isteni szeretetet kel. szomjuhozni, és hirdetni.

²⁵ K. Hogy ha ez így vagyon. hogy lehesen végben vinni e földön ezt a parantsolatot. ahol nem lehet hogy a teremtet állathoz valamely szeretet ne maradgyon a szivben, vagy valami világi²³³ kívánság?

F A mi nehéz az embernek akegyelem nélkül. a lehetővé, és könnyü lesz néki a kegyelem segittségivel, de másként is, a könnyü fogyatkozások, a melyekben eshetnek, a leg igazabbak, a meg szentelő kegyelmet
³⁰ el nem vesztetik vélek, fő képpen az olyan fogyatkozások, a melyek, atudatlanságtól, ahirtelenvalóságtól. vagy agyengeségtől jönnek, tsak az Istennek szeretete. uralkodgyék szivünkben, minden más hajlandóságink, és kívánságink felet, az elegendő, és hogy mindenek felet
³⁵ szeresük az Istent, és azon legyünk valóság. hogy aza. **[90b:]** szeretet nevedgyék bennünk. és hogy meg birhasuk. és meg erőltethesük a rosz kívánságnak indulatit, ez az élet tsak utozás, minden-

²³³ <ki> világi kívánság?

kor járnunk kel, és elő mennünk az igazságnak uttyán, vigyázzván mindenek felet arra, hogy a mi járásunkot, félbe ne hagyasa velünk az olyan vétek, mely egyszers mind meg ölheti lelkünket. és ki zárhattya a menyeknek országából, és hogy a teremtet állatokhoz valo ragaszkodás, elne kezdgye. a szivben valo uralkodást, szent Bernárd. azt mondgya. hogy aki elő nem menyen. a jó erkölcsben, az olyan hátra menyen.

K Ez a második parantsolat, szeresed felebarátodot, miben hasonlít az elsőhöz, ?

10 F Hasonlít abban. mert hagyta, és magában foglallya. a szeretetet, valamint az első. és hogy a felebarátot, ugy szeretik amint kívántatik. ha az Istent szeretik, mert mitsoda az felebarátot szeretni, hanem az Istent szeretni a felebarátban. és azt az örökös jót kívánni néki, a melyet magunknak kívánnjuk, így szeretik tehát valójában az Istent.
15 és a felebarátot az Istenért, mi tsak anyiban szerettyük az Istent, amenyiben kívánnjuk hogy ötet birhasuk. nem kívánván semmit mást. tsak ötet. tehát szerettyük akkor is ötet, ha ugyan azon jót kívánnjuk fele- [91a:] barátunknak, hogy ötet birhassa, ez így lévén. az első parantsolat. hasonló az elsőhöz.

20 K. kitsoda az a felebarát. akit kel szeretnünk ezen parantsolat szerént.

F Minden ember a mi felebarátunk., senkit ki nem vévén, mert azok valamint mi az Isten munkái, az ő képeré teremtettek, ötet szerethetik, és birhattják az örökké valóságban. ez a parantsolat el
25 terjed az idegenekre, és a mi ellenséginkre is, mert mind ezek ő reájok is illenek, és hozzánk, hasonló emberek.

K. Miért köteleztetünk arra. hogy ugy szeresük felebarátunkot mint magunkot, a szeretetnek rendi nem kívánnyae azt, hogy inkább szeresük üdveségünköt a másokénál. ?

30 F. Ez aparantsolat nem kívánnyá töllünk, a magunk, és a felebarátunk közöt valo egyenlő szeretetet,²³⁴ hanem az egyenlő indulatot a szeretetre, a melyel néki tartozunk, ez a parantsolat nem tilttya nekünk, hogy magunkot jobban ne szeresük felebarátunknál, a mi az üdveséget tekénti, hanem azt akarja,²³⁵ hogy valamint tsak az Istenért kel magunkot szeretnünk, ugy másokot is tsak az Istenért szeresük. hogy hasonló jót kívánnunk nekik, valamint magunknak, és

²³⁴ [Íráshiba:] szeretet,

²³⁵ hanem azt akarja, <hanem tsak azt akarja,> hogy

hogy segítssük el kerülni azokat a nyomoruságokat, a melyeket mi akarunk el kerülni.

[91b:] K. Mitől vagyon hogy nintsen különös parantsolat arra hogy magunkot szeresük?

⁵ F Mert az a parantsolat hogy magunkot szeresük, elegendő képen foglaltatik abban a parantsolatban, hogy az Istent szeresük. és abban, hogy ugy szeresük felebarátunkot, valamint magunkot. mivel ha az Istent szerettyük, azt is kíványuk. hogy élhesünk az örökös jóval. ha pedig azt kíványuk, ugy valóságal szerettyük magunkot. mert ¹⁰ abban örökös boldogságot találunk, magunknak, a felebarátot pedig ugy szeretni mint magunkot, nem egyéb, hanem hogy hasonló boldogságot kíványunk néki mint magunknak. ebből ki tettzik. hogy azt leg előbször. és mindennek előtte kíványuk magunknak.

PÜNKÖSD UTÁN VALÓ 18^{DIK} VASÁRNAPON.

Imádság

¹⁵ Kérünk uram tégedet szány meg minket, és igazgassad szivünket, mert nálad nélkül lehetetlen hogy néked tetzhesünk., a mi urunk. J k.

Epistola

szent Pál. 1 Cor. 1. 4.

Hálákot adok az én Istenemnek érettetek, mindenkor, az Isten malaszttyáért, melyet néktek adot az kristus Jesusban hogy mindenekben gazdagok lettetek öbenne, minden ígében, és minden tudományban, ²⁰ [92a:] a mint akristus bizonyság tétele meg erősítettett benne-tek, ugy hogy semmi némü malaszt, héjával ne legyetek, várván ami urunk Jésus kristusunknak meg jelenését, ki meg is erősit titeket mind²³⁶ végig, vétek nélkül, ami urunk Jésus kristusnak el jövede napján.

²³⁶ mind(en) végig,

K. Mire oktat minket szent pál amái lettzkébe?

F Arra oktat, hogy hálá adásal, élő hittel. buzgo szeretettel legyünk, mind azokért akegyelmekért, a melyeket vettünk, és a melyeket a töb hivek is vettek, mert mindnyájan egy test lévén. és egy lélektől⁵ elevenitetvén. a mások jóvain ugy kel örülnünk, valamint amagunkén.

K. Miért mondgya hogy a kegyelem a kristusban adatot nékünk.?

F Meg akarja velünk értetni hogy mind azok a kegyelmek a melyek az üdvéségre szolgálnak. tsak a kristus érdemiért adatnak. és anyiban, a menyiben az ő testének tagjai vagyunk, az Apostol azokat gazdagságoknak²³⁷ nevezi, mert azok drágábbak²³⁸ avilág egész jóvainál, és hogy meg mutassa, hogy ha gaz-**[92b:]**dagok vagyunk akegyelemben. azoknak is kel lennünk ahálá adásban. hogy hálá adatlanok ne legyünk Istenhez, minden jó tölle jö, mint eredetétől, és viszá is kel annak térni hozája. hálá adásink által.

K. Mellyek azok agazdagságok., a mellyeket mondgya az Apostol, hogy az Isten el hintette akorintus béliekre.?

F Azok nem egyebek, hanem az igének, és atudománynak adományi. a tudományon érti avallás béli igasságoknak tudását és az igen érti, a könyen, és világosan valo beszédet, ismét azt mondgya, hogy a kristusrol. valo bizonyság tétel, meg erősítettet közöttök, mert az igének, és atudománynak drága adományi meg bizonyították, hogy ők bé vették mind azt, valamit hirdettek nékik. akristusrol. és az ő parantsolattyából, mivel ezek az ajándékok benne., nem az ő tanulásoktól., vagy munkájoktól volt, hanem a szent léleknek erejétől,

K. Magyarázd meg nékünk tovább is az Apostol mondásit.

F Azt mondgya. hogy semmi féle ajándék héjával nem voltak, mert a szent Léleknek minden ajándéki, a melyek nékik szükségesek valának, az Anyaszent egyházban lévő hivekben töltettek volt, után-**[93a:]**na teszi., *várván ami urunk Jesus kristusunknak meg jelenésit* hogy meg mutassa a keresztyéneknek, a kik semmi héjával nem vannak, az üdvéségek iránt. a kiket az Isten fel gazdagította akristusban valo ajándékival. hogy kivánni kel. nékik. békeségben, viszá

²³⁷ gazdagságoknak [Sor fölötti beszúrással javítva: *gazdagságnak*-ból.]

²³⁸ drágábbak [*d*-r-ből javítva.]

valo jövetelit akristusnak, akinek el kel jöni az utolso napon. hogy meg jutalmaztassa őket tselekedetek szerént, és meg szabaditván őket nyomoruságokbol., országának birtokában helyheztesse őket.

K. Miért mondgya nékik hogy az Isten meg erősitti őket mind végig⁵ vétek nélkül akristus eljövele napján.?

F Azért hogy abban abizodalomban tegye őket, a melyben ő vagyon, hogy az Isten aki elkezdette. benne, akegyelemnek munkáját, követeti is vélek akeresztyéni jó erköltsöket, mind az utolso napig. eszerént is kel. a pásztoroknak., az Apostol példájára, kik áldással munkálodnak, a kristustol reájok bizatatot juhaiért. hogy jól itéllyenek a hivekről; kik. oktatásokal élnek, de söt még szükséges is. hogy olyan formában beszélljenek nékik,²³⁹ amely abban az igasságos bizodalomban tegye. őket, hogy ők az Istennek fiai, és választotti között vannak.

[93b:] Évangyélium.

szent luk. 5. 17.

Es lön némely nap. és ő ül vala tanitván, és a farisaeusok ülnek²⁴⁰ vala, és atörvény tudo doktorok, kik jöttek vala Galilaeának, és Judaeának minden kastélyibol. és Jerusalemből, és az ur ereje vala azok meg gyógyítására, és imé némely férfiak ágyban hozván egy embert, ki ina szakat vala. és ötet bé akarják vala vinni, és eleibe tenni, és nem találván mely felöl ötet bé vinnék a sereg miat, fel²⁰ menének ahéjazatra. és a²⁴¹ padláson alá botsátták ötet, középre, mind ágyastol. Jesus eleibe, kinek hitit hogy látá mondá. ember meg botsátatnak néked ate büneid. és kezdének gondolkodni az irás tudok. és a farisaeusok. mondván, kitsoda ez, aki káromlásokat szol. ki botsáthattya meg abünököt hanem egyedül az Isten, hogy meg üsméré pedig²⁵ Jésus az ő gondolattyokot, felelvén mondá nékik. mit gondoltok szivekben., mitsoda könnyebb. azt mondanié, meg botsátatnak néked büneid. vagy azt mondani kely fel, és járj. ? hogy pedig meg tudgyátok, hogy az ember Fiának hatalma vagyon [94a:] a földön,²⁴² abünök botsátására, mondá az inaszakatnak, néked mondom. kely fel. vedd

²³⁹ néki,k,

²⁴⁰ ülnek <n> vala,

²⁴¹ a <l> padláson alá botsátták

²⁴² a föl [94a:] a földön,

fel az ágyadot, és meny a házadba, és mindgyárt fel kelvénelöttök. fel
vevé az ágyát. melyben feküt vala. és házába mene. magasztalván
az Istent. és mindnyájan el álmélkodának. és magasztalják vala
az Istent. és bé telének félelemel. mondván. hogy tsudákot láttunk ma.

Magyarázat

⁵ K. Mit példáz ez az inaszakadt ember akit az ur meg gyógyította.

F Példáza alelki inaszakadtságot, akinek egyedül a kristus az orvosa, atesti inaszakadtság el veszi atagoknak mozgásit. és érzékenységeit. aléleknék inaszakadtsága mely a véték, el veszi tölle azokat az indulatokat és mozgásokat, melyeket Istentől veszen vala, és abban atehe-
¹⁰ tetlen állapotban teszi, amelyben se Istenért, ne munkálodhatik, se az ő uttyán nem járhat, és el olttya benne azt az Isteni szeretetet, mely a menyei dolgokra adot volt néki indulatot. és mozgást

K. Miért mondá még előre néki az ur, ate bűneid meg bocsátattak. ?

F Mert az ő betegsége, mind a lelki, mind atesti inasza-**[94b:]**kadtságból állot, és hogy az első vala oka. amásikának, ezért is kezdé el az ur. a gyógyítást. abüüneinek bocsánattyán, hogy elvenné az akadályt, mely meg gátolhatná testének gyógyulását, ezt pedig azoknak kérésekre engedé meg. akik abeteget eleiben vivék. tanullyuk meg ebből apéldából, hogy ami betegségeinket. nyomoruságinkot, a vétkek okozák. és hogy tsak anyiban kívánnyuk a testünk meg gyógyulását, a menyiben a szolgálhat, lelkünk üdveségire, vagy is inkább tsak egyedül abüüneinknek bocsánattyát kel kérnünk, valamint ez az ember tselekedék, nem kérvén atesti egésséget. amelyet az ő jó akaroi kérék helyette, mint hogy azt nem tudgyuk mi hasznos nekünk Isten elöt.
²⁰ azért tsak az Isten gond viselésire kel hagyni. a mi, atestünk állapottyát illeti, ne hogy atesti egésséget meg adván. és meg szabadítván, más egyéb nyomoruságoktól. el ne vegye töllünk. a mi leg szükségeseb lelkünk üdveségire.

²⁵ K. Mit kel tanulnunk ennek az ina szakadt²⁴³ ember jó akaroinak²⁴⁴ hitekből. és szeretetekből, a melyekre gyógyulását meg adá a kristus ?

F Ót világosan láttjuk hogy mint kel betsülnünk az Isten félöknek imádságokat, akiket gyakorta is kel arra kérnünk nem betsületből,

²⁴³ [Íráshiba:] ina szadt

²⁴⁴ akaroinak [Beszúrás a sor végén és az új sor elején, a margón.]

hanem azért, hogy erezük arra való szükséginket Isten előtt, azt láttyuk meg más [95a:] felől, hogy mitsoda kötelességgel tartozunk Istennek ajánlani, imádságinkot felebaratunkért, hozzája való szeretetből.

K. Mit jelent ez a három szó, melyet monda az ur az inaszakatnak,
5 kely fel, vedd fel az ágyadot, és meny a házadhoz.?

F Azokban meg láttyuk mind azt, valamit kel tselekednünk, lelkünk gyógyulására.

I fel kel kelnünk, és el kel oldanunk a kötelet a melyel a teremtet állathoz voltunk köttetve, a mely a rosz szoktatásinknak ágyában
10 tartot minket, és a mely meg nem engedte hogy az Istent²⁴⁵ szolgállyuk, és az ő parantsolatinak uttyan járjunk

2. Szükséges hogy fel vegyük az ágyat, a melyen feküttünk, meg gyözvén rosz hajlandóságinkot. szükséges hordoznunk rosz hajlandóságinknak terhét, akár mely nehéz légyen az, meg kel azokat zabo-
15 lázni., az igasságnak rendi hoza magával hogy a bünös érezze azoknak sulyát, és suhajttsa nyomoruságát, mivel annak elötte azt nem érzette, a midön hajlandóságit követte, vétkes gyönyörüséggel.

3. szükséges az ina szakat modgyára a házunkhoz menni, magunkban szállani, ót²⁴⁶ tsendeségben, és ajó lelki-[95b:]üsméretnek békeségében maradni, áldani, és hálákot adni Istennek. kegyelmiért, és nem kel többé avilágot tekinteni. el mondhatni még, hogy az a ház, amelyben kel menni a meg térés után, a menyei haza., ahová kel, igyekezni egy olyan léleknek, akit avéteknek köteléből fel oldotta az Isten. és minden nap ahoz kel közelíteni.

PÜNKÖSD UTÁN VALÓ 19^{DIK} VASÁRNAPON

Imádság

25 oh' véghetetlen hatalmu és irgalmaságu Isten. távoztasd el tölünk. jószágodbol mind azt. ami nekünk árthatna, ugy hogy mind lelkünk, mind testünk attol meg szabaditaván, szabad elmével. mivelhessük mind azt, ami tégedet illet, ami urunk. J. k.

²⁴⁵ [Íráshiba:] Isten

²⁴⁶ ót tsendeségben, [ót — és-ből javítva.] és ajó

Epistola.

szent pál. Efaesus. 4. 23.

Ujlytatok meg pedig ati elméteknek lelkében. és öltözzetek uj emberben. aki Isten szerent teremtetett az igazságban. és az igazságnak szenttségében, azokáért le tévén ahazugságot. ki ki igazságot szóllyon, felebaráttáival, mert egy másnak tagjai vagyunk, haragudgyatok, és ne vétkezzetek, a nap elne enyeszék a ti haragotokban., ne adgyatok helyt az ördögnek, aki lop vala, már ne lopjon. hanem inkább munkáilkodgyék, [96a:] kezeivel munkalkodván. a mi jó, hogy légyen honnét adni a szükölködőnek.

Magyarázat

10 K. Miről mondgya szent pál, hogy a hivek meg tanultak a kristusnak iskolájában?

F Azt mondgya, hogy ót meg tanulták az elméjeknek lelkében valo meg ujulást, mert akereztyénségre hivatatván, nem kel azután nékik gondolatyoknak hejában valóságát követni. se elméjeknek vakságát, se az ó embernek hajlandóságit, hanem azon igyekezenek hogy minden nap ujjabbak lehesenek belső képen, minékünk új mesterünk vagy on akristusban. ki azért jöt el hogy mindeneket meg ujittson. azért ha valójában övé akarunk lenni, új elménknek, új szivünknek, és új életünknek is kel lenni, eddig a földi embernek viseltük a képit, visellyük ez után a menyei ember képit, aki is akristus, de ha abban akarunk öltözni aki az Isten szerent teremtetet., nagy igazságban és szenttségben. ki kel vetkeznünk az ó emberből. és ellene mondani akarattyának, kivánságának. és mind annak amit szeret.

K. Miképen lehet meg ez a belső ujulása lelkünknek,?

F A meg lehet a sirás. és a penitentzia által, az elmének [96b:] sanyargatása által, az alázatoság, és az imádság által, az olvasás. és az Isten igéjéről valo elmélkedés által, a jó tselekedetekben valo foglaltos élet által, szükséges meg ölni egyszers mind avétket is. ellene álván az ő rendeletlen kivánságinak. hogy többé ne kövessük se szándékában. se tselekedetében, a meg romlot természetet, se azt a roszra vivő hajlandóságot. a melyben születünk, és mely nélkül nintsen senki is ez életben.

K Miképpen öltözzünk az új emberben?

F úgy ha akristus éll mi bennünk,²⁴⁷ ha az ő lelkével élünk, ha az ő szándekja szerént élünk mindenben., ha azt betsüllyük a mit ő betsült, ha azt szerettyük a mit ő szeretet, ha meg vettyük azt, amit ő meg vetet, ha utálljuk amit ő utalt, ha követtyük az ő aláza-
5 ⁵toságát, szeretetét. békeséges türését, szentségét, ha szeretettel engedelmeskedünk²⁴⁸ mind annak, amit hágy az Évangéliumban. nem hajtván arosz kivánságnak ellenkezésire, avilágirosz példákra, és a gonosz léleknek intselkedésire, úgy hogy el mondhasuk, hogy már nem mi élünk, hanem akristus éll mibennünk.

¹⁰ K. Magyarázd meg ezeket a szokot. *aki az Isten szerént teremtetett, az igazságban. és az igazságnak szentségiben?*

[97a:] F Ezek azt teszik, valamint hogy az első ember aki mindgyárt az Isten képire. és hasonlatoságára teremtetett volt. de a ki el törölte ezt a hasonlatoságot vétkeivel. és el eset attol az igazságtol.
15 ¹⁵ és szentségtől melyeket az Isten oltotta volt lelkében, az új ember ujontába teremteték az igazságban. és a szentségben., és azon Isteni tekéleteségeknek formájára formáltatot. a melyeknek bélyegét el törölte vala avétek, úgy hogy maga magát oltván szívében., meg ujítsa bennünk azokat a bélyegeket. és meg ujittson minket
20 ²⁰ arra aképre. a melyet eltöröltük volt a vétkekel. mivel aki teremtette a lelkeket. tsak az is ujithattya meg azokat, és mint hogy az Isten Fia, tekéletes képe az Attyának. szükséges volt. hogy ujontába terem-
25 ²⁵tessünk akristus képire, azért hogy még ujonnan meg ujitathassunk²⁴⁹ és teremthessünk az Isten képire.

²⁵ K Az Apostol miképen akarja hogy szollyunk felebarátunknak?

F Mint hogy az ó emberhez illik ahazugság. és az újhoz az igazság. szükséges hogy az olyan keresztyén, a ki. ki vetkezet az ó emberből. és az újban öltözöt. távozzék el a hazugságtol. és tsak igazsággal szollyon felebaráttjának, utálni kel néki a két színüset. atétetést, a tsalárd-
30 ³⁰ságot. hanem min-[97b:] den beszédiben és magaviselésiben, igazsággal, egyeneséggel, és jó szível. legyen hozzája.

K A midön szent pál azt mondgya. haragudgyatok, de ne vétkezetek. meg engedié aharagot.?

³⁵ F Ő azt meg nem engedi, hanem azt akarja mondani szent Agoston szerént, hogy ha valamely harag gerjed fel bennünk, amelyre hatal-

²⁴⁷ [Íráshiba:] mi bennük.,

²⁴⁸ <eg> engedelmeskedünk

²⁴⁹ meg <ujitassunk> ujitathassunk

munk nintsen²⁵⁰ hogy meg gátolhasuk, nyomoruságink miat. hogy leg aláb alelkünk, a ki uj születést vett Istentől, aharagra ne állyon, hanem azt le tsendesittse, és a szivből ki zárja, ezért is mondgya az Apostol., hogy a nap le ne szállyon haragunkban. mivel ha aharagban

⁵ fekszünk le, agondolatok melyek akoron bőségel jönnek az elmében, hová tovább jóbban fel gerjesztik bennünk tüzet, aharagot gyüöltségé változtatták, és agyüöltség el ölttya a felebaráti szeretetet, eszerént adnak helyt agonosz léleknek, aki mind addig neveli azt a tüzet, amég lehet.

¹⁰ K. Mitsoda rendet szab az Apostol. azoknak kik amás jóságát bírják. vagy lopva, vagy erőszakosan, vagy valamely mesterséggel. ?

F Azt akarja hogy ellene mondgyanak avéteknek, hogy azt el hagyják. hogy valamely jó hasznos munkát mivel-[98a:]lyenek, és nem hejaban valo, vagy haszontalan munkát., mivel eszerént kerül

¹⁵ el a vétekre valo alkalmatoságot, a mely gyakorta ahenyélés, és ugy viszá is adhatták amás jóságát, amelyet igazágtalanul. vették el, mert másként, meg tartván ahamis keresetet. a lopásban meg maradnának, avétket, és az igazágtalanul valo bírást gyakorolnák.

K Mit hágy még nékik. ?

²⁰ F Azt akarja, hogy minek utánna eleget tettek volna az igazság kötelességinek, amely parantsollya. hogy viszá adgyák a más jóságát, hogy az után a szeretetnek kötelességit kövessék. amely azt kívánja. azoktól. kik amásét bírták,²⁵¹ hogy adgyanak munkájoknak. és kereskedéseknek hasznából azoknak. kik szegénységben. és szükségben

²⁵ vannak.

Évangélium²⁵²

szent Math. 22. 1.

És felelvén Jesus, ismég példa beszédekben szolla nékik, mondván, hasonlová lett menyeknek országa. egy ember királyhoz, ki menyegzőt szerze a fiának, és el küldé a szolgait hogy el hinák a hivatalosokat, a menyegzőre és nem akarnak vala el jöni, ismég más szolgákat küldé

³⁰ mondván, mondgyátok meg a hivatalosoknak, imé el készítettem az ebédemet, tulkaim, és hizlalt állatim [98b:] meg ölettettek, és mindeknek készek, jöjjetek amenyegzőre, azok pedig el mulaták. és el mené-

²⁵⁰ nintsen [Szóvégi *n* fölött olyan vonal, mint a *h* betű kezdővonala.]

²⁵¹ [Javítás: *bírják* -ból.]

²⁵² [Íráshiba:] Évangélium.

nek. némely amajorjába, némely pedig akereskedésére, atöbbi pedig meg fogák az ő szolgálait, és boszszuságokkal illetvén meg ölék, akirály pedig midön hallotta volna. meg haraguvék, és el küldvén az ő hadait, el veszté azokat agyilkosokat, és azok városát fel gyujtá. akkor mondá⁵ aszolgainak, a menyegző kész ugyan. de ahivatalosok nem voltak méltok. menyetek azért az utak végeire, és valakiket találtok, hijátok a menyegzőre, és ki menvén a szolgálai az utakra, öszve gyűjték mind akiket találának, gonoszokat. és jokat. és bé telék a menyegző ale telepedetekel., bé mene pedig a király. hogy látná a letelepedeteket,¹⁰ és láta őt egy embert, nem menyegzős ruhába lenni. mondá néki. barátom, hogy jöttél ide bé menyegzős ruhád nem lévén, amaz pedig el némula. akkor mondá akirály a szolgainak., meg kötözvén kezeit, és lábait, vessétek ötet akülső setettségre. őt lévén sirás és fogak tsikorgatása, mert sokan vannak ahivatalosok, de kevesen a választottak.¹⁵

Magyarázat

K Magyarázd meg amái Évangyéliumban lévő példa beszédet?
[99a:] F A király., aki menyegzőt készít a fiának az Isten, a fiu, a kristus. a meny aszszony. az Anyaszent egyház a menyegzői ebéd, jelenti az Évangyélium tanítását. és a kegyelmet, amelyek el készítettek az olyan lelkek táplálásokra. kik egyenlő hitben meg egyeznek²⁰ akristusal, ennek amenyegzői ebédnek, akristus halálától fogvást, világ végiig kel tartani. akoron is kezdődik el. az örökös vatsora, a mely, aválasztattaknak készítetett., az Istentől el küldetet első szolgák valának, Mojses. és aproféták. az első hivatalosok. kik nem akarának a menyegzőre menni, azok a sidok, kik nem akarának hinni akristusban, a más rend béli szolgák., akiket az Isten elküldé ahivatalosok után, azok az Apostolok, kik a feltámadás, és a felmenetel után. ki hirdetétek asidoknak. hogy minden el készítetett, és minden bé tellyesedet. valami az emberek válttságát. és üdveségét illette. de ezek el²⁵ mulaták amenyegzőre való menetelt. az az, az Évangyéliumban való hitelt, mert, aző szivek oly foglalatos volt, avilági dolgokban. és oly igen ragaszkodót a földi gyönyörűségekhez. hogy az üdveségek dolgára nem hajtottanak, se avaloságos örökös jón nem kaptanak,

K. Magyarázd meg a töb részit is a példa beszédnek?
³⁵ F A szolgák, a kiket ahivatalosok bestelenséggel illették. [99b:] és meg is ölék. példának okáért azok, szent István, és a két szent Jakab.

a had amelyet a király küldé haragjában reájok. hogy őket el veszese. aromai hadd, a ki ellenek mene az Isten parantsolattyából, vespasianus. és Titus császarok alat, és meg számlálhatatlan sidokot veszte el fegyverel. tüzel, és éhségel., fel égetvén Jerusálem városát, és a

⁵ templomot, az utak végei pedig, ahová küldé akirály szolgait, hogy a menyegzőre bé gyűjtsék mind azokat akiket találnak, jelentik avilág részeit, ahová az Apostolok, és az utánok valok., el küldetének hirdetni az Évangéliumot, apogányoknak. minden féle nemzettségeknek. és minden féle lelkes teremtet állatnak,

¹⁰ K. kitsodák azok agonoszok. és jók, kik a menyegzős házba menének?²⁵³
F Azok ajók., kik ellene mondanak avilágnak, és a rosz kívánságoknak, a gonoszok pedig azok, kik el fedezik hamiságokat, ajóságoknak színével. de akikben nintsen se Isteni, se felebaráti szeretet, a mely

¹⁵ nélkül, lehetetlen jónak lenni.
K. Mind azok, kik a menyegzős házban le telepedének. ót maradánaké?

F Minnyáján ót nem maradának., mivel a király bé menvén hogy meg lássa ale telepedeteket, látván hogy egynek közöttök nem volna menyegzői ruhája, azért. azt, akülső [100a:] setéttségre vetteté, ebből ki tettzik hogy az ur. az utolso napon meg vizsgállya mindenkünknek köteleségeit. és leg titkosab szándekit. és ki fogja nyilatkoztatni mindenek előtt avétkeket, a melyek ez életben, a szivnek leg

²⁵ belsöb résziben voltak el rejtve, a menyegzői ruha jelenti a szeretetet. a mely aléleknek tisztasága. és szépsége. és amely el oltván bennünk arosz kívánságot. abban az állapotban téssen. hogy meg kostolhatyuk a lelki²⁵⁴ menyegzőnek gyönyörüségit., mert ámbár az Anyaszent egyháznak kebelében legyünk is, de hatsak a magunkhoz valo szeretetnek, és atermészetnek indulatit követtyük, akár mely szines

³⁰ jó erkölcsük legyünk is más képpen. de arra méltatlanok vagyunk, hogy részesülhesünk a menyegzői ebédben, az az, az Évangéliumi kegyelmekben. és a kristus titkainak hasznaiban
K. Mitsoda véteken találtatot tehát. az az ember, akinek kezit, lábát, meg köték, és ugy veték ki. a menyegzői házbol

³⁵ F Egyébel nem vádoltaték hanem hogy nem vala menyegzői ruhában, ez által világosan meg mutattya az ur nekünk, hogy az Isteni, és

²⁵³ menének? [Szóvégi e — k-ból javítva.]

²⁵⁴ a <le> lelki

a felebaráti szeretetnek fogyatkozása, elegendő aveszedelmünkre, mivel enélkül a szeretet nélkül., minden külső tselekedetünk, úgy mint aböjtölés. az alamisnálkodás. az imádság, mind ezek tsak olyanok, mint a lélek nélkül valo test, holot tsak egyedül ez a két szeretet teszi
5 minden tselekedetünket ö előtte kedvesse, ezt is ta [100b:] nittyva szent pál világosan amidön azt mondgya, hogy ha minden joszágát a szegényeknek adnais, ha az égetésre adnais atestét, de emind haszontalan volna, az Isteni szeretet nélkül, 1 cor. 13. 3. az Isteni szeretet élteti ami lelkünket, ha abban Isteni szeretet nintsen, ahalálban marad, szent
10 János szerént, és atselekedetei is meg holtak, 1 joan. 3. 14. az Isteni szeretet nélkül valo lélek tiszta nem lehet, a sziv ót meg romlot, amagához valo szeretettől, atisztátalan sziv pedig tisztátalan gyümölsöt teremt, meg üsmérik a fát, agyümölsötéröl.

K. Miformában szólla akirály ahoz az emberhez, szemére hányván
15 vak merőségét?

F Barattyának nevezé, meg mutatván nékünk, hogy kegyeségel., és szeretettel. kel felebarátunkot meg feddeni, fogyatkozásirol, és ha tartozunk valamiben meg inteni ötöt, azt tsak egyedül, az igasságnak buzgoságából kel tselekedni, és nem gyülségből. vagy haragból.,
20 ugyan ezért is hívá akristus barattyának²⁵⁵ judást, a midön szemére hányá irtoztato vétjét.

K Mivel menté ez az ember magát a király előtt?

F. Tsak meg némula, és semit nem felelhete., látván maga vétkit. és gyalázatos voltát, az Istennek tsak egy szava bé fogja száját a
25 gonoszoknak. az utolso napon., akik halgatni, és resz[101a:]ketni²⁵⁶ fognak, abban az időben nem lészen. helye amenttségnak, mostanában kel tehát azon lennünk. hogy magunkot meg jobbitsuk, és hogy az egész világ láttára. örökös gyalázatra ne vettesünk. tanullyuk meg azt is ebből, hogy viszá ne felellyünk amidön minket intenek, és
30 feddenek, hanem még magunk illesük magunkot gyalázatal, a felebarátunkott²⁵⁷ valo botránkoztatásunkért. és mutasuk meg halgatásunkal. hogy mi magunk itéllyük magunkot. hogy ha el akarjuk kerülni, azt az örökös, és mindenek előtt valo halgatást, és gyalázatot.

35 K. Mit jelent nékünk az a setét tömlöztz, ahová vetteték kötözve az az ember. és az a sirás, és fogaknak tsikorgatása?

²⁵⁵ [Íráshiba:] barattyá

²⁵⁶ resz[101a:]ketni [k — r-ből javítva.]

²⁵⁷ [Javítás: felebarátunkért-ből.]

F Az az irtoztato tömlözt. amelyet az ur. külső setettségeknek nevezi, apokol., ahová veti az Isten. az elvettetteket, mind kezek. mind lábok kötözve lészen. alábok kötözve lészen., mert lehetetlen lesz nékik örökösön. hogy az Istenhez meg térhessenek. és akezek is kötözve,
5 mert soha semmi jó tselekedetet nem tselekedhetnek, hogy ötet meg engesztellyék. és eleget tehessenek igasságának, a sirás jelenti, anyughatatlanságot, keserűséget, és a fájdalmat. a melyekben lésznek, és afogagnak tsikorgatása. jelenti akétttségben valo esést. és adühöséget, amelyekben lésznek., látván örökös nyomoruságokat.

10 **[101b:]** K Az ur miért végezé el apélida beszédet ezekel a szokal. hogy sokan vannak ahivatalosok., és kevesen aválasztottak,?

F Mert mind azok közül, akiket első és második izben hittanak amenyegzőre, egy sem ment el, és tsak egyet vetettek ki amenyegzős házból, szent Agoston azt mondgya, hogy ez az ember jelenté. az egész
15 keresztyéneket, akik annak idejében ki üzetnek az Isten házából., azért hogy gonosz élettyekel, és meg romlot szivekel., meg fertezették mind azt, a mi leg szenttségeseb az Anyaszent egyházban; ez így lévén, mind azok között. kik a keresztyénségre hivatattak az Évangyélium predikálásával. és azok között. kik az Anyaszent egyháznak látható
20 egyeségében vannak, igen kevesen lésznek, kik részesülnek az üdveségben. és az örök boldogságban, az igazság világosan ki tettzik. ezekben a szokban., ha meg tekinttyük azokat a sok számu keresztyéneket, a kik pogány, és világi modra élnek. és azokat a²⁵⁸ kevés számu keresztyéneket, kik az Évangyélium szerint élnek.

PÜNKÖSD UTÁN VALO 20^{DIK} VASÁRNAPON.

Imádság

25 Kérünk uram tégedet. engeszteld meg rajtunk valo haragodot, és engedgy botsánatot, és békeséget hivednek, úgy hogy meg tisztittatván bünökből, tsendes elmével szolgálhassanak tégedet, kérünk uram tégedet ami urunk J. k.

²⁵⁸ a <sok számu> kevés számu

Meg lássátok azért atyám fiai mint járjatok óva, nem úgy mint esztelenek, hanem mint böltsek, meg váltván az időt, mert anapok gonoszok, az okáért ne legyetek esztelenek, hanem meg érttsétek mi légyen az Isten akarattya, és meg ne részegedgyetek boral, melyben⁵ bujaság vagyon, hanem tellyesedgyetek bé szent Lélekel, szolván magatok között soltarokal. és ditséretetekel, és lelki énekekkel, énekelvén. és ditséretet mondván ati sziveitekben az urnak, hálákot adván mindenkor. mindenekért. ami urunk Jesus kristusnak nevében., az Istennek, s'az Atyának.

Magyarázat

¹⁰ K. Mitsoda az a vigyázás a melyel akarja szent pál hogy a hivek visellyék magokat; és az esztelenség amelyet hadgya hogy el kerülykék.?

F A vigyázás egyik része az értelemnek, a mely ahitnek világánál meg mutattya nekünk atört, a melyet nekünk vetet üdveségünknek, látható, vagy láthatatlan ellensége, az a vigyázás meg is tanit arra,¹⁵ hogy miképen kerülykük azt el, akor pedig esztelenek vagyunk, ha vigyázással nem élünk,

K kitsodák azok, akiket az Apostol. böltseknek nevezi?

[102b:] F Azok, akik nem tamaskodnak, amagok böltseségekre, se az emberi elmének világóságára, hanem akiknek minden tselekedetek., és magok viselések, ahitnek világóságához vannak mérsékelve,²⁰ úgy anyira hogy méltán hihatni őket világóság fiainak, akik tsak. az üdveségeket, és az Isten ditsőségit tekintik,

K. Mit ért agonosz napokon, és az idő váltásán?

F Gonosznak nevezi, avéteknek, akisértetnek, az üldözésnek, tévelyedésnek napjait, amely napokon az embernek gonoszsága gyozedelmeskedik, amelyeken pedig agyengék meg botránkoznak, és az igazak meg gyengülnek, az idő váltásán érti, hogy minden tehetségünkkel meg oltalmazuk magunkot. azoktól agonosz napoktól, vigyázván akisértetekre, azt is érti, hogy helyre hozuk a penitentzia tartásal,³⁰ atévelygésben el töltöt életünket, és ahejában valóságban el vesztet időt, hogy a következendő életünknek minden szem pillantásit. tölttsük bé jó tselekedetekel, el hagyván avilági rossz dolgokat, perlekedéseket, és a veszedelmés másokhoz valo ragaszkodásokat, nyerjünk

időt arra, hogy az Isteni dolgokban foglalyuk elménket szabadosan, és tsak egészen az üdveség dolgában szorgalmatoskodgyunk,

K Mitsoda esztelenségről szól az Apostol, és mi formában kel azt el kerülni.?

⁵ **[103a:]** F Igen nagy esztelenség olyan hivatalra, köteleségre, tiszttségre, vagy dologra adni magát. valakinek. amelyekben nehéz, vagy is inkább lehetetlen volna magát el nem veszteni, hogy pedig azt el lehesen kerülni, meg kel különböztetni az ur akarattját. meg kel tudnunk hogy mit kíván töllünk, mitsoda jó, és kedves ö előtte, mitsoda tekéletes, hogy magunkot ahoz szabván, ö néki engedelmeskedgyünk, és tessünk, igen nagy esztelenség volna, valamely hivatalra adni magunkot, Isten akarattya ellen, és nagy böltsesség az Isten akarattjára vigyáznunk, minden lépésünkben, valamint a pátriárkák, David, és arégi igazak tselekedének.

¹⁵ K. Mond meg nekünk, miért tilttya szent Pál akeresztyéneknek, a mód nélkül valo bór italt?

F Mert 1. semmi annál nem ellenkezőb akeresztyéni étellel, a melynek, mértékletesnek, sanyarunak, penitentzia tartonak, és szent életnek kel lenni, 2. mert a mód nélkül valo bor ital. atisztátalanságra, haragra, veszedésre, káromkodásra, gyilkoságra, és minden rendeletlenségre viszi az embert, 3. mert erőt ad atestnek, alélek ellen valo támadásra. arosz kívánságokat, és a vak merő bátorságot fel gerjeszti, 4. az eszet fel haborittya, meg tompittya., az egészséget el ronttyu, az életet meg röviditti 5. az Istent, és az örökké valóságot, el felejteti.

²⁵ **[103b:]** K. Mivel akarja szent pál²⁵⁹ hogy a keresztyének tellyesek. legyenek; a bor helyet;?

F. Azt akarja hogy szent Lélekel legyenek tellyesek, aki alélekben. mind ellenkező dolgokat okoz aboral. mert a benne szent örömet indit, tiszta, és lelki gyönyörüséget, alázatos és mértékletes bátorságot,²⁶⁰ atest ellen valo erőt. valóságot el felejteti. és annak gyönyörüségeit, ameg romlot észnek erejét el veszi, hogy tsak ahit által valo örökös okoságot kövesse.

K Miről akarja; hogy a keresztyének beszélgessenek. egy más között

³⁵ F. Azt akarja., 1.²⁶¹ hogy tsak a soltárol. és a lelki énekekről beszélgessenek, abór testi vigasságot inditván bennünk, tisztátalan, és világi

²⁵⁹ pál [Beszúrás.]

²⁶⁰ bá<r>torságot,

²⁶¹ 1. [Beszúrás.]

énekeket énekeltet velünk, amelyekre az ördög ingerel bennünket. a mely énekek tsak arra valok., hogy tisztátalan gondolatokat adgyanak., az elmét bolondságal bé tölttsék, a szivet meg ronttsák, és rosra indittsák. hogy azokat meg botránkoztassák, akik halgattyák. mind
5 ezek rettentő képen meg szeplösittik, az élő Isten templomát, a melyben tsak a szenttségnek kellene lakozni., ellenben pedig, a szent lélek, oly lelki örömet indit bennünk. amely szent énekeket énekeltet velünk, és meg [104a:] utáltattya velünk azokat az ördögi énekeket. amelyeket tellyeségel el kellene hagyni akeresztyéneknek. mivel ök
10 szenttségre hivatattak.

2. Azt akarja, hogy azokat alelki énekeket szivből énekellyék. nem szokásbol., vagy idő töltésért. hanem szent buzgoságbol. mivel az Isten előtt énekelnek. a ki az írásban. meg átkoza azt. aki aző munkáját, henýélve tselekeszi,

15 3 Azt akarja. hogy az Isten ditséretire énekellyenek, mert az ő ditséretit énekelvén. tsak arra kel vigyáznunk, hogy az ő nagyságát, és tsuda tételeit hirdesük, azért ahivalkodást, és a magunkhoz valo szeretetet el kel üzni, hogy szép szavunkban, és szép éneklésünkben ne kevélykedgyünk, az éneklés Angyali hivatal, ugyan amenyiben
20 lehetne, Angyali tisztaságal is kellene éneklelnünk, mert ugy illenék, az Isten szenttségéhez.

K. Mire int minket az Apostol. ennek a letzkének utolso szavai-
ban.?

F Arra hogy hálákot adgyunk minden időben, és mindenért, anyo-
25 moruságban., valamint ajó állapotban. ajóban, valamint agonoszban. az Atya Istennek a Jesus kristusnak nevében, mert ő benne. és ő általa veszünk mindent Istentől. azt is akarja, hogy egy másnak engedgyünk akristusban. ditsérvén az Istent egy szivel. és szájal, mivel az illen engedelmeség meg tarttya a hivek között a békeséget. és az egyeséget.
30 rom. 15. 7. 6.

[104b:] Évangélium.

szent Jan. 4. 46.

Jöve azért ismég a Galilaeai kánába, ahol avizet borra változtatta, és egy királyi ember vala, kinek fia beteg vala kafarnaumban, ez midön hallotta volna, hogy Jésus Judaeából Galilaeában jöne, hoz-

zája mene, és kéré ötet, hogy alá menne, és meg gyógyítaná az ő fiát, mert meg kezd²⁶² vala halni, mondá azért Jesus néki, hajeleket, és tsudákat nem láttok, nem hisztek, mondá néki akirályi ember, uram jöj alá minek előtte meg hallyon a fiam., mondá néki Jesus, meny⁵ el, ate fiad él. hitt az ember a beszédnek, melyet Jesus monda néki, és megyen vala, már pedig ő alá menvén, a szolgák eleiben jövének, és tudtára adák. meg mondván, hogy a fia élne, meg kérdé azért az órát töllök, a melyben meg könyebedet volna, és meg mondák néki, hogy tégnap hét orakor hatta el ötet a hideg lelés, eszébe vevé azért az¹⁰ attya, hogy az az ora volt. a melyben mondotta néki Jesus, ate fiad él, és hitt ő, és az egész háza.

Magyarázat

K. kitsodák azok. akiket ez a királyi ember példáz?

F Példáza, az olyan gyengéket, akik tsak amagok hasznokért keresik akristust,²⁶³ akik tsak anyomoruságban gondolkodnak felölle.¹⁵ és akik tsak atesti jókért folyamodnak hozzája, akristus nem idegenitté el magától, noha szemére há-[105a:]nyá hitlenségét. eszerént is kel bänni a pásztoroknak. azokal. kik gond viselések alat vannak., a szeretet nem engedi azt, hogy őket meg vessék, és el idegenittsék. hanem békeséges türesem., és engedelemel kel hozzájok lenni: meg²⁰ mutatya ez a példa, hogy mely szükséges nekünk anyomoruság, mert valamint hogy, a jó állapotban valo létünk, ateremtett állathoz kapszol. minket, és ateremtett állathoz valo ragaszkodás, az Istenről valo feledékenységet okoza, ellenben anyomoruság, ateremtett állattól el vonszon. és akor az Istenhez folyamodunk,

²⁵ K. Mitől vagyon hogy a kristus azt hánya szemére annak az embernek. hogy nem hiszen ha tsak tsudát nem lát, nem kívántateké tsuda arra. hogy hidgyen?

³⁰ F Igen is kívántatek de az ő kitsiny hitéről feddé ötet, mivel atsu-dák a melyeket látot. vagy hallot, keveset használtak volt néki., az ő lankadsága pedig képzeli, az olyan keresztyéneket, kik mint egy

²⁶² kezd [Beszúrás.]

²⁶³ akristus(ért), [é-t t-re javította, rt-t törölte.]

fel ébredvén némely eseteken, úgy mint, valamely hirtelen halálon, hajo törésen, vagy valamely nyomorúságban való esésen, azonnal a meg térésről való gondolat jö elméjekben. de a kik arend szerént való álmokban viszá esnek, mihent nem láttyák a veszedelmet,, mert a

⁵ veszedelem tsak az elmét, és az érzékenységeket hatotta volt meg, de a szivet meg nem változtatta, eszerént **[105b:]** tselekeszik vala farao, a ki amidön asok féle ostort látá, meg vallá ígaságtalanságát, de az ő szive, mind anyiszor meg keményedék, valamenyiszer látá hogy attol meg menekedet volna,

¹⁰ **K** Ez az ember el idegenedéké azért, hogy a kristus meg feddé ötet?

F Eppen nem, söt még álhatatosan kéré fiának meg gyógyítását, tanullyuk meg ebből, hogy nem kel mindgyárt meg ijednünk, azon, ha valamely akadályt látunk az üdveségnek uttyában, hogy meg nyerhesük kívánságinkot, azt álhatatosan kel kérni, az álhatatlanság attol vagyon., hogy nintsen se hitünk, se szeretetünk, se bizodalunk, és azért, meg nem érdemellyük akegyelmet. melyet kérünk.

K Mit tanulhatnak a szülék abbol, hogy mitsoda gondgya vagyon ennek az embernek a fiara?

²⁰ F Azt tanulhattyák ebből apéldából, hogy sokal inkább szánnják gyermekeket lelki betegségekért. mint ez az ember szánnya fiát, testi betegséigiért, alelki betegségek sokal nagyobbak, atestieknél, hameg tekénttyük. hogy mik követik azokat az örökké valóságban. atesti betegségeknek, ahalál avége, de alelki betegségek, örökös nyomorúságokban vetik gyermekeket, hogy ha meg nem orvosolják a penitentziával, ezért is vagyon. hogy az atyák. eleget nem sirathattyák rendeletlenségeit gyermekeknek, annál is inkább tartoznak azzal. hogy leg gyakortáb **[106a:]** ők annak az okai. el mulatván öket inteni, oktatni, és jól nevelni, de söt még rosz példát, és rosz tanátsot adnak nékik, annak az atyanak példája, akiről mondgya az irás, hogy hitt ő, és az egész háza akristusban, önékik igen nagy oktatásokra lehet, egy atya, és anya, egyedül nem üdvezülhet. szükséges hogy munkálkodgyanak az egész házoknak üdveségin, ha azt akarják, hogy gyermekek. és tselédek. keresztyénül, és rendesen éllyenek, magoknak

³⁵ kel arra példát adni, de nem tsak szoval, és intéssel, hanem amagok jó viselésivel, a leg elsőb, és leg nagyob hivatallyok a, hogy rendben vegyék házakot, és arra, imádságokkal nyerjék meg az Isten áldását, ezekre tellyeségel kötelesek, de mindenek felet. ők adgyanak példát mind azokra, valamit kívánnak tselédgyektől.

Imádság

Kérünk uram tégedet. tarsd meg jó voltodból. tselédedet, úgy hogy gond viselésed alatt lévén, minden féle nyomoruságtól. meg menekedgyék, és hogy ajó tselekedeteket mivelvén, ate nevednek szentelley magát, ami urunk. J.k.

Epistola

szent pál Efess 6. 10.

- ⁵ Végezetre atyám fiai, erősödgyetek meg az urban. és az ő erejének hatalmaságában, öltözetek fel az Is-[106b:]ten fegyverébe, hogy az ördög leselkedésinek ellene állhassatok, mert nintsen mi nekünk tusa-kodásunk atest és avér ellen., hanem a fejedelmek, és hatalmaságok ellen, ezeknek avilági setéttségeknak vezéri ellen, alelki gonoszságok ellen, amenyekben. azokáért vegyétek fel az Isten fegyverét, hogy ellent állhassatok agonosz napon., és mindenekben. tekéletesen meg maradgyatok, állyatok azért fel övedzvéni ati agyékitokot valósággal, és fel öltözvén az igazság pántzéllyában, és sarut vonván lábaitokra, abékeség Évangéliumának készületivel, mindenekben fel vévén
- ¹⁰ ahitnek paisát, melyben az igen gonosznak minden tüzes nyilait meg olthassátok, és az üdveségnek lelki sisakját vegyétek, fel, és aléleknak kardgyát, mely az Isten ígéje.

Magyarázat.

K. Mire tanít minket szent pál. a máii lettzkében. ?

- ²⁰ F Meg mutattya. hogy mitsoda ellenségel lesz bajunk ezen avilágon, meg tanít arra, miképen gyözük meg, és előnkben adgya hogy mitsoda. féle fegyverrel kel az ellen menni, és magunkot oltalmazni, *erősödgyetek meg az urban*, mondgya, *és az urnak hatalmában, öltözetek fel az urnak fegyverében., hogy az ördög leselkedésinek ellene állhassatok*, meg erősödni az urban. nem más, hanem hogy. [107a:] a kristushoz kaptssollyuk
- ²⁵ magunkot, állhatatoságal, és hogy ötet magunkban vegyük az imádság, és hűségünk által, úgy hogy ő ött gyözedelmeskedgyék ellenséginken mindenható kegyelme által, amely kegyelemből áll, minden

erőnk, és bátorságunk. az urnak fegyveriben öltözni nem egyéb, hanem hogy bé töltessünk új kegyelemel, szeretettel, és buzgoság, ezek magokban foglalnak minden jó erköltsököt, amelyek az Isten fegyveri, a melyekel ellene álhatunk üdveségünk ellenséginek. akiknek tsak anyi hatalmok vagyon rajtunk, amenyit mi adunk²⁶⁴ nékik. lankadságunkal.

K kitsoda az az ellenség aki ellen kel állanunk.?

F A mi ellenségink nem tsak olyan emberekből allanak, a kiknek rosz példájok el vesztetik velünk akegyelmet, hanem még agonosz angyalokból is, akiket az Apostol. fejedelemségeknak, és hatalmaságoknak nevezi, akik meg nem maradván az igazságban. ki estek abbol az boldog állapotból., a melyben, az Isten teremtette volt őket, asetéttségnek angyalivá lettek, akik minden modon tsak azon igyekeznek hogy minket is azon nyomoruságban ejthessenek, amelyben ők estenek, kevélységekért, és azért minden féle tsalárdságot el követnek,

K Mit kel tehát tselekednünk hogy ellenek álhassunk a rosz napon, akisertetnek idejében. és hogy magunkot oltalmazhasuk.?

[107b:] F Az Apostol arra int, hogy az Istennek minden fegyverben fel öltözünk, mivel rettentő ellenségekel vagyon dolgunk. akik mindenkor azon vannak., hogy nékünk árthassanak, akik minket igen felyül haladnak, mind erővel. mind elmével, mind mesterséggel., az ő dühös kivánságok a, hogy minket el veszessenek., és arra ezer modot találnak, amelyek el vannak rejtve, és el kerülhetetlenek, 25 folyamodgyunk tehát az Isten fegyveréhez hogy magunkot meg oltalmazhasuk, arosz napon., a mely egész életünkre terjed, szükségünk vagyon tehát, az Istennek minden fegyverére, mivel tsak az egyikének el maradásais, el vesztetheti velünk agyőzedelmet. az Apostol. pedig mind különösön előnkben adgya azokat.

30 K. Add előnkben azokat a fegyvereket, és magyarázd meg nékünk ?

F *Allandok legyetek, az²⁶⁵ valóság öve legyen ágyékotokon. az igazság legyen. pántzélotok, lelki saru legyen lábaitokon. hogy mindenkor készek lehetetek hirdetni, az Évangyéliumnak békeségit. mindenek felet vegyétek fel ahitnek paisát. az üdveségnek²⁶⁶ sisakját, vegyétek fel, és a léleknek kardgyát. mely az Isten ígéje, az állandóság. a jónak szeretete, álhatóság, a melyet semmi meg nem tántorithattya, avalóság az, a mely*

²⁶⁴ adunk [d—k-ból javítva.]

²⁶⁵ az <ig> valóság

²⁶⁶ az üdveségnek <paissát,> sisakját,

belső képen. el hiteti velünk, hogy csak úgy lehetünk boldogok, hogy ha csak az Istenhez kaptssoljuk magunkot. ez olyan mint egy öv, amely szorítva tarttya az ő embernek hajlandóságát, hogy az világi dolgokon. ne kapjunk. [108a: üres — 108b: Evangélium-részlet; 5 ld. alább.] [109a:] az igazság. amely maga a szeretet., olyan mint egy pántzél, a mely bé fedez minket a jó tselekedetekel, a melyekért az ellenség szívünkben nem hathat, az engedelmeség, a melyel. engedelmeskedünk az Isten akarattyának, mindenkor készek lévén oda menni ahová hi minket, hogy őt hirdesük tselekedetinkel. és beszédinkel. az Évangéliumnak igazságát, azért ez az²⁶⁷ engedelmeség olyan 10 mint a saru, hogy bátran járassunk. az Isten uttyán.

K. Mit jelentnek azok atüzes nyilak. a melyekről szól szent pál, és mitsoda fegyverel lehet azokat el oltani?

F Azok atüzes nyilak. atisztátalanságnak kívánsági, és kísérteti, 15 hogy azokat el lehesen oltani. élő hittel kel hinni, az örökös jókót, és nyomoruságokat, ez olyan paiss, mely ellene áll anyilaknak, előnkben tévén anyomoruságát azoknak, kik arosz kívánságoknak engednek, és boldogságát azoknak, kik azok ellen állanak, az üdveségnek reménsege, mely csak amenei jót kívánnya. olyan mint egy sisak, mely a 20 fejet bé fedi, az Istennek ígéje, olyan mint a két élű²⁶⁸ pallos, ugyan erről is ada nekünk példát akristus. apusztában, az Isten ígéjével., mint egy pallosal. oltalmazván magát, agonosz lélek kísértése ellen.

[108b:] Évangélium.²⁶⁹

szent Matth. 18.—23

Azokáért hasonlítottat menyeknek országa. egy ember királyhoz, ki számot akara vetni az ő szolgálival, és mikor számot kezdet volna 25 vetni, eleiben vitették egy, ki tizezer tálentumal tartozik vala neki, mikor pedig nem volna honnét meg fizetné, parancsolá az ura, hogy el adattatnék, ő és a felesége, és a fiai, és mindene amie vala, és

²⁶⁷ igazságát, azért ez az <ig> engedelmeség

²⁶⁸ két élű <k> [vagy <h> ?] pallos,

²⁶⁹ [A 107 versón lévő szöveg a 109 rectón folytatódik, mint az episztola magyarázatja. Ezután a 109 rectón evangélium-magyarázat következik folytatólagosan, mivel az Evangélium szövegét Mikes kifejejtette, csupán az *Évangélium. szent Matth. 18.23.*-at írta le. Utólag egy lapot (108ab) beragasztott a kimaradt Évangélium-szöveggel.]

meg fizettetnék, le borulván pedig az a szolga, kéri vala ötet, mondván légy békével. hozám, és mindeneket meg fizetek néked, könyörülvén pedig az ur azon a szolgán, el bortsáttá ötet, és az adoságot meg engedé néki, ki menvén pedig az a szolga találá egyet, a szolga társai közül,
5 ki száz pénzel tartozik vala néki, és meg fogván, fojtogattya vala ötet, mondván, fizesd meg amivel tartozol, és le borulván a szolga társa, kéri vala ötet, mondván, légy békével hozzám, és mindeneket meg fizetek néked, amaz pedig nem akará. hanem el mene, és a tömlőtzbe veté ötet, míg meg nem fizetné az adoságot. látván pedig annak szol-
10 gatársai, a mik történnék vala, igen meg szomorodának, és el jövének, és meg beszélék az ő uroknak, mind a mik löttek vala, akkor hívá ötet az ura, és mondá néki, álnok szolga minden adoságot meg engedtem néked. mivel hogy kértél engem. azért nem kellett volna néked is könyörülnöd a szolga tarsodon; a mint én könyörültem rajtad, és
15 meg haraguván az ura, a hohéroknek ada ötet. míg meg nem fizetné minden adoságát. így tselekeszik²⁷⁰ az én menyei Atyám is veletek, ha meg nem bortsátotok, ki ki az ő Attya fiának, a ti szivetekből.

[109a:] ÉVANGYÉLIUM.

Szent Matth. 18. 23.

Magyarázat

K. Mitsoda indulatot kel szivünkben adni amái Évangyéliumban lévő példa beszédnek.?

20 [109b:] F Szükséges hogy a szivünkben oltsa, az Isten végzetlen irgalmaságához, és jóságához valo tiszteletet, amelyekel vagyon az olyan bünöshöz, aki valósággal meg tér hozzája, aki azt igéri, hogy meg enged nékik, tsak a bünösökis meg engedgyenek atyok fiainak., a ki számtalan sok adoságit el engedi azoknak, akik készek kevés
25 adoságit el engedni felebaráttoknak.

K Mit tanulhatunk ennek a szolgának tselekedetéből aki mindgyárt meg aláza magát, az ura elöt. és idöt kére tölle.

F Azt tanulhattuk tölle, hogy alázatos töredelmeséggel kel folya-
modnunk az²⁷¹ Isten békeséges türeséhez, nem kívánván hogy meg

²⁷⁰ [Íráshiba:] tselekesik

²⁷¹ folyamod [Sorvégen csonkán maradt.]

kisebítetté adóságunknak számát, olyan szín alatt, hogy valamely jó tselekedeteket tselekedtünk, vallyuk meg, és ne hizelkedgyünk magunknak, mind azokat a vétkeket a melyeket tselekedtünk. és azt a tehetetlenséget. a melyben vagyunk, hogy magunktól eleget tehesünk..

K. Hogy ha tehetetlenek vagyunk, az Istennek eleget tennünk. mitől vagyunk tehát hogy ez a szolgálja azt igéri hogy mindent meg fizet, csak az ura békeséges türelem várakozék.

F A midőn valamely bűnös abban avasóságos szándékban vagyunk. hogy eleget tegyen az Isten igazságának. a penitentzia által, fel tévén magában hogy azt egész életében fogja gyakorolni, az ígértben nintsen semmi maga hittség, mert a jó tselekedetét, nem magában bétüllí, hanem akristus érdemiben. és ugyan egyedül csak azokra támaszkodik.

[110a:] K. Adosoké minden emberek valamivel az Istennek. ?

F Igen is adosok. és véghetetlen adóság, hanem szóllokis anagy bűnösökről. de még azokis kik ártatlanabbaknak láttzanak, ő néki tartoznak sok számu fogyatkozásokért, az el vesztet időért, a sok hejában való gondolatokért, a sok gondolatlan. és haszontalan szóért, amagához való szeretetért, rossz példa adásért, abal ítéletért; a jónak el mulatásáért, az Isten jó tétéményihez való hálá adatlanságért, az imádságban való tiszteletlenségért. és figyelmetlenségért, a kegyelemel, szenttségekel, az üdvességi gazdagságokal. és a lelki ajándékokal. való viszá élésért, a szomorúságokban való nyughatatlanságért, és minden jó erkölcsöknek és jó tselekedeteknek. fogyatkozásáért.

K Mitsoda háláadásal köszöné meg ez a szolgálja az ő urának a kegyelmet, melyet tett véle, nem csak azért hogy időt ada néki, hanem még hogy el engedé néki tiz ezer talentumból álló adoságát ?

F Nem hogy még háláadásal let volna hozzája, de sőt még rettentő háláadatatlanságot mutata hozzája, mivel fojtogatni kezdé. egyikét a szolgálja társai közül. aki néki csak száz pénzél vala ados, és kegyetlenségel bánék véle.

K. Mit jelent a száz pénznek sumája, hasonlítván azt, a tiz ezer talentumnak summájához ?

[110b:] F száz pénznek summája amellyel egyik szolgálja tartozot a társának. és a mely nem téssen egészen husz forintot, jelenti a vétkeket, amellyel egy ember meg bánthattya a másikat. a tiz ezer talentumnak summája, a mely 23 millium forintra megyen. jelenti a vétkeket, a melyel az ember meg bánthattya az Istent., és a melyért adossá marad az ő igazságának, ugy annyira hogy a vétkek. amellyel meg bánthattya

az Istennek felségít. sokal fellyeb haladgya mind azokat a gyalázatot és bestelenségeket., a melyeket szenvedhetünk az emberektől., noha mi tsak semmik legyünk is Isten előtt., azért ha olyan kemény szívűek leszünk, hogy atyánk fiainak meg nem botsátunk. arra kénszerítjük az Istent igaztalanságinkal., és hálá adatlanságinkal, hogy nekünk se botsáson meg. söt még viszá vonnya irgalmaságít, és hogy igasságának²⁷² keménységével bánnyék velünk.

K. Mitsoda büntetéssel büntetödek meg ennek a szolgának háláadatlansága, és embertelensége?

¹⁰ F Az ura viszá vevé tölle avéle tett kegyelmét, és ahohérok kezében adá, míg meg nem fizetné minden adóságát. **eszerént is** bánik az Isten mind azokal. kik szívekből meg nem botsattyák felebaráttynak ellenek tett vétkeket, viszá is veszi töllök ugy mondván. abotsánatot, melyet engedet volt nekik, atöbb tett vétkekért, mert ez az utolso vétkek, fellyül haladván atöbbbit. olyan keményen meg bünteti öket, mint ha semmit nem engedet volna el nekik, ahóhérok **[111a:]** pedig az ördögök, akiknek adgya abünöst holtakor, hogy kinozák mind addig, még meg nem fizeti adóságít, de mint hogy már az után eleget nem tehet az Isteni igasságnak, azért örökösön kezek között, és hatalmok alat lészen²⁷³ azoknak a kegyetlen dühös lelkeknek.

PÜNKÖSD UTÁN VALO 22^{DIK} VASÁRNAPON.

Imádság

Oh' Istenünk te vagy a mi erőnk és hajlékunk, tekintsed kegyesen anyaszent egyházadnak áitatos könyörgésit, mivel te adod beléje azt az áitatoságot., és adgyad hogy meg nyerhesük amit hittel kérünk. tölled a mi urunk J.k.

Epistola.

Szent pál philip. 1. 3.

²⁵ Hálákat adok az én Istenemnek, minden ti rolatok valo emlékezetben. mindenkor minden imádságimban, minnyájtokért, örömel könyörögvén, hogy részesek lettetek akristus Évangéliumában.

²⁷² igasságának [Második á — i-ből javítva.]

²⁷³ lészen [Utána áthúzott vessző.]

az első naptól fogva mind eddig, bizván abban, hogy aki kezdette bennetek ajó dolgot, el végezi akristus Jésus napjáig. amint méltó nékem azt itélnem minnyájtok felől, azért hogy szivemben tartalak titeket,²⁷⁴ és az én fogságomban. és az Évangélium oltalmazásában, és erősítésében, hogy minnyájan társaim legyetek, az én örömben. mert bizonyságom az Isten. mint **[111b:]** kívánnyalak minnyájtokot. a Jésus kristusnak szeretetiben. és azért imádkozom. hogy ati szeretetek inkább s'inkább bővölködjék atudományban, és minden értelemben, hogy a jelesbeket jóvallyátok, hogy legyetek tiszták, és botránkozás nélkül akristus napjára, tellyesek lévén az igazság gyümölcsével. a Jésus kristus által, az Istennek ditsőségére, és ditséretire

Magyarázat

K. Mire fundállya szent pál azt ajó vélekedést, amelyel vagyon a filipiek felől, amelyért bizik üdveségekről?

F 1. Arra fundállya hogy az Isten el kezdvén benne üdveségeknek munkáját. hiszi hogy el is fogja azt végezni, 2. arra aszeretetre, a melyel szivében hordozta őket, és a mely tsak az Istentől volt, 3 arra hogy a hozzájuk való szeretetért, szeretettel feleltek néki, részt vévén az ő oltalmazásában, és az Évangélium erősítésében.

K. Mint kel tselekedni apásztoroknak szent pál példájára, azokal, akik az ő szeretettel való munkájokkal jól élnek?

F Hogy ha hasonló lélektől²⁷⁵ igazgattatnak, hasonló bizodalmat kel nékik mutatni üdveségek felől.

K Mitől vagyon hogy szent pál esküvéssel bizonyította hogy szereti őket., az Istent híván bizonyoságul., a kristus nem tilttaé az esküvést?

[112a:] F A kristus nem tiltta tellyeséggel az esküvést. mivel az esküvés vallásbéli tselekedet. és hogy a szent Lélek, aki szent pálban szollot, magával nem ellenkezet, amit akristus szája általszollot, hanem akristus a könnyen, és szükség nélkül való esküvést tiltta. a midőn hamis, vagy igazágtalan dolgot akarunk esküvéssel bizonyítani, vagy is amidőn, nem vagyunk bizonyosok abban., amiért esküszünk, mivel akkor hejában vennök fel az ur nevét, és káromkodnánk. a mely igen nagy véték, három féle dolog kívántatik az esküvéshez. avalóság, az

²⁷⁴ titeket, [Javítva: *titek*kéből]

²⁷⁵ lélek<el> től

igazság, és az ítélet. a tellyességel meg üsmért valóság, a bizonyos igazság, és az ítélet, az az, a volóságos szükség, és a²⁷⁶ helyes ók.

K. Hogy szeretünk valakit akristus szeretetében?

F A midön azon lélekben, és szeretettel szerettyük, mint a melyel
5 akristus szeretet minket., és tsak egyedül ő érette szeresük, eszerént
kel alelkedet szeretni apásztoroknak, készek lévén azoknak üdvesége-
kért elettyeket adni, a kristus, és szent pál példájára, eszerent is kel
ahiveknek egy mást szeretni, szent János szerént, és nem emberi,
szines, vagy haszonért valo szeretettel, a mely éppen nem felebaráti
10 szeretet.

K Mit kér szent pál az Istentől: a filippibéli hiveknek

F Azt kéri nékik, hogy az ő szeretetek hová tovább nevedegyék
a tudományban. és az értelemben. hogy meg tudgyák [112b:] külö-
15 böztetni a mi jobb, és hasznosab, hogy tiszták, és igazak legyenek, és
mind holtig az Isten uttyan járjanak, minden botránkozttatás nélkül.

K. Mit tésznek ezek a szók, botránkozás nélkül akristus napjáig?

F Az Apostol azt akarja mondani, hogy egy keresztyének minden
maga viselésivel meg kel mutatni hogy egyebet nem tekint, tsak azt,
hogy a kristushoz mehesen; az ő birájához akinek egész életéről valo
20 számot kel adni; nagy vigyázás kel. arra, hogy holtig azon az uton
járhasunk, a mely ahoz a tzélhoz vezet, szüntelen kel kérnünk, a
szeretetnek, és az értelemnek nevedekésit,

K. Miért kéri az Apostol. hogy ahivek tellyesek legyenek az igasság-
nak gyümölsével?

F Mert az igasság. mely maga aszeretet. soha sem henyénlő, senem
magtalan. annak gyümölsököt kel hozni, tudniillik, jó tselekedeteket,
és keresztyéni jó erköltsöket. a melyek gyükere a szeretet, azt mondgya
hogy ezek agyümölsök, akristus által adatatnak, mivel a szeretetet,
az ő érdemi által veszük azt mondgya, hogy a hivek az Isten ditsösé-
30 gire, és ditséretire legyenek tellyesek azon gyümölsökkel, mert valamit
a szeretet teremt, azt mind az Isten ditsőségire és ditséretire kel forditani,
aszeretet az Istentől jö mondgya szent János, és viszá is siet szün-
telen hozája, amit pedig az ő ditsőségire [113a:] és ditséretire nem
fordittunk, a se nem az igasságnak, se nem a szeretetnek gyümöltse,
35 hanem a magunkhoz valo szereteté. a mely tsak a maga ditsöségit
keresi.

²⁷⁶ a [Beszúrás.]

Akor el menvén a farisaeusok. tanátsot tartának hogy meg fognák ötöt beszédében, és hozzája küldék atanítványokat, aHerodiánusokal, mondván, Mester, tudgyuk hogy igaz vagy, és az Isten utát igazságban tanítod, és nints néked gondod valakire, mert nem nézed az emberek személljét, mond meg azért nekünk mit álitasz,²⁷⁷ szabadé adót adni a Császárnak vagy nem, ? értvén pedig Jesus az ő álnokságokat, mondá, mit kísértetek engem kép mutatok, mutassátok meg nékem az adó pénzt azok pedig elő hozának néki egy pénzt, és mondá nékik Jesus, kié ez a kép, és a felyül valo irás? mondák néki, a Császáré, akkor¹⁵ mondá nékik, adgyátok meg tehát a Császárnak, ami a császáré, és ami az Istené, az Istennek.

Magyarázat

K. kitsodák hasonltnak azokhoz a farisaeusokhoz, kik meg akarák fogni akristust beszédében ?

F Az olyanok kik hizelkedvén rosz kívánságoknak, keresnek magoknak okot, és menttséget. a szent irásban, és akik **[113b:]** hogy el fedezék feslet elettyeket és szokásokat, tsak. azon részek, és helyyek mellé állanak, az irásoknak. amelyek az Isten irgalmaságarol szolnak, és el hagyák azokat. amelyek. az ő igasságárol emlékeznek, az olyan mint ha magát a szent lelket akarná²⁷⁸ kísérteni, ha lehetne, azt akarván véle²⁰ mondatni. a mit nem mondot, és amit nem mondhat, valamint ezek a farisaeusok, akik azt akarák mondatni akristusal, amit se nem kellett mondan, senem mondhatta,

K. kitsodák azok, kik valamint a farisaeusok, és a herodianusok, fel támadnak akristus, és az ő tanítása ellen. ámbár ők magok között²⁵ ellenkezöt tarttsanak is ?

F Azok az eretnekek, kik meg egyeznek egy másal. az Anyaszent egyház ellen. aki a kristusnak jegyese. és teste, noha magok között ellenkezöt tanitsanak is, de azon meg egyeznek hogy az Isten szolgait., és az igazságot üldözék

²⁷⁷ [A.m. alítasz]

²⁷⁸ akarná(k) kísérteni,

K. Mitsoda kérdést tevének a farisaeusok és a herodiánusok az urnak.?

F Azt kérdék tőlle, ha szabadé adot fizetni a Császárnak vagy nem. az ő szándékjok²⁷⁹ avala, hogy meg fogják szavában. akár mi némű
5 választ adgyon. ha azt felelné hogy nem szabad. a romai gubernátor kezében esnék. a herodiánusok is jelen lévén, bizonytságot tettek volna, ellene, hogy ha pedig azt felelné hogy szabad adot fizetni. a Császárnak, azal anép haragjában esnék, aki azt tartotta. hogy tsak az Istentől füg, és aki kételenségből vagyon idegen hatalom [114a:]alat,²⁸⁰
10 afarisaeusok pedig anép mellet tartván, keszen valának bizonytságot tenni anépnek ellene, de olyan bölts, és okos feleletet ada nekik, hogy se a Császárnak,²⁸¹ se anépnek haragjában nem esheték, se ellenségi abban semit nem találhatának, tanullyuk meg ebből a példából, hogy mindenkor olyan eszesek legyünk, mint akigyók, és egy ügyüek
15 mint a galambak, és hogy meg ne sérttsük amenyiben töllünk lehet. a fellyeb valokot.

K. Nem kellé ki mondani azal a szent nemesi szabadságal. gondolatunkot, a midön az Isteni szolgálattrol. és az igazságról. vagyon akérdés.?

20 F A meg lehet, tartozunk is azt ki mondani szabadságal. a midön aszükséges. az Anyaszent egyháznak. és másoknak lelki jovokra. de semmit olyat nem kel mondani, a mi meg sérthetné atiszteletet, a melyel tartozunk atisztségben lévőknek, se más felöl el nem kel árulni a lélek üsméretet, se az igazságot, a keresztyéni szabadság se
25 nem félénk, se nem illetlen, se nem kevély, arra vigyáz, hogy helytelenül magának bajt ne tsinállyon, se hogy ajót el ne ronttsa a melyet tselekedhetik, de meg más felöl kész mindenre adni magát inkább, mint sem kötelességit el mulasa.

K. Nem kellé mindenkor az igazságot ki mondani?

30 F El lehet, és el is kel azt némelykor halgatni, a midön a szükség nem hoza²⁸² hogy szollyanak. vagy is amidön több rosztat [114b:] tselekednének mint jót, ha szollanának, de a midön kénszeritetünk a szollásra, ugy szollyunk hogy senkit meg ne serttsünk. mind azon által; igazán, tisztán, és homályosság nélkül kel szollani, soha sem

²⁷⁹ szándékjok<jok>

²⁸⁰ <ala>alat, [Törlés tollhiba miatt.]

²⁸¹ Császárnak, [C-t-ből javítva; tsászárnak volt, vagy lett volna.]

²⁸² nem hoza <ma> hogy

szabad ellenkezőt mondani az igazságal. se két értelmü szót. hogy azal el fedezük.

K. Honnét vagyon, hogy a kristus. aki mindent tudot, még is az ado pénzt akará meg látni elsöben. minek elötte meg felellyen aké-
5 désre ?

F 1. Mert az önnön magok feleletekel akará meg szégyeniteni²⁸³ azokat, kik ötet kisérték, mivel azt felelvén hogy a Császár képe vagyon apénzen, azt magok láttják hogy tartoznak adoval a Császárnak. mert a pénz. a Császár képire vagyon verve. 2 azt is meg akará nékik mutatni, hogy meg vetette volna a földi gazdagságokat, azért is akará látni apénzt, mert azt nem üsmérte.

K. Mitsoda feleletet ada tehát nékik akristus ?

F Azt felelé nékik, hogy adnák meg a mi a Császáré, de tartoznak azal is. hogy meg adgyák az Istennek, a mi az Istené; mint ha azt
15 mondaná nékik, valamint a pénzre nyomatatot képe a Császárnak. jelenti a földi dolgokon valo hatalmát, közit, ugy az Istennek lelkünkben nyomtatot képe, jelenti az ö örökös hatalmát azokon. ebböl azt kel ki hoznunk, hogy ha tellyes engedelmeségel tartozunk [115a:] az örökös urunknak, minden világi dolgokban. annál is inkább tartozunk., szorgalmatoságal: és hüségel engedelmeskednünk az Istennek
20 mindenekben., mind a lelki, és testi dolgokban, és mint hogy²⁸⁴ mindeneket. ö tölle vettünk, és mindenekel. ö néki tartozunk., ö néki is tartozunk viszá adni mindeneket, azt ellehet mondani, hogy kevesen vannak a kik a fejdelmek törvényiellen tselekednének. de
25 még kevesebben vannak, akik engedelmeskednének az Isten törvényé- nek.

PÜNKÖSD UTÁN VALO 23^{DIK} VASÁRNAPON.

Imádság

Kérünk uram tégedet botsásd meg népednek büneit., mert ami gyarloságink., abűnnek köteliben ejtvén minket, a te jószágodbol; attol. meg szabaditassunk. ami urunk J. k.

²⁸³ meg szégye(t)niteni

²⁸⁴ hogy <ö> mindeneket. ö tölle

Legyetek én követőim atyám fiai, és vegyétek eszetekbe azokat a kik ugy járnak. amint ami példánk nálatok vagyon. mert²⁸⁵ sokan járnak, kiket gyakorta mondtam néktek, (.most pedig sirvais mondom:) a kristus keresztének ellenségi, kiknek végek aveszedelem. akiknek hasok az Istenek, és ditsőségek, az ő gyalázattyokban vagyon. kik a földieket kedvellik, a mi nyájaskodásunk pedig mennyekben vagyon. a honnét várjuk az üdvezitőt is a mi urunk Jesus kristust, a ki meg ujittyá, ami alá-[115b:]zatos testünket, hasonlová tévén, az ő ditsőséges testéhez, a telekedet szerént, melyel mindeneket maga alá vethet. az okáért. szerelmes, és kívánatos atyám fiai, én örömem. és én koronám, így álljatok az urban, szerelmesim. Evodiát kerem., és Syntikesnek könyörgök, hogy egyet érttsenek az urban. kérlek tegedet is igaz társam, segítsed meg azokat, akik én velem munkáldotak az Évangéliumban kelemennel, és az én több segítőimmel. akiknek nevek az élet könyvében vannak.

Magyarázat

K. A pásztorok, és a fellyeb valok, nem mondhattáké azt el szent pálal, legyetek a mi követőink?

F Igen is vagyon olyan alkalmatoság. amelyben el mondhatták, el is kel mondaniok. de úgy hogy meg fedhetetlenek legyenek²⁸⁶ magok viselésiben, és szokásokban. amidön példának okáért az alattok valojok. kísértetben, vagy háboruságban vannak, akkor amagok példajokot kel elejekben adni, de egyedül ahozájok valo szeretetből, és azért. hogy meg oltalmazhasák őket az eséstől.

K. kik valának azok. akikről szól szent pál. hogy a hivek ohják töllök magokot, követvén az ő példáját.?

F Azok olyanok valának. akikről sirás nélkül nem szolhatot, mert ellenségi valának a kristus keresztének., azok hamis apostolok valának kik engedtek, tanítványok [116a:] meg romlot hajlandoságinak. azt mondgya, hogy sirva szól azokról. mert nagy kárt tesznek vala a filippi hiveknek, a kiket ő igen szerette.

²⁸⁵ <meg> mert [Beírás a <meg>-ből javított:] <mert> [fölvött.]

²⁸⁶ legyenek [Utána áthúzott vessző.]

K. Mitsodások valának még azok ahamis doktorok?

F A hasokat tartották Isteneknek. mindent. az étel, és az ital gyönyörűségeire fordítottak, holot tsak az Isten ditsőségire kel mindent fordítani, minden ditsőségeket, a fertelmes, és vétkes tselekedetekben tették, azokat tartották boldogságnak, ditsekedvén abban. amit szégyenleni kellett volna, tsak a földi dolgokat kívánták, és szerették. úgy mint agazdagságokat, a testi gyönyörűségeket, mely kívánatos dolog volna, ha sokan a keresztyének közül söt még az egyházi szolgálók közül is ezekhez nem hasonlitanának.

¹⁰ K. Mit várnak avalóságos keresztyének akristustól. az ő második el jövetelekor, a mi atesteket illeti?

F várják az Istentől valo fogadot fiaságoknak egész betelleyesedését, mely, atesteknek válttsága, és meg szabadítása, suhajtva várják hogy meg változtassa azt a rothatot testet., hasonlová tévén amaga ditsőséges testéhez, mert amint másut mondgya az Apostol. hogy a mi testünk mint amag. rothattságban, nemtelenségben. és erőtlenségben vettetik el, de rothatatlanságban, ditsőségben. és erőben támad fel. 1 cor. 15. 42. 43. 44. epedig²⁸⁷ annak az erőnek hatalmával megyen végben, a melyel a kristus maga alá vett mindeneket. [116b: üres]

²⁰ [117a:] K. Mire int minket az Apostol. mind ezekre valo nézve?

F Arra int, hogy hiven meg maradgyunk az urban, mivel a nem elég hogy úgy kezdgyünk élni. mint a menynek lakosi, mint olyanok kik már a keskeny utra mentenek, hanem álhatatoságal kel járni, és meg gyözni az akadályokat, egy szoval mind végig álhatatosnak kel lenni.

K. Mit értesz az élők könyvében valo bé iratátáson?

F Azt értem, hogy azok között lehesünk akiket még elevelé üsméért, és szeretet, és akiket világ teremtése előtt választotta el, az ő akaratjának szándéka szerént. hogy szentek, és makula nélkül²⁸⁸ valok lennének, az ő színe előtt, és akiket fogadot fiaivá rendelte. a kristus által, ő magában. rom 8. 24. Efes. 1. 4. 5. nintsen más mod abban hogy azok között a boldogok között lehesünk. és hogy meg tudhasuk ha azok között vagyunké, vagy sem, hanem hogy menyei életet élyünk, és szeretettel. járjunk az Évangyéliumnak uttyán.

²⁸⁷ epedig epedig [Fölösleges ismétlés sorvégén és új sor elején.]

²⁸⁸ nélkül <a> valok

Mondván ő ezeket nékik, imé egy fejdelem járula elő, és imádá ötet, mondván uram. a leányom most holt meg, de jere, tedd reá a kezedet, és meg élled, és felkelvén²⁸⁹ Jesus. követi vala ötet, és az ő tanítványi, és imé egy aszszony ki vér folyást szenved vala, tizen⁵ két esztendeig, hátul járula.²⁹⁰ és illeté az ő ruházattya peremét. mert mondgya vala magában, ha tsak aruházattyaát illetem is meg gyógyulok. **[117b:]** Jesus pedig fordulván és látván ötet, mondá, bízzál leányom, ate hited meg gyógyítot teged, és meg gyógyula. az aszszony azon órában. és midön Jesús a fejdelem házába jöt volna. és látta¹⁰ volna a siposokot, és atolyongo sereget mondá, távozzatok el, mert nem holt meg a leánzó, hanem aluzik,²⁹¹ és tsufollyák vala ötet. és midön ki vettettett volna a sereg., bé mene és a kezét fogá., és fel kele a leánzó. és ehír ki mene az egész földre

Magyarázat

K. A kristus miért tett uttyában meg más tsudát is minek előtte¹⁵ fel támasztaná a fejdelem leányát?

F Azért hogy meg erősitené ahitét annak a fejdelemnek, aki még gyenge volt ahitben., mint hogy szükségesnek tartálenni az üdvezítőnek személyében valo jelen lételét, és²⁹² kezeinek holt leányára valo tételét. hogy fel támadhason, azt is akará példájával meg mutatni,²⁰ hogy szüntelen kel munkálodni, és hogy egyik jó tselekedetünknek, a másikat kel követni, hogy semmi üreség ne légyen életünkben.

K. kit jelent ez a beteg aszszony a ki vér folyást szenvedte tizen két esztendeig?

F Jelenti az olyanokat., kik meg vénülnek a vétekbén, fő képen²⁵ atesti. és fertelmes vétekbén., azok kik erre az otsmányságra adták magokat, ritkán hagyák el, és **[118a:]** keveset látunk olytat, aki ellene mondgyon azoknak aveszedelmes szoktatásoknak, az²⁹³ Évan-

²⁸⁹ felkelvén [*k* sor fölötti beszúrás.]

²⁹⁰ járula.<ra.> [Törlés a sor elején.]

²⁹¹ aluzik, [alább: aluzik]

²⁹² és és [Fölösleges ismétlés sorvégen és új sor elején.]

²⁹³ [Íráshiba:] azt

gyélium azt mondgya, hogy az orvosok semit nem segithettek ezen az aszszonyon, söt még orvoságok ártot nyavalyályának., ebből azt láttyuk, hogy amely lélek meg akar gyógyulni betegségéből. ne ragasz-
kodgyék az emberhez, se benne né bizék, se magában. hanem egyedül
5 abban. az örökös orvosban, aki egyedül gyógyithattya meg ötet,
nintsen ő előtte meg gyógyithatatlan nyavalya, mert mitől vagyon
hogy gyakorta. egy néhány esztendők mulva. szintén olyan betegsége-
ben vannak. még nagyobbban mint sem eleinte. hanem attol, hogy
tsak az emberben biznak, és nem folyamodnak akristushoz bizodalom-
10 mal, tsak az embernek beszélnek anyavalyáról, és nem akristusnak.

K. Mit találsz még valamit olyast ennek az aszszonynak tselekede-
tében?

F Nagy hitet, és nagy alázatoságot talállok, olyan nagy tisztelettel
vala akristushoz, oly²⁹⁴ seminek tartá magát lenni, és oly érdemetlen-
15 nek hogy véle szollyon. és eleibe menyen, hogy rettegve. és titkon
közelite hozzája, el rejtven magát anép közöt, el hitetven magával.,
hogy hatsak, a köntösét illetheti is meg, hogy meg gyógyul.

K. Noha akristust a sereg igen szorongatta, miért mondá tehát
hogy valaki meg illette, a többi nem illettéké meg?

20 F Mert tsak azok illetik meg ötet. akik élő hittel járulnak **[118b:]**
hozája, az Anyaszent egyházban lévő testi emberek valo hogy ötet
szorongattyák. de nem illetik, külső képen igen közelgetnek hozzája,
de a szívek mesze vagyon tölle, ő tsak, az alázatos penitentzia tartokot
tekénti. atöbbit számban sem veszi, hogy ötet meg illethesük. illessük
25 meg először magunkot, tekénttsük a magunk nyomoruságát egy felől,
és más felől az üdvezítőnek tisztaságát. és szenttségét.

K. A kristus miért akará hogy aköntösének also részt illesse meg
ez az aszszony, hogy meg gyógyittsa ötet?

F Meg akará nekünk mutatni, hogy olyan eszközel. amitsodással
30 néki tettzik. mutattya meg, vagy a testben, vagy alélékben az ő
minden hatóságának erejét. hogy ha pedig az érzéketlen és még az
alá valo dolgokban is ki mutattya munkálkodását, azért vagyon. hogy
annál nagyob fényeséggel tessék ki az ő örökös hatalma, és hogy ne
az eszköznek tulajdonittsák az ő kegyelmének, és jószágának tsudáit,
35 hanem az első oknak, és azokért, ditséreteket adgyanak néki, eszerént
adgya kegyelmének leg nagyob erejét akülső, és láthato²⁹⁵ jelekben,

²⁹⁴ <és> oly seminek

²⁹⁵ láthato <dolgokban.> jelekben,

a melyek tsak alá valo dolgok magokban, illyenek a szenttségek, amelyek rendelt az Anyaszent egyházban, eszerént tselekeszik, a szentek tetemivel, és alá valo dolgokat amelyek hozzájuk tartoztanak, hogy tsudakot tegyen, és hogy meg változtassa a természetnek rendét, 5 szent péternek az árnyékja, a keszkenő, vagy a ruha. melyek szent [119a:] pál testét érték. eszerént gyógyítták vala meg abetegeket, és üzik vala el az ördögöt még éltekben. act. 5. 15. C. 19. 12. etehát a kezdete. annak a tiszteletnek, a melyel vannak a hivek a szentek tetemihez, akik az Istennek baráti, akristusnak tagjai, és a szent lélek-
10 nek templomi.

K. Ez az aszszony volté valamely háláadásal akristushoz. atölle vett jó téteményiért?

F Eusébius írja az Anyaszent egyház historiájában. hogy látta akő képet filippi Caesáriában, amelyet ez az aszszony tsináltatott volt
15 akristus tiszteletire, ebből láttzik mely régi szokás a kép az Anyaszent egyházban.

K. A kristus miért üzeté ki a sereget kik ahozt leány mellet nagy zajgással valának.?

F. Meg akará nekünk mutatni hogy ugy nyerjük meg lelkünknek
20 meg gyógyulását, és meg térést. hogy ha abból ki üzzük a rendetlen hajlandóságokat, és a földi dolgokhoz valo kívánságokat, a melyek abban rendetlenségeket okoznak, el kel távoznunk, avilági tolyongo seregtől, a melyek között. nehéz az Istenhez térni, ő magát békeség Istenének nevezi, azért nem akar. a zürzavar és rendetlenség között
25 lenni.

K. Hogy mondhatá azt az ur, hogy a leány nem holt meg tsak aluszik.?

F Azt akará meg mutatni, hogy ő néki olyan könnyü egy halo-[119b:]
tat fel támasztani, valamint fel ébreszteni valakit álmából, és hogy az
30 igazaknak halálok, kezdete aboldog életnek, és álom a testnek, a ki nyugszik fel támadásáig.

K. Mit tselekedék az ur, midön fel támasztá a leányt?

F Meg foga néki a kezét, és parantsolá hogy fel kelne, a ki is azonal engedelmeskedvén fel kele, az után parantsolá hogy néki enni adná-
35 nak. és járni kezdé, epéldáza mind azt, valamit ő tselekszik láthatatlan képen. az olyan bünösben, kit meg akar téríteni, meg illeti belső képen ötét, mindenható kegyelmének kezével, meg fogja néki kezét hogy jó tselekedeteket mivellyen, parantsollya néki hogy fel kelyen, avéteknek mélységéből. és hagyja el aroszra vivő alkalmatoságot,

és azonal engedelmeskedik. abünös fel kél; és meg mutattya tselekedetéből, hogy életben vagyon., penitentziát tart, az Isten parantsolatának uttyán²⁹⁶ kezd járni, az Isten igéjének kenyerével taplállya magát, és hová tovább jöbbon készül ahoz, hogy magát akristusal táplálhasa, a szenttségben.

K. Mitsoda oktatást vehetnek ebből az iffiu leányok?

F Azt hogy mód nélkül igen féllyenek alelki haláltol, és hogy még eleinte igen vigyázanak a leg kiseb rosz hajlandóságokra, a mellyek lassanként arendeletlenségekben vetik, a midön azoknak eleit nem veszik, hogy pediglen azokat meg lehesen orvosolni, meg kezdetekkor. kel azokat meg sanyargatni, hasonló képen. avilági hejában²⁹⁷ valóságokhoz valo szeretetet is, amely véghetetlen vétkeket okoz, hogy ha az alkalmato-[120a:]ságokat el nem kerülük, amái Évangyéliumban lévő leánynak a szüléi akristust házokhoz híván. imádságokal nyerék meg fel támadását, apedig keserves dolog, hogy leg gyakortáb az atyák és az anyák adgyák leányokat avilági szokásokra, és hejában valóságira, meg ölik őket rosz példájokal, és tanátsokal.

PÜNKÖSD UTÁN VALO UTOLSO VASÁRNAPON.

Imádság

kérünk uram tégedet, ujsd meg sziveinket, ugy hogy nagyob buzgoságal. hozván gyümöltseit abennünk munkálodo kegyelmednek, hová tovább jöbbon élhessünk az orvoságokal. mellyeket ate jóvoltod enged nekünk. a mi urunk. J. k.

Epistola.

szent pál. Coloss. 1. 9.

Azokáért mi is amely naptol fogva hallottuk, meg nem szününk érettetek imádkozni, és könyörögeni, hogy bé töltessetek az ő akarattyának üsmerétivel, minden böltéségel, és lelki értelemel. hogy jár-

²⁹⁶ [Sorrégen:] az Is- [új sor elején:] <uttyán> ten parantsolatának uttyán

²⁹⁷ [Íráshiba:] hajában valóságokhoz

jatok méltán az Istennek mindenekben kedveskedvén,²⁹⁸ minden jó tselekedetben, gyümölsözvén, és nevedevén, az Isteni tudományban, minden erővel meg erősítettvén, azö ditsőséges hatalma szerént, minden békeséges szenvedésben, és hoszu²⁹⁹ türésben örömel, ⁵ hálákot adván az Atya Istennek, ki méltokká tett minket a szentek örökségének részesü-[120b:]lésére, avilágóság által, ki meg szabadított minket a setétség hatalmából, és által vitt azö szerelmes fiának országába. kiben váltságunk vagyon. az ö vére által. a büneinknek botsánattya.

Magyarázat.

¹⁰ K. Mire tanit minket a szent pál példája, szüntelen imádkozik ahivekért?

F Arra tanit hogy egy pásztornak,³⁰⁰ a ki azon lélektől vezéreltetik, szüntelen valo pásztori szorgalmatoságban kel lenni. az ö reaja bizatatot juhokért. akikért kemény számadásal tartozik az utolso ¹⁵ napon. szüntelen kel érettek imádkozni, kérvén az Istentől abünösöknek meg téréseket, és hogy ajókot azokban meg tarttsa mind végig

K Mit kér az Apostol. akolossa béli hiveknek?

F Azon kéri az Istent, hogy tölttsebé akarattyanak üsméretivel, ²⁰ adván nékik minden böltseséget. és lelki értelmet, hogy az Isten³⁰¹ előtt. méltán visellyék magokat. és hogy mindenekben az ö kedviben járjanak, valamit az ember tselekszik,³⁰² és valamihez fog. tsak amaga akarattýából, amind néki nem tettzik, mind ötet meg sérti, tsak azok üdvezülnek kik azö akarattýát követik, szükséges tehát, ²⁵ mind magunknak, mind másoknak azt kérni, hogy tölttsön bé akarattyanak üsméretivel. és szeretetivel, mivel egész életünk. és üdve-ségünk azon áll, és azon kívül, tsak a setéttségben kel járnunk.

[121a:] K. Hogy kel az Isten elöt méltán viselni magunkot?

F Ugy hogy minden tselekedetünkben tsak arra vigyazunk, hogy ³⁰ ö néki tessünk. hozván rendünkhöz valo jó tselekedetinknek gyü-

²⁹⁸ <k> mindenekben kedveskedvén, [Törlés a sor végén.]

²⁹⁹ [Ékezethiba:] hoszü

³⁰⁰ pásztornak, [Sor fölötti beszúrással javítva, a csonka: *pász*, alakból.]

³⁰¹ Isten <mel> előtt. méltán

³⁰² [Így, a szokottabb: *tselekeszik* helyett.]

mölsét., igyekeztén azon, hogy minden nap nevedkedhesünk az Isteni szeretetben. és félelemben.

K. Mit kel tselekedni hogy az Istennek tetzhesünk mindenben?

F Szükséges hogy mentek legyünk minden féle halálos vétectől,
5 ki irtván magunkbol. arosz kivánságoknak gyükereit. még tsak abotsánando vétkekhez sem lévén semmi hajlandóságunk. és azokat el kel kerülni amenyiben az emberi gyarloság azt meg engedi.

K. Mit kel tselekedni hogy ajó tselekedeteknek gyümölsit hozhasuk.?

10 F A kertészeket kel követni, a kik egész életttyeket abban töltik, hogy arosz füvet ki gyomlállyák. és ajót mivellyék, egy keresztyének, egész életében eszerent kel tselekedni, azon igyekezni hogy arosz kivánság meg ne gyükeredzék szivünkben, és hogy a jó fa, minden féle jó gyümölsöt teremtsen. amely nem egyéb hanem az Isteni
15 szeretet, melyet a szent Lélek hinti szivünkben erre valo nézve. szükséges hogy ki ki meg tanullya egészen rendének, és hivatallyának köteleségit, amelyben az Isten tette, mert a gyümöls tsak anyiban jó. a menyiben illik. kinek kinek rendéhez, vagy hivatallyához, példának okáért, más az [121b:] Atyáknak, és az Anyaknak jó tselekedetek, más a fiaké, más a gazdagoké, más a szegényeké. más egy
20 hivatalban lévőé, más egy különös emberé, mindenik³⁰³ fa, amaga nemeszerént valo gyümölsöt hozza, eszerént kel tselekedni. akülömb, külömb féle renden lévőeknek is, szükséges hogy ki ki, bé tölttse hivatallyának köteleségit, és azt tsak az Istenre valo nézve
25 vellye,

K. A jó tselekedeteknek gyümölsi mi magunktól vannaké?

F A vétectől fogvást az emberi sziv meg lévén romolva, semmi jó gyümölsöt nem hozhat magától., a rosz fa, jó gyümölsöt nem teremhet, mint hogy ajó tselekedeteknek gyümölsi ajó fától jönnek, tsak a
30 szeretettől is kel azoknak jöni, mivel a fát, atészi jóvá, a szeretet pedig szent János szerént, az Istentől jö, 1 joa. 4. 7. és szent pál szerént, a szent Lélek hinti azt a szivünkben, rom. 5. 5. ne tulajdonittsuk tehát atermészetnek, se erönknek, se munkánknak, ami tsak egyedül akegyelemtől jö, ajó tselekedethez, az akarat, és a munka
35 kívántatik, szent pál szerént, az Isten tselekeszi bennünk az akaratot, és a véghez vitelt, a mint néki tettzik, filep 2. 13. önégie kel tehát adni aditsöségét, minden jó tselekedetinkért.

³⁰³ min(ek)denik fa,

K. Mitsoda az Isteni tudományban való nevekedés?

F Az Apostol. itt, nem csak aközönséges tudományt érti, hanem a szeretettel való tudományt. ugyan ezen értelemel is mondgya, az irás, hogy az Isten üsméri a juhait és ajuhait is üsmérik ötet, azokat
5 üsméri kik az övéi, azokat pedig [122a:] nem üsméri, kik gonoszságot mivelnek, ezen értelemben mondgya szent János, hogy aki azt mondgya hogy az Istent üsméri, és meg nem tarttya parantsolatit. az olyan hazug. 1 Joa. 2. 4. ebből következik. hogy az Isteni tudományban való nevekedés nem egyéb, hanem az Isteni szeretetben való neveke-
10 dés. mentől inkább szeretik az Istent, annál inkább³⁰⁴ üsmérik ötet. mert az Isten szeretet lévén. aki ötet szereti, ötet magában. birja, *ti pedig* mondgya az ur, *meg üsméritek az igasságnak*³⁰⁵ *lelkét, mert nálatok marad, és benneitek léssen.* joa. 14. 17. titeket pedig barátimnak mondottalak, mondgya meg másut. mert mindeneket. melyeket
15 hallottam az atyámtól. tudtotokra adtam. joa. 15. 15. mentől inkább nevekedünk az ő szeretetiben, annál inkább meg üsmérjük az ő akarrattyát, és annál inkább hiszük az ő titkainak igazságait.

K. Mit kér még szent pál az Istentől ahiveknek.

F Azt kéri nékik hogy tellyesek legyenek erővel. az ő ditsőséges
20 hatalma szerént., és hogy minden féle állapottyokban; békeséges tőrök. és örömel való höszu tőrök legyenek. kéri azért nékik ezeket ajó erköltsököt. mert akik méltán járnak Isten előtt. azok. ellenségeket tsinálnak magoknak, és szüksegek vagyon az erőre. hogy ellenek állhassanak. abékeséges türésre. hogy keresztyéni modon szenved-
25 gyenek, ahoszu türésre. hogy a gonoszért jóval fizesenek. és örömel, el hitetvén magokal; hogy az Isten irgalmaságából. szenvedtetit öket. és hogy szenvedésünkért. az [122b:] Isten meg koronáz örökös nyugodalomal. és ditsőségel.

K. Mire int minket az utolsó szavaiban?

F Arra int hogy adgyunk hálákot az Istennek, az igazságnak, világoságáért, a melyel. meg világosított, és azért az ajóságért, a melyel. meg szabadított minket, a setéttésgnek hatalmából. az ördög, és avétek szolgálattyából, által is vitt minket az ő szerelmes fiának országában, és méltoká tett minket a szentek örökségének részesü-
35 lésére., ezek mind olyan nagy és drága kegyelmek. a melyek meg érdemlik alázatos hálá adásinkot, és az ő parantsolatinak meg tar-

³⁰⁴ annál inkább <szere> üsmérik

³⁰⁵ az igasság<ot>nak

tásit, mind enyi irgalmasági után semmitől úgy nem félhetünk. se semmi vétkeseb nem volna, mint ahála adatlanságunk. de sőt még mint azö szolgálattyához és üdveségünkhöz való vigyázatlanságunk, azokat a kegyelmeket. akristus nyerte meg nekünk véri-
5 nek ki ontásával

Évangélium

szent Matth. 24. 15.

Midön azért láttyátok apusztaság utálatosságát. mely meg mondatot Daniel profétától, álván a szent helyen, a ki olvasa érttse, akkor akik judaében vannak., fussanak ahegyekre és aki ahéjazaton. le ne szállyon, valamit el vinni aházából. és aki a mezön, viszá ne térjen ruháját el vinni, jaj pedig a nehezkesekeknek, és a szoptatoknak. azokban anapokban., imádkozatok pedig hogy ne légyen ati futások télben, vagy szombaton., mert nagy háboruság léssen akkor, minémü nem volt világ kezdetitől fogva adig nem is léssen. és ha meg nem rövidítették volna azok a [123a:] napok, egy ember sem szabadulna meg, de aválasztattakért meg rövidítettnek azok anapok, 15 akkor ha ki néktek mondgya, imé it vagyon akristus, vagy amot. ne hidgyétek, mert támadnak hamis kristusok, és hamis proféták, és nagy jeleket és tsudákat tésznek, úgy hogy tévelygésbe vitesse-
20 néktek, ha azért mondgyák néktek. imé apusztában vagyon, ki ne mennyetek, imé rejték helyekben. ne hidgyétek, mert amint a vilámlás ki megyen nap keletről, és fel tettzik nap nyugotig úgy léssen az Ember Fiának el jöveteleis, valahol atest³⁰⁶ léssen., oda gyűlnek, a sasok is, mindgyárt pedig azok anapok haborusága után, a nap
25 meg homályosodik. és a hold nem adgya világosságát, és a tsillagok le esnek az égből, és az egek erei meg indulnak, és akkor fel tettzik az ember Fiának jele az égen. és akkor sirnak a földnek minden nemzetiségi és láttyák az ember Fiát az ég felhöiben jöni nagy hatalommal, és felségel, és elküldi az ő Angyalit trombitával, és nagy szozattal.
30 és egybe gyűjtik az ő választottit anégy szelekről, az egek végeitől fogvást,³⁰⁷ azok határig. a füge fárol pedig tanullyatok³⁰⁸ példát, midön immár az ága gyenge léssen. és a levelei ki fokadtak, tudgyá-

³⁰⁶ atest [st — sz-ből javítva.] léssen.,

³⁰⁷ fogvást, [f — v-ből javítva.]

³⁰⁸ tanullyatok [Második a — fölött áthúzott vessző.]

tok hogy közel vagy on anyár, [123b:] azon képen ti is midön láttyátok mind ezeket, közel vagy on az ajtokban. bizony mondom néktek, hogy el nem mulik enemzetség, mig nem mind ezek meg léznek, az ég, és a³⁰⁹ föld el mulnak. de az én beszédim el nem mulnak.

Magyarázat

⁵ K. Mitsoda a pusztaságnak utálatosága, amelyet meg jövendölt Daniel profeta?

F A nem más, hanem a jérusálemi templomnak irtoztato képen valo meg szeplősítése, amely abban az időben lett, a melyben azt a nyomorult várost, aromaiak. meg vették, és el rontották, mivel sok számu szabad életü és háboruság szerző ifiak. a sidó nép közül, akikhez sok tolvajok adák magokot, akik zélatoroknak nevezék magokot, ezek atemplomban zárkozván, avárost prédállják vala, és onnét oltalmazván magokot mint valamely erősből. amidön anép kergette őket, és ót anyi gyilkoságot, és tolvajságot miveltenek, hogy aszent helyben. toval állot avér, és tele volt holt testekel, etehát az a szentség törő utálatoság. amelyért avárosra szálla, az Istennek rettenetes boszu allása. és egészen valo el romlása. és veszedelme. atemplomnak., avárosnak és az egész judaeanak.

K Mit jelent ez a pusztaságnak utálatosága?

²⁰ F Jelenti a szent dolgoknak., és az egyházi szolgálknak szentség töréseket, mivel az Istennek szenteltetet dolgokal valo vi-[124a:]szá élés, a pásztoroknak, és apapoknak rendeletlenségek, okozák anépeknek, és az országoknak veszedelmeket, anépek azért szenvednek, és azért büntetődnek. mert rend szerént, ök is részesülnek a fellyeb ²⁵ valoknak rendeletlenségekben. és követik rosz példájokot. az Isten ilyen pasztorokot ad nékik haragjában. büntetésül az ő vétkekért. valamint hogy egy jó pásztor az Isten áldása, és sokaknak üdveségekke leszen, ellenben egy rosz pásztor igen nagy ostora néki, és sokaknak lelki romlásokra leszen.

³⁰ K Mit kel tselekedni amidön az Isten haragjának ilyen nagy jeleit láttyuk.?

F Ki ki tarthat attol. hogy oka lehet az olyan nagy nyomoruságnak, hálá adatlanságáért, lagyságáért, az Isten kegyelmivel valo viszá

³⁰⁹ a [Fölötte áthúzott vessző.]

élésért. és a szenttség töréseikért. szükséges azért olyankor. magunkot még jobban meg aláznunk, az ő mindenható karja alatt, és azon igyekeznünk,³¹⁰ hogy fohászzkodásinkal, penitenzia tartásinkal, meg engeszteljük az ur haragját, és hogy irgalmas tekintetét vessen reánk, el kel hagyni babiloniát. ne hogy részt vevén vétkeiben. részt ne vegyünk büntetésiben, ahegyekre kel szaladni, az az, ki kel kelni avilági romlásból, és erőt kel venni magunkon fellyeb emelkedvén, hogy közeleb lehesünk, és követhesük a szent Doktoroknak, és pástoroknak példájokat, és tanításokat, a kiket jelentik ahegyek.

¹⁰ [124b:] K Mit téznek ezek a szók. aki aház tetején vagyon le ne szállyon, valamit el vinni házából.

F Ezek azt tészik, hogy ha egyszer azon voltunk hogy avilágot, és annak szokásit meg vessük. az után már nem kel ahoz viszá térni, el kel szaladnunk agonosztol. és az Istenhez³¹¹ kel sietnünk, legyünk¹⁵ készek az Istenért, és az üdvességért mindent el hagyni, és el veszteni, nem kel követnünk a lóth feleségét. nem kel viszá tekintenünk., ha egyszer az ekét kezünkben vettük. sokan akeresztyének közül, kívánják ugyan az üdvéséget, de azt tsak ingyen kívánnyák. leg kiseb hasznoknak sem akarnának ellene mondani, a vétkekre vivő alkalmazosság el kerüléséért. és el hagyni azt, ami megakadályozhattya üdvéségeket.

K. Mit jelentnek azok az Aszszonyok. kik nyomorultak ha nehezesek, vagy szoptatosok léznek?

F Jelentik az olyan sok számu keresztyéneket. kik a világhoz²⁵ valo ragaszkodást táplállyák magokban, akik mód nélkül szeretnek bizonyos dolgokat, gondolván hogy azok szükségesek, noha ellenkeznek az üdvéségekkel. akik szükségesnek tarttyák a minden féle alkalmazóságban valo életet, és az emberi tekintetet, és irtozva szemlélik a magános, és a penitenzia tarto életet.

³⁰ K Magyarázd meg ezeket aszokat, imádkozatok, hogy ne légyen a ti futástok télben vagy szombaton.

F Az ur arra int, hogy ami szeretetünk se meg ne hülyön se meg ne lankadgyon., hogy se heverésben, se tunyaságban ne [125a:]

³¹⁰ [Íráshiba:] igekeznünk,

³¹¹ az Isten<tol>hez

találtassunk. amidön avilágtol el kel távoznunk. valamely üldöztesért, vagy a midön valamely veszedelmes. kísértetekben esünk, mivel akor léssen. leg nagyob szükségünk abuzgo Isteni szeretetre. az eröre, és az álhatatos jó erkölcsre.

⁵ K. A mit az ur mond hogy nem kel halgatni azokat a kik azt mondgyák akristus. itt. vagy amot vagyon. nem ellenkeziké a mint aprotestánsok tarttyák, a tanításal., kik a kristusnak az oltári szenttségben valo jelen létit tanittyák?

¹⁰ F Eppen nem ellenkezik. azzal atanításal. ezek a szok nem is ille- nek az oltári szenttségre. avilágosan ki tettzik, hogy az üdvevitő ezekel a szokal. még előre akará tudtokra adni ahiveknek, hogy léznek ő utánna olyan tsalárdok, kik messiásnak nevezetik magokat. a mint emeg is történt jérusalem romlása idejében, Titus birodalma alatt,³¹² mivel mi nem magunktól mondgyuk az oltári szenttség felől,
¹⁵ *hogy a kristus, it, vagy amot vagyon.* hanem akristus maga mondgya, *ez az én testem.* ót vagyon tehát a kristus, az Anyaszent egyház, ezt a tanítást, a kristustól magától vette. és ezt tizen hét saeculumtól fogvást tanittyá, a tsalárdok, akikről itt szol az ur, a népel akarják azt el hitetni hogy akristus itt, vagy amot vagyon a pusztában. vagy
²⁰ valamely rejték helyekben, mí pedig nyilvánságosan mondgyuk, és tarttyuk. hogy valahová el terjedet a közönséges Anyaszent egyház. a kristus ót mindenüt vagyon, és minden az ő nevére szentel- tetet templomokban. [125b: üres]

[126a:] A SZENTEK INNEPEIN

SZENT M. MAGDOLNA NAPJÁN

Imádság.

²⁵ Oh' Istenünk akinek egyetlen egy Fia fel támadása után leg előb- ször Maria Magdolnának jelenék meg. adgyad uram. hogy ezen szent- nek esedezése által, meg láthasuk ate Fiadot ami urunk Jesus kristust ate jobb kezed felől ülni, kerünk tégedet ami urunk J. k.

³¹² alatt, <de> mivel

Fel kelék. és meg kerülém avárost,³¹³ a szorosakon. és utzákon keresem, a kit szeret az én lelkem. kerestem ötet és nem találtam. reám találának az örizők, kik avárost örzik, láttatóké akit szeret az én lelkem. egy kevesé midön meg haladtam volna őket. meg találám⁵ akit szeret az én lelkem., és meg fogám ötet, el sem bocsátám. míg nem bé viszem ötet az anyám házában. és a szülém kamarájába.³¹⁴

Magyarázat.

K. Mivégre olvastattya az Anyaszent egyház amái napon. a salamon énekét?

F Mert szent Magdolna. akinek ma az innepét üllyük, magát meg¹⁰ különböztette akristushoz valo buzgo szeretetével, és hogy másut nem lehetet volna találni olyan szokot, a melyek ugy a hivek eleiben tették volna az ő égő szeretetét, mint ebben az énekben. példának ókáért, ezek [126b:] a szók, *fel kelek és meg kerülöm avárost, a szorosa-* *kon, és az utzákon, keresem akit szeret az én lelkem.* meg mutattják¹⁵ mitsoda szorgalmatosággal kereste a kristust életében, és fel támadása után. jó regel fel kelvén akristus koporsojához ment, hogy atestét kenetekkel meg kenye, és mind addig kereste vala még meg nem jelent néki fel támadása után, ugyan ötet is küldé hogy adná tudtokra az Apostoloknak fel támadását, ezekből meg láttjuk. hogy mitsoda²⁰ buzgo szeretetben kel lennünk a várost, fel kel járnunk. az az, atemp-lomokot, ót kel keresnünk az Istent, és az üdveségünket., a szent könyveket kel venni, és azokban keresni akristust. a lelkünknek táplálását, és vigasztalását.

K. Mit téznek a jegyesnek ezek a szavai, kerestem és meg nem talál-²⁵ tam ötet?

F Azt adgyák értésünkre, hogy az Isten nem halgattya meg mindenkor kérésinket, mindgyárt. mihent hozája folyamodunk, el haszalttya kérésinket meg adni, azért hogy nagyob buzgosággal. és álhatatosággal kérjük.

³¹³ [Az elbeszélő múlt használata Mikes sajtásága; vö. alább jelen időben mondja, mint Káldi.]

³¹⁴ [míg nem-től a mondat végéig a sorközbe írta.]

K. kitsodák azok alelki örízök, kik avárost örzik ?

F Azok alelki pásztorok, akik arra rendeltettek hogy az Anyaszent egyházra vigyázanak, és az hiveket igazgassák. a jegyes, az öröktől kérdi, hanem láttáké azt aki szeret, és keres, ugyan alelki örökhöz is kel folyamadni, hogy töllök meg tanulhasuk atitkokot, és az Évangyéliumi tudományokat, ugyan töllök is kel meg tudni azt. hogy mikor lehet akristust meg találni, és az, utat, mely az Istenhez vezet.

[127a:] K. Mit kel tselekedni hogy el mondhassuk ajegyesel. meg fogtam. el sem botsátom ötet. ?

F Hogy azt el lehesen mondani. szükséges hogy buzgo szeretetünkért a kristus jegyesi lehesünk. és oly igen kaptssollyuk magunkot aboltossághez, az igazsághoz. és avalóságához. hogy szent pál szerént, semmi azoktol. el ne vonhasson. nem elég akristust, és az Évangyéliumát meg fogni. hanem még álhatatoságal. kel hozzája ragaszkodni, minden kisértetinkben; és szenvedésinkben. ugy hogy valósággal el mondhassuk, a jegyesel. el sem botsátom ötet.

K. Mitsoda az a ház, és az a kamara., a melyben a jegyes akarja vinni a vő legényt. ?

F Az, az Anyaszent egyház, a mi Anyánk, a ki mehében fogadot minket és szült minket a kereszttség által, az, a menyeyi Jerusálem. a lelkeknek örökös lako helyyek, a kiknek a bárány lészen férjek.

Évangyélium

szent Jan. 20. 11.

Mária pedig kin áll vala akopersonál sirván, midön azért sirna, le hajla és akoporsoba tekénte. és két Angyalt láta fejér ruhában
²⁵ ülvén, egyikét afejénél, és a másikat alábainál ahová a Jesus teste tétetett vala, mondának néki azok, aszszony állat mit sirsz felelé nékik. mert el vitték az én uramat. és nem tudom [127b:] hová tették ötet, ezeket midön mondotta volna, hátra fordula és látá Jesust állani, és nem tudgya vala hogy Jésus volna. mondá néki Jésus aszszony állat, mit sirsz ? kit keresz, állitván³¹⁵ ő hogy kertész volna, mondá néki, uram ha te vitted el ötet, mond meg nékem hová tettetd, és én el viszem ötet, mondá néki Jésus Maria, fordulván amaz. mondá

³¹⁵ [Értsd: alitván]

néki Rabboni. mely mesternek mondatik. monda néki Jésus. ne illess engem. mert még fel nem mentem az Atyámhoz, meny el pedig az atyám fiaihoz. mondgyad nékik, fel megyek az én Atyámhoz, és ati Atyá-tokhoz. az én Istenemhez, és ati Istenetekhez, el jöve Mária Magdolna.
5⁵ hirt tévén atanitványoknak, hogy láttam az Urat. és ezeket mon-dotta nekem.

Magyarázat

K A kristus miért jelenék³¹⁶ meg leg előbször Maria Magdolnának. akinek ahite oly gyengének láttzik lenni?

10¹⁰ F Mert a szeretet benne nagy vala. és igen ohajtá ötet birni. ő a szivről itéli a szót, és nem a szivet a szóról., anyughatatatlanság a melyben volt, nem nyugodván mind addig még fel nem talállya az urat, enékünk nagy példa. és meg mutattya hogy amidön tölle el távoztunk avétekért., addig semi békeségünk, se vigasztalásunk ne légyen. mig fel nem talállyuk.

15¹⁵ K Miképen keresé Maria Magdolna akristust?

F Siránkozva keresé ötet., kérvén azt, akit kertésznek [128a:] állittá³¹⁷ lenni, hogy mondaná meg, hová tette akristus testét. nem tud-ván, akristustol tudakozodék. akristusrol. eszerént kel abünösnek keresni ötet. foházkodván, és siránkozván Isten előtt. szeretetből.
20²⁰ valamint magdolna. ahoz kel folyamodnunk aki akristus képit viseli, hogy attol meg tanulhassuk miképen kel keresni, és meg tanalni ötet. ez olyan kegyelem., amely tsak azoknak adatik meg. akik azt buz-goságal, ás álhatatoságal keresik mint magdolna.

25²⁵ K Mire lehet még vigyázni abban abuzgoságban, a melyel keresé az üdvežitöt?

F Arra lehet még vigyázni, hogy mitsoda nagy szorgalmatoságban, és foglalatoságban vagyon az üdvežitő felől, nem tekinti az örzőköt, se az éttzakát. se az Angyalokot, akiket lattyá, és akik hozája szol-nak. a szeretet vezetvén ötet, mas nintsen elméjiben, tsak a meg
30³⁰ feszitetet kristus. enagy példa lehet egy bünös elöt, akinek tsak a meg feszitetet kristust kel keresni, fel feszitvén maga, amaga testét,³¹⁸ ren-deletlen kívánsággival együt. szent pál mondása szerént, keresé ötet jó tselekedetivel. jó tétémenyivel, és minden modon amint arendé-

³¹⁶ jelenék [Második e — fölött áthúzott vessző.]

³¹⁷ [A.m. alítá: vél, gondol]

³¹⁸ testét, [Szóvégi t — r-ből javítva.]

hez illik, példának okáért látogassa meg a szegényeket, abetegeket azokat vigasztallya, és segittse. a menyiben lehet, az alatta valoit oktassa. inttse, jó tanátsot, és jó példát adgyon mindennek, el fáradhatatlan légyen ajó tselekedetekben., a hivatallya szorgalmatoságában; azon pedig oly igen kel igyekezni hogy ake-**[128b:]**gyelmet viszá nyerhesse, hogy semmi emberi tekintet,³¹⁹ se semmi más egyéb meg ne gátollya igyekezetiben.

K. A kristus fel támadása után miért nem jelenék meg mindgyárt Mária magdolnának, hanem az után, minek utánna sokat kereste¹⁰ volna.?

F Azért hogy azzal inkább nevedgyék az ő buzgo kívánsága, és hogy az által. érdemeseb légyen bővebb kegyelmet venni, a midön meg fogja találni, ugyan ezen okbol is láttzik némelykor, mint ha el távoznék tollünk, és tsak magunkra hagyna, azért hogy fel indittsa¹⁵ bennünk abuzgoságot, meg is akarja próbálni hűségünket, és szerete-tünket. azért hogy sok kérésink után meg találljuk ötet valamint Magdolna, és akor annál nagyob légyen az örömünk, mennél továb kerestük. ötet, és mennél nagyob buzgoság.

SZENT JAKAB. APOSTOL NAPJÁN

Imádság

²⁰ Szenteld meg, és tarsd meg uram népedet, ugy hogy segítője lévén szent Jakab Apostolod, ugy viselhese magát, hogy előtted tessék. és te néked szolgálhason. tsendes elmével, kérünk tegedet ami urunk. J. k.

Epistola

szent pál. 1 Cor. 4. 9.

²⁵ Mert vélem hogy az Isten minket leg utolso Apostoloknak mutat, ugy mint halálra valokat, mert tsudaja lettünk a világnak, és az Angyaloknak. és az embereknek, mi bolondok vagyunk akristusért, ti pedig okosok akristusban, mi erőtle-**[129a:]**nek, ti pedig erősek. ti nemesek, mi pedig nemtelenek, mi ez oráig éhezünk. és

³¹⁹ tekintet, <et.>

szomjuhozunk, és mezitelenek vagyunk. és artzul verettünk. és ide s'tová bujdosunk., és munkálkodunk. kezeinkel dolgozván, átkoztatunk., és áldunk, üldözést szenvedünk, és el türjük, káromlattatunk. és könyörgünk, mint evilágnak szemeti lettünk, mindenek mosléki
5 mind ez ideig. nem irom ezeket, hogy meg szégyenittselek titeket, hanem ugy mint szerelmes fiaimat intlek., mert ha tiz ezer tanítottok vagyon is akristusban, de nem sok Atyátok, mert akristus Jesusban, az Evangélium³²⁰ által, én szültelek titeket.

Magyarázat.

K Mint kel tselekedni egy egyházi szolgának. a midön szent Jakab
10 példájára valo nézve nyomoruságokat, és gyalázatokat szenved?

F Ámbár az emberek ellene legyenek is, de nagy hűségel kel hivatalyában el járnai, nagy bátorságal, és tsendeségel, a sok gyalázatok., és szenvedések közöt is, és igy lészen valamint szent Jakab tiszteletire az embereknek, az Angyalok tsudálni fogják, és az Isten tekin-
15 teni fogja.

K. Mit tésznek ezek a szok. mi bolondok vagyunk akristusért, ti pedig okosak akristusban.?

F Ezek a szók meg mutattyák mitsoda külömbség vagyon az Évangéliumi böltseség, és az emberi okoság közöt, az első abban
20 áll, hogy inkább mindent szenvedgyünk, és el veszesünk, hogy sem el mulasuk azt, a mivel Istennek tartozunk, az igazságnak, [129b:] és afelebarátunknak, ezt nevezi tehát szent pál, avilági tartás szerént a kristusért valo bolondságnak, mivel avilági emberek nem üsmér-
25 vén avalóságos jókót, bolondságnak tarttyák el hagyni a földi jokat, és szenvedni azért, hogy amazokat el ne veszesék.

K. Miért mondgya szent pál hogy az Apostolok el vetésben. vannak.?

F Mert meg akarja mutatni az Évangélium szolgainak. hogy a kristus magát a féreghez hasonlíván. a kit az emberek lábokal
30 tapodgyák, szenvedgyékök is, ha öket meg vetik, az igazságért, hogy ha a kristus tanítványi akarnak lenni.

K. A gyalázat, és averésen kívül. mit szenvednek vala még az Apostolok az ő szolgálattyokban.?

³²⁰ Evangélium [a — fölött áthúzott vessző.]

F Az éhséget, szomjuságot, és amezitelenséget szenvedik vala, szent pál kezeivel dolgozván nagy fáradsággal keresi vala mind azt, ami szükséges volt az élethez, ez apéllda kárhoztattya,³²¹ atunya, kevély, és pompával valo életttyeket azoknak, kik avilág szerént élnek,⁵ és az olyan egyházi szolgálkót, kik a szegények joszágiból hizlalják magokót, semmi hasznót nem tévén az Anyaszent egyháznak, mind ezek után, az Apostolokót, mind átkozák, mind üldözik vala mindenüt, ugyan ezért is kellene pirulni azoknak, kik nem Apostoli fáradsággal, és türessel élnek a szegények joszágiból, de söt még azt,¹⁰ a kényes életre fordittják.

[130a:] K. Miképpen bánnak vala az Apostolokal.

F Ugy tekéntik vala öket valamint a szemetet, a melyet ki hányák az uttzára, ebből azt láttyuk, hogy azok kik részesülni akarnak az Apostolok boldogságában. ugy munkálován valamint ök, azt vár-¹⁵ hattják, hogy vélek is ugy bánnak valamint amazokal. bántanak

K. Mitsoda elmével mondá mind ezeket szent pál. a³²² korintus béli hiveknek, ?

F A szemekre akará hánni az ö hozzaja valo kevés buzgoságokót. és szereteteket., azt fogadgya³²³ mind azon által nékik, hogy ha ugy²⁰ szol is hozzájok, de azt nem azért tselekeszi hogy nékik gyalázatot akarna okozni, hanem azért hogy köteleségekre inttse. valamint az atya inti a fiát szeretettel, ezen³²⁴ példával, arra tanittya apásztorokót, hogy mindenkor kegyes szeretettel. elegyittsék meg az intéseket., a mellyeket tartoznak adni azoknak, kik gondviselések alatt²⁵ vannak, tudni kel meg egyeztetni akegyeséget. a keménységel.

Évangyélium

szent matth 20. 20.

Akkor hozzája mene a Zaebedaeus fiainak annya a fiaival. imádván és kérvén valamit tölle. ki mondá néki mit akarsz, mondá néki, mondgyad hogy ülyön az én két fiam. egyik ate jobbdra, és egyik³⁰ ate ba-[130b:]lodra, ate országodban, felelvén pedig Jesus mondá, nem tudgyátok mit kértek, meg ihattjátoké apohárt, amelyet én

³²¹ kárhoztattya, <k.> atunya, kevély,

³²² a [Beszúrás.]

³²³ fo<gfe> [?]gadgya [Javítás a törlés fölött.]

³²⁴ <en> ezen példával,

meg iszom. felelék néki, meg ihattyuk. mondá nekik, az én³²⁵ poháromot meg iszátok ugyan, az én jobbomra ülni pedig. vagy balomra. nem enyim hogy néktek adgyam. hanem akinek készítetett az Atyám-tól.

Magyarázat

⁵ K. Szent Jakab, és szent János mitsoda elmével kéreték az Anyokal az urtol akét első helyt. az országában?

F A nagyra vágyásnak elméje vezetí vala még öket. tsak atiszteletről, és az elő menetelről gondolkodának. ollyankor is amidön nékik a keresztről, és a szenvedésről beszéle, ugy tekéntik vala még akristus uralkodását, valamint gondolkodnak vala az iránt. ¹⁰ avilág szerető sidok, akik azt várták hogy a Messiás ugy fog a földön uralkodni valamint atöbb királyok. és hogy az ő birodalmok alá fogja vetni³²⁶ az egész nemzeteket, illyen értelemel magyarázák vala az ígéreteket, és a jövendöléseket, ebben sok számu világi keresztényéneket példáztak, akik is nem gondolván azt meg hogy az ur az Évangéliumában nekünk tsak lelki jókót és örökös jutalmakot ígér, ¹⁵ és atanitványit durva, és szenvedő életre inti, ök pedig tsak a kényes életet, az elő menetelt, és amagok hasznokot keresik.

[131a:] K. Az ur miért engedé meg az Apostoliban ezt a fogyat-
²⁰ kozást?

F Meg engedé azért, hogy meg mutatná nekünk ő benne, hogy az ember mi légyen tsak magától., és hogy mi is el türjük a mások gyengeségít, remélvén. hogy még az, az Isten kegyelme által, üdvességekre szolgálhat.

²⁵ K. Miért engedé azt meg hogy ennek akét Apostolnak az annyok, ollyan nagyra vágyó dolgot kérjen tölle?

F Meg akará mutatni hogy ennek az Aszszonynak szándékában mitsoda ellenkező vagyon az ő Évangéliumával, az ollyan Atyáknak, és anyáknak szándekjok, kik az elő menetelért, és a haszonért ³⁰ minden féle modon azon igyekeznek hogy agyermekeknek jóságokot, tiszttségeket. és egyházi méltóságokot szerezének, de az ur. mind más képen itéle aző gondolattyokrol, mondván. nem tudgyátok mit kívántok.

³²⁵ az én <probl> [!?] poháromot

³²⁶ vetni [e — fölött áthúzott vessző.]

K. Miért mondá az ur atanitványinak hogy nem tudgyák mit kívánnak.?

F Mert ök azt gondolák, hogy az ő országa földi ország volna, a jutalmat. még az érdem elö't akarák meg nyerni, a gyözedelmet aviaskodás³²⁷ elö'tt, azért is kérdé töllök hameg ihattyáké apohárt, amelyet 5 ő meg fogja inya, akeresztben valo halála által, aszenvedesre inté öket. meg akarván azal mutatni. hogy az ő országa. nem olyan féle ország volna. amint ök gondollyák. és hogy tsak anyiban részesülnek az ő országában, amenyiben. részt vesznek szenvedésiben, az 10 után mon-[131b:]dá nékik, hogy amely helyeket kérnek. tsak azoké, akiknek az ő Attya fogja adni.

K Mitsoda indulatbol, kezdének boszonkodni az Apostolok ezen két atyafi ellen?

F A nagyra vagyás. és az irigység vivé öket arra, nehezen ésvén 15 nékik a más kettőnek kérések, ezért is vetekedének gyakorta egy más közöt, az elsőségen., tanullyuk meg ebből apéldából, hogy vigyazunk szivünk indulattyára, és ne tsak amagunk elö menetelét keresük. hanem még amások elömeneteleket se gátollyuk meg. és ne irigyellyük ha másokat elönkben tesznek.

20 K. Miképen feddé meg az ur az ő nagyra vágyásokat?

F Arra oktatá öket, hogy az ő országában; tsak az alázatoságal lehet bé menni, és hogy a mely hatalmat ád nekik. a lelkek igazgatására., nem arra tzéloz, hogy azokon uralkodgyanak., se hogy azokon hatalmaskodgyanak, valamint a földi királyok. a népeken, hanem hogy 25 hasznokra legyenek az alattok valojoknak, és hogy azoknak. üdveségeket keresék. minden tehetségekel. az után ezel fejezé bé, hogy aki első, és nagyob akar lenni az ő országában, a mely az Anyaszent egyház, leg aláb valo, és szolgája légyen atöbbinek, mind ezekből ki tettzik. hogy nem az első helyt kel keresni, hanem az utolsora kel 30 vágyni.

[132a:] UR SZINE VÁLTOZÁSA NAPJÁN

Imádság

oh Istenünk aki egyetlen egy fiadnak ditsőségesen valo szine változásokor, meg bizonyítottad ahitnek titkait, az ő törvény béli szenteknek bizonyági által, és aki meg mutattad oly tsudálatosan a fiak-

³²⁷ aviaskodás [*s* — betűt (hosszú *j*) utólag szúrta be: *a* és *k* közé.]

nak fogadot fiúságít. a fényes felhőkből valo szózat által. enged meg nekünk jó voltodbol. hogy örökös társai lehesünk annak. az örökös ditsőség királyának, és hogy részesülhesünk azon ditsőségben. ami urunk.³²⁸ J. k.

Epistola.

Szent Peter. 2 lev 1. 16

⁵ Mert nem mesterséges meséket követvén. adtuk néktek tudtokra. ami urunk Jesus kristusnak erejét. és jelen létét, hanem látoi lévén az ő Felséges voltának., mert az Atya Istentől tiszteletet vett. és ditsőséget. ilyen szózat jövőn alá hozzája. anagyságos ditsőségtől. Ez az én szerelmes Fiam kiben nékem kedvem tölt, ötet halgassátok,
¹⁰ és ezt az égből adatot szózatot, mi hallottuk, mikor ő véle volnánk aszent hegyen, és aprofétáknak erősb beszéde vagyon nálunk, melyre figyelmezzvén. jól tselekesztek, mint ahomályos helyen világoskodo szövétnekre, míg a nap meg világosodgyék. és ahajnal tsilag. fel támadgyon sziveitekben.

[132b:] Magyarázat

¹⁵ K. Mikeppen kel tekintenünk akristus szine³²⁹ változását.?

F Mint az ő hatalmának ditsőséges erejét., és ugy mint formáját. az ő fel támadása után valo létének, ezért is akará, hogy ezen titkon három bizonyság lenne jelen; hogy arrol bizonyságot tennének az egész világon, azok pedig valának, Péter, Jakab, és János. hogy ezek
²⁰ inkább az elméjekre adhassák az után az embereknek azt a boldogságot, amely ígéletben vagyon azoknak, kik fel támadnak akristusal., minek utánna szenvedtenek volna ő véle.

K. Miért akará hogy gyaláztatásának és halálának anyi bizonyági lennének,³³⁰ ditsőségének pedig tsak hármat akara hogy legyenek.?

²⁵ F Meg akará nekünk mutatni, hogy az ő gyaláztatásának, és szenvedésének példája. nekünk sokal hasznosab, és szükségeseb ez életben. mint sem az ő ditsőséges voltának látása. mert mi még természet szerént is szeretnök ötet ditsőségében kísérni. és örömost el monda-

³²⁸ urk.

³²⁹ szine <vl> változását.?

³³⁰ lennének, [szóvégi n — k-ból javítva.]

nok szent péterrel; *jó itt lennünk* de ellenben, minden indulatunk, és hajlandóságunk, irtozik a szenvedéstől, ugyan ezen okból. többet harmintz esztendőnél. az alaton rendben töltvén, aditsóságban pedig tsak egy néhány szem pillantásig mutatá magát., ami szenvedésünk. tsak ez életben³³¹ valo ideig tart, a mely rövid, de [133a:] az örökké valo ditsőséget örökösön fogjuk birni, itt kel tehát azt meg érdemelni, akerszt, és a szenvedés által, és várnunk a jutalmat. szükséges vala azért hogy nekünk arra példát mutasson a maga személyében. és kegyelmet nyerjen halando életében.

¹⁰ K. Mit foglal magában abizonytság tétel, amelyet tett felölle az Attya, szine változásakor?

F A vallásnak három fő nagy igazságit foglallya magában. az első a, hogy ő az Istennek Fia, a második. hogy az Attya. egyedül ötet szereti. és mindent tsak ő benne, és ő általa szeret. aharmadika. hogy ¹⁵ ő, az az. egyedül valo mester. akit halgatnunk kel, és hogy az Attya. azért küldötte el hogy minket oktasson., és az üdvéségre taníttson, mint hogy ő az Istennek Fia, tartozunk ötet imádni, és néki szentelni szivünknek minden indulatit, és minden tselekedetit, mivel az Attya tsak ötet szereti. tartozunk mi is tsak ötet szeretni, és az Istent, ²⁰ imádni szeretni ő benne, és ő általa. mivel hogy ő, az az egyedül valo mester. akit halgatnunk kel. nem kel tehát többé halgatnunk se a testet, se avért, se a világot. se az olyan embereket, a kik új dolgokat tanítanak, nem lehet azért menttségek azoknak, kik az olyan hamis doktorokat³³² halgattyák., kik emberi tudományt és a ²⁵ magok, találásit taníttják és azokat ugy taníttják, mint ha az Anyaszent egyház tanítása volna, aki mást nem tanyit, hanem amit vett az ő örökös mesterétől, hogy taníttsa, ugyan [133b:] tsak egyedül. az ő taníttását is kel halgatni, mivel maga mondgya akristus. hogy aki az Anyaszent egyházat halgattya, ötet magát halgattya,

³⁰ K. Mit tanulhatunk még a mái letzkének utolsó szavaiból,?

F Azt tanulhattuk. hogy életünknek. és hitünknek valóságos szabot rende nem más. hanem az Isten igeje, melyet az Anyaszent egyház ad előnkben, aki is annak magyarázoja, és aki szent Péter szerént olyan lámpás, mely a setettségben világosit. mivel ez életben ³⁵ ugy járunk mint a setettségben, és szükségünk vagyon olyan valóságos világoságra, mely minket meg világosíttson, más világoság

³³¹ életben [t — g-ből javítva.]

³³² doktorokat [d — k-ből javítva.]

pedig nintsen. hanem azok az Isteni ígék, mellyek a profétiákban, az Évangéliumban, és az Apostolok írásiban vannak, járjunk tehát ennek alámpásnak világánál. mind addig valamég anap nem világosit. és a reggeli tsilag fel nem kél szivünkben, tudni illik, valamég akristus meg nem jelenik fényességében, és ditsőségében. és bé nem tölti sziveinket világosságával, mivel akoron nem léssen már többé se árnyék. se setéttség, se írás, se hit, hanem ötet egészen meg fogjuk látni.

[134a:] Évangélium.

szent Matth. 17. 1.

Es hat nap után melléje vévé Jesus pétert, jakabot, és Jánost, ¹⁵ annak öttsét, és vivé őket egy magos hegyre külön, és színében el változek előttök és fénylék az ortzája mint anap. aruhái pedig fejérel lönek mint ahó, és imé meg jelenének nékik moyses és Illyés szolván véle,³³³ felevén pedig péter mondá Jésusnak, uram jó nekünk it lennünk ha akarod tsinállyunk itt három hajlékot, néked egyet, ¹⁵ Moysesnek egyet. Illyésnek egyet, meg ő szolván. imé fényes köd árnyékozá meg őket, és imé szozat aködből. mondván, Ez az én szerelmes Fiam, kiben nékem jól kedvem tölt, ötet halgassátok, és halván atanitványok. ortzájokra borulának. és meg félemlének. és hozzájok mene Jesus. és illeté őket, és mondá nékik. kellyetek fel. ²⁰ és ne féllyetek, fel emelvén pedig az ő szemeket. senkit nem látának, hanem tsak egyedül Jesust, és alá jöven azok ahegyről, parantolá nékik Jésum, mondván. senkinek ne mondgyátok alátást, mig az Ember Fia halottaiból fel nem támad.

[134b:] Magyarázat

K. Miképpen lett meg akristus színe változása?

²⁵ F Az Imádsága közben. anapnál fényesebbé lett az ő ortzája, ahonál fejérbbe az ő köntöse. az ő Isteni ditsősége meg hatván testét, és ruháját, külső képen is ki mutatta magát, ezt a ditsőséget, és fényeséget. tsak kevés ideig mutatá ki, az ő halando életében, söt még fel támadása után is, még eföldön marada, el fedezé minden-

³³³ véle, <k,>

kor az ő emberséginek fedelével. mert ahalando, és vétkes emberek méltatlanok valának arra, hogy ötöt lássák. az ő ditsőséges állapottjában, azt is meg akará nekünk mutatni. hogy tsak az alaton, és az alázatos állapotot kel keresnünk. ez életben; és elkel kerulnünk
5 mind azt, valami mások előtt, fel magasztalhatná, és nevelhetné kevélységünket, és nagyra vágyásunkot.

K. Miért akará az ur meg mutatni abban afényességben magát, ?

F. I. Hogy meg mutassa nekünk még előre aditsőséges testeknek fényességit. valamint meg mutatta azok könyöségit, amidön avizen
10 jára. és valamint meg mutatá azoknak hathatosagit, amidön akoporsobol ki mene. noha a kö rajta vala, és amidön az Apostoloknak meg jelenék aházban, noha bé zárva vala, 2 azért, hogy [135a:] arrol aditsőséges állapotrol valo gondolat, areménség, a melyre hivatattunk, amás életben, meg enyhittse eföldön valo szenvedé-
15 sinket. és nyomoruságinkot.

K. Miért hogy Mojses és Illyés jelenének meg ahegyen akristusal. és nem mások az igazak közül?

F. Meg akará az ur mutatni nekünk. hogy a törvény mellyet Mojses adot ki, és a proféták. akiket jelentette Illyés. tsak akristust³³⁴
20 tekintették, és ő rolla tettek bizonyosagot, és tsak ötöt is kel halgatni, atörvény. és ajövendölesek, tsak arra valok valának, hogy ő rolla bizonyosagot tegyenek. és ötöt meg igérjék. a figuraknak. homályosági alat, de a kristus el jöven maga hogy azokat bé tölttse. azoknak el kellették mulni. és tűnni. valamint hogy Mojses, és Illyes. meg
25 jelenvén,. és beszélgetvén véle. halálárol. tsak hamar el tűnének. és egyedül hagyák a kristust, az Apostolival., akik ennek adolognak bizonyosági lévén. ki nyilatkoztaták az egész világon. az uj törvénynek predikálásával.

K. Miért kíványa vala szent péter ahegyen maradni akristusal.

F. Nem tudta mit kívánt, mondgya az irás, ahartz előtt kíváná el venni akoronát, és a munka előtt, ajutalmat. eb-[135b:]ben ő sok számu keresztyéneket példázot, akik is szeretvén az életet, és annak kedveségit., mindenkor az életben akarnának maradni ha lehetne, akik tsak azon igyekeznek. hogy it lehesenek boldogságban.,
35 és akik a szam ki vetésnek helyét hazájoká akarnák tenni, ezért is rekesztetnek ki a valóságos Mennyei hazából; sok keresztyéneke akarnák követni a kristust a Thábor hegyére, de igen kevesen vannak

³³⁴ akristust <tekent> tekintették, [<tekent>: <jelen>-ből javítva.]

ollyanok, kik a kálvaria hegyére kövesék, igen kívánnák a ditsőséges kristusnak tanítványi lenni, de nem akarnak tanítványi lenni ugyan azon kristusnak ki szenvedet a kereszt fán, és meg holt. a Menyei ditsőséget kívánnák, tsak a ne telnék valamely szenvedésben.

SZENT LÖRINTZ. MARTYR NAPJÁN

Imádság.

⁵ Oh' Minden ható Istenünk kérünk tégedet, adgyad azt az erőt nekünk, hogy rossz kívánságinknak tüzét el olthassuk, mivel aboldog lörintznek testi kinyaiban, azt a kegyelmedet adtad. hogy azokat meg győzhesse, ami urunk J. k

Epistola.

szent pál 2 Cor. 9. 6.

Azt mondom pedig. aki szűken vett, szűken is arat, és aki áldásokkal vet, áldásokkal is arat. ki ki mind amint el tekéltette szívében, nem szomorúságból., vagy kételeenségből, mert jó kedvű adakozot szeret az Isten, hatalmas [136a:] pedig az Isten minden malasztot meg bőviteni ti bennetek, hogy mindenekben mindenkor minden elégségtek. legyen, bővolkodgyetek minden jó tétemenyre, amint ¹⁵ irva vagyon, osztogatot, a szegényeknek adot, az ő ígazsága meg marad örökkön örökké, aki pedig magot ad avetőknek., kenyeret is ad az eledelre, és meg sokasította ati magotokat. és meg öregbítte ati ígazságtok veteményinek³³⁵ nevekedesit..

Magyarázat

K. Mit ért szent pál ezeken a szokon, vetni, és aratni. ?

²⁰ F A vetésen érti az alamisnalkodást., és az aratáson. a jutalmat,³³⁶ aki vet. úgy tettzik mint ha el vesztené abuzáját, de az aratásnak idejében, harmintzat, hatvant. száz magot veszen egyért, az Évan-

³³⁵ veteményinek [v — n-ből javítva.]

³³⁶ [Elírás; sorvégen:] a [új sor elején:] talmat.

gyélium mondása szerint, hasonló képen aki alamsinát ad, atesti szemnek ugy láttzik mint ha el vesztené jóságát. mivel olyanoknak adgya, akik viszá nem adhatták. de amit a szegényeknek ad, akristusnak adgya, aki meg ígérte. hogy ahelyet száz anyit ad viszá még evilágon. a másikán pedig. még sokal többet, ebben az életben. akegyelemnek jovait adgya. a melyek szászorta drágábbak a világi jóknál, a melyeket el veszttyük egy szem-[136b:]pillantás alat, és a más életben, az Isten magát adgya nekünk hogy birjuk. és olyan boldog örök életet. a mely drágáb az egész világnál. aki nem vet. nem arat. és aki alamsinát nem ad. noha adhatna, az ollyannak nem lészen része a fellyeb meg mondot jokban; az Anyaszent egyház azért olvastattya a mai Innepen ezt a letzkét. a melyben láttyuk, hogy tartozunk meg segiteni a szegényeket, mert ennek a nagy Martyrnak kezében lévén ahivek alamsinái, és az Anyaszent egyház kintse, melyek a szegények örökségi, ő azokat nagy bőségel osztogattya vala nékik.

K. Hány féle lehet az alamsinálkodás?

F Lehet három féle, akét színüeké. a fel keresztyéneké. és a valóságos keresztyéneké, az első adnak ugyan., de mint egy kételen. és erőszakal., azt akarják, hogy adakozoknak tartassanak, a második renden valok, adnak de keveset, és nehezen, és tsak emberi tekintetért, aharmadik renden lévök valamint vala a mái szent Diaconus, örömel. és bőségel hintik jovokat a szegényekre, el hitetvén magokal, hogy a kristusnak adgyák, alamsinájokot, az elsőket az Isten el szenvedü és gyüölölségel tekénti, a második renden lévöket, kegyeségel tekénti, anyiban hogy jót tselekesznek, tsak azon igyekezének, hogy tekéltetesebbek legyenek, aharmadik³³⁷ ren-[137a:]den lévöket szeretettel tekénti, és reájok hinti, kegyelmének és ditsőségének gazdagságait.

K. Mit kel tselekedni. egy pásztornak szent lörintz példájára, a midön sok szegényeket kel segiteni.?

F Tellyes szeretettel kel azokat segiteni. az egyházi jószágokbol., melyek keze³³⁸ között vannak, tsak épen anyit tartván meg magának azokbol., a mi szükséges a szent Atyák tanitási szerint. hogy ha pedig akeze között valo jószág nem volna elegendő, folyamodgyék a szegények Attyához., és imádkozék érettek. hogy minden napi kenye-

³³⁷ aharmadik <le> renden lévöket

³³⁸ keze<k> között

ret nyerhesen nekik, azonban intse a gazdagokat. arra, hogy a szegényeket segítsék meg annak nevében, a kinek tagjai a szegények, hogy ha³³⁹ pedig az olyanok ötet nem halgatták. azon meg ne ütközék, ha nem tsendeséggel hagyja a mindenható Isten rendelésire. ⁵ a kinek könnyü leszen, a midön ő akarja, adakozo szivet³⁴⁰ adni azokban. kiknek jószágok lévén. a szegényeket meg segítsék. legyünk pedig bizonyosok abban, hogy tsak azok vannak fogyatkozásban ez életben., akiknek anyi hitek nintsen, hogy magokat a földi jóktól el vonnyák, se bizodalmok, a szükségek iránt valo tápláltatásra. ¹⁰ se felebaráti szeretetek., hogy a kevésből is részesítsék a szegényeket, se reménségek az örökös jóknak ígéreti iránt.

[137b:] K. Mit tanulhatunk amái letzkének az utolso szavaiból.?

F Azt tanulhattuk, hogy azok. akik aszegényeket szeretik, négy féle alamisnát vesznek Istentől, minden nap. eledelt, annak idejében minden féle magot, minden esztendőben bőséggel valo bé³⁴¹ takarítását, minden féle földi gyümöltsnek, minden időben, és minden órában, az igazságnak, és ajó erköltsnek. gyümöltseit. meg kel tehát azt tekénteniek, hogy tsak azt adgyák a szegényeknek, amit az Istentől vettek, és attól nem tarthatnak. hogy szükségben, esse²⁰ nek, mivel rend szerént sokal többet vesznek, mint adnak, de ami³⁴² leg drágáb, ahogy, bőséggel valo kegyelmét veszik evilágon. és amásikában, az örökös ditsőséget.

Évangélium

szent jan. 12. 24.

Bizony bizony mondom néktek, ha a buza mag a földben esvén meg nem hal, tsak maga marad, ha pedig meg hal, sok gyümölt²⁵ söt hoz, aki alelkét szereti, el veszi azt, és aki alelkét gyüölöli, evilágon, az örök életre, meg örzi azt, ha ki nékem szolgál, engem kövesen., és ahol én vagyok. ót léssen az én szolgám is, ha ki nékem szolgál, meg tiszteli azt. az én³⁴³ Atyám, most az én lelkem meg háborodot. és mit mondgyak. Atyám szabadíts meg engem ez órától fogva.

³³⁹ ha [Beszúrás.]

³⁴⁰ szivet [s javítva t-ből.]

³⁴¹ bé [Beszúrás.]

³⁴² mag [a—e-ből javítva.]

³⁴³ az én <szolgám,> Atyám,

de azért jöttem ez [138a:] órára. Atyám Ditsöisd meg ate nevedet. szozat jöve azért az égből Meg is ditsoitettem. és ismég meg ditsöitem. a sereg azért mely ót áll vala. és hallotta vala, azt mondgya vala. hogy meny dörgés lett volna, egyebek mondgyák vala. Angyal szollot néki, felele Jésus és mondá, nem érettem jött eszozat., hanem ti érettetek. most vagyon evilág itéleti. most evilág fejedelme ki vette-tik, és én ha fel magasztaltatom, a földtől, mindeneket magamhoz vonszok, ezt pedig mondgya vala, jelentvén mi némü halálal halna meg, felelé néki a sereg, mi azt hallottuk a törvényből, hogy a kris-tus meg marad mind örökké, és mint mondod te, szükség fel magasz-taltatni az ember fiának, kitsoda ez az Embernek Fia, mondá azért nékik Jesus, még egy kevesé avilágóság ti veletek vagyon. járjatok mig világóságtok vagyon. hogy a setétség titeket elne lepjen. és aki a setétségben jár, nem tudgya hová mégyen. amig világóságtok vagyon, hídgyetek avilágóságban. hogy a világóság fiai legyetek., ezeket szollá Jésus. és el mene, és el rejté magát elöttök.

[138b:] Magyarázat

K. Mit kel érteni abuza magon, amely gyümölsöt nem terem ha meg nem hal, de amely sokat teremt, ha meg holt.

F A kristus maga magát hasonlittya abuza maghoz. valamint hogy szükséges abuza magot el vetni, és a földben el takarni, hogy ót meg halyon, meg fogonnyék, és gyümölsöt hozon., ugy a kristus is a világ meg térése által valo gyümölsöt azután hozta, minek utánna meg holt, és el temettetet volna. ugyan akor is láttjuk abuza magnak véghetetlen el szaporodását, az egész világra minden népekre, és számlálhatatlan meg téréseket munkálodni, akristus azt is akarja nekünk meg mutatni ezen hasonlítás által, hogy az egyházi szolgálai, akik ötet nagyob tekéleteséget tartoznak követni, semmi állandó gyümölsöt nem hozhatnak szolgálattyan hogy ha tsak meg nem halnak a véteknek, avilágnak, és magoknak, és hogy ha tsak a szent léleknek segittségivel meg nem fojtták magokban az ó embernek rosz kívánságait, és hajlandóságait, hiveknek is kel ezen igyekezni. mivel aki azt akarja hogy bőséges aratása lehesen az örökké valo-ságban, azon kel lenni, hogy magában meg fojtssa a magához valo szeretetet, akevelységet, nagyra vágyást, ahivalkodást. fősvénysé- get, és atöbb rosz kívánságokat, és a szent Lélek [139a:] szerént élyen, amag tsak magában marad, és gyümölsöt nem hoz, hogy ha

tsak elsöben meg nem rothad, és hogy ha a magon lévő hartyátska. le nem esik, hogy ki tzirázhassék, így hasonló képen., egy, egyházi szolgál. egy keresztyén, hasznára nem lehet se magának. se másoknak, se gyümölsöt nem hozhat. az üdveségre, hogy ha a szivet, ki
5 nem vetkezteti vétkes szokásiból, és rossz kívánságiból. úgy hogy az örök életnek tzirája, aki is a szent Lélek, abban az után, jó tselekedeteket mivelhesen.

K. Magyarázd meg nekünk ezeket a szókót. aki az életét szereti. el veszti azt?

10 F Ezek azt tészik, hogy az olyan. aki atestét, amaga alkalmasoságit, kedve bétöltésit, tsendeségit, szereti, aki el kerüli mind azt. valami ellenkezik rossz kívánságival, aki semmit nem akar szenvedni. se magán valami eröt venni, az olyan örökösön el veszti magát, és boldogtalanná lészen, ellenben pedig. aki magát meg gyözi. mind ezeknek
15 ellene mond, akeresztet szereti. magát meg aláza, az Istenért, az igazságért, és az üdveségiért, az ilyen nem hogy valamit el vesztené. ha az életét el vesztené, de magának örök életet szerez, valamit az Istenért el veszünk, annak száz annyi jutalma evilágon és a másikában. az örök ditsőség.

20 **[139b:]** K. A kristus lelke miért háborodék meg. az ő halálának közelgetésire való nézve.

F A nem tsak azért volt hogy nekünk meg mutassa, hogy a mi ditsőségünkért meg kellett magát alázni. gyengeségünket fel venni, félelemben. és háborodásban lenni, hanem, hogy még meg vigasztalja azokat, félelemben, és háborodásban esnek, valamely veszedelmes betegségkor, vagy nagy inségben eséskor. példát akara adni. hogy azokat az indulatokat meg gyözzük, vagy leg aláb azokat békeségel szenvedgyék. értésünkre adván, hogy az olyan félelmek nem vétkesek. hogy ha magunkot el nem hadgyuk, és ha az Isten rendelése alá ajánlyuk, és ha ő reája való nézve, miis az Isten akarattyára hadgyuk magunkot,³⁴⁴ bizodalomal. fel vévén magára az emberi gyengeségeket, meg akará egyszers mind bizonyítani. az Anyaszent egyházának, avalóságos meg testesülését, és Emberségét, és hogy meg gyöze az olyan eretnekeket. kik azt tanították, hogy tsak külső
35 képen, való, és nem valóságos emberi teste volt.

³⁴⁴ magunkot, <és ha ő reája> bizodalomal.

Imádság.

Kérünk uram tégedet. botsásd meg szolgálidnak vétkeket, mert nem tetzhetvén néked tselekedetinknek érdemiért. ate Fiad a mi urunknak Anyja esedezvén érettünk, nyerje meg üdveségünket, kérünk tégedet ami urunk. J. k.

[140a:] Epistola.

Eccli. 24. 14.

- ⁵ Kezdetől fogva. és az idők előtt teremtettem, és mind ajövendő világig meg nem szünöm. és a szent lako helyben. előtte szolgáltam. és így sionban meg erősítettem, és a meg szentelt városban hasonló képen meg nyugodtam. és Jérusálemben az én hatalmom. és meg gyökereztem a betsülletes nép közöt, és az én Istenem részében az
- ¹⁰ ö öröksége, és a szenteknek tellyes voltában az én lakásom. mind a tzedrus, alibanuson fel magasztaltattam. és mint a Cyprus a Sion hegyén. mint a pálma fel magasztaltattam kadesben. és mint a rosa plántálása jerikoban. mint a szép olaj fa. a mezőkön, és mint a plántanus fa fel magasztaltattam a víz mellet az uttzákon. mint a fa héj,
- ¹⁵ s' a szépen illatozo balsamum. illatoztam, mint avalogatot myrha. adtam a jó illatnak gyönyörüségét.

Magyarázat

K. Mitsoda az a nyugodalomnak helye, a melyet mindenüt kereste aböltseség, és az urnak az az öröksége ahol fog maradni?

- F A nyugodalomnak helye. nem más, hanem a szentek chorusa,
- ²⁰ és az örökség, melyben a böltseség fog maradni, az Istennek országa., melyet kezdetől fogva készítet el: aválasz-[140b:]tattaknak, el mondhatni még, hogy a hely ahol nyugszik, és az örökség a hol lakik. az Anyaszent egyház, valójában, az a nyugodalomnak helye, és az örökség, melyet az Istennek Fia, a meg testesült böltseség nyerte
- ²⁵ meg magának. vére árrával. a melyben is fog maradni világ végigi, eföldön, és örökösön a menyekben. holot aböltseség tsak úgy mara-

dot a sidok synagogájokban., valamint egy sátor alatt. és csak egy ideig.

5 K. Az Isten Fia, hasonló lévén az Attyához, mitsoda értelemel mondgya tehát az irás, hogy a mindeneknek teremtője parantsolatot adot néki?

F Mert itt akristus. ameg testesült böltseség. az embersége szerént szol, akiben parantsolattyát vette az Attyának, és minden beszédben, tselekedetiben., és szenvedésiben; az ő akarattyát, és parantsolattyát követte.

10 K. Mit tesznek ezek a szok. a ki engemet teremtett, az én hajlékban nyugodot.

F Azt teszik. hogy az Isteni Ige, az Istennek Fia. ugy nyugodot az ő emberségében, és testében, valamint egy hajlékban. és templomban. meg testesülese által.

15 K Magyarázd meg akövetkezendő szokot is Jákóbban lakjál?

F Az öröktől fogva Atya evilágra küldvén Fiát, eleiben adgya akarattyát, hogy Jákóbban lakjék, azaz. a sidok közöt, a test szerént valo atya fiai közöt, és azt igéri, hogy örökségül adgya néki Izraelt, de mint hogy ez a régi nép, az Isten-[141a:]nek valóságos népít peldázta, kik a valóságos keresztyének, azt kel mindenkor eszünkben tartani, hogy avalóságos Jákób, a kristus Anyaszent egyháza. ez is az az örökség a melyet az Attya adta néki, halálának jutalmáért, és a mellyet szent pál nevezi az Isten Izraelének, ugyan abban is álitotta fel örökös meg maradását.

25 K. Mit tésznek ezek szok. kezdettől fogva, és az idök előtt teremtetem, és mind a jövendő világig meg nem szünöm.

F Ezt aböltseségről magáról kel érteni, nem kezdödöt a világal. mivel minden idök elöt volt, öröktől fogva valo, mivel kezdete nem lévén. véginek sem kellett lenni, azt mondgya maga felöl hogy teremtett, de csak azért áll ezel a szoval., hogy jóbban ki mondhassa az Attya kebelében valo örökös és Isteni születésit. ezen aszón teremtett, nem kel érteni azt a tselekedetet a melyel lételt ad annak a mi az előtt nem volt, hanem csak azt a tselekedetet, a melyel ki ad, vagy ki nyilatkoztat valamit. akár mi formában légyen az a ki adás. 30 vagy ki nyilatkoztatás,

35 K. Miért mondgya aböltseség hogy az Isten előtt a szent helyben szolgált?

F Mert ugyan ő rendelte el az ó törvény béli papoknak, és lévitáknak, szolgálattyokat, el is mondhatni, hogy ő maga vitte végben

a szolgálatot. mivel minden az ő értelme [141b:] és rendelése szerint volt, de azon értelem szerint amelyre leg inkább vigyázot a szent Lélek, a kristust kel érteni, aki mint ha maga mondaná ezeket a szokot, mivel ő követte papságának szolgálattját, életében, és halálakor., fel áldozván magát Attyának, az egész emberi nemzet bűneinek botsánattyáért ugyan ő is rendelt a szent helyben, mely az Anyaszent egyház, új renden lévő papokat, és lévitákat. kik az ur előtt szolgállyanak, az ő³⁴⁵ rendelése, és lelke szerint, és azt el mondhatni, hogy ezekben ő maga viszi végben a szolgálatot.

10 K. Magyarázd meg ezeket a szokot, és így sionban meg erősítetem, és a szent városban meg nyugodtam. ?

F Ezek a szok azt teszik hogy a böltesség el hagyván ahajlék alatt való szolgálattját, a mely egy sátor vala, és a mely gyakorta változtatta ahelyét, magának állandó, és maradando helyet választot sionban., és Jérusálemben meg nyugodot. ahol Salamon maradando templomot építete. és azt Sionnak nevezék, a hegyről, melyen volt építve, és szent városnak azért. mert őt szolgálták az Istent, az ő rendelése szerint. de leg inkább ezt mind az Anyaszent egyházra kel magyarázni, a melyet az irás sionnak, és szent városnak nevezi. ahol az Istent imádgják. valósággal. léleekben és igazságban. és a melynek Jérusálem. és a sion hegye. tsak példái valának. ugyan abban is választot maradando helyt magának, a meg testesült bölt-[142a:]-tesség, és abban fog nyugodni mind világ végüig, lehet még itt érteni, mélyeb értelemel. a menyei Anyaszent egyházat. a hol akristus választatival lakik, mint nyugodalmának helyében, és ahol fog lakni örökösön szenttyeiben.

K. Miért mondgya abölt hogy Jérusálemben helyhezette hatalmát?

F Mert abban avárosban alította fel a sidok királyinak székit, és onnet igazgatta az Isten népit, vagy akirályok által, vagy a nagy tanáts által, ezt még felyeb való értelemel lehet az Anyaszent egyházra magyarázni. a melyben vagon helyhezette. a királyok királyának szeke, ahol a Dávid székiiben ül a kristus. és ahol uralkodik örökösön a valóságos házán Jákobnak.

35 K. Miért mondgya azt, hogy meg gyükeredzet abetsületes nép közöt.

³⁴⁵ az ő <n> rendelése,

F Meg gyükeredzet, mert állandó maradását atiszteletben fel emeltet nép közöt választotta, ugy mint a sidó nép közöt, a melyet az Isten magának választotta volt, hogy szolgálattyára szentelleye., és a mely népet ditsőségesé tette volt, a sok jelek által., melyeket tett⁵ érette, hogy arabságból ki szabadittsa. és ameg igert földre helyheztesse, ez a nép, mind ezel³⁴⁶ anagy ditsőségevel. tsak példája vala más egy olyan népnek, akinek,³⁴⁷ ditsősége sokal felyeb [142b:] haladgya a sidó nép ditsőségit, és aki közöt álitotta fel a böltseség lako helyét, és meg gyükeredzet, hogy ót maradgyon örökösön.

¹⁰ K. Mitsoda nevet ád aböltseség a sido népnek, tekintvén ugy ezt a népet, mint példáját az Isten valóságos népének.

F Az Isten részének, és örökségének nevezi, és a szentek gyülekezetének, mert annak az Isten volt az ura, ő ót uralkodot, ót tiszteltetett. és az a nép szent lévén, az urnak volt szenteltetve, de mind¹⁵ ezek valójában tsak akeresztyéneket illetik, akiket jelentették a sidók., akik is igazán, az a rész, és örökség, a melyet az Isten adot akristusnak, a ki is azt vérevel nyerte meg, ez olyan nép aki nagy szenttségek által szenttetet az ő szolgálattyára, amelyek valóságos igazaká tészik, annak az igazságnak, az Isteni szeretet a kezdete.

²⁰ K Mit téznek mind azok afák, amelyekhez hasonlittya magát a böltseség?

F A libanuson valo Cedrusok, és a sion hegyén valo Cyprusok, jelentik az ő meg halhatatlan voltát, tisztaságát, nagyságát, és fel emeltetésit anépe közöt, ajerikoi rosa, az olaj fa, jelentik az ő szépségit, erejit, bőségit, és a bünösökhöz valo irgalmaságát, a fa héj, balsamum, [143a:] a myrha, a kristus jésus illattyt jelentik, és azt is meg mutattyák nekünk, hogy nintsen semmi kedveseb aböltseségnél, az elöt, kik azt szeretik.

K. Mit kel mind azokbol tanulnunk. amiket mondottál nekünk?

³⁰ F Az Isten meg tisztitván minket, hogy belölünk különös népet tsinállyon. ki az ő szolgálattyára légyen szentelve, és bővölködygék ajó tselekedetekben., azért el mondhattjuk hogy bennünk kel lakozni aböltseségnek, bennünk kel el hinteni jó illattyt, és hogy bennünk kel munkálodni, végben vitetvén mind azt, valamire az ő kegyelme³⁵ tanit minket.

³⁴⁶ ezel [l — n-ből javítva.]

³⁴⁷ akinek, a kinek [Fölösleges ismétlés.]

K. Miért olvastattya az Anyaszent egyház amái napon. ezt a letzkét?

F Mert a Boldogságos szüzben testesült meg örökké való böltse-
ség. és benne is lakozot, és ugyan ő általa is ment a sido néptől,
⁵ az Anyaszent egyházban, hogy abban válaszon, magának, új, és örökös lako helyet.

Évangélium

szent luk. 10. 38.

Lön pedig midön mennének., öis bé mene egy kastélyba, és egy mártá nevü Aszszony állat bé fogadá³⁴⁸ ötet az ő házaba, és ennek egy Mária nevü öttse vala, ki az Urnak lábainál ülven, halgattya vala az ő igéjét. Márta pedig szorgalmatoskodik vala agyakor³⁴⁹ szolgálattya-
[143b:]ban, ki meg álla. és mondá, Uram nem gondolszé véle, hogy az ötsém egyedül hagyot engemet³⁵⁰ szolgálni, mondgyad azért néki. hogy segíttsen engem., és felelvén mondá néki az ur, Márta. Márta. szorgalmatos vagy, és sokakban törődöl, de egy a szükséges, Mária
¹⁵ leg jobb részt választot, mely el nem vétetik tőle.

Magyarázat

K. Az Anyaszent egyház miért olvastattya ezt az Évangéliumot a mai innepén a Boldogságos szüznek?

F Mert végben vitte egyszers mind, mind a Martha, mind a Maria hivatallyát. mivel az ő leg nagyob, és szüntelen való foglalatosága
²⁰ avolt. hogy halgassa, és elmélkedgyék az Isten Igéjéről, a mely tselekedetet, oly igen ditséri a kristus ebben az Évangéliumban, az ő házi gondgya, és tselédírói való foglalatosági, a mellyeket nyughatatlanság nélkül viszi vala véghez, az elmélkedésről el nem fordították. mert az Isteni szeretet, a melyel tellyes volt, az ő szive, meg nem engedte hogy a földi dolgokra fordítsa. elméjit, ezért is mondgya
²⁵ az irás felölle, hogy halgatta az ő szenttséges szent Fiától, az Isten igéjit, és a szivében tartotta mind azokat a miket hallot felölle, és

³⁴⁸ bé fogadá [Javítás: *bé fodagá*-ból.]

³⁴⁹ [Értsd: a gyakor, gyakori]

³⁵⁰ engem.et

amiket látot benne. [144a:] tanuljuk meg ebből a példából, hogy meg kel szentelnünk valamint a szent szüz, a leg közönségeseb foglalatoságinkot is. az Évangyéliumi igazságokhoz valo nagy szeretettel, munkálodgyunk ugy mint az Isten szemei előtt, és valamint tseleszünk. hittel. és szeretettel. tselekedgyük, ilyen formában., a leg közönségeseb tselekedetinket is, meg szentellyük, és az Isten előtt kedves, és üdveségünkre valo dolgokat tseleszünk,

K. Mit tanulhatunk a Martha., és a Maria példájokból, kik hazokhoz fogadgyák³⁵¹ akristust, ?

¹⁰ F Azt tanulhattjuk, hogy nagy tiszteletnek. tarttsuk a szegényeket bé fogadni, és nekik szállást adni, és ugy banni vélek, valamint bánni akarnánk a kristusal, mivel maga mondgya, hogy aki a szegényeket bé fogadgya, ötet magát fogadgya bé.

K A Szent Atyák szerént mit jelent Martha, és Mária ?

¹⁵ F Martha jelenti amunkás életet, Mária pedig, az elmélkedő életet, az első abban áll, hogy akülső jó tselekedetekre adgyuk magunkot, vigasztallyuk abetegeket, és akeseredetteket, oktassunk másokat, és hogy kövessük mind azokat a jó tselekedeteket, melyek az Isten ditsőségét, és a felebarátunk hasznát tekintik, a másika abban áll, ²⁰ hogy foglallyuk magunkot az elmélkedesben, az Isteni dolgok tanulásában. atitkokban, [144b:] és mind azokban az igazságokban, melyekre ahit tanít, ezeket a szivünkben tarttsuk, és ezekről gondolkodgyunk, nintsen, olyan keresztyén, akinek az ilyen élet szükséges ne volna, és akinek ne kellene ebben foglalni magát. amidön akülső ²⁵ dolgok arra időt adnak, az ilyen lelki eledel olyan szükséges alélekeknek, valamint atestnek az étel, mint hogy, a sok dolgok között is arra elegendő időt találnak, hogy a testnek³⁵² eledelt adgyanak, szükséges azért időt venni arra is, hogy magunkban³⁵³ szálván, elmélkedgyünk az üdveségnek igazságairól, és hogy azokhoz szabjuk magunkot.

³⁰ K. A kristus miért feddé meg Márthát, az ő maga viselésiről

F Nem az ő maga viselésiről feddé meg ötet, mivel ő jót tselekedet, gazdálkodván, és szolgálván akristusnak, hanem az ő nagy szorgalmatoskodásáról, és nyughatatlanságáról, feddé meg, ötet, ebből azt kel meg tanulnunk, hogy meg kel egyeztetnünk a munkálodo ³⁵ életnek szorgalmatoságát, az elmélkedő életnek tsendeségével. és azok, akik, felebaráttjokot szolgallyák, vagy hasznát keresik, örö-

³⁵¹ [Elírás:] hazokhoz fogyák

³⁵² a testnek <elegendő> eledelt

³⁵³[Javítva: *magunkotból.*]

mel vigyék azt végben, és elkerüllyék az emberi nyughatatlankodásokat, tsendes elmével és mindenkor, az Istenre valo figyelmeteséggel mivellyék a mit mivelnek, akristus maga mondgya, hogy Mária jobb részt választot volt magának, mivel ő tsendeséggben halgatta az Isten igéjét, arrol elmélkedet, és a sziviben forgatta, [145a:] és hogy aleg szükségeseb dolog, tsak a, hogy az Istenhez kaptssollyuk magunkot., és ő néki adgyuk magunkot, igyekezünk tehát, hogy azt a jobb részt nyerhesük el, nem adván magunkot akülső tselekedeteknek.

¹⁰ K Tartoznaké minnyáján akeresztyének meg egyeztetni az elmélkedő életet, a munkálkodo étlettel?

F Mind azok, akiknek köteleségek hoza magával. hogy gondgyok légyen felebarátyyoknak testi vagy lelki szükségire, kel igen is azon lenni, hogy el ne válaszák egyikét amásikától, hogy ha veszedelemre nem akarjak magokot adni, a munkálodás, az elmélkedés nélkül, hejában valo. külső., és nem állandó tselekedet, az elmélkedés pedig tselekedet nélkül az olyanokban, akik tartoznak másokra gondot viselni, lelki, vagy testi képen, tsak hejában valo elmefuttatás, és maga meg tsalás, anem elegendő egy pásztornak, egy atyanak, és anyának. akiknek gyermeki, és tselédi vannak, hogy élettyeket, az elmélkedésben, és az imádságban tölttsék, az ilyenek tartoznak tellyeséggel munkálodni, és hivatallyokot bé tölteni, alattok valojoknak, gyermekeknek, tselédgyeknek lelki és testi szükségekben fáradozni.

[145b:]BERTALAN APOSTOL NAPJÁN

Imádság

²⁵ Örök mindenható Isten. ki minket bé töltesz szent örömel a mái napon. amelyen illyük ate Apostolodnak. aBoldog Bertalanak innepét. ad meg azt a kegyelmedet Anyaszent egyházadnak, hogy szeresse a mit ő hitt, és hirdesse amit ő tanitot, a mi urunk. J k.

Epistola.

szent pál 1 Cor 12. 27

³⁰ Ti pedig akristus teste vattok, és tagbol valo tagok, és némellyeket helyheztetett ugyan az Isten az Anyaszent egyházban először Apostolokot, másodsor profétakot, harmadsor doktorokat, az után erő-

ket, az után agyogyításoknak ajándékit, segittséget, vezérléseket, anyelveknek külömbségit, abeszednek magyarázásit, vallyon minyájan Apostoloké, vallyon minyájan profétáké, vallyon minyájan doktoroké, vallyon minyájan eröké, vallyon minyájoknak vagyóné gyógyításokra valo ajándékja, vallyon minyájan nyelveken szollanaké, vallyon minyájan magyaráznaké, igyekezetek pedig jobb ajándékokra..

Magyarázat

K. Mit kel abbol tanulunk amit szent pál mond, hogy minnyájan akristus teste vagyunk?

¹⁰ [146a:] F Két igazságot tanulhatunk, az első a, hogy a kristus teste azért vagyunk, hogy kövessük az életet, melyet élt eföldön, bé töltvén az ő szenvedésit, és hogy³⁵⁴ hordozuk keresztünket, mivel ezek nélkül, nem fog testének üsmérni az utolso napon., amásodik a, valamint hogy a testünk tsak a lelkünk által éll, ugy nekünk is tsak a¹⁵ kristus lelkével lehet életünk, és minnyájunknak tsak egy szivünknek, és lelkünknek kel lenni, valamint a tagjainknak, hogy tsak egy szive, és lelke vagyon.

K. Mire tanit azal., amidön azt mondgya, hogy az Isten az³⁵⁵ Anyaszent egyházban. némelyek az Apostolságra rendelte, Etc.

²⁰ F Arra tanit, hogy az Istent illeti, hogy válaszon, hijon. és rendellyen. egyházi szolgálakat, az Anyaszent egyházában, és nem az embereket, hogy magok válaszák, hiják, és rendellyék magokat,³⁵⁶ az igen vétkes nagyra vágyodás volna, és magunknak tulajdonittanak, azt, a mi az Istent illeti, a mit az Apostol mond akülömb külömb féle szolgálkrol.²⁵ a kiketád az Anyaszent egyházának, ami töllünk nagy háláadást kíván, mind azokért az ajándékokért, a melyeket hintet, arra a szent testre, akinek,³⁵⁷ olyan boldogok vagyunk, hogy tagjai lehetünk, a ki anyi saeculumoktol fogvást, fent áll, és fent is fog állani, az idöknek végiig, és akit, se a szokásoknak, se a népnek meg romlási. el nem ronthat-³⁰ tyák, [146b:] még mostanában is látunk abban Apostolokat, apüspö-

³⁵⁴ és hogy <bé töltvén> hordozuk

³⁵⁵ az Isten az <Is>

³⁵⁶ magokat, [Szóvégi o — a-ból javítva.]

³⁵⁷ a<mely>kinek,

kökben, kik utánnok következtének, és akikben az Apostoli bélyeg, és hatalom meg vagyon. abban látunk profétákat. az Évangyélium predikátoriban., és Doktorokat kik tanítták abban tisztán az Évangyéliumi tudománt. meg tartotta az Anyaszent egyház meg tartotta mindenkor egyenlő képen, a szent Írásban, és a traditióban az Isten igéjét, és a titkokot, amelyek olyan ki meríthetetlen kut fejek, hogy azokban fel található, mind azt valami szükséges az üdvösigre.

K. Mit akar az Apostol, amidön azt kérdi, ha minden Apostolé, profétaé, vagy doktor, ?

10 F Arra tanit minket azal. hogy egyik amásikának ne irigyelye az ajándékokot, és az értelmeket. hanem ki ki jora fordittsa azokat, a melyeket vett az Istentől, nem lehet mindennek egy aránsu ajándé-
15 kót venni, mert nem hivatattak mindnyájan. egy aránsu hivatalra, és szolgálatra, de mindennek lehet részt venni, egyik a másikának ajándékiban, a szeretet, és az egyeség által, ez így lévén, el mon-
20 dhatni, hogy ki ki birja mind azokat az ajándékokot. az egyeségben, mert minyájan tagjai azon testnek. a melynek akristus a feje, és hogy amásoknak adatot ajándékok a miénk élsznek, hogy ha örülünk a mások tselekedetin [147a:] mint ha azt magunk tselekednők. és ha azért hálát adunk az Istennek, hogy ha pedig azt irigyellyük, mind a
25 nekünk, mind a másoknak adatot ajándékoknak hasznát nem veszük, szükséges tehát, hogy minyájan. örüllyünk azokért az urban, és ditsöitsük ötet.

K. Mit tésznek ezek a szok., igyekezetek pedig jobb ajándékokra?

25 F Arra tanit, hogy nem a legg fővebb, se nem alegg tiszteleteseb ajándékokot kel keresnünk. hanem alegg jóbbakot, és a melyek alélek- nek leg hasznosabbak, a, magunkhoz valo szeretet, és kevelység volna, hogy ha az olyanokat keresnők, a melyek legg fényesebbek, és a me-
30 lyeket legg inkább tsudálnák az emberek, olyan formában. az Anya- szent egyház szolgálattýában a magunk ditsöségét keresnők. és nem az Istenét, ezért is mondgya az ur, hogy az utolso napokban, lélsznek olyanok, kik jövendölnek, ördögököt üznek, és jeleket tesznek, az ő nevében, de akik meg vettetnek Istentől, mint hamiságnak munkási, anem elegendő hogy valaki rend kívül valo ajándékokot.,
35 és értelmet birjon, hanem azokal szentül kel élni. és azokal ugy élnék szentül, hogy ha azokat az Anyaszent egyház szolgálattýára fordíttýák, és tsak egyedül az Isten ditsöségít keresik.

[147b:] K. Az ajándékok közöt melyik az. a melyet leg nagyób buzgoságal kel kívánni?

F Az, a szeretet, hogy az Istent szeresük tellyes szívünköl, és a felebarátot mint magunkot, ezel az ajándékal. atöbbi mind hasznosok, és üdveségesek, és enélkül atöbbi veszedelmesek,

Évangyélium.

szent luk. 10. l.

Ezek után rendelete az ur más hetven kettőt is, és el küldé őket, kettőnként az ő színe előtt, minden városba, és helyre, ahová menendő vala, és mondá nékik, az aratás sok ugyan, amunkások pedig kevesek, kérjétek azért, az aratásnak urát, hogy küldgyön munkásokat az ő aratására, menyetek el, imé én el küldelek titeket, mint abarányokat a farkasok közé, ne hordozzatok, zatskot, se táskát, se sarut, és senkit az uton ne köszönttetek, valamely házba bé mentek, először azt mondgyátok, békeség eháznak, és ha ót lészen abékeség³⁵⁸ fia, meg nyugszik ő rajta ati békeségtek, hapedig nem, ti hozzátok tér, azon házba maradgyátok pedig, evén, és iván, a melyek nálok vannak, mert méltó amunkás az ő bérére, ne menyetek házrol, házra, és valamely városba mentek, és bé fogadnak titeket, egyetek amik előttökbe tétetnek, és gyógyittsátok meg abetegeket, kik abban vannak. és ezt mondgyátok nékik, hozzátok közelgetet az Isten országa.

[148a:] Magyarázat.

K. Miért olvasák amái Évangyéliumot szent Márk, és szent lukáts innepein?

²⁰ F Mert ezek tanitványi valának az Apostoloknak, szent Márk, szent Péter mellé adá magát. és szent lukáts, szent pál mellé,

K. A kristus miért választa. az Apostolon kívül még hetven két tanitványokat,

²⁵ F. Mert az aratás meg szaporodván, a munkások számát is meg kellett szaporítani. akristus hasonló parantsolatot ada nékik, valamelyet az Apostoloknak adot vala, és hatalmat is hasonlot, az Isten igéjenek hirdetésére,³⁵⁹ és a tsuda tételekre, ketten. ketten

³⁵⁸ abékeség <abékeség> fia,

³⁵⁹ <hid> hirdetésére, [Törlés a sor végén.]

küldé el őket, hogy egy mást segíthessék. és hogy az ő bizonyosság tételeknek nagyobb ereje legyen.

K. Mit kel érteni abő aratáson. a melyről szól nékik akristus?

F A sidó népnek egy részit kel érteni, akiben akristus belső képen munkálodék, hogy a hitre híván. az Évangéliumot bé venné, mind azon által, azt mondá nékik, hogy úgy küldi őket, mint bárányokat, a farkasok köziben, mivel sokal többen valának az olyanok kik megveték az Évangéliumot. és üldözik annak predikátorit, mint sem [148b:] akik ahoz hajlának, abárányokhoz hasonlittá őket, mert csak akegyeséget, és az egy ügyüségel., kellették ellene állani azoknak, kik őket üldözik. ezek atanitványok mind azon által, a farkasok közül sokakat meg szelidítették, és valóságos bárányoká tevék.

K. kitsodák azok, akiket jelentnek, az aratásnak munkási?

F Mint hogy az Apostolok jelenték az utánnok lévő püspökököt, úgy a hetven³⁶⁰ két tanitványok, jelentik apásztorokat,³⁶¹ és a papokat, kik helyekben következének, és a kiket a kristus az Évangélium predikálására küldötte el, azt is láttyuk a mái Évangéliumból, hogy a tudomány, és a jó erkölts, nem elegendő arra, hogy valaki az ur szőlőjében munkálodhasék, hanem még az is szükséges hogy arra hivatassék³⁶² a szőlő gazdtól, aközönséges hivek is munkálodhatnak-abban. az ő modgyok szerént, mivel azoknak, akiket az Isten nem hija a munkára valamint az egyházi szolgálókat, és pásztorokat, mind azon által abban kel³⁶³ munkálodni, az imádságal, a jó példa adásal, és az Anyaszent egyház jóvát keresni, a hivek tartoznak azal, hogy kérjék az aratásnak urát, hogy jó munkásokat küldgyön, az Atyák, az Anyák., és közönségesen atseledees gazdák, tartoznak azal, hogy gyermekeknek, és tselédgyeknek üdveségeken munkálodgyanak. ugyan ezért is mondgyák a szent Atyák, hogy atselédees gazdák házoknál, olyanok mint apüspökök, akiknek oktatni, inteni, és feddeni kel gyermekeket, [149a:] és tselédeket, és vigyázni kel reájok,

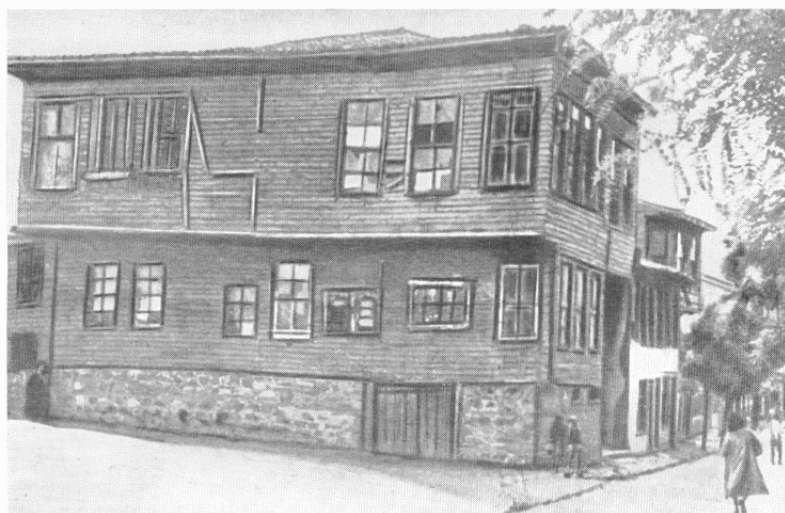
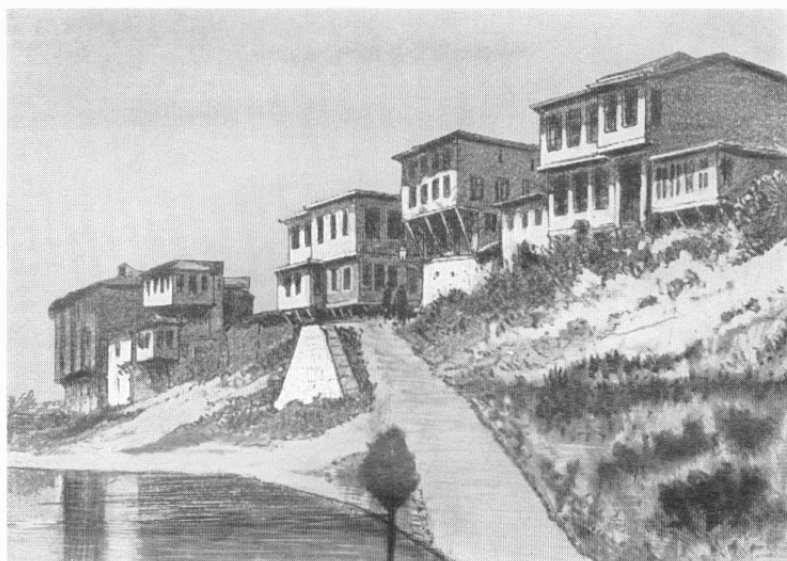
K Miért nem akará az ur, hogy atanitványi, se erszénynt, se ságot, se sarut vigenek magokal. se hogy köszönttsenek valakit az uton.

³⁶⁰ [Ékezethiba:] hetvén [másutt mindig *hetvent* ír.]

³⁶¹ apásztorokat. a pásztorokat, [Fölösleges ismétlés sorvégen és új sor elején.]

³⁶² hivatassék [Utána áthúzott vessző.]

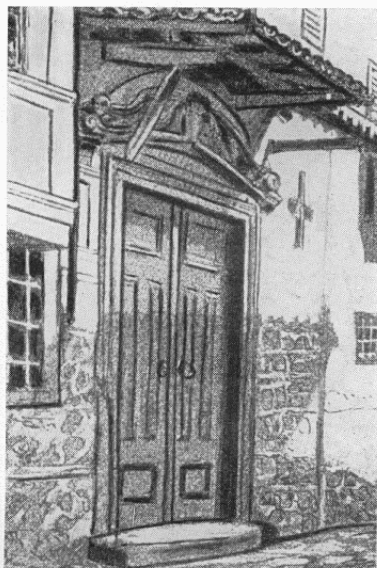
³⁶³ kel [Sor fölötti beszúrás, a *szükséges* szó felesleges, de nincs törölve.] szükséges mind azon által abban kel munkálodni,

17. a) A magyarok utcája az örmény városrész szélén a tengerpart felől
b) Rákóczi egykori lakóháza

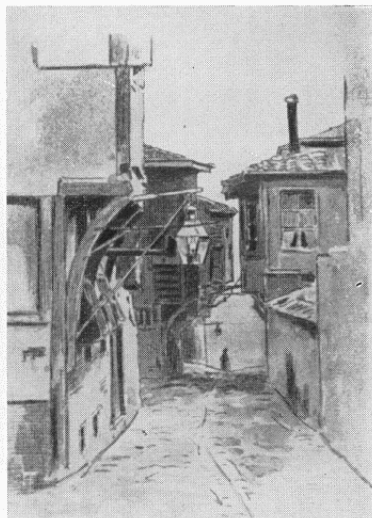
18. a) A magyarok kútja

b) Rákóczi ebédlőpalotájának utcai oldalkapuja

c) Bercsényi rodostói palotájából részlet

d) A magyarok utcája Rodostón

F Meg akará azal mutatni, hogy mely szükséges az egyházi szolgálaknak. hogy a földi dolgoktól., és avilági gondoktól. el távozanak. és hogy magokat tellyeségel. az egyházi szolgálatra adgyák, a köszöntést meg tiltván, nem tiltá azt meg hogy egyik, amásikának tiszteletet ne adgyon. holot a még szükséges az egység, és a³⁶⁴ szeretet meg tartására, hanem azt akará velünk meg értetni, hogy semminek nem kel meg tartoztatni az ő szolgálait. hivataloknak végben vitelében. és hogy el kel nékik távoztatni. avilághoz valo kedvezést, ahaszontalan valo látogatást. és avilági mulattságokat. mivel tsak egyedül a magok hivatalyokban kel magokat foglalni,

K. Mit tésznek ezek a szok., ha ót lészen a³⁶⁵ békeség fia, meg nyugszik ő rajta, ati békeségttek, hapedig nem, viszá tér hozátok,

F A kristus azt akarja, hogy valahová küldi tanítványit, magokal el vigyék mindenüvé abékeséget, és azt, mind kívánnják, mind meg szerezék amenyiben töllök lehet, mind azoknak, a kik el élnek, főképen azoknak, kik őket házokhoz fogadgyák., de ne avilág békeségét, hanem akristusét **[149b:]** a mely az Istennel valo meg egyesülésből áll, és akegyelem javainak bírásából, és utánna tész, hogy a mely házhoz mennek ha ót nem laknak a békeségnek fiai. azon meg ne ütközének, mivel ök veszik el jutalmát munkájoknak, és azokat ajókot, melyeket másoknak akarták szerzeni.

K. Miért mondgya az ur, hogy aki munkálodik, meg erdemli ajutalmat, ahivek segittségit ugy kellé tekinteni mint jutalmat?

F Azt akarja ahivekel meg értetni hogy tartoznak meg segiteni azokat, kik őket óktattják, és részesiteni aföldi jovokbol szent pál mondása szerént. alelki jókért. melyeket vesznek töllök, ettől vagyon., hogy amit ahivek adnak nekik, azt ne ugy tekinttsék mint alamisnát, hanem ugy mint olyan részt, a melyel tartoznak azoknak, kik munkálodnak, az egyházi szolgál, amaga hivatalyában, az imádságban, oktatásban, és a szenttségek ki szolgáltatásában foglalatoskodván, nem szerezheti maga magának mind azt, a mi szükséges az élethez, főképen ha másunan nintsen valamely jövedelme, anép annál is inkább tartozik gondgyát viselni, ezt mind a természetnek., mind az Istennek törvénye hozza magával, a midön az ur mondgya, hogy aki munkálodik meg erdemli ajutalmat, nem érti azt, hogy amit adnak néki, ugy adgyák, mint a munkájáért valo fizetést, vagy mint a szent dolgokért.

³⁶⁴ a [Beszúrás.]

³⁶⁵ a [Beszúrás.]

a simonia volna, hanem úgy mint olyan dolgot, mely szük-[150a:]séges táplálására. a mely nélkül nem munkálodhatnék, ezért is modgya az ur meg másut. *hogy méltó a munkás az ő ételére.* matth. 10. 10. szent Agoston azt mondgya. hogy az Évangélium nem olyan dolog.
5 hogy annak árrát lehetne szabni, mint valamely árunak, az egyházi szolgálak a neptől veszik a szükségekre valo táplálásokat, de tsak egyedül az urtól várják szolgálattyoknak jutalmát. aug. libr. de post. C. 2.

K. Mi lehet annak az oka, hogy az ur. azt parantsollya, a tanitványinak, hogy a hol bé nem fogadgyák őket, rázzák le azokra a sarujokra³⁶⁶ ragadot port, ?

F Ez az Isten átkának jele. mind azokra, kik bé nem akarják venni a hitet. és akik még halgatni sem akarják az ő igéjét, az ilyen tselekedetel azt akarák nékik meg mutatni. hogy úgy tekintsék az olyanokat.
15 mint Isten átkában lévőket, és mint szám ki vettetteket, akikkel semiben sem akarnak közösülni, söt még alábokra ragadot port is le törölik, az ilyen büntetés rettentő. de igasságos.

KIS ASZSZONY NAPJÁN.

Imádság

Kérünk uram tégedet. hintsed szolgáladra menyei ajándékodot, úgy hogy a B. szüz születésének innepe. melyet ma a szentelünk,³⁶⁷
20 a békeségnek szaporodását szereze azokban. akiknek az ő születése az üdveségnek sengéjit³⁶⁸ el hozta. ami urunk J. k.

[150b:]Epistola.

prov. 8. 22.

Az urbirt³⁶⁹ engem, az ő utainak kezdetiben, minek előtte valamit teremtene, kezdettől fogva, öröktől fogva el rendeltetem, és régtől fogva minek előtte a föld lenne, még nem voltak a mélységek, és én

³⁶⁶ a sarujok<j>ra

³⁶⁷ szentelünk, [l — k-ból javítva.]

³⁶⁸ sengéjit [g — fölött áthúzott vessző.]

³⁶⁹ [Alább: az ur birt]

már fogantattam vala, még a vizek kutai ki nem fokattak vala, még ahogy meg nem állapodtak vala nehézséggel, ahalmoknak előtte születtetem vala én, még a földet nem teremtette vala, és a folyó vizeket, és a föld kereksege sarkait, mikor az egeket készíti vala, jelen voltam, mikor bizonyos moddal és kerítéssel körül veszi vala amélyiségeket, mikor az egeket. ótt fen meg erősíti vala, és meg méri vala vizek kuttait, midön³⁷⁰ környül fel veti vala a tenger határát, és törvényt ad vala avizeknek, hogy által ne mennének a határokon, mikor a földnek fundamentumit veti vala, ő véle voltam mindeneket el rendelvén, és gyönyörködöm vala naponként, játszodozván előtte minden időben, játszodozván a föld kerekségén, és az én gyönyörűségem, az emberek fiaival lenni, most azért fiaim. halgasatok engem, boldogok a kik örzik az én utaimat, halgasatok az oktatást, és legyetek böltsék, és ne vessétek el azt, boldog ember, a ki engem halgat. és aki vigyáz az ajtoimnál naponként. és várakozik az ajtomnak mellyékinél, aki engem megtalál, életet talál, és üdveséget merit az urtól:

[151a:]Magyarázat

K Mire tanit minket amái letzke?

F Arra tanit. hogy az Istennek böltsésége öröktől fogva valo., valamint azt a bölts mondattya magával. aböltseséggel. mondván. *az ur birt engem az ő utainak kezdetében. minek előtte valamit teremtene kezdetől fogva.* mint ha azt mondaná, az Istenben voltam. amidön teremtésit el kezdette, és még annak előtte is, minek előtte valamit teremtett volna, az az, öröktől fogva, mivel avilág teremtése előtt, és az idő előtt, mely avilág kezdődöt. örökké valóság volt,

K. kitsoda, az az. böltsesség, aki még kezdetben volt. aki örökös volt, és az Isten hogy birta azt.?

F Az a böltsesség az Isten Fia, aki önnön maga aböltsesség. és eredete minden böltseségnek, az Isten azt birta mivel semmit inkább nem bir, mint amaga véghetetlen, tekéleteségeinek üsmérettségit, az Isten Fia pedig, az az, üsmérettsége az Atyának, a ki öröktől fogva üsmérvén magát. öröktől fogva szülte. és birta ugyan azon Fiát.

K. Mit téznek ezek a szok, hogy a böltsesség az Istennel volt, és mindeneket ő véle rendelt?

³⁷⁰ <mikor> midön

F Azt teszik, hogy az Isten mindeneket amaga böltsésége³⁷¹ által teremtet. és rendelt, ez a böltsőség pedig az ő Fia, hozzája hasonló Isten, aki véle együtt munkálodot az egész teremtésben., és aki véle együtt igazgat, és rendel mindeneket. azt mondgya az irás., hogy ez az Isteni böltsőség jádtzot az ur. **[151b:]** előtt minden időben, mert mindeneket. olyan könnyen mivelte hogy a világ teremtése előtte tsak játék, és mulattság volt.

K. Az Isten Fia, anem teremtetet böltsőség. miképen mutatta meg³⁷² hogy az ő gyönyörúsége a, hogy az emberek. fiaival legyen.?

10 F Meg mutatta azt, nagy szeretete által, emberi természetet vévén magára. meg testesülése által, és nékik örök üdveséget szerzet, sok szenvedési által, de ami az ő. hozánk valo szeretetét meg jőbben ki mutattya, ahogy anyi sok jó téteményiért, tsak azt a hálá adást kívánnya, hogy az embereknek is minden gyönyörúségek a légyen, hogy véle lehesenek, az az, hogy az ő lelkével, és kegyelmével élhesenek, szeretettel kaptssollyák hozzája magokat, szivesen halgasák, és tarttsák meg parantsolatit, ezért is mondgya az Évangéliumban, hogy maradgyunk ő benne, valamint ő bennünk³⁷³ marad., joan. 14. 20. hogy maradgyunk az ő szeretetiben, valamint ő marad az Attyának szeretetiben, ezt a hasznát akarja hogy vegyék annak anagy szenttségnek, amelyben eledelül adgya nékünk magát. mondván, a ki az én testemet eszi, és az én véretem isza, a bennem lakik, és én ő benne, joan. 6.57.

K. Mit ád előnkben az Isten Fia, a midőn azt parantsollya, hogy az ő ajtoinál vigyázanak naponként?

25 F Azt akarja hogy szüntelen valo szent szorgalmatoságal **[152a:]** keresék ötet, és hogy szivbéli kívánságal kívánnyanak hozzája közelgetni. és ötet birni, amidőn azt parantsollya hogy minden nap az ő ajtojánál legyenek. azal azt akarja, hogy békeséges türeسل várakozanak az ő irgalmaságának ajtojánál, mind addig még hozánk nem jő, hogy bé vigyen minket abban a boldogságban, melyet ígér ez élet után, és a melyet készít amenyekben. legyetek hasonlok mondgya az olyanoknak. kik várják hogy a gazdájok. viszá térvén, alakadalombol, ugy hogy viszá térvén, és a kapun zörgetvén. azonal meg nyithassák néki.

35 K. Az Anyaszent egyház miért olvastattya a böltsőségnek szavait a B. szűznek születése napján?

³⁷¹ böltsésé- [Sorvégi elválasztás után csonkán maradt.] által <tal>

³⁷² mutatta meg <magát> hogy

³⁷³ [Sorvégen:] valamint ő ben- [új sor elején:] valamint ő bennünk

F Mert ez az Isteni böltség. azon a napon kezdé bétölteni meg testesülésének ígérteit. annak születése által, akiben tetet vett magára. hogy az emberek között lakják. és hogy üdveségünkben munkálodgyék, szenvedési, és halála által.

Évangyélium.

szent Matth 1. 1.

⁵ A Jesus kristus. ki Dávidnak, az Ábrahám Fiának fia. nemzetségének könyve, Abraham nemzé Isaákot, Isaák pedig nemzé Jákobot, Jákob pedig nemzé Judát, és annak atya fiait, Judás pedig nemzé fárest, és Zarámot tamártól, fáres pedig nemzé Esront, Esron pedig nemzé Arámot, Arám [152b:] pedig nemzé Aminádábot, Aminadab pedig nemzé Náássont, naasson pedig nemzé Salamont, Salamon pedig nemzé Boozt, Ráhabtól, Booz pedig nemzé obedet, Ruttól, obéd pedig nemzé Jessét, Jesse pedig nemzé Dávid királyt, Dávid király pedig nemzé Salamont, attól, aki uriásé volt, Salamon pedig nemzé Roboámot, Roboám pedig nemzé Abiást, Abiás³⁷⁴ pedig nemzé Ását. Asa pedig nemzé Josafátot, Josafát pedig nemzé jorámot, Jorám pedig nemzé oziást oziás pedig nemzé joatámot, Joatam pedig nemzé Akazt, Akaz pedig nemzé EZekiást. Ezekiás pedig nemzé Manasest. Manasses pedig nemzé Amont, Amon pedig nemzé Josiást, Josias pedig nemzé Jékoniást,³⁷⁵ és annak atya fiait, a babyloniaba való költözésben, és a Babyloniaba való költözes után. Jékonias nemzé Salatielt. Salatiel pedig nemzé Zorobabelt. Zorobabel pedig nemzé Abiudot, Abiud pedig nemzé Eliatzimot,³⁷⁶ Eliatzim pedig nemzé Azort, Azor pedig nemzé Sadokot, Sadok pedig nemzé Akimot, Akim pedig nemzé Eliudot, Eliud pedig nemzé Eléazárt. Eléazár ²⁵pedig nemzé Mátant, Matan pedig nemzé Jákobot, Jákob pedig nemzé Josefet. a Mária férjét, kitől született a Jesus, ki kristusnak hivattatik.

[153a:]Magyarázat.

K. szent Mathé le irván akristus nemzetségít. nem ellenkeziké Isaias profétával, aki azt mondgya, hogy ki beszélheti ki. az ő nemzett- ³⁰ ségit. és szent lukátsal. aki azt különböző képen írja le, ?

³⁷⁴ [Elírás:] Asiás

³⁷⁵ Jékoniást, <Jékonias pedig> és

³⁷⁶ Eliatzi<u>mot,

F szent Mathé egyikel sem ellenkezik, 1.³⁷⁷ az Atya kebeléből való Igének, öröktől fogva való nemzettségéről szól. a kit nem lehet meg fogni, se ki mondani. szent Mathé pedig a meg testesült Igének nemzettségét írja le, és az Embersége szerint, aki által, a Pátriárkaktól. és

⁵ Davidtól származot, 2. szent Mathé nem ellenkezik szent lukátsal., mert ő, a mi Urunk nemzettségét, a természet szerint való fiasága szerint teszi fel. szent lukáts pedig atörvény szerint való fiasága szerint.

K. Mit értesz atörvény szerint való fiaságon. ?

¹⁰ F Érttem azt, hogy egy fiat úgy tekéntették mint más embernek fiát a törvény szerint, de nem természet szerint, a törvény azt parantsolta hogy egy atya fi, vegye el a testvér attyafiának özvegyét, ha gyermeke nem maradot, és hogy abban a házaságban való első szülöt, a meg holtnak nevét viselje, és úgy tekintsék mint a meg holtnak fiát,

¹⁵ erre való nézve kénszeriteték Jákób. Héliásnak elvenni az ő Annjárol való bátyjának³⁷⁸ feleségét, a ki is nem [153b:] hagyta maga után gyermeket, e szerint volt tehát szent Jósef, a Boldogságos szüz férje, Héliásnak, törvény szerint való fia, eztet is mondgya szent lukáts. de természet szerint Jákob fia volt, valamint szent Mathé írja, ez a törvény azt

²⁰ képzélé, hogy a kristus halála után az Apostolok. a kiket Attya fiainak nevezé, fiaikat nemzenének az Anyaszent egyháznak, akik az ő nevét viselnék, és keresztyéneknek, (: vagy is kristusiaknak) neveztetének. az ilyen külömségek, vagy is tsak tettző ellenkezések, meg mutatták hogy mitsoda hivek, és igazak valának az Évangyélisták. és hogy,

²⁵ nem egyik amásikából irták. amit irtak, ugyan ekénszerit minket arra, hogy függöben tarttsuk az ítéletet, a szent írásnak, olyan helyein, a melyek mi nekünk homályosoknak. tetteznek, és a melyek mint ha ellenkeznének egy másal, és ne a magunk elméjít kövessük. hanem az Anyaszent egyház magyarázattját.

³⁰ K. szent Máthé miért mondgya még előre mindgyárt, hogy a kristus Davidnak, és Ábrahámnak fia, mint ha nem lett volna fia a több királyoknak, és Patriárkáknak is ?

F Azért hogy arra leg inkább figyelmezzünk, meg akarván bizonyítani azal, hogy ő volt a Messiás, mivel az Isten meg ígérte vala. hogy

³⁵ különösön az Ábrahám, és a Dávid maradékából fog származni, mondván Ábra-[154a:]hámnak, minden nemzettségeket meg áldatnak

³⁷⁷ l. [Utána kimaradt: *Isaiás*]

³⁷⁸ bátyyá(rol)nak

ate maradékokban. és Dávidnak, ate székedben helyheztetem ate ágyéknak gyümölsét.

K. szent Mathe³⁷⁹ miért tette fel akristus nemzettsége köziben az olyan szüléit, akikben fogyatkozások, vagy a kik idegenek valának.?

⁵ F Meg akará nekünk mutatni. hogy akristus a bünösököt jöt meg váltani, és hogy az egyházi szolgálknak bé kel venni az egyházban, ki vévén arendeletlenségéből azokat. kik abban születtek, nem tartá az Isten Fia gyaláztatnak. a nemzettsége közii tétetni az olyan aszszonyokot a kik rendeletlenek, vagy idegenek valának, mert azért jött ¹⁰ volt a földre. hogy alázatoságával. el töröllye a kevélységet, ugyan azért választá olyan alázatos mondgyát születésinek. hogy meg egyezék, és hasonlított az ő meg testesülésének alázatoságával. ő Isten Fia lévén, a mi természetünket vette magára, és a szolgálknak formáját. szegény Anyatol. akara születni. akinek mester ember vala a férje, ¹⁵ azért, hogy ötet is ugy tekinttsék mint egy átsnak fiát.

K A kristusnak ilyen tselekedeti mire tanítanak minket?

F Arra, hogy egy keresztyének, mindenben egy arán-[154b:]su alázatosnak kel lenni. ha ámbár nagy nemzetből valo, ha a szüléi fő ²⁰ renden lévők, vagy gazdagok, mind azon által. azért, nem kel kevélykedni. hogy ha pedig alaton rendűek, nem kel azért meg pirulni, se az ő szegénységeket. szükségben valo léteket, szégyenleni. sőt még igen kel segíteni a szegény attyafiait, hasonló tisztelettel lévén azokhoz, valamint agazdagokhoz,

²⁵ K. A kristusnak ezen tselekedetiből mitsoda lelki épületre valot vehetnek magoknak az olyanok, kik nagy renden valok?

F A meg testesült Istennek alázatosága, és az emberekhez hasonló léte, aki is azért jöt hogy szolgállyon, és nem azért hogy szolgáltatassék. arra kényszeritti őket, hogy ki irtsák szivekből, azt a kevélységet, nagyra vágyodást, és azt a pompát, amelyeket okoz. a nemesi vér, ³⁰ és a mely gyakorta akadállya az üdveségnek, mert meg gátollya rend szerént az alázatoság uttyán járni, mely utat a kristus adgya előnkben. mind tanításával, mind példájával.

K. szent Josef miképen vala férje Máriának mivel egész meg türkötetésben éltenek egy másal.?

³⁵ [155a:] F Josef férje vala aházóság kötele által, a mellyel egy máshoz kötelezték vala magokat, sziveknek egyesége által. atiszta

³⁷⁹ Mathe [e — fölött áthúzott vessző.]

és Istenes szeretet által, mely egy máshoz kapcsolta az ő elméjeket. ez igen szép példa a házások előtt, a kiknek. egy mást, akristus lelkében, és az Istenért kel szeretni.

SZENT MÁTÉ APOSTOL NAPJÁN

Imádság

Adgyad uram hasznos segítséget találhassunk a boldog Apostol. és
5 Évangyélista Máténak imádságiban., úgy hogy a mit mi magunktól meg nem nyerhetünk, az ő esedezése által, azt el nyerhesük, a mi urunk. J. k.

Epistola.

Ézéki prof. 1. 10.

Az ő ortzajok hasonlatosága pedig, emberi ortza, és oroszlyány ortza anégynek jóbja felől, ökör ortza³⁸⁰ pedig anégynek ballya felől,
10 és sas ortza a négy fölöt, az ő ortzajok, és szárnyok ki terjesztve felyül, mindeniknek két szárnyok egy mást érik vala. és kettei bé fedezi vala az ő³⁸¹ testeket, és mindenik közüllök eleiben mégyen vala artzal. ahová alélek indulattya vala, oda mennek **[155b:]** vala, és meg nem fordulnak, midön járnának. és alelkes állatok szine, az ő tekintetek, mint
15 az egő tüzes szemek, és mint a lámpásoknak tekintete, ez vala a látás. futosván a lelkes állatok közöt. atüznak fényesége, és atüzből ki menő villámlás, és a lelkes állatok mennek, és jönnek vala mint a tsillámló villámlás.

Magyarázat

K. Mit jelentnek ezek anégy titkos állatok akiknek emberi, orosz-
20 lány, ökör. és sas ábrázattyaok vagyon.?

F Jelenti az Angyalokot, a kiket el küldi az Isten mint szolgálait, hogy véghez vigyék némelykor az ő irgalmaságának, némelykor. az

³⁸⁰ [Sorvégen:] or- [új sor elején:] ortza

³⁸¹ az ő az ő [Fölösleges ismétlés.]

ő igasságának. akarattját, ezek a profétának négy ortzájuaknak tet-
tettek, külömb külömb féle ábrázatban is adgya előnkben. őket. hogy
meg lássuk mitsoda külömb féle képen viszik végben szolgálattyokat,
emberi ábrázattok vagyon mely jelenti hogy ókal, és jóságal tsele-
5 kesznek, oroszlány ábrázattok. vagyon. mely jelenti, hogy meg
győzhetetlen erővel viszik végben az urok parantsolattját; és hogy
ők el fáradhatatlanok, és lassuak, a [156a:]midőn az Isten türe-
sél várja abünöst apenitentziára, a sas ábrázat jelenti, hogy tellyesek vilá-
goságál, és hogy a mikor kívántatik. olyan nagy sebeséggel. munkáló-
10 nak, hogy semmi meg nem tartoztattya őket.

K. Miért mondgya az irás hogy olyanok mint atüz, hogy mindenik
artzal mégyen eleiben, és oda mennek ahová alélek indulattya viszi,
és meg nem fordulnak jártokban. ?

F Azt akarja előnkben adni, hogy azok a mennyei lelkek atüzhöz
15 hasonló sebeséggel engedelmeskednek az Istennek. és nagy buzgoságál.
és hogy ők tsak az Isten lelkének indulattjából., és parantsolattjából
tselekesznek, és oda mennek, ahová küldi őket. nem fordulván. se
jóbra. se balra, és hogy akor fordulnak viszá. a midőn aparantsolatot
végben vitték.

20 K. Mit tésznek ezek a szók, hogy bé fedezik magokat a két szárnyo-
kal. és a más kettőt ki terjesztik. a melyekel egy mást érik. ?

F Bé fedezvén magokat két szárnyokal, azal meg mutattják az
Isteni Felséghez valo nagy tisztelettyeket, és hogy mitsoda arra hogy
ő előtte legyenek, a más kettőt pedig hogy ki terjesztik, azal meg
25 mutat-[156b:]tyák hogy szüntelen készek parantsolattjára, és oda
menni, ahová küldi őket, szárnyokal egy mást érik, meg mutatván.
hogy minnyájan egyenlő akarattal., és egyeséggel tselekesznek,

K. Miért olvastattya az Anyaszent egyház ezt a mái letzkét az
Évangyélistak innepein ?

30 F Mert szent Hieronimus szerént azoknak az állatoknak négy ábrá-
zatok, a négy Évangéliumnak kezdetén fel találtnak, Az emberi
ábrázat jelenti a szent Maté Évangéliumát, a ki akristus Nemzetsé-
gin kezdi el, ugy mint az emberen. Az oroszlány ábrázat jelenti a
szent Márk Évangéliumát. aki a pusztában valo szent János prédi-
35 kálásán kezdi el, valamint egy oroszlánynak ordításán, Az ökörnek
ábrázattya., aki rend szerént valo áldozat volt az ó törvényben, jelenti
a szent lukáts Évangéliumát. a ki a Zakariás papságán kezdi el, ez
Attya volt szent Jánosnak, A sas ábrázat pedig jelenti a szent János
Évangéliumát, a ki is mint egy sas. magosan repülván. a napban néz,

fel repül³⁸² az Istenhez, hogy le írhasa az Igének nemzettségét, valóságos napját az igazságnak.

K. Nem leheté az Évangyélistákra, mint predikátorokra³⁸³ [157a:] és az Isten szolgálaira szabni mind azokat valamiket mondottunk az¹⁵ Angyalokrol. akiket jelentik a négy állatok?

F A meg egyezik az Anyaszent egyház szándékával, aki is az ő innepek napján olvastattya ezt a letzkét, mivel az Évangéliumnak predikatori olyanok valának. mint akristusnak láthato Angyali. akiket el küldötte hogy hirdessék parantsolatit.³⁸⁴ és meg üsmértessék az egész világal. az ő tanítását. és nevét, ök tsak az Isten lelkének indulattýából irtak, és tanítottak, ök mindenüvé el mentenek valahová küldé őket, és senki viszá nem térithette. a szent lélektől vévén bátorságot az egész földre el vitték a szeretetnek tüzet. és el hatot az ő szavok, ő magok égtek azon tüzel. a melyet akristus hozot evilágra.

¹⁵ K. Mitsoda hasonlatosság vagyon az állatok negy ábrázatok között, és ezen szent Évangyélisták között.?

F Az emberi ábrázat jelenti hogy mitsoda jószágal és magok meg alázásával. beszéllettek az embereknek, és mint alkalmaztatták magokat az ő értelmekhez, tejet adván a gyengeknek, és erőseb eledelt.²⁰ az erősöknek, fel emelték magokat mint a sasok, [157b:] az Istenhez, hogy ő tölle tanulhassák ki azokat az igazságokat. és titkokot. melyeket másoknak tanították, tudták követni az oroszlyány ordítását, predikalván, kemény és hangos szoval; és rettetgetvén a bünösöket. elejekben adták az Isten ítéletit, szenvedni is tudtanak., valamint²⁵ a kristusért áldozatra valo ökrök. fel áldozván magokat néki, és ki ontván véreket. az ő ditsőségiért, és az emberek üdveségékért. és valamint azok az állatok ugy ök is el faradhatatlanok valának., szolgálattýoknak sulyos munkáiban.

Évangélium.

szent Maté 9. 9.

³⁰ És mikor onnét el menne Jesus. láta egy Maté nevü embert a vámon ülni, és mondá néki. kövess engemet, és fel kelvén követé ötet. és lön le telepedvén ő a házban, imé sok publikánusok, és bünösök

³⁸² fel repül<vén> az Istenhez,

³⁸³ [Elírás:] predikátorokra

³⁸⁴ parantsolatit. [Szóvégi t — k-ból javítva.]

jöven, le telepedének Jesusal. és az ő tanítványival, és látván a farisaeusok, mondák az ő tanítványinak. miért eszik a publikánusokal, és abünösökel a ti Mesteretek, Jesus pedig halván, mondá. nem szükség az egészeseknek az orvos. hanem abetegeknek, el menvén
5 pedig tanullyátok meg mi légyen, irgalmasagot akarok, és nem áldozatot, mer nem jöttem az igazakat hini, hanem abünösököt.

[158a:]Magyarázat

K. A kristus miért marada leg gyakortáb kafarnaum városában. a mely város igen gonosz vala, és miért hívá szent Mátét az Apostol-ságra, a ki is publikánus vagy is ado szedő volt?

10 F Azért, hogy abbol meg tanullyuk, hogy mennél inkább uralkodik valamely helyben a vétek, annál nagyob buzgoságal kel az egyházi szolgnának munkálodni, a bünösök meg térésin, és hogy a vétek sokasága. és nagysága. miat, nem kel kétttségben esni. a bünösök meg té-résiért, mert a mint szent pál mondgya, az Isten gyakorta bőségel
15 hinti oda kegyelmét. a hol avéteknek bősége vagyon,³⁸⁵ az ur maga mellé vévé szent Mátét olyan időben, a melyben oly veszedelmes hivatalban volt, meg akarván nékünk mutatni. hogy nintsen semmi lehetetlen az ő mindenható³⁸⁶ kegyelmének. és hogy a mikor néki tettzik, könnyen ki vehet akár kit aveszedelemnek mélységéből. és el oldhattya
20 a kötelet, melyel a vétekhez volt köttetve.

K. Mit tselekedék szent Máté a midön az ur magához hívá?

F Azonnal el hagyá mindenét, hivatallyát, és jószágát, követé ötet. példát adván nékünk, hogy mitsoda gyorsaságal kel engedelmesked-nünk az Isten parantsolattyának, [158b:] mihent meg világosit min-
25 ket. és meg üsmérteti velünk, hogy roszul kereset jószágát birunk, vagy hogy az ő törvényével ellenkező hivatalban vagyunk, olyankor azon szem pillantásban el kel azokat hagynunk., valamint szent Máté. a gyorsaság. kedvesebb. és érdemesebb tészí az Isten előtt az el hagyást, és el is kerülteti akisértetet, a melyben a halogatás vethet-
30 ne.

K. Miképen kel tekéntenünk az üdvezítőnek tselekedetét, aki a publikánusokal, és a bünösökel³⁸⁷ ül egy asztalhoz?

³⁸⁵ [Az idézet nincs aláhúзва.] [Tovább:] hivaltban [elírás.]

³⁸⁶ mindenható [e — javítva h-ból?]

³⁸⁷ [Elírás:] a bünökel

F Eléggé nem lehet tsudálni az ő joságát. és szeretetét, és ha anyira meg alázza magát, hogy még az ellenségi is szó nélkül nem hagyhaták, azt egyedül tsak a bünösök meg térésiért tselekedte, és ha szent Mátéhoz annyi kedvezéssel volt, hogy kérésére el ment hozzája vendég-⁵ ségben; azt azért tselekedé, hogy ötet jobban meg erősítse szándék-
jában. másokot pedig hogy nyerhesen és oktathason, az üdvezítőnek ez a példája, tsudálatra méltó, kevesen vannak kik azt kövesék, mivel mi minnyájan gyengék és bünösök vagyunk, és a vendégségek sok keresztyéneket rontanak meg, mivel őt sok rosz példákot, és hejában
¹⁰ valo beszédeket látunk,³⁸⁸ és hallunk, a mértékletlenség őt uralkodik, a leg okosabnak is nehéz [159a:] magát meg tartoztatni, őt a sok étel, és ital, ahelytelen nevetés, ember szollás, illetlen beszéd, őt az éteknek, és abornak, bőségel valo ditséret adása, és több effélék, egy keresztyének nem kellene részt venni az olyan vendégségekben.
¹⁵ leg gyakortáb az olyanokbol. mind akristust, mind a szemérmetesé-
get, mind a mértékleteséget ki rekesztik, ahol pedig akristus nintsen, atanitványinak nem kel oda el menni, a midön pedig a mod nélkül valo rendeletlenségek, mértékletlenségek, avendégségből ki rekesztetnek, az egyeség, és a szeretet. őt jelen léznek, el lehet ugy oda³⁸⁹ menni,
²⁰ hogy őt valami lelki hasznára lehesünk másoknak, a melyre is kel vigyázni mindenkor egy keresztyének.

K. Mi vivé szent Mátét arra hogy az urat magánál meg vendégellye.

F Az öröm. melyben volt meg térésiért, és aháláadás, az ő tölle vet kegyelmiért, lehetetlen egy olyannak aki valóságosan meg tért,
²⁵ hogy külső jelek által is ki ne mutassa az örömét. melyet szivében érzi, és hogy. meg ne hálállya azt, jó tévőjének, hogy ha a kristust el hinák avendégségekre, a melyeket a keresztyének adnak egy másnak, őt meg látnák aszere-[159b:]tetet, a szemérmeteséget, és a mértékleteséget, és minden az ur ditséretire menne végben, de hol látunk ilyen
³⁰ példát, ? hogy ha pedig szent Máté a kristusal. el hívá apublikánusokot³⁹⁰ és. a bünösököt, azt el kel hinnünk hogy felebaráti szeretetből tselekedé, akarván azoknak is hasonló kegyelmet nyerni, mint amelyt magának nyert volt az urtól.

K. A kristus vendégségben valo jelen létin. valaé okok a farisaeu-

³⁸⁸ <h> látunk és hallunk,

³⁸⁹ el lehet ugy oda <el> menni,

³⁹⁰ apublikánusokot [k — javítva n-ből?]

soknak, hogy meg botrankozanak, és azt szemekre hányják a tanítványinak?

F Semmi okok nem vala a meg botránkozásra, nem is más hanem az irigység tarthatá azt rosznak, az üdvezítőnek, az ő ártatlan., és tsudálatos életiért, arálgalmazásnak el kellett volna tölle távozni, és jól ítélni, hogy nagy okokból mégyen az olyan vendégségekben, de az ő gonosz szívek irigyelvén az urnak szent erköltseit. és emlékezetét. minden modon azon igyekeztenek hogy valamely okot találhassanak a rágalmazásra. hogy a tanítványit tölle el idegenithessék. és ötet magát, el veszésék,³⁹¹ a midön a hiveket, vagy az egyházi szolgálkót, akiket tudgyuk hogy Isten félök, a hamisak társaságában. vagy asztalnál láttyuk. jól ítéllyünk felöllök. és hitesük el magunkal., hogy azt jó végre tselekeszik

[160a:] K Mit felele az ur. a farisaeusok rágalmazásokra.?

15 F Azt felelé, hogy az egéségeseknek nintsen szükségek az orvosra, hanem a betegeknek, meg akarván azt vélek értetni. hogy ha abünösökél társalkodik. azért tselekeszi, mert ő alelki orvos. hogy ha pedig az orvos abetegekhez mégyen. nem megyen. hogy részt vegyen nyavalyályokban, hanem hogy meg gyógyittsa őket. de ök, akik azt tarttyák
20 magok felöl hogy egéségesek, és akiket a rosz kivánság anyira meg vakította, hogy se nem láttyák. se nem érzik nyavalyályokot; azért nintsen is nékik szükségek. az orvosra. ezeket pedig azért mondá nékik. hogy magokban térnének.

K. A kristus tsak a bünösökért jötté el?

25 F Azért jöt el. hogy minden embereknek orvosa légyen mivel minnyájan bünösök, és nyavalyások, és mindennek. vagyon szüksége az orvosra, és az orvoságra, az igazak is tsak azok, akik hozzája folyamodnak, és egéséget vesznek tölle, de abban az igaz voltokban is. tartoznak tölle orvoságot, az az kegyelmet kérni, a gyengeségéért,
30 a lelki gyógyítás, nem olyan mint a testi, a rend szerént valo orvos, a testet meg gyógyittya., el vévén az orvoságokal a betegségnek okát, de a midön az Isten valamely lelket meg gyógyit, a rosz kivánságot abban meg hagyta, a mely gyükere és oka avéteknek, és a mely szüntelen valo gyengeségben tarttya életünket.

³⁹¹ el veszésék, [l — s-ből javítva.]

Imádság

Oh' Istenünk aki oly tsudálatos rendel osztogatod a különböző hivatalokot. az Angyaloknak, és az embereknek, enged meg jóvoltodból. hogy azok atiszta lelkek, kik mindenkor előtted állanak, a menyekben. mi nekünk gondviselőink legyenek. ez életben. a mi urunk J. k.

Epistola.

Apocal. 1. 1.

- ⁵ A Jesus kristus jelentése melyet néki adot az Isten. hogy meg jelené az ő szolgálainak., a melyeknek hamar kell lenni, és meg jelentette, el küldvén az ő Angyalától az ő szolgájának Jánosnak, ki bizonyoságot tett az Isten igéjéről. és bizonyoságot a Jesus kristusrol, mindeneket a miket látot, boldog a ki olvassa, és hallya eprofétálásnak Igéit, és meg
- ¹⁰ tarttya azokat, melyek abban meg irattattak, mert az idő közel vagyon, János ahét Anyaszent egyháznak, melyek Ásiában vannak, malaszt néktek. és békeség attol, aki vagyon, és a kivala, és aki el jövendő, és a hét lelkektől, kik az ő királyi székének szine előt vannak, és a Jesus kristustol. a ki hiv tanu, első szülöt a halottak közül, és
- ¹⁵ e föld királynak fejdeme, aki minket szeretett, és meg mosot minket, a mi büneinkből, az ő vére által.

Magyarázat

K. Mit tanulhatunk amái letzkének első szavaiból?

- [161a:] F Azt tanulhattyuk, valamint hogy az Isten ki nyilatkozta szent Jánosnak a jövendőt, mert az Isten igéjét ki hirdette, és
- ²⁰ hogy bizonyoságot tett mind azokrol a miket látot, és hallot, a kristustol, ugy az egyházi szolgák is ha ujjab világoságot akarnak venni, hasonló képen kel nekik is hirdetni akristust, és rolla bizonyoságot tenni.

- K. Mit tésznek ezek a szok. boldog aki olvassa, és hallya eprofétá-
- ²⁵ lásnak igéit, és meg tarttya azokat mellyek abban irattattak?³⁹²

³⁹² [Javitás: irattatnak-ból.]

F Azt teszik hogy ugy tanállyuk boldogságunkot, és vigasztalásunkot a szent Lélek igerei szerint ebben a szent könyvben, és atöbb szent könyvekben, hogy ha azokat hittel, és alázatosággal olvasuk, ha azoknak értelmet engedelmeséggel veszük az Anyaszent egyháztól, és ha azokban lévő igazságokat hűséggel, és halogatás nélkül követjük, mivel az idő közelget, a melyben számot kel adni az igazságokról. a melyeket a kristus ki nyilatkoztatott nekünk, ámbár olyan keveset gondolkodgyanak is arról.

K szent János miért kívánja hogy a kegyelem, és a békeség velünk legyenek. az által aki vagyon, a ki volt, és aki el jöendő az az, akristus által?

F Meg akarja nekünk mutatni, hogy haszontalan volna az igazság meg üsmérése, hogy ha a kristus azt nem [161b:] szeretetté, és nem követté velünk, és hogy ha a szent Léleknek békesége meg nem kostoltatná it velünk a kegyelemnek gyümölsét. és reménséget nem adna a menyekben való lakásunkról, szent János akristust³⁹³ nevezi annak a ki volt, vagyon, és a ki el jöendő. mert volt tegnap, mondgya szent pál, ma is vagyon. és ugyan azon, léssen minden időkben hebr. 13. 8. ő mindenkor ugyan azon., mert ő Isten. és nem vettetett változás alá, mint az ember, ő ugyan azon, minden időkben, mert fel támadása által, bé ment ditsőségében, az ő igazsága, titkai, Evangéliuma, és Anyaszent egyháza, meg maradnak e földön. minden időkben, és az utolso napon el fog jöni hogy meg itéllye az egész világot, és számot kérjen malasztírol. a melyeket meg testesülésekor hozta volt ell.

K Miért adgya hozzája, és a hét lelkek által; tudni illik. az Angyalok kik széke elöt vannak. ?

F Azt akarja velünk meg értetni, hogy az Isten a kezdete, és kut feje akegyelmeknek, az Angyalok pedig olyan szolgálai, akiket el osztogattya az Anyaszent egyházban. hogy munkálodgyák a választattak üdveségeket, ebből meg láttyuk hogy nem rosszul tselekeszünk, ha az Angyalokhoz folyamodunk könyörgésinkben, mivel ha a rossz volna. szent János nem mondaná. hogy a kegyelem és a békeség azok aboldog lelkek³⁹⁴ által adatnak nekünk. [162a:] de ök azt ugy tselekeszik mint Istennek szolgálai. ugyan ök is ajánlyák néki a hívek könyörgéseket. és nyernek nekik kegyelmet, nem a magok érdemek által, hanem akristus érdemi által, mivel tsak az ő érdemiért adatik akegye-

³⁹³ [Íráshiba:] akristus

³⁹⁴ lelkek [Szóvégi k — d-ből javítva.]

lem, tsak az ő beszédiben avilágóság. tsak az ő fel támadásában az élet, az ő vériben. és halálában az üdveség, és az ő szeretetében aremenység, ugyan ezért tartozunk azon kérni ötet hogy meg nem szüვნén minket szeretni, meg se szüვნyék minket meg mosogatni, és meg tisztítani.

Évangélium

szent Maté 18. 1.

Azon orában járulának atanitványok Jesushoz. mondván, kit vélsz mennyeknek országában nagyobnak lenni, és hozzá híván Jesus egy kisedet, közikbe állatá ötet, és mondá. bizony mondom néktek, ha meg nem tértek, és nem lesztek mint a kisedek,³⁹⁵ nem mentek bé, menyeknek országába, valaki azért magát meg alázza. mint ekised, a nagyob mennyeknek országában. és aki bé fogad egy ilyen kisedet, én nevembe, engem fogadbé, a ki pedig meg botránkoztat egyet ekisedek közül, kik én bennem hisznek, hasznosab annak hogy egy malom kö köttessék anyakára, és atenger mélységiben el merittessék, jaj evilágnak abotránkoztatásokért. mert szükség hogy botránkozások jöjjenek, mind azon által, jaj annak az embernek aki által botránkozás-[162b:]jő, ha pedig akezed, vagy lábad meg botránkoztat téged, vágd el azt, és vesd el tőled, jobb néked az életre bé menned bennán, vagy sántán, hogy sem két kezed, vagy két lábad lévén az örök tüzre vettetned, és ha a szemed meg botránkoztat téged, vájd ki azt, és vesd el tőled. jobb néked egy szemmel az életre bé menned hogy sem két szemed lévén, a gehenna tüzébe vettetned, meg lássátok hogy meg ne utálljátok. egyet akisedek közül, mert mondom néktek, hogy ezeknek Angyali mennyekben mindenkor láttyák az Atyám ortzáját, ki mennyekben vagyon.

Magyarázat

K. Mit értettek it az Apostolok a mennyeknek országán. és mit ért maga az kristus azon az országon?

F Az Apostolok követvén még akor atesti sidoknak gondolattyokot, ők azon. világi és földi országot értettének, valamint a földi királyok

³⁹⁵ kisedek, [Második *d* — helyén *k*-t kezdett írni, de *d*-re javította.]

DICTIONARIUM

LATINO - HUNGARICUM

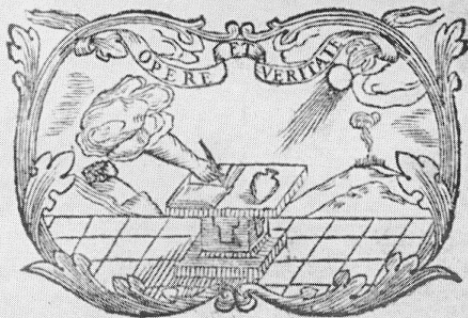
Succum & medullam purioris Latinitatis, ejusq; genuinam in Lingvam Hungaricam conversionem, ad mentem & sensum proprium Scriptorum Classicorum, exhibens:

Indefesso xv. Annorum labore, subsistens, ab ordinariis negotiis, temporibus collectum, & in hoc Corpus coactum

à

FRANCISCO PARIZ PÁPAI,
Medicinæ Doctore, Ejusdemq; Facultatis, in Celeberrima ACADEMIA BASILEENSI, Assessore, & in Illustri COLLEGIO NAGY-ENYEDIENSI Professore Publico.

Mikes

LEUTSCHOVIAE,

Apud HÆREDES SAMUELIS BREWER,
Annò M DCC VIII.

Marhás : <i>Pectinosus, Armentosus, a, un.</i>	Másfel-höld föld : <i>Sequiturgenium.</i>
Marhát háitok : <i>As, as.</i>	Másfel-hónap : <i>Sequitmensis.</i>
Marhatska : <i>Possessivus, Recula.</i>	Másfel-köböl : <i>Sequitmodus.</i>
Marlom pékóm : <i>Prohodo, is.</i>	Másfel-lábi : <i>Sequitpedalis, e.</i>
Markotán, Markotanne : <i>Suffraganeus, Castrensis propala.</i>	Másfel-mely-öld : <i>Sequitmiliarium.</i>
Már moit : <i>Junonius.</i>	Másfel-óra : <i>Sequitora.</i>
Márna : <i>Barbaspicis, Barbo, onis.</i>	Más formájára veitt pénz : <i>Nonnus clypeus.</i>
Maró : <i>Mordax.</i>	Más-hova : <i>Alto, Altorson.</i>
Marok : <i>Tola, Manipulus.</i>	Másik : <i>Alter, Alius, a, ud.</i>
Marokba-kötöm : <i>Palao, is.</i>	Máskepen : <i>Alter.</i>
Maroklát : <i>Manubrium, Ansa, Capulum.</i>	Másias : <i>Alteratio.</i>
Maroklatotska : <i>Manubriolum, Anjula.</i>	Másias-lom : <i>Altero, as.</i>
Marok vezró : <i>Fagellum.</i>	Másias : <i>Secundarium, Deuteria.</i>
Marom : <i>Mordeo, es.</i>	Másmódó : <i>Alimodi.</i>
Marom vikontag : <i>Kenordeo, es.</i>	Másmódon : <i>Alter.</i>
Maros : <i>Marius, Flavius Ungariae.</i>	Másod : <i>Alter, a, un.</i>
Maróság : <i>Mordaxitas.</i>	Második : <i>Secundus, a, un.</i>
Már régen : <i>Olim iam, Jam dudum.</i>	Második renden-való : <i>Secundarius, a, un.</i>
Mart : <i>Litus, Ripa, vide Part.</i>	Másod-tű : <i>Biennis, e.</i>
Martalek : <i>Præda, Manubie.</i>	Másod-nap : <i>Postridie.</i>
Martalózi : <i>Mango.</i>	Másod rendheli : <i>Secundarius, a, un.</i>
Martalózei : <i>Mangonicus, a, un.</i>	Másodvör : <i>Secundo, Secundum, Iterum.</i>
Mártás : <i>Tinctus, Intinctus.</i>	Másokkal azon egy tüthen kapók : <i>Competitores, Competentes.</i>
Martható : <i>Tinctilis, e.</i>	Másolás : <i>Alteratio, Commutatio, Revocatio.</i>
Marti : <i>Riparius, Littoreus, a, un.</i>	Másolom : <i>Altero, as.</i>
Marti lápu : <i>Bechuon, Tuffilago.</i>	Más pénzére innya : <i>Alteras suntibus ex aquivi.</i>
Mártir : <i>Martyr.</i>	Másra magyarázom : <i>Altorson accipio.</i>
Mártirom : <i>Idem.</i>	Másra maradó jószág : <i>Calicium beneficium, Calicium juris possessio.</i>
Mártiromság : <i>Martyrium.</i>	Másra valaminek : <i>Copia, Exemplum, Typus, Transumptum.</i>
Mártom : <i>Tingo, is. Lingo, is.</i>	Mással özeve-foglaltt gerendik : <i>Coordinatum tinguon.</i>
Márton : <i>Martinus, Nom. Propr. viri.</i>	Másuvá : <i>Alid, Alorson.</i>
Mártott : <i>Tinctus, a, un.</i>	Másuvá költözni : <i>Habitacionem commutare, Alid domicilium transferre.</i>
Martzapán : <i>Martius panis.</i>	Másunnan : <i>Aliunde.</i>
Martzona : <i>Ferocibus, Ferociens bestiola.</i>	Másunnat : <i>Idem.</i>
Martzonaság : <i>Ferocitas parvula.</i>	Másunnet : <i>Idem.</i>
Martzongani : <i>Diluvare, Dinordere, Dissicare, Fulnerare, Lædere, Saccare.</i>	Másunnan-jött : <i>Adventitius, a, un.</i>
Márvány : <i>Marmor.</i>	Másutt : <i>Alibi, Alibi.</i>
Márvány-faragó : <i>Marmorarius.</i>	Mávas, tsúzás : <i>Reptans.</i>
Márvány-golyósis : <i>Marmor tornatum in globum, Spherula marmoræ.</i>	Mávdogalok, tsúvdogalok : <i>Repto, as.</i>
Márvány-kő : <i>Marmorosus, a, un.</i>	Mávdő : <i>Repens, Serpens.</i>
Márvány-kövi : <i>Marmoreus, a, un.</i>	Mávdők : <i>Repo, is. Serpo, is.</i>
Más : <i>Alius, a, ud. Alter, a, un.</i>	Másvör : <i>Alius, Alia vice.</i>
Más dologba avatni magát : <i>Prov. Alienum arare fundum.</i>	Másvöri : <i>Diversi temporis.</i>
Más az, hogy : <i>Ceterum, Deinde, Alternum quad est.</i>	Másvörre-tartom : <i>Refero, as.</i>
Másé : <i>Alienum.</i>	Másvörre-tehető : <i>Conditivus, a, un.</i>
Más egyik : <i>Alter, a, un.</i>	Mataéz : <i>Metaxa, Metaxa, Sericum rude.</i>
Másfel : <i>Sequi.</i>	Mate : <i>Matheus, Nom. Propr.</i>
Másfel-annyi : <i>Sequitalter, a, un.</i>	Mitka : <i>Amica, Sponsa, Amicus, Amasia.</i>
Másféle : <i>Alius generis, Aliusmodi.</i>	Matóla : <i>Alibron, vide Motóla.</i>
Másféle : <i>Aliorson.</i>	Matólálni : <i>In spiram evolvere.</i>
Másfel-állér : <i>Sequitobohus.</i>	Matula : <i>Matello, Matula.</i>
Másfel-íont : <i>Sequitlibra.</i>	Mityás : <i>Matthias, Nom. Propr. viri.</i>
	Matyás-ugrása : <i>Bifextus, Bifextus.</i>

uralkodnak, de akristus azon az örökké való boldogságot értette, ahol uralkodni fog választattiban, és ahol az ő választatti uralkodni fognak ő véle, és ő benne; birván az Istent, az ő örökös jóvokot. az Apostolok tehát amidön azt kérdék hogy ki lenne. leg nagyob a menyeknek országában. meg mutatók azal. hogy az első helyekre vágytának, abban a földi országban. a melyet a sidok várják vala.

[163a:] K. A kristus mit felele nékik. hogy az ollyan nagyra vágyó gondolatokat el hagyasa vélek?

F Ez az, alázatoságnak Mestere, és doktora, egy kis gyermeket híván magához, közikben állittá, és meg mondá nékik. hogy ha hasonlok nem lesznek akis gyermekekhez, a meny országban részek nem leszén. akár mely nagy renden lévő gyermek örömet adgya magát az alaton renden lévőhöz, se az utolso, se az első helyben nem válogat, eszerént is kel tselekedni az olyannak, aki nagy akar lenni a menyekben, mivel a meny ország az alázatosoknak adatik, meg. és azoknak akik magokat meg vetik.

K Mit tésznek ezek aszok., aki bé fogad egy illyen kisededet, az én nevemben, engemet fogad bé,?

F Az ur azt akarja, hogy ugy tiszteljük az alázatosokat, mint az ő országának fejedelmit. és hogy azokal jót tegyenek, mint hogy pedig ő az ollyanokat szereti, büntetés nélkül nem hagyja ha azokat meg vetik. vagy meg bótránkoztattják. avagy meg bánttyák. ha rosz példával, rosz beszédel, vagy rosz tanátsal avétekben ejtik. azért is mondgya az ur, hogy hasznosab volna egy embernek ha egy malom kövel a tengerben vetnék mint sem botránkoztatására lenni egy olyan kisedednek. a ki ő benne hiszen

[163b:] K. Mitsoda értelemben mondgya az ur *hogy szükséges hogy botránkozások jöjjenek?*

F Azt akarja azal mondani, valamint világosan mondgya szent lukátsnál 17 l. lehetetlen hogy botránkoztatás ne légyen. mivel a gonoszoknak nagy számok el terjedet evilágon. a kiknek rosz példa adások veszedelmire vannak sok számuaknak. az Isten azt meg engedi a gonoszokon való rettenetes igasságából, és a jokon való irgalmaságából, meg akarván mutatni, hogy ditsőségire, és választatinak üdveségekre tudgya fordítani, ugyan azon vétkeket, a mellyeket³⁹⁶ öt meg bánttyák. és másokat avétekben ejtenek. meg engedi abbol az okbol is abotránkozásokat, hogy félelemben, vigyázásban, köny hullatásban.,

³⁹⁶ a mellyekkel [Szóvégi l — t-ből javítva.]

alázatoságban. tarttsa szolgálait, de jaj annak aki által abotránkozás jő, mert meg büntettetik, mind a maga, mind a mások vétkiért. mind azért agonoszért. a melyet akart tselekedni, ha szinte a tellyeségel végben nem ment is, mivel mind példájával, mind tanátsával.
5 azon volt. hogy végben vihesse, hogy ha tsak az Isten meg nem gátolta volna. kegyelméből, ez így lévén, abotránkozás azon vagyon hogy el ronttsa az Isten munkáját. szolgáltaiban. és azért meg érdemli az ő rettentő boszu állását.

K Magyarázd meg nekünk ezeket a szokot., vájd ki a szemedet,
10 vagd el a kezedet, ha ezek meg botránkoztatnak?

[164a:] F Meg akarja az ur velünk értetni, az ilyen példa beszéd által, hogy mitsoda szükséges üdveségünkre, hogy el kerüllyük a vétekre vivő alkalmatoságot, hogy vályunk, és magunkot meg foszuk mind azoktól., a mik botránkozásunkra lehetnének, és a véteekben
15 ejtethnének, ha szinte azok leg drágábbak volnának is előttünk evilágon, és oly leg szükségesebbek, valamitsoda³⁹⁷ szükséges a kéz, a láb. és a szem, mihent valami örökös veszedelmünket okozhattya, azt ugy tekénttsük, mint ellenségünket, és mint a mérget, *mit használ egy embernek, ha a világot meg nyerné is, ha a lelkét el veszti, ?* az³⁹⁸ üdvezítő
20 nem érti azt betü szerént hogy valaki el vágja a kezét. és ki vája a szemét, hanem hogy ezekel ne élyenek az ő törvénye ellen. és hogy el távozanak mind attol. valami fel gerjeszthetné a roszt indulatot, és fel indithatná a roszt kivánságot

K Mit kel tselekedni hogy az igazakat meg ne vessük, a kik a kisdedek, mert alázatosok, és akik a testi szemnek alázatosoknak láttzanak?

F A hitnek szemével kel őket tekénteni. hogy meg láthassuk őket kik léyenek az Isten szemei előtt, ne külső képen tékénttsük őket, hanem azt³⁹⁹ visgállyuk meg. hogy az Isten mint tekinti őket. mivel
30 menyei lelkeket ad melléjük, kik őket örizzék, reájok gondot viselleyenek. *mondom néktek. hogy ezeknek Angyali, menyekben, szüntelen láttják az Atyám ortzáját.* ezeket azért mondá, hogy annál is nagyob tisztelettel legyünk a kisdedekhez, és az alázatosokhoz, meg tekintvén, mitsoda

³⁹⁷ valamitsoda [valamint-ből javítva, a szó írása közben.]

³⁹⁸ [Íráshiba:] azt üdvezítő

³⁹⁹ hanem azt <tek> visgállyuk meg. hogy az Isten mint tekinti őket.
[Kereszttel jelölt beszúrás a lap alján.]

szol-[164b:]gait rendelte melléjek, hogy gondgyokot visellyék, és a kik által boszut áll azokon, kik azokat meg vetik, vagy avétekben ejtik.

SZENT SIMON ÉS SZ. JUDÁS NAPJÁN

Imádság

Oh' Istenünk, aki ate boldog Apostolid által, hittál minket szent
5 nevednek üsméretire, adgyad hogy tsudálván, szent simon. és szent
Judásnak örökös ditsőségeket, mi azt haszonal tisztelhestük, ami
urunk. J. k.

Epistola.

szent pál. ephes. 4. 7.

kinek kinek közüllünk malaszt adatot akristus ajándékozásának
mérteke szerént az okáért mondgya, fel menvén amagoságban. fogva
10 vitte a fogságot, ajándékokot adot az embereknek, hogy pediglen
fel ment, mitsoda, hanem hogy le is szállot, előb a földnek also része-
ire, a ki le szállot, ő aki fel is ment, minden egek feliben, hogy minde-
neket bé töltene. és ő adot némellyeket ugyan. Apostolokat, némellye-
ket pedig profétákat, némellyeket pedig Évangyélistákat. némellye-
15 ket pedig pasztorokat. és doktorokat. a szenteknek tellyes voltokra,
a szolgálatnak munkájára, a kristus testének épülésére, mig minnyá-
jan el jus-[165a:]sunk a hitnek és az Fia üsméretinek egyeségére, hogy
tekélletes férfiakká legyünk, akristus meg állapotot idejének mértéke
szerént.

Magyarázat

20 K. Miért mondgya szent Pál, hogy malaszt adatot nekünk a kristus
ajándékozásának mérteke szerént.

F Mert ki ki különös kegyelmét vészi az Istennek, rendéhez,
és hivatalyához képest, akristusnak, rendelése, és akarattya szerént,
aki⁴⁰⁰ is azt akarja hogy ki ki avett ajándék szerént munkálodgyék.
25 ugyan ezért is tartozunk imádni az Isten akarattyát; az ő malasztí-

⁴⁰⁰ [Sorvégen:] a [új sor elején:] aki

nak el osztogatásában, el hitetvén magunkal., hogy ő azokat, azoknak adhattya. akinek akarja, amikor akarja, és olyan formában a mint néki tettik, szeresük, és tiszteljük másokban is az Isten ajándékait, munkálodgyunk pedig mi magunk is az ő akarattya. és rendelése szerént, a munkán a melyre rendelt, és a melyre adta ajándékját.

K Mitsoda ajándékok azok a melyeket akristus az emberekre hintette, menyben menetelekor?

F 1. Azok amalasztok, a melyeket nevezik meg szentelő malasztoknak, amelyek kedvesé tészik Isten előtt az igazak lelkeit, és a melyek azoknak üdvösegekre adatik, kik azokat veszik, 2. amalasztok a melyeket nevezik ingyen valo kegyelmeknek, a melyek amások üdvösegekre adatnak. és az Anyaszent egyház hasznára. ilyenek a jövendölsre, az idegen nyelvekre, tsuda tételekre, valo ajándékok, [165b:] a melyek meg nem szentelik, és a melyekel jól vagy roszul élhetnek, azok, kik azokat veszik az ilyen rend kívül valo ajándékok, szükségesek valának eleinte, akristus Istenségének meg bizonyítására, hogy a népek a hitre teritessenek, és az Anyaszent egyház fel állítására, és meg erősítésére,

K. Miért mondgya az Apostol. hogy a kristus fel ment a magóságba, mert le is szállot vot előb a földnek also részeire?

F Mert az Istennek Fia, meg alázza magát eföldön, emberi testet vévén magára, le szállot halála után alimbusba, a földnek also részeiben hogy onnét meg szabadittsa az ó testamentum béli szenteket, fel emelte menyben menetelekor Emberségit a magóságba, az az, minden teremtet állatoknál, az Apostol mondgya, hogy oda fel ment, hogy bé töltene mindeneket hatalmával, és jóságával, a földet bé töltötte malaszttyával, és szent lelkének ajándékival, apoklokot meg gyözte, és a mennyekben helyeztette országát. el mondhatni még hogy bé töltötte és bé tellyesitette az ó törvénynek figuráit, és jövendölsit, ugyan azon törvényt tekéltetésé tette, és kegyelmet nyert az embereknek, hogy azt meg tarthassák.

K. Miért mondgya az irás hogy akristus maga adta az Anyaszent⁴⁰¹ egyházának némelyeket hogy Apostolok legyenek Etc.

F Meg akarja velünk értetni, hogy a kristust illeti hogy válaszon és rendellyen magának egyházi szolgákat, *nem ti választottatok engemet, mondá atanitványinak, hanem én vá-[166a:]lasztottalak*

⁴⁰¹ Anyaszent [y — a-ból javítva.] [A kérdés végén:] & [Etc.]

titeket,⁴⁰² joan. 15. 16. külömb féle renden lévő szolgákat adot Anyaszent egyházának. hogy ki ki ajándéki szerént munkálodgyék, hivattalýában, a lelkek meg szentelésire az ő testének, az az, az Anyaszent egyház épületire, mind addig valamég mindenek. ahitnek egyeségére⁵ jöjjenek, az az. hogy a kristus, azért választotta őket. hogy azon legyenek, hogy a lelkeket meg térítsék, vagy a hitre, vagy ajóbb életre, és azokat vezessék a szentségre, és tekéleteségre, a melyekre rendelte Isten. az Apostolokat, ezt atekéleteséget. akristus meg állapotot ideje. mértékének nevezi. a melyet követni fogja a ditsőségnek tekéletesége, a midön, ő minden léssen minden választatiban, és a midön bé tölti őket minden gazdagságival.

Évangyélium.

szent Ján. 15. 17.

Ezeket parantsolom néktek hogy szeresétek egy mást, ha világ titeket gyüöl, tudgyátok hogy engem előbb gyüölt nálatoknál, ha evilágból valok lettetek volna, avilág ami övé volna szeretné azt,¹⁵ mivel hogy pedig evilágból valok nem vattok, hanem én választottalak titeket evilágból. azért gyüöl titeket evilág. meg emlékezetek az én beszédemről, melyet én mondtam néktek, nem nagyob a szolga az uránál, ha engem üldöztek, titeket is üldöznek, ha az én beszédemet meg tartották, atiéteket is meg tarttyák, de ezeket mind **[166b:]**²⁰ az én nevemért tselekszik néktek, mert nem tudgyák azt, aki engem küldöt, ha elnem jöttem volna, és nekik nem szollottam volna. bünök nem volna, most pedig menttség nints az ő bünökről, aki engem gyüöl, az Atyámot is gyüöli, ha atselekedeteket nem tselekedtem volna közöttök, mellyeket senki más nem tselekedet, bünök nem volna,²⁵ most pedig láttak is, és gyüöltek is, engemet is, s' az Atyámot is, de hogy bé tellyesedgyék, a beszéd, mely az ő törvényekben bé iratot, hogy ók nélkül gyüöltek engem.

Magyarázat

K kitsodák azok. akiknek akristus parantsollya hogy egy mást szeresék. valamint ő szerette őket. ?

⁴⁰² [Az idézet vége nincs aláhúzva Mikesnél sem; az új oldalon nem folytatta az aláhúzást.]

F Ez a parantsolat tekénti különösön az Apostolokat, és mindnyájan az egyházi szolgákat, mivel az ő hivatalyok, köteledzi őket a hiveket tanítani szoval, és példa adásal, de arra köteledzi⁴⁰³ minnyájan akeresztyéneket is, akristus azt akarja, hogy egy mást szeresük, a mint⁵ ő szeretett minket. ő minket olyan időben szeretet, a melyben. arra tellyeségel méltatlanok voltunk, söt még életét s adta érettünk,⁴⁰⁴ tartozunk tehát mi is szeretni az olyanokat., a kik nem hogy azt meg érdemlenék. de söt még gyűlölségel vannak hozánk, életünket is készek legyünk üdveségekért adni, az ilyen szeretetért akarja az¹⁰ üdvezítő [167a:] hogy meg különböztessenek az ő tanítványi másoktól.

K Miért nem szereti avilág akristust, se az ő szolgait?

F Mert avilág tsak azokat szereti kik az övéi, és hozája hasonlitnak, a kristus tanítása pedig kárhoztattya a világ tanításit. és tartásit.

¹⁵ K. A világ szeretői kik nem tudgyák az Évangyéliumi igazságokat vagy akik azokat nem hiszik, menttségre valoké, ha akristust, és az ő tanítványit nem szeretik?

F Az olyan világiak. kik tudatlanoká teszik magokat, vagy szán szándékal, valo hihetetleneké, minden bizonyal vétkesek, nyisák fel²⁰ egy kevesé szemeket, meg láttyák az igazságnak világosságát. és azokat⁴⁰⁵ a fényeségel valo bizonyságokat, a mellyeket hagyot az ur nekünk Istenségéről. és tanításának igaz voltárol, azt pedig olyan tselekedetek által, a mellyeket soha senki nem tselekedte, se senki nem tselekedheti, a proféták tettek tsudákat, de azokat. ugy nem tsudálták, mint a kristus tsudáit. se olyan hatalomal ök azokat nem tselekedték, ő magok meg jövendölték volt. akristus tsuda tételeit, a melyekel meg bizonyította Istenségit.

[167b:] MINDEN SZENTEK NAPJÁN

Imádság

örök minden ható Isten. ki nekünk meg engeded hogy tisztellyük szenteidnek érdemít a mái napon, kérünk tégedet hogy meg szaporitván³⁰ érettünk valo esedezőknek számokat, annál is nagyob bőséggel hintsed mi reánk. irgalmaságodot. a melyet ohajttjuk. a mi urunk. J. k.

⁴⁰³ köteledzi [Második e — d-ből javítva.]

⁴⁰⁴ érettünk, [n — sor fölötti beszúrás; kisebb, mint a többi betű.]

⁴⁰⁵ [Íráshiba:] azokal

És láték más Angyalt⁴⁰⁶ fel jöni nap keletről, nála lévén az elő Istennek jele, és nagy szoval kiálta a négy Angyalnak. akiknek adatot hogy ártsanak a földnek, és a tengernek, mondván ne ártsatok a földnek, és atengernek, se a termő fáknak, míg meg jegyezzük a mi

⁵ Istenünk szolgálait az ő homlokokon, és hallám a meg jegyeztettek számát, száz negyven négy ezeren. valának, meg jegyezve, az Izrael fiainak minden nemzetiből., A juda nemzetéből tizen két ezer jegyeztetett, a Ruben nemzetéből tizen két ezer jegyeztetett, a Gád nemzetéből, tizen két ezer jegyeztetett, az Aser nemzetéből tizen két ezer jegyeztetett, a Neftáli nemzetéből, tizen két ezer jegyeztetett, a Manasses⁴⁰⁷ nemzetéből, tizen két ezer jegyeztetett, a Simeon nemzetéből, tizen két ezer jegyeztetett, a Lévi **[168a:]** nemzetéből tizen két ezer jegyeztetett, az Isakár nemzetéből tizen két ezer jegyeztetett, a Zábulon nemzetéből. tizen két ezer jegyeztetett, a Josef nemzetéből, tizen két

¹⁰ ezer jegyeztetett, a Benjamen⁴⁰⁸ nemzetéből tizen két ezer jegyeztetett, ezek után láték nagy sereget, melyet senki meg nem számlálhat vala, minden nemzetekből, és nemzettségekből, és nepekből, és nyelvekből, álván akirályi szék előtt, és a Bárány szine előtt. fejér hosszú ruhákba. öltözve, és pálma a kezekben, és kiálnak vala nagy szoval, mondván,

²⁰ üdveség ami Istenünknek, ki akirályi székben ül, és a Báránynak, és az Angyalok minnyájan akirályi szék, és a vének, és a négy lelkes állatok körül állanak vala, és akirályi szék előtt, ortzájokra borulának, és imádnak az Istent, mondván. Amen, Áldás, és fényesség. és böltsesség, és hálá adás, tisztelet, és erő, és erőség ami Istenünknek, örökkön

²⁵ örökké Amen.

Magyarázat

K. Mit jelent az az Angyal. aki nagy szoval kiált amás négy Angyaloknak.?

F Meg tanulhattyük ebből hogy még amenyekben is vagyon **[168b:]** subordinatio. és hogy az Isten némellyek által üsmérteti meg

³⁰ akarattját atöbivel, ebből következik, hogy a földön lévő Anyaszent

⁴⁰⁶ Angyalt<okot> [t: <okot> első o-jából javítva.]

⁴⁰⁷ Manasses [es: helyén összefutott a tinta, de kivethető betűk.]

⁴⁰⁸ [Káldinál: Benjámín]

egyhazban. is kel lenni subordinationak, a melyben, alá valo renden lévőök. vezéreltessenek, és igazgattassanak a fellyeb valo renden lévőöktől, ugyan az is tartattya meg az egyeséget.⁴⁰⁹ abékeséget. és a rendet, amidön, minden a menyei Hierarchia szerint igazgattatik, ahol minden a szeretet, és az Isten lelke szerint mégyen végben. kevelység. és erőszak tétel nélkül, ahol tsak az Istennek ditsőségire. és az Anyaszent egyház jóvára tzeóznak, és a midön a fellyeb valok tsak az Isten parantsolatlytát adgyák ki, nem parantsolván mást az aláb valoknak, ha nem tsak ami azoknak hagyatott hogy tselekedgyék. és az aláb valok is szeretettel, és alázatoságal engedelmeskednek nékik, mint az Istennek magának.

K. Mitsoda parantsolatot ad ez az Angyal a többinek az Isten részéről.?

F A négy Angyalok hatalmot vévén az Istentől hogy árthassanak a földnek és a tengernek, és boszut állyanak a bünösökön, ez az Angyal pedig hozzájuk küldetek hogy a parantsolatot addig véghez ne vigyék még az Istennek szolgálai meg nem jegyeztetnek. a homlokokon., adgyanak időt is azoknak a kiket öröktől fogva el választot arra hogy vagy meg térjenek, vagy el érhessék a kegyelmet mely nékik rendeltetett.

[169a:] K. Mitsoda bélyeg az, a melyel meg jegyeztetnek az Isten szolgálai a homlokokon

F Az a kristus keresztének bélyege. hogy részünk lehesen az ő ditsőségében. részünknek is kel lenni az ő keresztének gyalázattyában. azt a szivünkben is kel hordoznunk., mert szeretnünk kel a szenvedést, a homlokunkon kel azt viselnünk, meg nem pirulván azért, az emberek előtt, vallást kel tenni a meg feszitetet kristusrol. és a hitnek igazságirol. halált is szenvedgyünk az ő neviért ha kivántatik, tarttsuk azt a mint⁴¹⁰ Mojses tartotta. hogy a kristusnak gyalázattya. drágább a egész világ kintsénél.

szent Pál szerint nem elég az, az üdveségre hogy szivből higgyünk, hanem szájunkal, és tselekedetinkel is vallást kel tennünk, hebr. 11. 26. rom. 10. 10. az Angyal azért küldetéek el tehát hogy meg jegyeze az Isten szolgálainak homlokjokot. a kiknek erőt, és bátorságot ad hogy élettyek el vesztésivel is vallást tehessenek a kristusban valo hitről, ez a jegy, minden időkre valo. nintsen olyan keresztyén aki ne tartoz

⁴⁰⁹ egyeséget. <és> abékeséget. és a rendet,

⁴¹⁰ azt a <mit> mint

nék nyilván, és közönségesen vallást tenni az Évangéliumról, és mind azokat a nyomoruságokat békeségel⁴¹¹ és szeretettel el szenvedni, a melyek a keresztyéni életet követik.

5 K Mit téznek azok az egy aránsu számok az Izraelnek minden nemzetéből. ?

[169b:] F Jelentik az sido népnek választatit, akik valóságos Izraéliták, és valóságos fiai Ábrahámnak, nem atesti környül metélkedésnek jegye által, se nem a Moyses törvénye által, hanem akristus keresztné és kegyelmének jegye által, ezek a számok jelentik hogy a választattaknak számok az Isten örökös el rendelésiben meg vannak határozva, és hogy ő azokat mind üsméri, a ki pedig azt ohajttya. hogy az Isten ötet annak idejében az ő választot népe közül valonak üsmérje, azon igyekezék, hogy meg tarthassa a szent Léleknek bélyegét, az alázatoságnak, békeséges türésnek., és az Isteni szeretetnek jelét.

15 K. Mit jelent az a nagy sereg, a melyet senki meg nem számlálhattya vala ?

F Jelenti apogányok közül valo meg számlálhatatlan szenteket, kik az Évangéliumra állottanak, a sidok tiszteltetnek az elsőségel, mivel az Üdvezítő közöttök vette fel az emberi testet, de a pogányok
20 közül sokal több, aválasztottak száma, ezek a szentek mind fent álva vannak a Baránynak széke előtt, a melyel meg mutattyák, hogy egy keresztyének., nem kela földhöz ragaszkodni, hanem mindenkor készen kel lenni az Isten parantsolattyára, azok fejrben vannak, pálma fa ágat tartván akezekben, amellyel [170a:] jelentik akeresztsztségben
25 vett ártatlanságot, és igazulást, avilágon, és vetken vett gyözedelmet. azok fent szoval énekelnek, arra tanitván minket, hogy a mely lelkek tellyesek az Istennel. és az ő kegyelmével, azoknak ditsérni kel az ő irgalmaságit, örömel, és hálá adásal kel lenni előtte.

30 K. Mitsoda oktatást kel magunknak venni mind azokbol. valamiket mond az irás az⁴¹² Angyalokrol és a vénekről?

F Látván őket az Istenhez, és az érettek fel áldoztatot Barányhoz szüntelen valo szent félelemben. nagy tiszteletben, és imadásban lenni, szégyenlenünk kellene azt, hogy mitsoda tiszteletlenül vagyunk az Isten, és akristus előtt. az ő szent templomában. mitsoda kevés
35 hittel és buzgoságal, és hogy meg szeplösittyük az ő házát anyi sok botránkozato illetlen magunk viselésivel.

⁴¹¹ békeségel [Első e-fölött áthúzott vessző.]

⁴¹² az <E> Angyalokrol

K. Mire intenek minket az ő éneklésekel.?

F Arra hogy vélek együt imádjuk, és hálákot adgyunk az Istennek, és akristusnak, és vallyuk meg, hogy ő néki tartozunk mind azokért a gyözedelmekért, a mellyeket veszünk üdveségünk ellenségin.

Évangélium

szent Máté 5. 1.

- ⁵ Látván pedig Jesus a seregeket fel mene ahegyre, és midön le ült volna, hozzája járulának az ő tanitványi [170b:] és meg nyitván száját, tanittya vala őket, mondván. Boldogok a lelki szegények, mert övék⁴¹³ menyeknek országa, Boldogok a szelidek, mert ők birják a földet, Boldogok a kik sirnak. mert ők meg vigasztaltatnak, Boldogok a kik éheznek, és szomjuhozák az igazságot. mert ők meg elégittetnek, Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmaságot nyerne. Boldogok atiszta szívűek, mert ők meg láttyák az Istent, Boldogok, abékeségesek. mert Isten fiainak hivattatnak, Boldogok. akik üldözést szenvednek. az igazságért. mert övék mennyeknek országa, Boldogok vagytok.
- ¹⁵ midön szidalmaznak titeket, és üldöznek titeket, és hazudván, minden gonoszt mondanak ellenetek, én érettem, örüllyetek, és vigadgyatok, mert ati jutalmatok. bőséges mennyekben.

Magyarázat

K. Miért teszi fel az Évangélium, hogy nagy sokaság követi vala akristust, hogy halgassa beszédit. és hogy meg gyógyittassék betegségiből. ? matth. 4. 25. mark. 3. 7. luk. 6. 17.

F Azért hogy meg mutassa mitsoda halogatásal, és idegenségel vagyunk az Isten igéjéhez, és hogy nagyob buzgoságal tanullyuk, halgasuk, és olvasuk azt, és hogy azal élvén, a mi [171a:] lelki nyavalyáinknak orvoslására fordittsuk, abizonyos. hogy ha abban olyan hittel, és szorgalmatoságal. keresnök a lelki gyógyulást. mint a melyekkel kereste ez a nép atesti gyógyulást. meg éreznök valamint ők, akristus minden hatóságának erejét.

⁴¹³ övék /é — fölött először vízszintes vonal (ē) volt, aztán vesszőt tett föléje.]

K. Miért mene akristus ahegyre hogy imádkozék. Apostolokat vála-
szon, és azokat tanította?

F 1.⁴¹⁴ Azért, hogy különösebben imádkozhassék, és tavulabb a világtól. 2. azért, hogy nagy gondolatot adgyon szolgainak, az Évangyéliumi tekéleteségről, a melyre hivatattak, és az ő mennyei tanításáról, melyet prédikállot tanítványinak, és a népnek, 3. meg akará fogni, se követni, hogy azokat az igazságokat se meg nem lehet jól fogni, se követni, hogy ha elménket és szívünket fellyeb nem emellyük, a földi dolgoknál.

10 K Mit foglal magában az a tsudálatos predikatio., melyet tett a kristus a hegyen?

F A nyolcz Évangyéliumi boldogságot foglallya magában. tudni illik. mind azt, valami boldoggá teheti az embert e földön. minden ember kíván boldog lenni, ugyan erre avégre is tzéloznak minden munkájokban. és szivek indulatyokban, ebben meg is egyeznek minnyájan. de ez a természet szerént valo hajlandóság benne nagy tévelygést okoz, avétektől fogvást, és sok vétekben veti őket, mert nem üsmervén, és nem kedvelvén az örökös jót. a mely egyedül teheti őket boldogoká,⁴¹⁵ és mint egy tapo-[171b:]gatva járnak, ót keresvén a boldogságot. ahol nintsen, és ót nem keresik ahol vagon, 20 ugy anyira, hogy a magok meg romlot hajlandóságokat követvén, olyan dolgokhoz ragaszkodnak, a mellyek őket el ámttyák, és meg tsallyák, és a mellyek tsak boldogtalanoká tehetik őket. ugyan ezért is kezdé el ezen. a meg váltó predikatioját, hogy meg mutassa mitsoda 25 boldogságot kel nékik keresni, és hogy mitsoda modon nyerhetik azt meg, ez a boldogság pedig nem más, hanem hogy az Istent birhasuk⁴¹⁶ mint örökös jónkót, ótet szeresük tekéleteséggel. ilyen formában birják ótet. és ha birjuk, ugy uralkodunk is, az örökös uralkodás pedig a, hogy tsak egyedül ő tölle fügünk, ugyan ezt is nevezi a menyeknek 30 országának.

K A mely modokat ad az ur a mái Évangyéliumban. hogy boldogok⁴¹⁷ lehesünk, azok boldogoká tészneké minket ez életben is?

F Azokal az örök boldogságot meg nyerjük, mert azok vezethetnek oda, ez életben is boldogoká tésznek anyiban, hogy remélhettyük 35 valóságál azoká lenni egy nap, az Istent örökösön birván. meg kostol-

⁴¹⁴ 1. [Beszúrás.]

⁴¹⁵ boldogoká, [d — g-ből javítva.]

⁴¹⁶ bir(hasák.) hasuk [Törlés a sor végén.]

⁴¹⁷ boldogok [ból: sor fölötti beszúrás a soreleji margón.]

tattják velünk még előre, a belső békeség, és öröm által, a nekünk meg ígért boldogságnak sengéjit, azt is meg mutatták egyszer mind nekünk, hogy mitsoda nagy különbség vagy az Isten, és az emberek itéleti közöt, mivel ezek azokat hiják boldogoknak. a kiket akristus boldogtalanoknak nevezi, és azokat tekintik boldogtalanoknak., akiket akristus boldogoknak hija.

[172a:] K. kitsodák azok a lelki szegények akiké amenyeknek országa.?

F Azok akik valóságos alázatos szívűek, akiknek elméjekben nintsen se fel fuvalkodás, se hivalkodás. a kik amagokban lévő roszt magoknak, ajót pediglen az Istennek tulajdonították, azok kik avilági szeretettől meg foszttyák magokat. és avilági gazdagságokat nem ohajtttyák, abban tartván minden jovokat, és gazdagságokat. hogy az Istenhez kaptssollyák magokat, mint hogy azok az Istennek adgyák testeket, lelkeket, elméjeket, az Isten is egészen nekik adgya magát.

K kitsodák azok a szelidek, kik birni fogják a földet, és mitsoda föld a?

F Azok a szelidek, akik gyűlölik az egyenetlenséget, veszekedést. harag tartást, akik szeretettel engedelmeskednek a mások igazságtalanságinak, és hamiságinak, azokban se részt nem vevén, se jóvá nem hagyván, akik nehézség nélkül és tsendeséggel szenvedik roszt természetit és keménységit azoknak, akikkel együt kel élni, akik engedelmeséggel, és szeretettel veszik az Isten kezéből, mint kegyes attyoktól mind azokat a szomorúságokat, a melyeket tettzik őket meg látogatni, és mind azokat a próbákat a melyeket próbállya és tisztittya őket, az ilyeneknek ígéri tehát a más életnek új földét, a menyei paradíssmot.

[172b:] K. kitsodák azok akik sirnak. akiknek akristus jutalomul vigasztalást ígér?

F Nem azokat kel itt érteni akik az élet nyomorúságiért sirnak, vagy valami nagy kár vallásokon. hanem azokat. kik a magok, és a felebarátttyok vétkeket síratttyák., kik lelki veszedelmeket. és a földön hoszas bujdosásokat síratttyák. akik életttyeket békeséggel türessel töltik, a szegénységben, anyomorúságban, és akésérűségben, kik az Isten rendelése alá vetvén magokat, meg elégednek sorsokkal, és anyomorúságokat szeretettel veszik az Istennek Atyai kezéből. az ilyeneknek ígéri tehát az Isten vigasztalásának kegyelmét, ez életben, és a másikában az örök boldogságot, mivel az ilyeneknek sírások szent Agoston szerént. sokkal kedveseb. mint sem avilágnak minden öröme.

K. kitsodák azok akik éheznek, és szomjuhozák az igazságot, és akiknek az Isten igéri hogy bé töltenek.

F Az olyanok, kik ohajttják az Istené lenni, ötet hová tovább jobban szeretni, szolgálni, felebaráttyokkal jól tenni, hivatalyokat tekeleteséssel végben vinni, egy szóval minden nap eléb menni. ajó erkölcsben, és akik ezeket olyan buzgosagal kívánnyák, valamelyel kívánnya az éhségben. és szomjuságban lévő ember az ételt, és italt, az Isten még ez életben bé tölti őket igazságával. és malaszttyával, el oltván szivekben a **[173a:]** világi jókhoz valo éhséget. és szomjuságot. a menyekben pedig *meg részegitti őket, házának bőségével, és agyönyörűségnek patakából italtya őket.* a proféta szerént, és anyira bé tölti kívánságokat. hogy többet nem kívánhatnak ps. 35. 9. *meg elégszem mondgya a proféta. mikor meg jelenik ditsőséged.* ps. 16.⁴¹⁸ 15.

K. kitsodák azok akiknek az Isten irgalmaságot igér?

F Azok, akik felebaráttyokhoz irgalmaságal vannak., akik szánakodással lévén nyomoruságokhoz, meg segittik nem tsak testi szükségekben., hanem lelki szükségekben is, követvén az irgalmaságnak lelki tselekedetét, példának okáért, akik szivekből meg botsátanak, és szeretik ellenségeket. agonoszért. joval fizetnek nekik, oktattyák atudatlanokat, és intik aroszul tévöket. könyörögnek abünösökért. az ilyenek sokal. nagyob irgalmaságot vesznek Istentől, mint a melyet másokkal tesznek, ugyan az ilyeneknek is igéri akristus, *hogy jó, és meg tömöt, és meg rázot, és ki folyo. mértéket adnak, kebeleken., mert azon mértékel a melyel mérték, viszá mérettetik nekik.* luk 6. 38. a mely irgalmaságot téssen az Isten vélek, meg mentvén az örökké valo. nyomoruságtól., az örökös jókkal tölti abé őket. a melyet pedig ők tettek másokkal. atsak ideig tarto volt. mert az Isten az irgalmaságot ugy teszi mint Isten. az az, bőségel, és mérték nélkül, az emberrek pedig ugy teszik mint emberek, az az. az ő gyengeségek és szegénységek szerént.

[173b:] K. kitsodák azok, akiknek jutalomul azt igérik. hogy az Istent meg láttyák?

F Azok, az olyanok. akiknek tiszta szivek vagyon, az az, a kik, se a teremtet állatokhoz, se magokhoz nintsenek ragaszkodva, akik tsak az Istent szeretik, boldogsagokat tsak benne keresik, kik minden kívánságokat, és reménségeket tsak abban teszik, ebben áll tehát a szivnek tisztasága, ezért is erdemli meg jutalomul, hogy az Istent

⁴¹⁸ 16. 15. [6 — javítva 5-ből.]

egészen, és valóságosan meg láthassa, mert nem lévén benne. avéteknek kívánsága, semmi meg nem homályosíthatta. alelki szemeket, a melyeket meg láthatni az Istent, az örök boldogságban.

K kitsodák azok. akik Isten fiainak neveztetnek?

- 5 F Azok abékeségesek., tudni illik, nem tsak azok akik a szivnek békeségét meg nyerték, meg gyözzén rosz kívánságokat, meg tértek az Istenhez, és felebaráttokkal. egyesek, hanem még azok is kik buzgoságal vannak azon, hogy masoknak is meg nyerjék azon békeséget, meg békéltetvén azokat kik egy másal. viszá vannak., az ilyenek
- 10 Isten fiainak neveztetnek, mert követik a menyiben töllök lehet, az Isten fiát, aki is magát meg alázván. emberi testet vett magára, és meg holt, hogy az embereket meg békéltesse az Attyával.

K. kitsodák azok akik üldözést szenvednek az igazságért?

- F Azok akik üldöztetnek ahitért, az igazságért, ajó erköltsért,
- 15 az Istenért, vagy az Anyaszent egyházért, az ilyenek [174a:] mentől alázatosabbak, és mennél inkább üldöztetnek, és meg vettetnek előldön, annál nagyob részek vagyon aboldogságban, és annál inkább fel emeltetnek aditsőségben.

- K. a kristus itt tsak az Apostolinak, és tsak az egyházi szolgáknak
- 20 szóllé?

- F Az Apostolinak ugy szól, mint az egész világ Doktorinak, és akik fundálták⁴¹⁹ az Anyaszent egyházat. szól az egyházi szolgáknak, kik tartoznak másokat ezen igazságokra tanítani, eszerént vezérleni, és példát adni. de szól ahiveknek is, akiket jelenté a sokaság. ki ötet
- 25 követé, azt akarja tehát hogy mindenek boldogságnak, és örömmek, tarttsák, a midön gyalázatot, üldözést, bestelenséget szenvednek, söt még halált is, de az Istenért. az igazságért. és az Anyaszent egyházért, azt akarja, hogy midön szenvednek örüllyenek, mert mentől nagyob lesz a szenvedés, annál nagyob lesz ajutalom is, ugyan azért választotta az Anyaszent egyház a mái innepre a kristus hegyen valo prédikátioját, mivel a szentek között minden féle renden⁴²⁰ lévök, és idösüek valának, amái Évangélium pedig rövideden az ö élettyeket adgya előnkben, hogy meg lássuk, hogy azért lettek szenteké mert ezeket az igazságokat követték, és hogy tsak azok boldogulnak, kik ezeket
- 30 követik.
- 35

⁴¹⁹ [Javitva: *fundáltak*-ból, sor fölötti beszúrással.]

⁴²⁰ renden [Javitva: *rendek*-ből.]

Imadság

Oh' Istenünk, a ki teremtetted, és meg váltottad hivedet. botsásd meg szolgálidnak, és szolgálóidnak, vétkeket. úgy hogy, az Anyaszent egyházadnak alázatos imádsága által, botsánatot nyerhesenek, a melyet mindenkor ohajtották. tölled. a mi urunk J k

Epistola.

szent pál 1 cor. 15. 51.

⁵ Imé titkot mondok néktek, minnyájan fel támadunk ugyan, de nem minnyájan változtatunk el,⁴²¹ egy pontban, egy szem pillantásban az utolsó trombitára, mert szól a trombita, és aholtak fel támadnak, rothadatlannak, és mi el változtatunk, mert a rothadandónak rothadatlanságban kel öltözni, és ehalandóknak, halhatatlanságba kel öltözni,
¹⁰ mikor pedig ez ahalando a halhatatlanságba öltözik akkor léssen meg abeszéd, mely irva vagyon, el nyelettetett ahalál agyözedelemtől, hol vagyon halál ate gyözedelmed, hol vagyon halál ate ösztönöd, ahalál ösztöne pedig abün, abünnek ereje pedig atörvény, az Istennek pedig hálá legyen, ki nekünk gyözedelmet adot a mi urunk Jesus
¹⁵ kristus által.

[175a:] Magyarázat

K. Mit tanít nekünk szent pál amidőn azt mondgya hogy minnyájan fel támadunk, de nem minnyájan változunk el?

F Azt akarja velünk meg értetni, hogy két féle fel támadás vagyon, az egyik az életre, a másika ahalálra, az 1. az⁴²² ditsőséges kristus hasonlóságában támadunk fel, az 2. hogy avéteknek testét az⁴²³ örökké való kinra tegyék, aválasztattak, a fel támadáskor meg változtatnak, mert ahalhatatlanságban, és aditsőségben öltöztetnek, és hasonlítani fog az ő testek. akristus ditsőséges testéhez. de agonoszok, meg nem változtatnak, és örökösön fogják. viselni, mind testekben,

⁴²¹ változtatunk el, <mert erothadandónak.> egy pontban,

⁴²² az <üdves> ditsőséges

⁴²³ az <ok> örökké való

mind lelkekben. avéteknek gyalázattyát, filip. 3. 21. ajó, vagy a rosz életen válik el. ez akét féle fel támadás, és azt. ajó, vagy arosz halál fogja követni, a jó halált, aditsőséges, és aboldog fel támadás fogja követni, és aroszat, a nyomoruságos⁴²⁴ fel támadás.

⁵ K. Mit jelent atrombita a melyről szól az Apostol?

F Jelenti azt ajelt; a melyet fognak adni az Angyal szova által., és aki az örökös bironak itéletire hija mindnyájan ahalottakat.

[175b:] K. Hogy kel azt meg nyerni, hogy ami testünk meg változtassék, és részünk lehesen a szentek gyözedelmében?

¹⁰ F A munkában, és a penitentzia tartásban kel élnünk, el kerülni alágy, és tunya életet. meg kel szívünket változtatni, el vonván, mind attol. ami romlando és halandó.

K. El leheté mostanában mondani, oh' halál hol vagyon. ate gyözedelmed, oh' halál hol vagyon ate ösztönöd?

¹⁵ F Ezt nem lehet ez életben el mondani, a melyben még ahalál, és avétek alat vagyunk. nintsen még annak itt ideje hogy az ellenséget boszonttsuk. hanem magunkot meg alázván,⁴²⁵ suhajtozunk. és rettegjünk ahalál el jövetelén, vigyázni, és imádkozni kel, ellene állani rosz kivánságinknak, utálnunk avétket. inkább ahalálnál, ahalált úgy ²⁰ gyözik meg, ha avétek ellen hartzolnak. és avétek ellen úgy hartzolnak. ha az Isten törvényt bé töltik szeretettel.

K Mit hozz ki szent pál abbol. amit mond ahalálon valo gyözedelemről?

²⁵ F Azt hozza ki, hogy hálákat kel adni Istennek, aki adgya nékünk azt a gyözedelmet. akristus által., néki kel tulajdonítani aditsőséget, mivel az. az ő kegyelmének ajándékja. azt pedig akristus által kel tselekedni, mivel az ő érdemiért adatik meg nékünk

K. Az Anyaszent egyház miért olvastatta a mái letzkét a halottak napján?

³⁰ [176a:] F Mert ahalottak. akikért könyörgünk amái napon., olyan igazak, akik meg tisztítottak a purgatoriumban lévő szenvedésekel., akik várják aditsőséges fel támadásokat, az Anyaszent egyház azt is akarja előnkben adni. hogy ha részesülni akarunk a szentekkel. valo fel támadásban. tartozunk avétek ellen állani. hogy gyözedelmet vehesünk ahalálon, a melyet, avétek hozta bé avilágban. ³⁵

⁴²⁴ a nyomoruságos <hal> fel támadás.

⁴²⁵ meg aláz<uk,>ván,

Bizony bizony mondom néktek, hogy eljö az ora, és most vagyon, midön ahalottak. meg hallják az Isten Fiának szavát, és akik hallják élnék, mert miképen az Atyának élete vagyon ő magában, azon képen adta a Fiának is, hogy élete legyen ő magában. és hatalmat adot néki,
 5 hogy itéletet tégyen, mert embernek Fia, ne tsudálljatok ezt, mert eljö az ora, melyben minnyájan. akik koporsokban vannak, meg hallják az Isten Fia szavát, és eljönnek akik jokat tselekedtek, az életnek fel támadására, akik pedig gonoszokat tselekedtek, az itéletnek fel támadására.

Magyarázat.

10 K. Mitsoda fel támadásról szól az ur amái Evangéliumban ?

F szól, szent Chrysostomus, és atöbb szent görög Atyák szerint, azokról aholtakról akiket fel támasztotta halála előtt. és szent Agoston szerint. abünösöknek lelki fel támadásokról. [176b:] akikkel meg értette kegyelmének minden ható szavát. rosz szokásoknak koporsojában.,
 15 és az után szól, az utolsó napon való fel támadásról., de először azt mondgya. hogy eljö az ora, és el is jött. hogy⁴²⁶ meg hallják az halottak az Isten Fiának a szavát, amelyet arra az időre kel érteni a melyben ezeket mondá, az után pedig szól a közönségesen való fel támadásról., amely némelyeknek boldogságokra, némelyeknek pedig kárhözattyyokra lészen.
 20

K. Hogy ha az ur itt azokról aholtakról szól, akiket halála előtt támasztotta fel, akarái azzal., hogy ugy tekinttsük azt a fel támasztást, mint olyan dolgot, amely jelentette. abünösöknek lelki fel támadásokat, akiket meg térítette. ?

25 F Abban nem kel kételkedni, hogy a ne⁴²⁷ jelentette volna. azt a fel támasztást, amelyet mivel az olyan lelkekben. kik avéteknek koporsojában vannak. el temetve, mert mint hogy azok alelki halottak., másnak szavát nem halhatták hanem tsak az Isten Fiáét, ugyan tsak az is támaszthatya fel őket az életre, az emberek haszontalanul szollanak nékik. hogy ha akristus nem szól. sziveknek., mind azon
 30

⁴²⁶ hogy <a halottak> <hallják> meg hallják az halottak [<hallják>: <a halottak> fölé írva, majd törölve.]

⁴²⁷ ne<m>

által a bűnösnek halgatni apredikátorokat, akik arra rendeltettek hogy ki osztogassák kegyelmét., mivel a midőn a predikator a testi füleinknek szól, ő szállja meg [177a:] a szívet. és akaratot ad a meg térésre, és így irgalmaságát kérvén abünös,⁴²⁸ az üdveségit keresi.

5 K. Hogy mondhatni azt, hogy a Fiunak élete vagyon magában. mert az Attyától vette azt.?

F Mert valamint hogy az Atya kezdete az életnek., ugy a Fiunak is az öröktől fogva valo születése által adta, hogy kezdete lenne az életnek valamint önnön maga, ez így lévén, az Isten Fiának. nem tsak
10 vagyon élete. mint ha abban tsak részesülne. mivel hasonló lévén az Attyához, ő benne ugy vagyon. az életnek kut feje, valamint az Atyában, ő azt magában, és magától birja, noha azt, az Attyától vegye.

K. A kristus Isten Fia lévén, hasonló az Atyához, mondgya tehát az irás, hogy hatalmat vett tőle, hogy meg itéllye az embereket.?

15 F Ő Isten, s' ember lévén,⁴²⁹ egyszers mind, ugy mint Istennek, hatalma vagyon az embereket itélni, valamint⁴³⁰ az Atyának, ugy mint ember magát meg alázza, és mi érettünk ahalálra hagyta magát itéltetni az emberektől, az Isten hogy meg jutalmaztassa, ezt a meg foghatatlan alázatoságát, és igasságot tegyen néki, azt akarta, hogy
20 ugy mint Embernek, hatalma lenne néki, itélni az embereket, és mint hogy közönségesen valo bestelenséget szenvedet a gyalázatos halál által,⁴³¹ azért azal a hatalomal élyen is [177b:] az egész világ láttára. annak idejében.

K. Az üdvezítő miért szól olyan gyakorta az Évangéliumban.
25 az utolsó itéletről?

F Azért, hogy ha az ő hozánk valo nagy jósága nem elegendő
ők arra hogy ötet szeresük., leg aláb féllyük az ő igasságát,⁴³² és hogy az a félelem. magunkban szállítván minket, szeretettel szolgáljuk
ötet. amái napon ahalottakról lévén emlékezet, az Évangéliumnak
30 két féle dolgot kel oltani szívünkben, először a félelmet, ugy tekintvén akristust mint biránkot, másodsor a szeretetet. ugy tekintvén ötet mint üdvezítőnket. mint biro, rettegéssel szállja meg elméjeket agono-

⁴²⁸ és így abünös, [Főlölegessé vált a folytatás miatt, de Mikes nem törölte.] és így irgalmaságát kérvén abünös,

⁴²⁹ lévén, <hasonlo az Atyához,> egyszers mind,

⁴³⁰ valamint <olyannak> az

⁴³¹ által, [Szóvégi l — n-ből vagy r-ből? javítva.]

⁴³² igasságát, [Javítva: *igasságát*-ból.]

szoknak, mivel kárhózzattokra támaszttya fel őket, és mint üdvezítő. hála adást és szeretetet ölt ajóknak elméjekben., mivel azt ígéri nékik, hogy az örök életre támaszttya fel őket.

SZENT MÁRTON NAPJÁN

Imádság.

Oh'Istenünk látod hogy semi erőnk nem lévén, mi magunktól nem
5 élhetünk. enged meg jószágodbol., hogy ate bódlog fő papodnak már-
tonnak esedezésiért meg oltamaztasunk minden nyomorusaginktol.
ami urunk. J. k.

Epistola.

Ecceli 44. és 45.⁴³³

Magyarázat

K. Honnét vagyon ki véve amai letzke, és miért olvasák a mai
napon?

¹⁰ [178a:] F A mái letzke ki vagyon szedegetve. a Jesus Sirák könyvé-
nek negyven, négy, és negyven ötödik részeiből, a melyekből sok verse-
ket válogattak. a szent Márton tiszteletére; azok betű szerént a régi
igazakra értetodnek, fő képen Enokra, Noéra, Ábrahamra, Mojsesre.
és Aaronra, de az Anyaszent egyház azokat szent Mártonra szabja
¹⁵ igazságosan. mert azt el mondhatni., hogy magában foglalta azoknak
nagy embereknek jó erköltsöket.

K Mit mond abölts Énokrol?

F Azt mondgya hogy kedves volt Isten előtt, és szent pál azt
mondgya, hogy a hitért tettzet Istennek, mert hit nélkül lehetellen néki
²⁰ tettzeni. hebr. 11. 5. 6. és mint hogy az Anyaszent egyház ezt egy nagy
püspökre fordittya, meg mutattya ez apéllda, hogy az egyházi szolgák,
kik hivatallyok szerént tartoznak meg engesztelni az Isten haragját,
amidön anép ötet meg bántotta, és irgalmaságát kérni, szükséges
azért, hogy az Istennek tessenek, valamint ez a pátriárka, mivel
²⁵ ugy engesztelik meg az ő haragját, ha ő magok nékie tettzenek, vala-

⁴³³ [Ez az egyetlen szentírási hely, amelyet nem közöl Mikes.]

mint szent Bernárd mondgya, *si non places, non placas*. hit nélkül pedig néki nem lehet tettezni.

K. Mit mond abölts Noérol?

F Azt mondgya. hogy igaznak találatot., minden test pe-[178b:]
5 dig a mint az irás mondgya, meg rontotta volt uttyát, és minnyájan az emberek rendeletlenségben estenek., hanem Noé volt meg békéltetője aharagnak annak idejében, mert az Isten el akarván őket veszteni az özön vizek, Noé, igazságaért meg békélteté véle avilágot, mert önnön magát meg szabaditván az özön vizek, az ő fiai meg népesíték
10 a földet, ebben ő példája az egyházi pásztoroknak, akik igazabbaknak kel lenni a midőn az Isten haragja fel gerjed az emberekre, hogy azt meg engesztelhesék, az ő bösze állásának erejét meg állithassák. és meg békéltethesék véle abünösöket.

K. Mit mond az Ábrahám felől?

F Azt mondgya hogy nem volt hozzája hasonló. aki oly hűségelt tartotta volna meg a felségesnek törvényét, aki engedelmeségéért méltó volt arra hogy az Isten szövetséget tenne véle, meg igérvén néki hogy Attya lenne sok számu népnek, és hogy meg áldaná az ő magvában. a földön lévő nemzettségeket. akristus által, akit az irás, Ábrahám
20 fiának nevezi. a ki is valóságál avolt test szerént, ebből meg láttyák az egyházi szolgálak, hogy mitsoda hűségelt tartoznak lenni Istenhez, és példát adni anépnek, az ő törvényéhez valo engedelmeségről., így is nyerik meg anépnek akristus áldását, és kegyelmét, valamint szent Márton., így is lesznek attyok azoknak. a lelkeknek, akiket az Istennek
25 szül az Apostol mondása szerént.

[179a:] K. Mit mond Mojsesről?

F Azt mondgya. hogy fel magasztalta ötet akirályok elöt, tsudákat tétetvén véle farao elöt, ebből azt hozuk ki, hogy egy olyan pásztor aki valamely méltóságban emeltetett fel.. és akinek még nagyobnak
30 kel lenni jó erkölesiért. a királyok elöt, tsak egyedül amaga hivatallyában kel foglalatoskodni, el nem hagyván anyáját, valamint Mojses, és szent Márton., hogy a nagy urakat kerese, hanem tsak a midőn az Isten küldi ötet, vagy ha a szükséges az Anyaszent egyházának.

K. kit rende az Isten. hogy anépnek papja lenne?

F Aaront, a Mojses bátyját választá Isten. hogy az Izrael népének fő papja lenne, jelenté tehát az Anyaszent egyház pásztorit, akiknek az Apostol tanítása szerént nem kel magoknak tulajdonítani ezt a tiszteletet. se magokot ártani, illyen nagy hivatalban. hanem hogy arra hivatassanak valamint Áaron. mivel a kristus maga. Isten Fia

lévén., nem ditsoitette magát hogy fő pap lenne, hanem azt az Attyától vette, a ki ötet a Melkisedek rendi szerént valo örökös papnak nevezi. hebr. 5. 4. 5. 6.

K. Mitsoda oktatást vehetünk amái lettzkéből.

- ⁵ F Azt az oktatást, hogy Isten előtt járjunk, és néki tes-[179b:] sünk valamint Énok, az az, hogy az Isten szerént élyünk, és mindenekben ahitnek világosága szerént járjunk, kerüllyük a meg romlot világot valamint Noé, az igazságban, és a szenttségben tölttsük egész életünket, kövesük az Ábrahám engedelmeségit, követvén mind azt, ¹⁰ valamit az Isten kíván töllünk. nékie áldozván mind azt, valamit leg inkább szeretünk, valamint ez a patriárka, aki néki áldozá egyetlen egy fiát, és valamint az Isten maga ahalálra adá kedves Fiát. bűneink botsánattyáért. és vessük magunkot az ő akarattya alá, valamint Mojses. és Aaron.

Évangyélium.

szent luk. 11. 33.

- ¹⁵ Senki gyertyát nem gyujt, s'arejtékbetesz, se avéka alá, hanem agyerttya tartora, hogy akik bé mennek, lássák avilágoságot, ate testednek gyerttyája ate szemed, ha ate szemed egy ügyü lészen, az egész tested világos leszen, ha pedig álnok lészen, ate tested is setétes lészen, meg lássad azért, hogy avilágóság mely benned vagyon, ²⁰ setettség ne legyen. ha azért ate egész tested világos, lészen, nem lévén benne valamely setéttségnek része, világos leszen egészen, és mint a fényeségnek gyerttyája, meg világosit téged

[180a:] Magyarázat.

K. Mire tanit minket akristus alámpásrol valo példa beszédben.

- ²⁵ F Ez a hasonlatóság arra tanit hogy az Istennek josága meg gyujtván lámpásunkot. az az, okoságunkot, meg világositván minket ahitnek világoságival. tartozunk másokat világositani jó tselekedetinkel, és jó életünkel, és jó példát adni mindennek, az Anyaszent egyháznak fő papjai, és szolgálai. tartoznak a Évangyélium⁴³⁴ világoságit hinteni

⁴³⁴ [Elírás:] Évangyélisom [egyebütt mindig: *Évangyélium*]

anépre. és tiszta tanításit avallásnak, még jó példájokal is, mivel a kristus azt akarja, hogy ők legyenek avilágnak világosítottói.

K. Mire tzelez az ur az egy ügyü szemnek hasonlításában?

F Azt akarja velünk meg értetni hogy a szándék amelyel munká-
5 lodunk. olyan a külső tselekedetekben. valamitsodás a szem atestnek.,
és hogy ami tselekedetink, anyiban jók, vagy roszak., amenyiben a
szándék jó, vagy rosz, szent Agoston szerént atselekedetek tiszták és
kedvesek Isten előtt, ha azokat egy ügyü szivel tselekeszik az Istenért.
10 és ahozzája valo szeretetért. tsak az Isten tehet itéletet akülső szándék-
jokrol azoknak. kik ötet szolgállyák. de ki ne rettegne az irásnak ezen
szavaira. hogy *az ember nem tudja ha szeretetre méltóé vagy haragra.?*

[180b:] K Mivel kel bé fejezni mind azt a mit mondottunk.?

F Azzal, hogy a ki, jó tselekedeteit nem a szeretettel valo élő hitnek
szándékjával miveli, bizonyos lehet abban. hogy minden jó tseleke-
15 dete setétes, és homályos, avétkek miat, a melyeket a magunkhoz
valo szeretet okozza. Aug. lib 4. Contr Juli C. 3.

K. Mit tésznek ezek az utolso szók. *meg lássad azért hogy a világóság
mely benned vagyon. setettsé ne legyen?*

F Azt teszik, hogy ahitnek kel igazgatni szándekunkot, szent Agos-
20 ton szerént. és kalauzunknak lenni a mennyei uton. arra vigyázunk
tehát hogy azt meg ne homalyosittsa a haszon keresés, arosz kívánság,
vagy az emberi okoskodás, mivel ha az indulat rosz, a tselekedeteket
is meg ronttya, söt⁴³⁵ még az olyanokat is, a melyek magokban igen
jók.

Gloria in Excelsis Deo.

⁴³⁵ söt [t — k-ból javítva.]

JEGYZETEK

AZ EPISTOLÁK KIADÁSÁRÓL

A jelen kötet szövegközlésében a Mikes ÖM kritikai kiadás I. kötetében alkalmazott eljárást követtük. Az ott leírt kiadási elvektől nem tértünk el. A betűhív kiadás alapjául az író egyetlen autográf kézírata szolgált. A szövegjegyzeteket a lap alján, a tárgyi jegyzeteket a főszöveg után adjuk. A kézirat-számozás és a lapkezdet jelölésére itt is a kéziratári levélszámozást használtuk; a levélszámot jelző arab szám mellett a recto /verso jelölésére a/b: betűket alkalmaztuk szögletes zárójelben. A levélszám utáni kettőspont mutatja, hogy az mindig a következő levél paginakezdetének jelzésére vonatkozik. A kiadás a sorvégződéseket nem jelöli. A sorokat paginánként ötösével számoztuk, az áttekinthetőség kedvéért a tárgyi jegyzetekben a kiadás lapszáma mellett erre is hivatkozunk. A kéziratban aláhúzott szavak vagy sorok többnyire idézetek, kiadványunk szövegében kurzíváltak. Az egyes vasárnapok és ünnepek befejező magyarázatai után a fordító gyakran az egész oldalt aláhúzta. Az Imádság, Epistola, Magyarázat és Evangélium címszavakat általában szintén aláhúzta Mikes. Ezeket az aláhúzásokat a kiadás szövegében elhagytuk.

Kézirathagyomány

A kézirat negyedrést, egész bőrkötésű kötetekbe van bekötve. Az első három kötet kötése azonos barna színű, a negyediké egész sötét, inkább fekete, mint barna. A kötések helyenként kopottak, itt-ott lyukacsosak. A belső támlát fedő fehér papíron mind a négy kötetben ez áll: „Farkas Lajos könyvtárából 1873. December 10-én.” A beírás az átvevő könyvtári tisztviselőtől való, fekete tintáírással. A kötetek állománya koncokból van összefűzve és összekötve cérnaszerű vékony zsinaggal. A papír minősége egyenlőtlen, helyenként töredezett. Évszám csak az első kötetben van. Címlapja, az Ajánlás, Ennek a könyvnek Táblája c. tartalomjegyzék félbehajtott kettedrét alakú papíron van; az egyes szakaszok sorrendjében 6, 4, 4, 4 levél áll külön beillesztve a kezdő konc elé a kézirat-kötetekben.

Mindegyik szakasz gondosan rajzolt címlappal kezdődik. Úgy látszik, mintha a címlapok nem Mikes kezemunkája lennének. De azt, hogy a címlap nem Mikes kezétől való, írásszakértő is nehezen állapíthatná meg, mivel a cirkalmazott, ünnepélyesen rajzolt betűtípus eltérhet a szokásos kézírástól. Annyi valószínűnek látszik, hogy a címlapok a kéziratkezületekkel egykorúak. A főszöveg elején levő címet Mikes a címlap szövegétől (*Az ÉPISTOLÁKNAK és Az EVANGÉLIUMOKNAK Esztendő által való vasárnapokra, és leg fővebb Innepekre rendeltetett, Kérdésekkel, és Feleletekkel való Magyarazáttya.*) eltérően így fogalmazta meg: *Esztendő által való vasárnapokra, és*

legg fővebb Innepekre rendeltett Epistoláknak, és Evangyéliumoknak, kérdésekel és feleletekel valo magyaraztatty. A címlapon jobban ragaszkodott forrásának címförmájához (valószínűleg Epîtres et Evangiles pour . . .).

A kéziratári számozást, a kiadásban is megtartottuk:

ELSŐ szakasz: 215 számozott levél; előtte 1, utána 3 számozatlan üres lev. Második szakasz: 172 számozott levél; előtte 2, utána 2 számozatlan üres lev. Harmadik szakasz: 165 számozott levél; előtte 1, utána 3 számozatlan üres lev. Negyedik szakasz: 180 számozott levél; előtte 1 számozatlan üres levél.

Az I. kötet 197—198. és a III. kötet 36—37. levele között a fűzésnél egy kivágott levél fél-egy cm-nyi üres szegélye látszik. A kivágás bizonyára a szerző által történt; a hiányzó levél a szöveg folyamatosságát nem zavarja. Az I. kötet 89 verso, a II. kötet 67 verso, a III. kötet 63 verso, a IV. kötet 83 verso, 116 verso üresen maradt, mivel a tinta erősen átütött a levél rectójáról; üres a betoldott 108 recto is.

A kézirat pagináit (oldalait) Mikes arab és római számmal látta el.

ELSŐ SZAKASZ: 5 számozatlan levél (mert a fent említett 6 levél közül az első a táblához van ragasztva) + 370 + XXXIX pagina + 4 számozatlan levél. A 254—255. pagina között van egy számozatlanul betoldott levél. A római számmal jelzett leveleken: A Szentek Innepein c. rész következik. MÁSODIK SZAKASZ: 3 számozatlan levél + 323 + XVII pagina + 3 számozatlan levél.

HARMADIK SZAKASZ: 3 számozatlan levél + 264 + LXVI pagina + 3 számozatlan levél.

NEGYEDIK SZAKASZ: 3 számozatlan levél + 244 + CX pagina. A 210—211. pagina között van egy számozatlanul betoldott levél.

Az első kötet 56. paginája után egy új konc elkezdése közben Mikes tévedésből 57 helyett 37-et írt. Ezt a felső lapszéli számozást 208-ig folytatta. Ekkor észrevette a hibát és az 57. paginán kijavította a számot, az 58. paginától kezdve pedig felső lapközépen új számozást kezdett; a lapszéli 37—208 téves számokat mindenütt áthúzta. Az új számozást 389-ig folytatta. A Szentek Innepein c. résztől, a 370. paginától kezdődően 389-ig az arab számokat áthúzta és ezeket római számokkal helyettesítette, I—XIX-ig; majd folytatta XX-től XXXIX-ig. Az ezután kövekező folytatólagos szöveg (a kéziratári számozás szerinti 209b—215 b) 13 pagináját számozatlanul hagyta.

A második kötetben a felső lapszéli számozás eredetileg 340-ig tartott. Később A Szentek Innepein c. résztől, a 324. paginától kezdve római számokra tért át, s így folytatta XVII-ig; az arab számokat 324-től 340-ig áthúzta.

A harmadik kötetben már kezdettől fogva külön számozta a vasárnapokra szóló és a szentek ünnepére szóló anyagot; az előbbi arab, az utóbbit római számokkal. A 70—72. pagina sorszámát eltévesztette, de nyomban kijavította. Majd egy újabb konc megkezdésekor a 183 helyett 153-at írt és így folytatta végig, 234-ig. Ekkor észrevette az elírást és kijavítva folytatta a számozást 183-tól 264-ig. Ezután a I—LXVI részben a Szentek Innepein c. fejezet következik. A XL-től XLIX-ig terjedő számozást eltévesztette és helyette LX-től LXIX-ig számozott, de helyesbítette.

A negyedik kötetben a vasárnapokra szóló rész a 244 pagináig terjed. A 210 és 211. pagina (107ab és 109ab) közé egy számozatlan levél (itt a kéziratári számozás szerint 108ab) van utólag ragasztva. A szentek ünnepeire szóló,

római számokkal számozott rész ebben a kötetben a legterjedelmesebb: az I—CX paginát foglalja el.

Az *Epistolák* kézirata az OSzK kéziratárának az állományában van; jelzete: Quart. Hung. 1090. 4 kötet 4°. Az MTAK mikrofilmára 1960-ban filmmásolatot készített a kézitról, s így jelenleg egy-egy filmmásolat található az MTA, az OSzK és a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár mikrofilm-gyűjteményében.

A kézirat sorsa

Az *Epistolák* kéziratának sorsa a legszorosabban összefügg a Mikes-kéziratok egy nagyobb csoportjának, a fordítás-kéziratok túlnyomó részének történetével. Ezeket a tudnivalókat célszerűnek látszott most, a fordítások közlésének sorát megnyitó *Epistolák* kéziratával kapcsolatosan összefoglalni. Így ezen a helyen együtt lesz mind az, amit a fordítások e csoportjának történetéről a kutatásnak eddig sikerült kiderítenie. Az elmondottakat a következő kötetekben nem kell megismételniünk, a kéziratok sorsára vonatkozólag erre az összefoglalásra utalunk.

A Mikes-fordítások kéziratának egy igen jelentős csoportja, 1873 decemberében került a Nemzeti Múzeum Könyvtára állományába. Pulszky Ferenc, a könyvtár akkori igazgatója fedezte fel őket 1874-ben. „Mikes Kelemtől új munkákat talált Pulszki tavaly . . . Szatmári K. értekezett is felőlök, . . . Én irtam Gyulainak, . . .” — számol be Szilágyi István Szabó Károlynak, Sziget 1875. okt. 26-án kelt levelében. (KTL Szabó Károly személyi levéltára.)

Pulszky a kéziratok fölfedezéséről csak annyit közölt, hogy hitelességüket Toldyval együtt állapították meg, s hogy a Nemzeti Múzeum által megvett Farkas Lajos-féle könyvtár lajstromozatlan kéziratái között talált rájuk. (Mikes Kelemen ismeretlen kéziratáról. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai Új folyam X. k. 1874/75, 154—160.)

Valamivel több derül ki Csonthosi Jánosnak, A Farkas Lajos-féle gyűjtemény codexei a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában c. cikkéből: „ . . . gyarapodásai között, kiváló helyet foglal el a Farkas Lajos-féle könyv- és kézirat-gyűjtemény, mely a nmélt. vallás- és közoktatási m. kir. ministerium áldozatkészsége folytán 1873 december 10-én a könyvtár tulajdonába ment át. A gyűjtemény mint Losonczy Farkas Lajos egész életén át nagy szorgalommal és szakismeretettel gyűjtött hagyatéka, bár mennyiségére nézve nem tartozott a jelentékenyebbek közé [csak 1386 kötet nyomtatvány és 223 kéziratból, összesen tehát 1699 kötet, illetőleg darabból állott], mindazonáltal minőségére nézve oly becses, hogy azt méltán a Jankovich gyűjteménye mellé helyezhetjük. XVI—XVIII-ik századbeli magyar irodalmi unikumok és ritkaságok, továbbá római franciául és görögül. Jelentős magánkönyvtárakat vett meg és adott tovább, kiszűrve belőlük az értékes régi darabokat.

Farkas Lajos, ügyvéd és régiségbúvár, komáromi születésű volt, 22 éves Kulcsár István halálakor. Néhány tudományos érdekű kisebb cikke is megjelent, tudott franciául és görögül. Jelentős magánkönyvtárakat vett meg és adott tovább, kiszűrve belőlük az értékes régi darabokat.

Az OSzK kézirattára vezetőjének szívessége révén hozzájutottam a Farkas-hagyatékra vonatkozó hivatalos iratokhoz, és átvizsgáltam terjedelmes anyagát. Ez túlnyomórészt a Farkas kezén megfordult könyvtárak leltárait, ritkaságzámba menő kézirat- és könyvlistákat, az egyes művekkel kapcsolatos följegyzéseket stb. tartalmazza.*

Az elsődrendű ritkaságok között találkozunk első ízben Mikes-kéziratokkal, a Farkas által készített följegyzésekben, Quart. Hung. 2079/64. sz.

„Raretés de première classe.”

25. Mikes Kel. Kéziratai.

Mivel a ritkaságjegyzék maga is érdekes dokumentum s megmutatja a Mikes-kéziratoknak a lajstromban való elhelyezkedését is, továbbá tartalmazhat Rodostóból hazakerült könyveket, a listát jegyzetben közöljük.**

* Nézzük meg a *Törökországi Levelek* nyomtatott példányaira vonatkozó bejegyzéseket. OSzK Irattár: „Jegyzéke a Farkas Lajos féle lajstromokban bejegyezve nem volt — de meglévő — nyomtatványoknak”. Az 55. tétel: „Mikes Kelem. *Törökországi levelek* Szombathely 1794. 2 péld. (Ezek a példányok azonosak lehetnek a Pol. Hung. 1887/4. „Néhai Farkas Lajos özvegyétől 1873-ki őzskor megvásárolt nyomtatványok betűrendi lajstromá”-ban jelzett 482. „D. Mikes Kelemen 1794. in 8°” és 483. „D. Mikes Kelemen 1794. in 8°, Irópapiroson” — c. alatt fölvetett kiadásokkal.)

Magának Farkas Lajosnak a kezeirásával a Quart. Hung. 2079/39. sz. kötegben (a szögletes zárójelben saját megjegyzésünk):

879. *Mikes Kelemen levelei* (:Plon 1 f. 40) 5.—

[Sorszámmal együtt áthúzva. Farkas valószínűleg eladta. A jobboldali szám a Mikes-kiadás antikvár ára. — A lap kezdetén a legkésőbbi könyvkiadási dátum: 1852.]

924. Mikes Kel. *Törökországi levelei*. Szombathely. 1794. írópap. metszetlen (d: 4 f.) Török 10.— J. 1 f. 50 [A sorszám áthúzva pírossal.]

940. Formula . . . religiorum. Paris. v.d. 16° gosh. (: csere Horovitzal, adtam néki ajándékol 4.— Mikes)

977. *Mikes Törökországi levelek* Szombathely 1794. (:d^o 1 f.) Csere Horovitzal Le Maire 6.— [Sorszámmal együtt áthúzva.]

[Horovitz egyik leggyakrabban előforduló név Farkas irataiban. Horovitz Fülöp (1815—1886) antikvár kereskedő. 1852-ben vette meg Pesten a Fischer-féle könyvkereskedést. Bibliográfiái ismereteit és a Hungaricák föl kutatására s gyűjtésére irányuló tevékenységét a korabeli könyvészek nagyra becsülték.]

[Egy másik listában, a Quart. Hung. 2079/80. sz. kötegben Farkas újabb két példányt jelez; az egyiket árverésen vette:]

4. *Mikes Kelemen levelei*. Hollandi papír 8 Plon

5. du pap. de Hollande, non rongé 10 Rácz K. árver.

[Végül egy igen fontos adat a Quart. Hung. 2079/76. sz. Farkas által készített könyv-lajstromban:]

„Néhai Kulesár István könyvei árverésén”:

1287. *Mikes Kelemen levelei* Szombathely. 1794. frzld [Frauzlederband] (: Plon 1 f. 70): holl. pap. szép péld. 10.—

[Az utóbbi listában a legkésőbbi könyvkiadási évszám 1857.]

Farkas Lajos följegyzései, amelyek 1852 és 1860 közti időszakra tehetőek, némi képet adnak a *Leveleskönyv* ritkaságzámba menő példányainak vándorlásáról, antikvár értékéről. Farkas kezén több példány is ámbra, kettő maradt meg a hagyatékában. A *Törökországi Levelek* első kiadása a régiségbúvár hagyatékában a másodrendű könyvritkaságok közé tartozik, vö. Quart. Hung. 2079/64. sz.

„Raretés de second classe.”

23. Mikes Kelemen. pap. de Hollande.

** Raretés de première classe.

1. Theophania Unicum.
2. Dávid Ferencz rövid útmutatás. Jankovich 20 f.
3. Ozorai de Christo et Antichristo. Marque le titre et 19 H.
4. Félegyházi Tamás Új Testamentum. Jankovich 10 f.
5. Dicta Gracia Sapientum. Unicum.
6. Felső Bányai. Ex. Anno Apaffi. Unicum.
7. Bornemisza Énekes könyv.
8. Sűrű siralmodokkal etc.
9. Verseghi. Autogr. ineditum. Unicum.
10. Illyefalvi Ieptha Arag. Unicum.

A Mikes-kéziratok eredetére vonatkozólag Farkas Lajos két fontos följegyzést hagyott ránk. Az egyik kézirat-lajstromban, a *Quart. Hung.* 2079/76 1184—94. sorszám alatt a kéziratok között:
„Néhai Kulcsár István könyvei árverésén”:

11. *Arithmetica*. Deoneczen 1577. Unicum.
  12. *Agendarius liber*. Tyrnav. 1596.
  13. Melius Jób könyve. 1565.
  14. Komiathi Sz. Pál levelei 1533.
  15. Pesti Gábor Új Test. 1536.
  16. Székely István Zsolttárok. 1548.
  17. Thurzó György naplója. 1597. Unicum. 165 f. b. pr.
  18. Melius *Herbarium Complet.* Marquent les ff. préł. Török János 80 f.
  19. Sylvester Új Test. 1541. hiányos
  20. Félégyházi Tamás. Debr. 1588.
  21. Zrinyi Adr. tenger Sirenája. 1651.
  22. Telegdi Evang. I. III. Bécs 1577. N. Szomb. 1580. Török János 120 f.
  23. Zrinyi Miklós munkája Ms. inédit. [Kétszer aláhúzva!]
  - (24) Kazinczi kéziratai autogr.
  24. Csokonai autogr. inédit. [Kétszer aláhúzva!]
  25. Mikes Kel. Kéziratai. [Kétszer és pirossal aláhúzva!]
  26. *Disputatio in causa Trinit.* Claud. 1568. Török János 120 f.
  27. Lampe. *Exempl. Sinai* Unicum.
  28. *Animadversiones apologiacaee etc.* Török J. 100 f.
  29. Apulejus *Nota aut Jo. Goszton* Unicum.
  30. Nyder *Sermones.* Barth. Báthori. Unicum.
  31. *Ritus explor. veritatis.*
  32. Boeckai István könyve. Unicum.
  33. Thurocz *Chron. Brunnae.* 1488. Gr. Keglevics 130 f.
  34. Jo. de Monte Sinai. *Codex Matthiae Corv.*
  35. Cassiodorus. Ms. Saec. XIII.
  36. Pamphilia Ms. Saec. XV.
  37. Lucanus. Ms. Saec. XV.
  38. Abailardus. *De Substantiy.* Ms. saec. XII.
  39. *Novum Test. Slav.* Ms. saec. XV.
  40. *Breviarium.* Ms. saec. XIII. gr. in- fol. gr. Teleki 60 f.
  41. *Officium B. Mariae.* Ms. saec. XIV.
  42. Laurent Pisanus. Ms. saec. XV.
  43. *Gebetbuch in niederd. Sprache.* Ms. saec. XV.
  44. *Portulano.* Ms. saec. XIII.
  45. *Juvenalis.* Ms. saec. XV.
  46. *Capitolo fratesco.* Ms. Lud. Muratori.
  47. Manilius. *Notae aut. Burmanni.*
  48. Virgilius. *Pickering.* Sur vélin.
  49. Catull. *Tib. Prop. V°* Sur vélin D. Prónay 50 f.
  50. Dante. V° Sur vélin.
  51. Anacreon. *Brunchii.* Sur vélin.
  52. *Sermones Dáiceales.* Sur vélin.
  53. Horatius Didot. rel. de Bozérián.
  54. *Rosmital iter.* Olomuicii. 1577. Asher 100 f.
  55. O'Kelly deser. bipart. regni Hibernae Guarit 66 f. 70
  56. *Politianii misc.* *Exempl. extraord.*
  57. *Vespucii.* Argent. 1509.
  58. *Welrkugel.* Argent. 1509. Unicum.
  59. Masuccio. Venet. 1486.
  60. *Romancero.* Medina del Campo. 1602. Asher 70 f.
  61. *Hellopaeus Bálint.* 1574. hiányos
  62. Pathai István a Sakramentomokról.
  63. Székely István *Chronica.* hiányos Török 9.30 f.
  64. Zrinyi „Ne bántsá a Magyar!”
  65. Gyöngyösi Kemény János.
  66. Mélius Sz. János jel. 1566. címlap hiányzik.
  67. *Ágenda Samarján.* 1650. Török János 50 f.
  68. *Jurjevich Listi heroon.*
  69. Haller Pays
  70. Zvonarics Pápa nem pápa.
  71. Manilius. avec la sign. et rempli des autogr. de P. Burmann.
- [A 25, 33, 45, 47, 52, 56, 60, 70. sz. alatti cím aláhúzva. Az egyes sorvégeket általában egyszer, Zrinyi, Csokonai, Mikes kéziratait kétszer is aláhúzta Farkas Lajos.]

1184. Az Epistoláknak és az Evangeliumoknak esztendő által való vasárnapokra és legfővebb Innepekre rendeltetett, kérdésekkel és feleletekkel való magyarázattya. 1741. 4 kötet 4° Ms.
1185. Catechismus formájára való közönséges oktatások, a' mellyek röviden meg magyaráztatnak a' Szent írásokból és a' traditióból, a' Vallásnak hitágazatai, a' keresztényi tudományok, a' Szentségek, imádságok, ceremoniák, az Anyaszentegyháznak rendtartási és szokási. Rodosztó. 1744. 2 kötet 4° Ms.
1186. d^o d^o tisztán leírva. 2 kötet 4° Ms.
1187. Keresztényi gondolatok, mellyek a' Szent Írásokból és a' Szent Atyák írásiból vannak kiszedegetve. 1747. 4° Ms.
1188. A 'Sidok és az Új Testamentumnak historiája. Ms. 4°
1189. A Krisztus Jezus életének historiája. 1748. Ms. 4°.
1190. Mulattságos Napok. Rodosto. 1745. Ms. 4°.
1191. Az idő jóll eltöltésének módja minden féle rendben. Idegen országban idegen nyelvből fordítottatott magyarra. Ms. 4°
1192. A valóságos keresztényeknek Tüköre. 1749. Rodosto. Ms. 4°
1193. Az Izraeliták szokásáról. Ms. 4°
1194. Az Ifjak Kalauza a Keresztényi Átitatosságban. 1751. Ms. 4° (:fentebbi kéziratok 16 kötetben Mikes Kelemen autographjai!)
- „Az írás ugyanaz, mellyel a' levelek vannak írva. *A' kert elegendő nagy, a feloldalát a Szamos mossa, a sok szép gyümöls fák mind utzára van.*” [T. i. vannak ültetve.] Ezután a megjegyzés után a 1194. sorszámot követőleg 1199-ig még öt kézirat következik a listában. Alatta ez áll: „Fentebbi 21 kötet kéziratot megvettem 8 ftért, Kulcsár könyvtárából.” — A 8 ft a kötetenkénti árra vonatkozhat, mert egy másik lajstromban Farkas árjegyzéke föltünteti, hogy a Mikes-kéziratok 300 ft értéket képviselnek a régiségpiacon; vö. Quart. Hung. 2079/80. sz.
- 108—123. „Mikes Kelemen sajátkezű kéziratai Mss. 300. Kulcsár árv.”
- Még egy helyen szerepelnek a Mikes-kéziratok, OSzK Irattár: „Jegyzéke Farkas Lajos által nem lajstromozott, de könyvtárában megtalált kéziratoknak”. A *Kalauz* 1751-es kötetének kivételével az előbbieket itt mind föl vannak sorolva.
- A Farkas-hagyatékban megtalált láncszem ismét Kulcsár Istvánhoz vezet! Farkasnak a megvett kéziratok utáni megjegyzése, hogy a „fentebbi kéziratok 16 kötetben Mikes Kelemen autographjai!” — rendkívül figyelemre méltó. Kérdéses, hogy a régiséggyűjtő Mikes kéziratái gyanánt vette-e meg őket a Kulcsár-hagyaték árverésén, vagy csak azután derítette ki róluk, hogy azok Mikes kézírásával írottak. Bizonyos, hogy Kulcsár ezt már megállapította róluk, hiszen ő igazán ismerte Mikes tollvonásait. A Kulcsár-könyvtár megvett anyagával együtt a régi tulajdonos könyvlajstromának és jegyzeteinek töredékei is a vásárló kezébe kerülhettek. Így már érthető, hogy Farkas összehasonlítja a Mikes-levelek kézírását a fordítások kéziratával, hogy ti. „az írás ugyanaz, mellyel a levelek vannak írva”. Első látásra ez a megállapítás arra engedne következtetni, hogy Farkas Lajos ismerte a *Leveleskönyv* kéziratát is, vagy talán azt is megvette. Ez utóbbira azonban semmi bizonyíték nincsen. Ha ez a kézirat is birtokában lett volna, valahol szerepelnie kellene a jegyzékeken. Annyi bizonyos, hogy ez a kéziratkötet nem került az

előbbiekkel együtt árverésre a Kulesár-könyvtár eladásakor. (A *Törökországi Levelek* kéziratának sorsára vonatkozólag ld. a Mikes ÖM I. kötetében levő összefoglalást.) Lehetséges, hogy Farkas a Mikes-levelek kéziratát Kulesár özvegyénél látta, aki ettől még nem akart megválni.

A Mikes-fordítások kéziratának sorsa összefügg a Mikes-levelek kéziratának történetével. Adataink szerint a Mikes-kéziratok Kulesár utáni újra fölfedezésének időpontja 1874-ről az ötvenes évekre tehető.

Az eddig elmondottakon kívül még egy fontos mozzanat irányítja figyelmünket Kulesárra. Ernst Lajos gyűjteményének aukcióján az OSzK többek között megvásárolta a Páriz-Pápai szótár első kiadásának (Dictionarium Latino Hungaricum . . . Lőcse 1708. — RMK I. 1746) egyik példányát.

A szótár történetére vonatkozó adatokat és a benne levő bejegyzéseket Ernst Lajos egy papírlapra kimásolta és beragasztotta a könyvbbe: „Hindy Árpád tulajdonában (Kulesár István-féle hagyaték) levő régi könyvek között van Páriz-Pápai F. latin—magyar szótárának Lőcse, 1708-iki kiadása, fehér pergamenkötésben, melynek szímlapján olvasható: Mikes.” Hátul pedig, az utolsó lapon, Máriásy Ádám saját kezével beírás olvasható: „Ezen Dictionariumot hattam ad usum Parajdi István Uramnak úgy hogy a 'midőn vissza fogom kívanni, minden exceptio nélkül tartozik meg adni. Datum Rodosto die 29 May 1734 Mariasy Adam.” Közvetlenül alatta más kézzel, de szintén régi írással: „Redeat ad Dominum, qui fuit ante Suum.” Az átelleni, legvégső lapon pedig szintén Máriásy írásával pár szó: „Etiam az erszény etc.”

Tolnai Gábor a szótár lelőhelyére és hazakerülésére vonatkozólag ezt mondja: „Ernst szerint a példány Mikes *Törökországi levelei* első kiadójának, Kulesár Istvánnak a hagyatékában bukkant fel. Már pedig Kulesár minden valószínűség szerint egyazon forrásból juthatott hozzá mind a *Törökországi levelek*hez, mind a szótárhoz; valamilyen úton mindkettő Mikes rodostói hagyatékához nyúlhat vissza. Hogy aztán milyen úton került haza a hagyaték Rodostóból, erre vonatkozólag máig sem tud elfogadható, tényekkel igazolható magyarázattal szolgálni a kutatás.” (Mikes Kelemen könyvtára? Magyar Könyvszemle 1940, 271.) Tolnai értékes közleményének számbavételkor (Hopp L. Mikes Kelemen könyvtára? ItK 1960, 200—202) a bizonyító tények együttes vizsgálata még nem történt meg. Azóta sikerült tisztáznunk a Mikes-levelek kézírata hazakerülésének történetét. Kulesár István személye (vö. a Mikes ÖM I. kötetében a kézirat sorsáról szóló fejezetet) már ekkor kulcskérdéssé vált. Farkas Lajos hagyatékából előkerült újabb adatok csak megerősítik Tolnainak Kulesárra vonatkozó föltevését.

Egyetlen, az utolsó láncszem hiányában azonban még el kell választanunk a Mikes-levelek kéziratának útját a Mikes-fordítások kéziratának sorsától. Nem tudjuk, hogy Kulesár mikor jutott hozzá ez utóbbi kéziratokhoz, s így határozottan nem állítható, hogy a Mikes-hagyaték Rodostóból együtt érkezett volna haza.

Valószínűnek tartjuk, hogy a *Leveleskönyv* hazahozója juttatta el őket Kulesárhoz, de már a *Törökországi Levelek* kiadása (1794) után. Mészáros nevű „hazánk fia” a nevezetes kéziratot csak mutatóba vihette Bécsbe, s török urának halála után, Magyarországra visszatérve, magával hozta a rodostói hagyatékot, közte Mikes kézíratait és könyveit is. Kulesár tehát nem egy szerre, hanem egymás után jutott hozzá Mikes irodalmi hagyatékához.

Emellett szól az is, hogy kiadói előszavában Kulcsár nem emlékezett meg Mikes hatalmas méretű fordítói munkásságáról. Oka nyilván egyszerű: ekkor még nem tudott róla. De miért nem fedezte föl nyilvánosság előtt a rodostói levélírótól fordított művek kéziratait akkor, amikor már birtokába kerültek? Hiszen meggyőződhetett arról, hogy azok Mikes kéziratai! Az OSzK és az MTAK Kulcsár-anyaga erre vonatkozólag nem nyújt semmiféle fogódzót. Átvizsgáltuk a komáromi Városi Könyvtárban (Csehszlovákia) Kulcsár megmaradt hagyatékát, de könyvein kívül nem találtunk sem levelezési, sem pedig egyéb kézirat-anyagot. A Kulcsár-hagyaték körüli kutatás nem maradhat eredménytelen. Hindy Árpád szerint (Ellenőr 1878, 161. sz.) Kulcsár többet megkapott a rodostói magyarok könyvei közül s így jutott hozzá Mikes irodalmi hagyatékához. A cikkíró atyja, Hindy Iván, 1840—41-ben Kulcsár özvegyével együtt szerkesztette a Nemzeti Újságot, amelyet 1848 végéig sikerült fenntartani. A Hindy-esaládhoz özv. Kulcsár Istvánné Perger Anna által került néhány rodostói könyv.

Az a tény, hogy Kulcsárnak nemcsak Mikestől voltak kéziratai és rodostói könyvei, arra enged következtetni, hogy a Mikes-anyaggal együtt szerezte meg a rodostói magyarok hagyatékát. A rodostói hagyaték egyes darabjai bizonyára megvannak és könyvtáraink régi könyvgyűjteményében lappanganak.*

A Budapesti Egyetemi Könyvtár kézírattárában is őriznek egy Mikes-kéziratot. Ezt Abafi találta meg, állítólag Toldynak egy homályos jelzése nyomán (Irodalomtörténeti olvasókönyv I. k. 171. l. vagy 271. l.?) Abafi a kézirat korábbi sorsáról nem tud. Azt azonban föltűnőnek tartja, hogy Toldy e kézirat létezéséről tudván, arról előbb, míg Pulszky saját leletét nem ismertette, sehol említést nem tett (Figyelő 1877, 319. — Toldynak ez a „homályos” utalása az Abafi-jelezte helyeken nem található.)

A bibliográfia e művet 1875-től tartja számon, de ekkor még Mikes nevének említése nélkül. Címét Márki J. közölte: *Az Ifjakkal kalauzza az Isten uttyában. 1744.* — Magyar kéziratok a budapesti tudományegyetem könyvtárában c. ismertetése során (Irodalmi Értesítő 1875, 7. sz. 104).

A kézírattári katalógusban 1850 óta van nyilvántartva ezen a címen Mikes könyve. A könyvtár gyarapodási naplójából ennél többet nem sikerült megállapítanunk. Mátrai Lászlónak, a könyvtár igazgatójának szíves közlése

* Mikes szótárán kívül ezek közé tartozott a Nemzeti Múzeumba került rodostói Kiss István „Magyar Philosophia” c. kézirata is, „György Deák” kézjeggyel (Quart. Hung. 122.) — Csapodi Csaba hívta föl figyelmünket egy az MTAK kézírattárában található műre (MTAK kézír. 553510), amelynek címlapján lévő bejegyzésből a könyv egykori tulajdonosának kiléte félreérthetetlenül nem deríthető ki, de az biztos, hogy a törökországi Rákóczi-emigráció egyik tagja volt hajdani birtokosa. A mű címlapján ez áll barnás tintával bejegyezve: Constantinopolis Anno 1721. K. M. [alatta] Rodosto 1723 9. Augus. — A negyedik levélen pedig: RODOSTO. ANNO. MDCCXXIII. — A mű folio alakú, fatáblás; díszbőrötéssel és 2 rézcsofival van ellátva; címe: AN NALIUM ECCLESIASTICORUM VETERIS TESTAMENTI R. P. IACOBI SALLIANI SOCIETAS IESU EPITOME . . . ANNO MDCXXXVIII. (Alul pecsét: Dr. Semjén Béla 1943. könyvtárából.) Lapszám 1108 p. + Index. A címlapon lévő beírás szerint a mű Ernst Lajos gyűjteményéből való. Pastinszky Miklós tanár levélbeli értesítéséből megtudtuk, hogy ő maga dolgozta föl annak idején Ernst Lajos anyagát, a szintén ő általa rendezett aukcióra. A műben található bejegyzés ekkor mint „jeles Mikes-bejegyzés szerepelt”. Így adta el az Akadémia kézírattárának is, de mint írja „a MTA kézírattárának átengedett mű, melyben Mikes bejegyzése található — nem 100%-osan autentikus!” Az eddigi vizsgálatok alapján mi sem állíthatjuk, hogy a műben lévő bejegyzés Mikes kezétől való. — A szombathelyi Berzsényi Könyvtár is őriz egy rodostói könyvet: . . . bujdosásban lévén egy nevezetes ifjú, Káldy Zsigmond könyvetkéje” Rodostó 1742. A könyvtár vezetőjének tájékoztatása szerint Ács Mihály imádságoskönyve (Boldog halál szerkere). Nem lehetetlen, hogy e könyvecske még Kulcsár idejéből maradt Szombathelyen.

szerint esetleg föltételezhető, hogy Toldy, mint akkori igazgató, adományozta a könyvtárnak. (Mátrai László 1959. nov. 13-i levelét, ld. az Irodalomtörténeti Intézet Archívumában.) Elfogadható lenne ez akkor, ha kiderülne, hogy Toldy még a *Leveleskönyv* kéziratának megvásárlása (1858) előtt csaknem egy évtizeddel hozzájutott volna. Erre viszont nincs bizonyítékunk.

Farkas Lajos régiséggyűjtő és Toldy kapcsolatáról az előbb ismertetett hagyatékban, Quart. Hung. 2079/59, 80. sz. két bejegyzés tanúskodik:

2. Bod Péter Magyar Athénás 766 8° (:péczei:) (:Toldy:) Leyrer 3f.

36. Illyefalvi István Ieptha Unicum 30. — Toldy

Elvben nem lenne akadály, hogy Toldy Mikes-kéziratot is vehetett Farkastól. A baj csak az, hogy a *Kalauz* szóban forgó 1724/44-es példányának nincs nyoma Farkas jegyzékeiben.

Mikes a *Kalauzt* 1724-ben fordította le, majd 1744-ben átjavította a kéziratot. Ez a kötet került az Egyetemi Könyvtár kéziratárába. Az OSZK állományában levő másik példány 1751-ből való, az előbbinek lényeges átdolgozása és tisztázása. Joggal föltehető, hogy ez a két kötet a hazakerülés időpontjában együtt volt, vagyis a Kulcsár-könyvtár árverésén Farkas Lajos által megvásárolt Mikes-kéziratok csoportjához tartozott, de még az árverés előtt elkerült a többtől. A *Kalauznak* ez a példánya tehát a Kulcsárhoz került Mikes-hagyaték része volt, kéziratának sorsa is azzal függ össze.

További kutatások szükségesegek, hogy teljesebb képet kapjunk a Mikes-kéziratok s velük együtt a rodostói hagyaték történetéről. Egyes jelek, Thaly és mások közleményei arra is följosítanak, hogy a törökországi, a rodostói, konstantinápolyi kutatások folytatását is számításba vegyük. Föltételezhető ugyanis, hogy a rodostói magyar emigráció teljes irodalmi hagyatéka nem került vissza a hazába.

Nincs meg Rákóczi több száz darabból álló könyvtára, amelyet Mikes és Saussure szállított Rodostóból Konstantinápolyba. Egy régi közlemény (Mikes-ereklyék. Figyelő 1886, 158) arról adott hírt, hogy Konstantinápolyban, a rodostói emigránsok leszármazottai között előkerült Mikes két pecsétnyomója, az író básbugi tisztének idejéből. Ez a közlés említi, „hit szerint Mikes Kelemennek Stambulban eredeti kéziratái lappanganak”. Thaly annak idején utána járt a dolognak; sikerült kiderítenie a Mikes-ereklyék őrzőjének személyét (Rákóczi- emlékek Törökországban. Bp. 1893, 109). Eszerint dr. Georges Saïh bej ezredes őrizte Mikes eredeti pecsétnyomóját. Az illető török állampolgár; fia volt Kőszeghy Cecilának s leszármazottja a Mikes által sokszor emlegetett Zsuzsi testvérbátyjának. Tudnivaló, hogy Bercsényi Miklós halála után a generális özvegye, Kőszeghy Zsuzsi eltávozott Rodostóból (1726) Lengyelországba; Zsuzsi bátyja, János, aki azelőtt Bercsényi udvari embere volt, Rákóczi mellé szegődött és ott maradt az emigrációs telepen. Thaly a rodostói születési és halotti anyakönyvekben az egész Kőszeghy „nemzetiséget” kimutatta, sőt Törökországban jártakor találkozott is a Kőszeghy-család egyes leszármazottaival. Rövidre szabott tartózkodása alatt azonban nem találta meg a kéziratokat.

Pedig Thaly más nyomon is kutatott. Egy 1849-es emigráns, név szerint Krajcsovicz Ferenc, a galatai szt. Benedek zárda könyvtárában régi magyar kéziratokra bukkant egyik szekrényben és ezeket a „Rákóczi-emigrációról szóló írásoknak mondá”. Valami kendőbe vagy terítőbe összekötözött egész

nagy csomó, „magyar nyelvű, régi fakó írások” voltak, „sok kézirat és egy nyomtatott, szintén magyar könyv. Tartalmukra már nem emlékszik”. (I. m. 1893, 161.) A Rákóczi emléket tisztelő lazaristák könyvtárának őre — Thaly szerint — emlékezett is valamire, amikor Thaly ezt előadta neki, de különböző nehézségek közbejötté miatt nem jutottak a kérdéses hagyatéknak nyomára. Érdemes lenne az ilyen irányú kutatásokat felújítani.

Az *Epistolák* kéziratára fenti összefoglalásunkban külön nem hivatkoztunk, mivel Farkas Lajos lajstroma szerint része volt Mikes fordításai tárgyalt csoportjának, és így sorsa, hazakerülése a fordítás-kéziratok történetével függ össze. Eszerint valószínű, hogy a 18. század fordulóján került hazai földre Rodostóból.

Kézirat írásmódja

Az *Epistolák* betűhív közlésének szempontjából, akárcsak a *Törökországi Levelek* szövegében, két fő nehézség mutatkozott: az egybe-, ill. különírás és a központosítás.

A pont és a vessző használatában meglehetősen egyenetlenség tapasztalható az *Epistolák* kéziratában; bár a *Leveleskönyv* kéziratához képest, ill. annak 1717—1741 között írt részéhez viszonyítva, a központosítás tekintetében észrevehető bizonyos javulás. Az *Epistolák*ban viszonylag jobban elkülöníthető a pont és a vessző jele, főleg a vesszők jelölése határozottabb, egyértelműbb. Sok esetben azonban nagyítóval is nehéz eldönteni, hogy az fró pontot vagy vesszőt szándékozott-e kitenni mondat közben vagy a mondat végén. Ebből adódott, hogy Kelemen József igen körültekintő lektori jelentésében nagy számú, a központosításra vonatkozó helyesbítést javasolt. Ezek túlnyomó részét elfogadtuk és a kiadás szövegében a javításokat végre is hajtottuk.

Új problémát jelentett a kérdőjel használata. Ennek különféle változatai (? ? . ? , ? ; ?) figyelhetők meg a kéziratban. Az esetek egy része az utolagos javítgatás következtetlenségéből adódik. Mivel azonban az írás közben kialakított forma és az utolagos javítással keletkezett forma sokszor nem különböztethető meg, visszaállítottuk a Mikes-féle váltakozást, azzal a különbséggel, hogy a kérdőjelnek pont nélküli alakjait is teljes kérdőjel értékűnek vetjük. Mikes elég gyakran tesz pontot vagy vesszőt a kérdő mondat végére, kérdőjel nélkül. Ezeket a helyeket így hagytuk. Néhányszor viszont a felszólító mondat után is kérdőjelet tesz. Ez jellemző a szerző eljárására, ezért nem változtattunk rajta. A felkiáltójel egyébként rendkívül ritka nála. Ugyancsak elvétve használ pontosvesszőt (;). Annál gyakoribb a pont és vessző (.,) alkalmazása. Más jeleket elvétve találunk a kéziratban. Ritkán él a hiányjel-lel (s'), még ritkábban (ötletszerű)kötőjellel (—). Ezek a jelek Káldi bibliaszövegében általánosan használtak, elsőrt előfordulásuk — Mikes kéziratában — innen magyarázható.

Az egybe-, ill. különírás elbírálását megnehezíti az a körülmény, hogy a szerző egyszerű szavakat és régi ragos-képzős szavakat is gyakran megszakít; igekötőt az igétől, a melléknévek felsőfokú leg- szócskáját is elválasztja a hozzátartozó szótól, máskor viszont kétségtelenül különálló szavakat is egybeír. Különösen az a névelőt szereti hozzákötöni az utána álló szóhoz; hasonlóképpen váltakozva hozzáírja az is kötőszót az előtte álló szóhoz, ugyanígy a ne

tagadósztó; egybe vagy külön a vonatkozó névmást; pl. *avad saláta, avigasságban, abékeség, a sarujokra, a világot, az ő, aző, a ki, akiket, a mely, aki, amely, a mi; más, mi is, őis, elne, el sem, leg nemesebb, legg fővebb, leg nagyobb, a mellyet, arabok (a rabok), az az (azaz), kut feje* stb. Csak a betűk közeli vagy távoli volta nem vehető figyelembe, mert az teljes összevisszaságot eredményezett volna. A ötlet nyelvész lektorának tanácsai alapján jártunk el az egybe- és különírás részletkérdéseiben.

Elsősorban a betűk kapcsolását tartottuk szem előtt, s ez elég biztos fogódzónak mutatkozott. Ha ezt vesszük figyelembe, kevés kivétellel a XVII—XVIII. századi nyomtatványokból is ismert egybe-, - ill. különíráshoz hasonló állapotot találunk Mikes kéziratában is. Néhány esetet azonban külön kellett eldönteni. Pl. az anyaszentegyház szót többször így írja: *Anyja szent egy ház*; gyakran pedig: *Anyaszent egy ház*; az első két tagot sűrűn egybeírja, a 2. és 3. tag határán viszont betűkötéssel jelölt kétségtelen egybeírás nem található. A 3. és 4. tag oly közel áll egymáshoz, hogy egybeírásnak is fölfogható. Az egyház szó tagjai elég régen összeforrtak. Ezért a lektori javaslattal egyetértve, a kiadást ebben az irányban egységesítettük: *Anyaszent egyház*. — Az egyszersmind szót Mikes gyakran *egy szers mind* alakban írja. Az első két tag esetében a kisebb nagyobb hézag az *y* és *f* írásakor szokásos tollfelemelésből is adódhat. Tekintettel arra, hogy a -szor, -szer, -ször rag már jóval régebben kialakult, az *s* kötőszót pedig a székelyek ma is gyakran a szó végéhez kapcsolják, Mikes nyelvéllapotának inkább az *egyszers mind* közlés felel meg. — Az *egy más* szóban a *gy-t* és az *m-et* sohasem kapcsolja. Ezért, s mert *egy a más (ik)*, *egy más (ik)* változatok is előfordulnak nála, az *egy más* közlésmódot tartottuk hívebbnek. — A névelő és az utána következő szó, *az, ez* mutató névmás és az utána következő szó írásában megtartottuk a következtelen írásmódot, mert a szerző eljárása nem foglalható szabályba. Ezekben az esetekben is tisztább képet kapunk, ha a betűk kötését vagy kötetlen voltát, a vonalvezetés folyamatos vagy megszakított voltát vesszük figyelembe. — A *hanem* kötőszó írása viszont következetes Mikesnél; mindig egybeírja, de sorvégi elválasztásban rendszerint kötőjel nélkül. Mivel a kiadás a sorvégeket nem jelöli, azért a következetes *hanem* alakot tartottuk meg a szerző által leírt sorvégi elválasztás eseteiben is. — Az ígékötős ige és származékai esetében, továbbá a melléknév felsőfokú *leg* szócskájának írásában Mikes kéziratában egészen kivételes az egybeírt alak. A kétségtelenül egybeírt alakokat megtartottuk, a közel írt, de megszakított vonalvezetésű helyeket pedig külön írt szóként közöljük.

Röviden szólunk Mikes javítástípusairól és az íráshibákról.

A javítástípusok és másolási hibák zömükben hasonlóak az I. kötetben jelzettekkel. Lényegesebb módosulások a 2, 3, 5, 6, 7. pontban foglalt esetekben észlelhetők: 2. A huzamos másolás következtében megnövekedett a tollhibák, elírások, íráshibák, másolási hibák és az ezzel kapcsolatos javítgatások száma. 3. A *Leveleskönyv* eddigi (1717—1741) részéhez viszonyítva észrevehetően csökkent az egyes kiejtés után, fonetikusán írt alakok pl. a zöngés-zöngétlen mássalhangzó-párok, g-k, k-g stb. fölcsereilt használata, a hibásan leírt és úgy hagyott alak, valamint az egész kéziratban az ilyenfajta javítások mennyisége. 5. A fűrésztő másolás következtében viszonylag sűrűbben maradtak a kéziratban fölösleges ismétlésnek számító szótagok, szavak vagy pár szavas szókapcsolatok, ill. ilyen jellegű törlések. 6. Ugyanakkor fel-

tűnő a javítási, alakító szándékkal másolás közben vagy később törölt s helyükbe írt szavak, a fordítás értelmét hívebben visszaadó kifejezések gyarapodása; vö. a lapalji szövegjegyzeteket! 7. Sűrűbben fordul elő az ékezetek elhagyása, ill. tévesen törtendő főlrakása, ami szintén az állandó írással, a huzamos nagy másolási adagokkal hozható összefüggésbe.

Megállapítható, hogy a hibák jó része az ékezetek elhanyagolásából, ill. pontatlan főlrakásából származik. Nagy számuk alapján szinte bizonyos, hogy Mikes legtöbbször nem a szó írása közben, hanem a szó vagy hosszabb kifejezés, mondat, mondat leírása után rakta föl az ékezeteket. Ezért gyakran a szóban előforduló ö, ü hangoknak csak egy részére teszi föl az ékezetet (rendszerint vízszintes vonalkát) pl. *bünosök*, *erkoltsöket* stb. Ez magyarázza, hogy az á vagy é ékezte néha nem arra a szótagra kerül, amelyre kellene, hanem egy szótaggal előbbi vagy későbbi magánhangzóra, pl. *erézen* (ézezen helyett), *tseledgyék* (tselédgyek helyett); valamint azt is, hogy valamely szótag magánhangzójának ékezetét a következő szótag magánhangzójára is kiteszi, pl. *Attyával*, *vákságát*, *kényés* (kényes), *el távozása* (eltávozása); néha utólag áthúzza az ilyen fölösleges ékezetet, pl. *paráznáságból paráznaság*; *egészből egészen*; *vétékből vétek*. Mikes a szöveg utólagos átnézésekor is javítja a magánhangzók ékezetét. Ez a magyarázata legtöbbször a sötétebb tintával írt betűk halványabb ékezetének, vagy fordítva, a halványabb tintával írt betűk sötétebb tintájú ékezetének, pl. *harmad naprá*. Ilyen utólagos javítgatásra vall az ékezetek törlésének eltérő színű tintája vagy a kétszeresen kiírt ékezet is, pl. *kövessük* (III, 25 verso). Természetesen nem lehet minden ékezetbeli íráshibát így magyarázni. Néha esetleg rokonértelmű alakok kontaminációja eredményezi az ékezethibát, pl. *fogvá* (IV, 88 recto) a *fogva* és a Mikesnél gyakori *fogvást* keveredésével magyarázható; esetleg úgy — ami csaknem ugyanaz —, hogy a *fogvást* alakot kezdte írni (anaptól fogvá), de írás közben a hasonló szerepű fogva jutott eszébe, s az elkezdett szót nem fejezte be.

Az ékezethibákra vonatkozólag megjegyezzük, hogy ékezethibákat csak abban az esetben vettünk jegyzetbe, ill. igazítottunk ki, ha az a kéziratban értelmetlenségre vezetett, pl. *alómbol* (álombol), *erézen* (ézezen), *nadaté* (nádat-é), *igyünk* (igyunk), *alván* (álván) stb.

Az előbbi hibákhoz viszonyítva kevesebb, de így is számottevő a betűk, szavak javítgatása, törlések fölötti beszurások. A javítások alkalmával a gyakori sor fölötti beszurást egyszerűen [Beszurás] alakban jelöltük; máskor mindig megjegyeztük, hogy sor alatti vagy sorközi (szóközi, két szó közötti hézagba a sorba) beszurásról van szó. Igen gyakori a szókezdő betűk javítgatása. Nem ritka a következő szó kezdőbetűjének leírása, elkezdése, majd ennek áthúzása, az ebből való javítás vagy otthagynása. A szövegjegyzetben gondot fordítottunk az ilyen aprólékos javításokra is.

A fenti hibákhoz képest jóval kisebb számú Mikes kéziratában az olyan íráshiba, amely betűkihagyásból, szótagelhagyásból származik. Ezeket lehetőség szerint kijavítottuk és jegyzettel kísértük, pl. *szen* (szent), *pedigle* (pediglen), *Izrae* (Izrael), *tsud* (tsuda), *eszerén* (eszerént); a z-nek növelő végén (az) magánhangzóval kezdődő szó előtt való elhagyását Mikes nyelvben szintén elírásnak, íráshibának, nem nyelvjárási vagy gyermeknyelvi sajátágnak kell tartanunk: *A egyenetlen*; *a Ige*; *a ó ember*; *aur*; stb. Betűkihagyás szó

belsejében: *idjében*, *tattsák* stb. Néha utólag kijavítja az efféle hibát, pl. *Mojesből Mojses* (IV, 37b)

A szótagelhagyás szó végén (gyakran rag elhagyása), pl. *méhem* (méhemben), *vallás* (vallásnak), *magó* (magokot), *kárhoztat* (kárhoztatlak), *táplál* (táplállyák) sorvégen stb. De előfordul szó belsejében is, pl. *imádban* (imádságban), *elne* (ellene v. elene) írásváltozatban is, *Agon* (Agoston), *fe-lé* (felelé) sorvégi elválasztásban, *proféla* (profétála) helyett stb.

Az előbbiekhöz viszonyítva ritka Mikes kéziratában a fölöslegesen beírt betű, pl. *Isaisas*, *Evangyalium*. Talán ilyen fölöslegesen beírt szótagot tartalmazó íráshibának és nem képzőhalmazással keletkezett alaknak tekinthető: *alisztetskékeből*, (II, 10 verso). A fölöslegesen beírt szótag néha valamely szórész hibás megismétléséből származik, pl. *felelé* (felé, helyett); magyarázhatja az is, hogy írás-másolás közben a felel ige elbeszélő múltú alakja nyomult a tudatába; *Epistollola* (Epistola); lapváltáskor: (II, 79a) *Mojes* (II, 79b): *sesnek*.

A fölösleges szóismétlés is gyakoribb sor- és lapváltáskor, pl. ilyenek: *az igazságért és az igazságért* (III, 84a), *mennek bé a mennek bé a* (III, 85b); *még meg nem* (III, 119b): *nem talállya*; *és* (138a): *és*; *meg kel üsmérni*, *meg kel üsmérni* (III, 161a); *azért*, (:sorvég) *azért* (IV, 57a); *hogy azt az egyenes szívet szívet és elmét adgya nekünk*, (IV, 65a); *akinek, a kinek ditsősége* (IV, 142a); *apásztorokot*. (:sorvég) *a pásztorokot*, (IV, 148a); *bé fedezi vala az ő az ő testeket*, (IV, 155a) stb. A szövegjegyzetekben a fölösleges szóismétlés helyzetét (sorvég, lapváltás) minden esetben föltüntettük.

A mondat szerkezetének összezavarásából származó íráshibák száma nem nagy. Néha másolás közben átalakít egy félig leírt mondatot; ilyen esetet a szövegjegyzetben pontosan követünk és rögzítünk. Mondatszerkezeti zavarra mutató íráshibák pl. *a mi szívünknek tisztátalan, és megromlása* (tisztátalansága és megromlása) III, 164b; *azokal a fényeségel valo bizonyságokot*, (IV, 167a) stb. vö. a szövegjegyzeteket.

A későbbi átnézés nyomai, főleg beszúrások formájában lelhetők fel a kéziratban. A többszörös javításokkal kapcsolatos sor alatti és sor fölötti beírások, eltérő tintaszínű beszúrások sok esetben utólagos javításra engednek következtetni. Utólagos átnézéskor különfélelekppen elhelyezett, leggyakrabban sor fölötti beszúrásokkal, Mikes helyenként kijavítja a szövegbeli hibát. Pl. sor fölötti beszúrások: *a* (névelő) I, 62a, II, 13b, IV, 56a, 130a, 149a stb. Az *a* (a ki vonatkozó névmás része) II, 30a, III, 65a stb. Továbbá: *és* I, 72a; *nem* (tagadószó) III, 78b stb. — Szórészek beszúrása sor fölött: *nekünk* (második *n*-je) II, 3a; *meg gátolhasa* (*sa* része) II, 9b; *azt* (*t*-je) II, 41a; *amelyek* (*ek* része) II, 61a stb. Másutt sor előtti beszúrások: *akar-ja* (*ja* része) II, 8a; *mel-* (:sorvége) *et*-ből javított *mel-lyet* II, 71a stb. Valamint: sor utáni és sor előtti beszúrás a lapszélen (elválasztott szó) pl. *kíván-ságít* II, 34b stb. Végül beszúrás két szó vagy két szórész közt a hézagban, pl. *töltheti bé* (*i* beszúrva) II, 34b; *akik ellen* (második *k*-ja) II, 49b; *iszik avizből* (*a* névelő) II, 59a stb. stb. Mivel a beszúrások tintaszínét esetenként nem lehetett teljes bizonyossággal megkülönböztetni, a szövegjegyzetekben a tintaszínt külön nem jelöljük.

A javítást vagy beszúrást néha az is magyarázza, hogy első leírásakor *a* szó vagy annak valamely része el mázolódtott, pl. *varosá<ban> ban*, (I, 48a) stb.

A fenti javítástípusokkal érzékeltetni kívántuk, hogy Mikes íráshibáinak az *Epistolák* kéziratában meghatározható típusai vannak. Ezek jellemzőek nagy mértékben támaszkodtunk Kelemen József lektori jelentésének szakaszerű leírására és csoportosítására. A szövegjegyzetek valamennyi változatra bőven szolgáltatnak példákat.

A kéziratban előforduló nagy számú törlés-javítás, íráshiba arra enged következtetni, hogy az *Epistolák* kézírata a fordítás fogalmazványa alapján készült, annak első formábaöntött változata lehet. Külalak szemszögéből hasonlít a *Leveleskönyv* kéziratához. Külalak szempontjából ide sorolható a *Catechismus* első (1744) kézírata, s valamivel tisztább változatban a *Mulattságos napok* és *Az Izraéliták szokásáról s A Keresztények szokásairól* c. munka kézírata. Vannak azonban az író hagyatékában olyan kéziratok is, amelyek végleges szerzői tisztázatnak tekinthetők. Ezekben jóval kevesebb a törlés-javítás és az íráshiba, levegősebbek a sorközök, gondosabb az írás, egyenletesebb az írástükör, szabályosabb az előre meghúzott lapszéli margó. Ilyen tisztázata a *Kalauz* (1751) és a *Catechismus* második átdolgozása, valamint az 1960-ban előkerült *A keresztnek királyi utja* (1747) c. kötet autográf kézírata, *Az idő jóll el töltésének Mődgya*, továbbá a *Gondolatok*, a *Tükör* c. kézírata.

Az *Epistolák* kéziratában a folyamatos, huzamosabb időn keresztül végzett írás-másolás egyes, esetleg naponkénti periódusai szembetűnően tagolják a szöveget. Eleinte alig ejt hibát a gondos, figyelmes másoló. De az elszórtan jelentkező íráshibák után rendszerint következik egy-egy szakasz, amikor szaporodnak az elírások, javítgatások, törlések és ékezethibák. Ez a figyelem lankadásának velejárója. Ilyenkor oldalankint több hiba is akad, egy részük kijavíthatatlanul marad. A hibáktól tarkított rész után újra tisztább, viszonylag hibamentes lapok következnek. Figyelemre méltó a szövegjegyzeteknek az egyes szakaszok szerinti eloszlása is: Első szakasz: 215 levél, 675 jegyzet. Második szakasz: 172 levél, 623 jegyzet. Harmadik szakasz: 165 levél, 508 jegyzet. Negyedik szakasz: 180 levél, 435 jegyzet. A jegyzetek száma mérsékelten csökkenő tendenciát mutat a levelek számához viszonyítva, a negyedik szakaszban.

A kritikai kiadás I. kötetében rámutattunk Mikes *Leveleskönyvének* néhány nyelvi és helyesírásbeli sajátosságára. Az író egész irodalmi munkásságára vonatkozólag, megfelelő előmunkálatok hiányában, mégcsak vázlatos összefoglalásba sem bocsátkozhattunk. (Mikes ÖM kiadásának befejező kötetében helyet kap egy, a kérdés minden részletére összefoglalás, amelyet Kelemen József, a Nyelvtudományi Intézet munkatársa készített el.) Amit Mikes írásmódjáról és nyelvi jellegzetességeiről eddig földerített a kutatás, azt csaknem kizárólag a *Leveleskönyv* kéziratának vagy egyik másik eléggé megbízhatatlan kiadásának tanulmányozása alapján vonták le. Rendszeres összefoglalás azonban Mikes nyelvről és helyesírásáról még részlet-vonatkozásban sem készült. Az általánosabb igényű vizsgálathoz Mikes fordításai nélkülözhetetlenek.

Az *Epistolák* vizsgálata Mikes írásmódjának, nyelvallapotának és helyesírásának jellemzéséhez kulcsfontosságú lesz. A kézirat az író munkásságának éppen a derekán (1741) keletkezett. Ennélfogva alkalmas arra, hogy fejlődési állomásként fogjuk föl, egyrészt a kezdeti évekhez viszonyítva (a *Leveleskönyv* 1717 és 1741 közötti része és a *Kalauz* 1724-es fordítása), másrészt az 1741 —

1761 évek terméséhez (*Leveleskönyv*, fordítások, misszilis levelek) és írásmódjához mérve. Döntő fontosságú abból a szempontból is, hogy kezdetét jelenti annak a periódusnak, amikor Mikes irodalmi tevékenységének súlypontja a fordításokra helyeződik át.

Az *Epistolák* kéziratának és szövegének a nyelvészeti vizsgálatok vonatkozásában külön érdekessége, hogy benne Mikes fordításszövegei keverednek Káldi bibliaiszövegéből átvett részletekkel. Megfigyelhető Mikes spontán vagy tudatos írásmódjának érvényesülése ezekben az episztola- és evangéliumrészletekben; Káldi helyesírásának követése és az attól való eltérés is. A Magyarázatokban ugyanakkor számolni kell helyesírási és (elvéve) hangtani téren Káldi bibliaiszövegének, szókincsének hatásával.

Ezeknek a jelenségeknek rendszerbe foglalására a kiadás keretében természetesen nem vállalkozhattunk. Az előbbieken említett és az alább következő példákkal, az *Epistolák* jellemzésével csupán az előforduló főbb típusokra kívánjuk fölhívni a figyelmet. Az egyes típusok felsorolásában nem törekedtünk teljességre. Mikes írásmódjának jellegzetességeit az 1740-es években részben más műveivel összefüggésben kell szemlélni, részben pedig be kell ágyazni saját korába, a XVIII. század írásbeliségének fejlődésmenetébe. Ennek a szemléletnek a kialakításához s az egyes jelenségek és a példák kiválasztásában nagy segítséget jelentett Benkő Loránd módszeres műve (*A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában*, Bp. 1960, Akadémiai Kiadó).

Nyelvi, hangrendszerbeli jelenségek az *Epistolák* kéziratában:

o-zás egy és többtagú szavakban, hangsúlyos helyzetben és szóvégen: *joval, el fokad, meg holt, kolcs, koltsait* (*TLevelek* 74, 182. lev. is); székelyes alak; *poklosokat, szándekunkot, hálátot, hajlandóságunkot*, birtokos személyragok utáni, tárgyrag előtti o-zás jellemző Mikes írásmódjára a *TLevelekben* is; erdélyies, székelyes vonás; hasonlóképpen: *alázatosok, magánoson*, erdélyi jellegű provinciális, székelyes ejtés, -s képző utáni, formánsok előtti o-zás. A *Leveleskönyvben* is (8, 42. lev. stb.) igen gyakori.

e-zés különféle helyzetben: *setétség, tekkéleteseb, repese, üdvezítő, üdveséges, hejában, ante kristus, esze* (össze), *tselekeszik, nevekedik* stb. Tudatos e-zés Káldi ő-ző (röpöse, üdvözítő, öszve) alakjaival szemben.

é-zés szintén általános: *tészi, bé töltse, mégyen, léssen, eléb, nékik, tekéntet, vész el, szerént, közél* (az utóbbi székelyes, vö. MTsz).

Az a, á, i, ü u eltérő használata már nem olyan gyakori, de egyes esetekben következetes és jellegzetes:

a-zás: *lakadalom, fazakas*; mindkettőre van példa a *TLevelekben*, 42, 7. levél; az utóbbi székelyes, vö. MTsz.

á-zás: *ád, ádd, hálá, mái* (Káldinál is), *ide s'tová, hálá adás*.

i-zés: *innepét illyük, igyét, fige, siket*; ezek közül Káldinál: *innepét, siket, igyét, füge*; Mikes írja *süketnek* is. Ld. *innepet illeni, fige*, a *TLevelekben* is (31, 79 stb. lev.).

ü-zés: *hetfün, gyükere, üsmérik*; mindegyikre van példa a *Leveleskönyvben* is (78, 105, 12. levél); az utóbbi székelyes, vö. MTsz. Káldi isméri alakban használja.

u-zás: *suhajtották, fuhászokodék, fuvászokodék, távul, tsudákhoz, liliumokhoz, millium, hívut*; ilyenféle elszórt u-zásra a *Leveleskönyvben* is van példa (19, 77,

185. levél); hivut-hoz hasonlóan, *hivutt, szivutt, ivutt* (136, 67, 84. levél); székeleyes sajátosság.

Szóvégi, hasonulásos ö-zésre is van példa; hangsúlyos helyzetben csak elvétele, az is átvétel:

ö-zés: *különösön, örökösön, bővölködő, tsötörtökön, ördögököt, különösök, öltöt* (öltözet) stb. — Káldi után: *löttek, lön, ött volna*; de írja *lettek* alakban is; Mikes a *TLevelekben* székeleyesen *ett* (evett) formában írja (111, 136. lev.).

ó-zó alakot felváltva használ rövid o-val; egyes esetekben gyakoribb a hosszú ó: *öltván, ölltya, öldoza, bóldog, hólt, szóllyon, óldalát; jóbb, ót, ótt*; az előbbieken nyilván az I nyújtó hatásával van dolgunk; — váltakozva: *ók, ókókot, okot; fog ~ fóg, osttyákat ~ óstyája, holt ~ hólt* stb. Az ó ~ o váltakozás esetében megvizsgálandó, mi a szerepe a rövid alakok írásában Mikes hanyag ékező eljárásának, és hogy a hosszú ó-zás milyen mértékben ejtési sajátosság.

Megfigyelhető az i-é hangviszony, az é~i váltakozása, az egyes szám 3. sz. birtokos személyragban: *terhét, beszédét, gyengeségét, törvényit, kötelét, szivit, bölcseségét, üdveségire, üdveségire, elméjét, fülét, kezét, kezit* stb.

A több birtok jelölése többnyire i-vel történik: *tanítványi, tselekedetit; de tselekedeteit, tanítványai* alakban is, -ai, -ei-vel.

A többes szám 3. sz. birtokos személyrag írása: *kötelességekel, tselekedetekből, eszékbe, babonaságok* stb. — A zárt *ë* hangot akkor sem jelöli, amikor a szóalak kétértelmű: *nevek, szivekbe* (nevük, szívükbe).

A magánhangzók időtartamának jelölésében Mikes általában nem különbözteti meg a rövid és a hosszú kiejtésű magánhangzókat. Megjegyzendő, hogy a székeley nyelvjárásnak i, u, ü~í, ú, ő hangjai mind hangsúlyos szótagokban, mind szóvégeken meglehetősen eltérően mutatnak más magyar vidékek kiejtéséhez képest. Az i, í, ö, ü, ő, ú betűkkel kapcsolatos ékezési bizonytalanság fellelhető a magyar nyelvterület minden részéről származó írójánál még a század utolsó harmadában is; e téren mégis az erdélyi származású írók kéziratai vezetnek. Erdélyben majdnem provinciális nyelvi szokásnak mondható a hosszú magánhangzót jelölő betűk hanyag ékezése, sőt nem egy betűben a hosszúság teljes nem jelölése is (vö. Benkő, i. m. 119). Mikes kéziratában az -ul, -ül és az -it igeképző, továbbá a -bol, -ből, -rol, -ről, -tol, -től ragesoport írása mindig rövid.

Az *Epistolák* kéziratában helyenként találkozunk í-ző alakokkal, egészen ritkán *ü*-val (*új, kút*) és *ö*-vel (*sőt*) is. Nem mindig lehet azonban eldönteni, hogy szándékosan kitett hosszú ékezetéről van -e szó, vagy csak a toll elcsúszásáról; pl. *igazságokra, vigaságát, míg, ahamis, hivatását, hajlandóságinkot, vész, tanítás, bírnok, kívánságok, aki, és, így, mi, pedig* stb. Az erdélyi provinciális ejtémódra jellemző „független” í-zést, vagy hasonló í-zést, hosszú í-zést szóvégen nem lehet megállapítani, mivel a fenti példák csupán elszórt esetek és az egész kéziraatra a rövid í-zés a jellemző.

A korabeli gyakorlatot figyelembe véve gondolnunk kell arra, hogy a magánhangzók vesszős ékezésbeli hiánya mögött nem szabad mindig rövid kiejtést keresni, mint ahogy a hosszú mássalhangzók gyakori szándékos vagy spontán nem jelölésének ténye, ill. az egy mássalhangzóval való jelölés sem föltétlenül rövid kiejtést tükröz (vö. Benkő i. m. 122). A szóvégi kiejtésbeli hosszú mássalhangzók röviden, azaz egy betűvel való írása a XVIII. század

első és második felében még számos író gyakorlatában hatott; Mikesre is jellemző. Ld. alább részletesen.

Az ly, ny, gy, ty használatával kapcsolatban megfigyelhető a ly-zés, lj kapcsolat esetében: *fellyeb, tellyes, élyünk, kely fel, világosuly meg* stb. - Ly~l helyett: *fellyül, felyül, szélyes, melyét, akolyban, tolyongo, felyhő* (az utóbbi kettő Káldinál is). Ellenben l-ző alak is elszórtan: *viszálkodás, jászolban és jászolyban, mihelt* (v., *mihent*).

A gy-zés és ty-zés ilyen állandó formái: *Evangyélium, keresztyén*; egészen ritkán: *szabadgyab, szenttyeb*. A dj, tj kapcsolat fonetikus írása általános: *mondgya, hihattyuk* stb.

Az ny-n viszonyt tekintve előfordul, hogy a palatális orrhangzó ny helyett mássalhangzó előtt n-t találunk: *reménség, kénszerít* (ezt a két szót mindig így írja); *fénlik~fénylik, fényes* (váltakozva). — Tővégi, szóvégi n-ezés: *hunní, bé hunnák, alaton, tudomán, hánní, hánt, de hánnya, szalma szální; mindenik*. Néha ny—n helyett vagy váltakozva: *oroszlány, idegenységel, tanyítani, de tanít, tanyítás, tanította*; állandóan ny-nyel írja: *környül fogta, környül metél*.

Jellemző egyes provinciális, kopott szóalakok használata: a névelő és a mutató névmás az, ez alakja mellett a, e, pl. *tsak a, e tsak* stb. Régies ragkettőzés: *aztot, ötet, ezet*. Néhány sajátos, székelyes, régies szó: *meg türkötzetésel, innya, szereda, rendeletlenség, trécsélést, hűségtelességüt, bé pokálva, teremphet, nám, talám, kitsíd, hívut, koltsait, fazakas, unakodás, félekenységüt, rejtékben, lelkek üsméretüt, fel fuwászokodék, alítson, viszszá vonások, fejdelem, esze, üsmérik*. — Jelzős szerkezetek: *tzégéres vétekben, meg bodult elmével, irtoztato példa, igen bal ütlet, emberséges ember, haszontalan kölltség, színes vígasságok, goromba és vastag beszédűek* stb. — Közmondások; szólások: *az atyák ettek savanyu szőlőt, a fioknak fogok vásnak meg; egy proféta sem kellemes hazájában; tsak szofia beszédnek tartván; fűsthöz hasonló bűsületért; elméjek a hédban valóságban forog; aki más vakot vezetvén . . . (vak vezet világtalant); . . . a miénkben meg nem láttjuk a gerendát (más szemében a szálkát . . .)* stb.

Mikes helyesírása ingadozó, keverék helyesírás. Ez érthető, hiszen a XVIII. század utolsó harmadáig nem alakult ki egységes magyar helyesírás. A XVI—XVII. században viszonylagosan megszilárdult protestáns és katolikus helyesírás a XVIII. században összevegyült. E korszakban csaknem minden író keverék helyesírással ír, csak a keveredés módja nem egyforma. „A két tiszta típusú helyesírás mellett (amelyik egyáltalában nem tűnt el, legfeljebb a tiszta katolikus volt igen ritka), három fő keveréktípust lehet megkülönböztetni:

1. a protestáns tz, ts + katolikus láttya, tudgya;
2. a katolikus cz, cs + protestáns látja, tudja;
3. a kettőnek teljes összevisszasága: tz, ts, cz, cs és láttya, tudgya, látja, tudja egymás mellett.” (Vö. Kniezsa István, A magyar helyesírás története, Bp. 1952, 19—20.) Az első típus csak katolikus írónál volt használatos; ide tartozott Ányos, Baróti Szabó Dávid, Batsányi, Versegly, Mikes. A másodikikat Kazinczy és köre képviselte. A harmadik pedig az átlag-közönségnél volt használatos. Mikes helyesírásának főbb sajátosságait az *Epistolák* kéziratának (1741) alapján a következőkben foglalhatjuk össze:

1. Hangjelölése négy ponton tér el a ma megszokottól: c hang jele tz (*lettkébe, tzedrus, tzeloz*); cs túlnyomórészt ts, inkább csak egyes szavakban cs

(*tsak, tsalhat, bölcs*); sz hang jele *sz* (egyres fonetikus alakokban tz: *látz, tettzik*); zs jelölése mindig *s* (*sengéi, susánna, usorával, sák, sído, soldosok, alamisnát, jerusálem, vizsgálom, Ersébet, soldgya* stb.). — Előfordul ilyen alak is: *jedczy predikatioját, kezkenöket, eszköszül*.

2. A birtokos személyragnak a megelőző mássalhangzóval a kiejtésben összeolvadt j-jét fonetikusán, mássalhangzó-kettőzéssel jelöli: *hivatallyokot, uttyában, akarattyá, gondgya, attya*; (ilyen írásmódot használtak később az ún. ipszilónisták is). Másutt: *rende, kuta, kereszte, keresztét*; de ilyen példa is van: *hely tartóji, munkáji, figuráji*.

3. A fonetikus írásmód következményeképpen megfigyelhető a *g~k* és *k~g*, a *z~sz*, és *sz~z* zöngés-zöngétlen mássalhangzó-párok váltakozása (közül sem olyan mértékben, mint a *Leveleskönyv* kéziratának 1741 előtti részében, ahol a *v~f*, *b~p* váltakozása is előfordul a föntiek mellett). Pl. *menyegben, negyedig, gyermekségben, pedik*; a következő esetekben Mikes javított: *avigasz<k>gban, valameddi<k>g, okosá<k>g, va<g>kságában, boszonkodé<g>k*. — A *z~sz* esetében sohasem javított: *ezköszül, eszköszül, de eszköszül is; hosz ki, szószat, szászorta, el fogyaztlyá*. — Az ejtés utáni írás következménye amikor *sz* helyett *c-t*, vagyis *tz-t* ír: *látz, tettzik*.

4. A mássalhangzók időtartamának jelölése, hasonulás, a mássalhangzók hosszúsága és rövidsége. A kettős mássalhangzók jelölése általában ingadozó, szövegben ritka. A hosszú mássalhangzókat kerüli, még akkor is, ha rag vagy képző hozzájárulása folytán válnak szükségessé; de írja ezeket helyesen is.

-b, -bb középfokjel: *okosab, kiseb, jóbjára, fővebb, főveb, töbit, értelmesebb, nagyob, jöbb, leg keserveseb, leg keserüeb*. Itt is van példa arra, hogy a magánhangzóra végződő melléknevek a fokozáskor megtúrték a kötőhangzót.

-t -tt múlt idő jele és múlt idejű melléknévi igenév képzője: *feslet, lött, szolhatok, meg romlot, el vesztet, teremtet állat, teremtett állat, tet volna, tette, vett, let volna, predikálottál, predikállot* stb.

-t, -tt határozószók és névutók szóvégi időtartama: *ít, üt, ót, ótt, másut, másutt, elöt, elött, óthon, itten, alat* (mindig így), *közöt, közöttök* stb.

-val, -vel; -vá, -vé határozóragok esetében: *a melyekkel, igasságál, világosságál, sokakál, azál, modal, szível, szájal, szemel, élettel, dicsérettel, kérdésekel, kérdésekkel, békeséggel, kézel, feleletekkel, feleletekel; nagyá, nagy hirüeké, boldogá, nemzetté, vizé, emberré, emberé, elsőké, örökké, győzhetetlenné* stb.

-sz második személyű igerag az erdélyi köznyelvben hosszan hangzott (mondassz, érteszz); Mikes mindig röviden írja: *értesz, mondasz*.

-s, képzős, kéttagú melléknevek ejtése erdélyi módra mindig hosszú volt; az -s képzős melléknevek tekintélyes részét a keleti magyar nyelvterületen évszázadok óta geminátával ejtik, szemben a nyugati és középső ejtismóddal; sőt ez a kiejtés mód a toldalékos alakokból már régóta elvonódott az abszolút szóvégre is (magass, dühöss, piross, laposs, veress, hegyess, szoross, üress); az -s végű melléknevek minden számbajöhető formánsok helyzetben (-n, -k, -bb stb. toldalékok előtt) túlnyomórészt -ss-es írásmegoldásúak az erdélyi származású íróknál a század utolsó harmadában is. Mikes írásmódja ebben a vonatkozásban az erdélyi írásmódtól eltérő; az -s névszóképzős alakokat is, és az -s végű melléknevekhez járuló -ság, -ség képzős szavakat is általában kettőzés nélkül írja: *keveset, kiseb, bizonyosok, nehezesek, igaság, szoptatosok, szükségések, világosan, szívesen, kedvesen, szélyesége, hamiság,*

okosság, áitatóság, erősek, nemesek, üresek, üressen (az utóbbi a Kálditól átvett episztola szövegében); *okos, különös, tekéletes, alázatos* stb. (Mikes az ilyen helyzetben sohasem kettőzi a szóvégi -s-t).

-l igeképzőt rendszerint röviden írja: *beszél, remél, szól; de beszéllé.*

-tts rendszerint rövid hangok után: *tarttisa meg, taníttsa, (de tanítsa is, szabadtisa; elvéteve kettőzés nélkül), tisztíttsa, ejttsse, gyógyíttsa, indíttson, készíttsen, erősíttse, eleveníttse, fojttsák, tarttsák, tölttsük, felejttsék, irttsák, váltsa, kettseg-teté; kélttség, segíttségét, barátttság, setétttség, szentttség, kereszttség, költtség, mulatt-ság, nemzetttségit, sielttség, üsméretttség* stb.

-t, -d, -gy, -n, -ny, -l végű igékhez járuló, a jelentő mód jelen idejének tárgyas ragozása formáiban j-vel kezdődő igei személyrag és a felszólító mód j jele esetében: *bizonyítta, mondgya, kívánnya, ditsekedgyünk, visellye, el törölyye* stb. (később az ún. ipszilonista helyesírás is ezt a formát használta).

-t, -ty, -d, -gy, -n, -ny, -l végű névszókhöz, ha j-vel kezdődő birtokos személyrag járul, szintén fonetikus írásmód a jellemző: *hivatallyokot, uttyában, gondgya, akarattya, attya* stb.

A határozószók szóközépi időtartama: *tölle, töllök, felölle~felöle, belölle~belöle*: jellegzetes erdélyi provinciális 11-ezés; *külső képen, belső képpen, fő képen*: az épen~éppen, képen~képpen határozó szóközépi időtartamának jelölése területi kötöttség nélkül váltakozik a XVIII. században. Az új helyesírási szabályzat a -képpen alakot írja elő. — Más példák: *semmi, semit, könnyen, könnyen, annyira, anyira, olyan, olyat, abban, aban, közöttök, ilyen, ilyen, a mellyet, a melyekel, arra, arol, utánna* (mindig így), *szöllö, szölö* stb.

-n határozórag, -ban, -ben határozórag az erdélyi provinciális ejtésben -nn, hosszú (nagyonn, földönn, ágybann), nem egy erdélyi születésű író írásmódjában is. Mikes mindig röviden írja.

Szóvégen magánhangzó előtt rövid és hosszú mássalhangzó váltakozik, az előbbi a gyakoribb: *meg oltalmazta, higyenek, meg alázta, el hitesse, lehesen, el kerülhesék, vehesék, meg előzhesse, olvasák, mehesünk, menyünk, alá vessük, eredhesen, veszesse, veszesék, ne keresük, kövesük, érezük, hogy meg alázák, hozuk* stb. Főleg az s sz és z végű igék jelentő mód tárgyas rag. és felszólító mód 3. sz. esetében.

Előfordulnak szokatlan szóvégi kettőzések is: t tárgyrag kettőzése, pl. *esött, szeretett, erőtt, bótt, útt, hitt, de erőt, szeretet* stb. is. — A jelentő mód jelen idő egyes szám 3. személyében: *vétt, éll, hozz, el hatt, fel hatt, ádd, öll*; de röviden is, *él, öl* stb. — Igekötő: *jöve ell, küldé ell.* — Ilyenek is, mint: *idönkigg, perr, arra, sött, jókk, ökk, jóll, ött* (5), *legg főveb.*

5. Az alábbiakban megemlítünk még néhány sajátosságot:

Tárgyas ragozást használ (akárcsak a TLevelekben) a vonatkozó névmás tárgyas alakja után: *akit nevezik, a melyet magyarázunk, a melyet tselekedte, amelyeket üsmérjük, akiket meg öleté, a melyet nevezi* stb.

-ban, -ben — -ba -be helyett: *Bethlehemben menének* (de helyesen is írja); *mit oktat amái lettzkébe, -ba, -be* — -ban, -ben helyett; az előbbire gyakrabban van példa.

Többes szám egyes helyett: *sok példákot, két kurva aszonyok, a két aszszony is, sok szolgálkot* stb. — A TLevelekben is gyakori.

A több birtok jelölése: *sáfári, tanítványi, tselekedeti, de tselekedetei is, törvényit* stb.

A szerető, el mondanók, szenvedők stb. Ld. a *Leveleskönyv*ben is, (23, 27, 44, 57. lev.). A tárgyias föltételes mód többes első személyű alakja ma már leginkább csak Erdélyben szokásos. Használata az erdélyi nyelvváltozatban a XVIII. században következetes.

Ilyenféle szerkezetek: *halgatván és kérdés tevén töllök* stb.

6. A nagy kezdőbetűk írása. A mai gyakorlattól abban tér el, hogy a tulajdonneveket, személyek és városok neveit, földrajzi neveket váltakozva ír kis- és nagybetűvel; egyes kiemelésre szánt közneveket, fogalmakat pedig a barokk-kor latinos-patetikus ízléséhez hasonlóan nagybetűvel lát el: *akristus, Jésus krístus, szent pál, szent János, az Istentől, az Apostol, juda városában és Judeában, Apollo, jupiter, juno, venus, a Diaconus, az Isteni békeség, a kristus Jésus, és Szent pál, sz. Pál, Sz. Pál, sz. Jakab, vespasianus és Titus, Thomas kempis, szent prosperas, habakuk, az Ur, örökös Biránk, akaratosni Innepekre, az ő Nagyságában és dütsőségében, ilyen Directorok, a siloé tavában, üdvezítő, Üdvezítő, a sion hegye* stb.

7. Az interpunkcióra vonatkozólag ld. előbb.

8. Mikes ékezési eljárására vonatkozólag főntebb részletesen szoltunk.

9. Az egybe- és különírásra előbb külön kitértünk.

Keletkezéstörténet

Az *Epistolák* kézírata Mikes fordítói tevékenységének fordulópontján keletkezett. Az író kifejező készségének, fordítás-technikájának és módszerének alakulása az elindulás (*Kalauz*, 1724) után itt mérhető le első ízben. Az indulás és az újakezdés időpontját s a későbbi önálló fordításokat szem előtt tartva, továbbá a *Leveleskönyv* írása közben felhasznált fordításrészleteket ide számítva, megfelelő keret áll rendelkezésünkre Mikes fordítói működésének, nyelvi, stilisztikai jellegzetességeinek és írói fejlődésének alapos és tárgyias tanulmányozásához.

Az *Epistolák* fordítása akkor kezdődött el, amikor Mikes visszatért Rodostóba Rákóczi József sikertelen 1738—39-es hadjárata után. E vaskos kötet lefordítása már jelzi írói tevékenységének, érdeklődési körének bizonyos fokú módosulását. A lázas fordítói tevékenységgel töltött hosszú évek mögött a *Törökországi Levelek* hervadása, a levelek számának csökkenése, sőt néhány éves szünet is megfigyelhető. A *Leveleskönyv* lassuló írása mellett, a *Mulatságos napok* lefordítása után, túlsúlyba jutnak a történeti-néprajzi vonatkozású, valáserkölesi jellegű művek.

A lefordított munkák Mikes korábbi, kedvelt olvasmányai közül kerültek ki. A *Leveleskönyv* és a fordítások szövegösszefüggései, eszmeileg rokon vonásai is erre mutatnak. Ebből a szempontból, a bibliához hasonlóan gyakori olvasmányként használt *Epistolák* kötete külön figyelmet érdemel.

Zolnai Béla alább említendő tanulmányaiban többször is utal a fordítás és a *Törökországi Levelek* közti rokon vonásokra, bizonyos eretnek színezetű vallásos motívumok mindkét műben való jelenlétére; az isteni akarat-kegyelem-elrendelés gondolatkörére, a gondviselésben való föltétlen bizalomnak és megnyugvásnak, az isteni előrelátásnak a megszokottnál erőteljesebb hangsúlyozására, valamint a janzenisták által is kedvelt auktorok és szentatyák

gyakori idézésére (pl. Pál apostol, Augustinus), az ember bűnösségének és rosszaságának tudatára. Ezekhez kapcsolhatók olyan közös tartalmi elemek, mint pl. a hasznos időtöltés, a Betsaidai tavat felkavaró angyal, a *Leveleskönyv* olyan sztereotíp kifejezése, mint „az ember csak zarándok és utonjáró”, „ha Isten velünk kicsoda ellenünk” szólás, vagy az „e világi hejában valóság” visszatérő szövege; a bőjti idő, Ádám vétké, Habakuk és az ebédvívés, a húsvéti bárány, az özönvíz-Noé, a „nagy cselédes gazda” stb, bár mindezek nem köthetők kizárólag egy forráshoz vagy olvasmányhoz. Bizonyosra vehető azonban, hogy az *Epistolák* a biblia mellett Mikes régi, legjobban ismert és gyakran forgatott olvasmányaihoz tartozott. Érthető, hogy erre esett választása fordítói tevékenységének újrakezdésekor, amikor a régóta, sóvárogva várt hazatérés utolsó reményét is elvesztette.

Az *Evangéliumok* és *Epistolák* magyarázatjainak gyűjteménye ritkán hiányzott a felvilágosodást megelőző évszázadokban a nemesi, főúri otthonokból, a biblia és a kalendárium mellől. Bethlen Miklós is hivatkozik a homéliákra Őnéletírásában. Erdélyben a kurucok lezárulásáig a protestáns szerzők művei voltak többségben, míg a nyugati részeken a Telegdi és Pázmány utáni generáció munkái. A homiliagyűjtemények Rákóczi Ferenc, Forgách Simon, Beresényi Miklós, Bethlen Kata könyvtárában is megvoltak. Az irodalmilag legértékesebbek a vallásos értelemben vett „irodalmi olvasmány”-számba mentek.

Mikes és Rákóczi a jelek szerint jól ismerte az ilyen fajta munkákat s a velük rokon prédikációs gyűjteményeket. A *Leveleskönyv*ben Mikes nem egyszer igéri „nénjé”nek, hogy nem „prédikál” neki többé. Ez a magyar irodalmi nyelv fejlődése szempontjából fontos szerepet játszott, eddig kellőképpen fel nem dolgozott emlékező műfaj nem idegen a Vallomások és a *Törökországi Levelek* írójának irodalmi tevékenységétől. A levélíró Mikesnél azonban az erkölcsi célzatú elmélkedés csak járulékos elemként van jelen és mindig részlet-jelenség marad; Rákóczi viszont nagylélegzetű meditációkban oldja fel spirituális inspirációból fakadó gondolatait.

A homília az egyházi beszéddel (predikációval) összefüggő prózai műfaj; az őskeresztény egyházban fejlődött ki és azóta nagy hagyománya van. Homília (görög szó) a. m. „együttlétel, egymásközt való beszéd”. A keresztény egyházi nyelvhasználatban a prédikációnak eredeti, akkor még minden művészet nélkül való formájából fejlődött ki. A gyülekezet nyilvános istentisztelete alkalmával hangzott el bibliai magyarázatként. A homília eszerint a tulajdonképpeni egyházi beszéd egy nemét alkotja. Kiterjedhet a bibliai szakasz mondatról mondatra való magyarázatára is, fejlettebb formája azonban az egyes passzusok fő gondolatainak magyarázata. Origenész óta a homília, szentírásmagyarázó egyházi beszéd (tractatus), a szónokias prédikáció pedig sermo. A homiliarium (homeliarius doctorum) az egyházatyák vasár- és ünnepnap homiliáinak gyűjteménye. Nagy Szt. Gergelytől Szt. Bernátig terjedő időközt a homiliáriumok vagy posztillák (a. m. bibliai fejezetek magyarázatai) időszakának is nevezik. Ismeretes, hogy Nagy Károly is készített homiliáriumot, amelyet Alkuin kijavított és kiadott. Beda Venerabilis és más középkori neves egyházi személyek is írtak ilyen munkát. Magyarországon már a legrégebbi korban voltak eredeti vagy fordított homiliáriumok, a legteljesebbet az Érdi-kódex tartalmazza.

A könyvnyomtatás után, a reformáció és az ellenreformáció korában jelentőségük megnövekedett; a nyomtatásban megjelent homlíak szövege igen elterjedt olvasmány volt. Nevezetesen Telegdi Miklós evangéliummagyarázatjai (Bécs—Nagyszombat 1577—80, 3 részben) és Bornemisza Péter postillái (post+illa = azok után, azaz a fölolvastott evangélium szavai után elmondott beszéd, magyarázat)*

A protestánsok és katolikusok egyképpen törekedtek híveiket és ellenfeleiket meggyőzni arról, hogy a biblia szerint övék Krisztus igazi egyháza. Tanításuk célja a vallásos élet mibenlétének egyszerű, a népi tömegek részére is közhatható megmagyarázása volt. A papok, prédikátorok a földi élet tévelygéseiről és a feudális kizsákmányolás okozta szenvedésekről, az evilági „siralom völgyéről” a hit „tűlvilági fénye” és az „örök boldogság” felé irányították a hívők figyelmét, akik a vallás által hirdetett lelki egyenlőség és a mennyei üdvösség reményében nem akarták kockáztatni téves hit követésével az „égi jutalom” elvesztését. A hitújítók szerint semmi sem kell elhinni a pápista tanításból, ami a szentírásból ki nem tetszik. S hogy abból mi tetszik ki, azt az egyes felekezetek sajátos teológiai-ideológiai-szociális szempontjai szabták meg, amire a magyarázatok is épültek. „Mikor Telegdi semmi álnoksággal, haraggal, fenyegetéssel eleit nem vehette volna annak, hogy en könyveket kezdettem nyomtatni: Az vtan óis kezdet Postillat nyomtatni: En bizony azt veltem mig nem lattam, hogy ieles dolgoc lennec benne: De mondac az irás tudoc, hogy egy előbe mint egy mez, vtol czupa méreg, Es szem latomast valo keptelen hazugsagoc: Mert nagy álnokul előszer az mi feleknec magyarázati-bol szep értelmeket szedegetet ki az Euangeliom magyarázattyara: De végre az ó szokot mestersege szerint, el vondogallya az ó Papa eretnec, teuelgő hamis,

* Telegdi Miklós: Az Evangéliumoknak, mellyeket Vasarnapokon, es egyeb Innepeken esztendő által az Anyaszentgyházba olvasni es predicalni szoktanac, magyarázattyanc Első, Resze, Mely magaba foglalja az Adventül Husvetig valo ... (Bécs 1577; ajánlva van latinul a magyar püspököknek. RMK I. 122.) Második és harmadik rész (Nagyszombat 1578, 1580; RMK I. 145, 176). — Bornemisza Péter: Első része az Evangéliumokból es az Epistolakból valo tanuságoknak. Mellyeket a keresztényeknek Gyülekezeti-be szoktanac predicalni minden ünnepp nap (1573 Komjathí es Sempte; RMK I. 95). Második rész (Sempte 1574; RMK I. 115). Harmadik rész (Sempte 1575; RMK I. 119). Negyedik rész (Sempte 1578; RMK I. 146—148). Ötödik rész (Detrekő 1579; RMK I. 153). — Heltai Gáspár: Evangéliumok es Epistolac ... (Kolozsvár 1550 es 1552 között; RMK I. 345 es Kolozsvár 1570—1574; RMK I. 346.) — Kulcsár György: Postilla, az az Evangélionoknak, mellyeket esztendő által Keresztyének gyülekezeti-be szoktak olvasni es hirdetni, Praedikátzio szerint való magyarázatta. (Also-Linda 1574; RMK I. 114) Néhány évvel később megjelent egy másik (Bártfa 1579; RMK I. 150) kiadás is Kulcsártól, ez a Bártfán Gutgesell Dávid által föllállított nyomda első ismert magyar nyelvű terméke. Még egy későbbi kiadás (Bártfa 1597; RMK I. 288). — Beythe István műve eredetileg egy kötetben, de négy külön címlappal jelent meg. Kulcsárról is, róla is megemlékezik Szenczi Molnár Albert „Magyar Postillát négyet láttam; Kulcsár Györgyét, Beythe Istvánét, Bornemisza Péterét es Telegdi Miklósét” — írja a Postilla Scultetica (Oppenheim 1617) ajánló levelében. Beythe könyve: Az Evangéliumok magyarázati kivet az köröztyeni gyöleközöbetben esztendő által zoktak Praedikallani, revidedőn irattanak az Isten felő embőrkönek lelkök vizagztalasára, Beythe István Praedicator által. (Német-Ujvár 1584; RMK I. 211) A szerző művét latinul Baththyány Boldizsár kir. asztalmesternek ajánlotta. — További részek: Esztendő által valo Vasarnapi Epistolak, Magyarázattyokkal özve, irattanak ... (Német-Ujvár 1584; RMK I. 212) — Az Zentők Pő Innepiiről valo Evangéliumok, magyarázattyokkal özve, esztendő által, az zegeny egy igyő Köröztyenőknek értelmére, iratot ... (Német-Ujvár 1584; ajánlva magyarul Priny Napottyának, Baththyány Boldizsár nejknek, Zrinyi Miklós leányának. RMK I. 213) — Zrinyi Dorocza Valo Epistolak magyarázaty, esztendő által ... (Német-Ujvár 1584; RMK I. 214). — Postilla az az: Epistolaknak, mellyek esztendő által minden vasarnap es főfő Innepeken, az Keresztyének gyülekezeti-be szoktanac olvasatni, Praedikátzio szerint rövid magyarázati. Irattot Sovari Soos Christoff által. (Bártfa 1598; RMK I. 299) — Magyarázatok nélkül officiumok: Evangéliumok es Epistolak ... (Monyorókerék 1589; RMK I. 228. — Kolozsvár 1593; RMK I. 270. — Szeben 1597; RMK I. 296; Bethlen Kata könyveinek katalógusa szerint előbb is, 1595-ben is megjelent. — Debreczen XVI. sz. RMK. I. 329).

czalard tudományára: Ki egy pontig eszet vezőtte az egez szent Irasnac . . .” — írja a szenvedélyesen vitatkozó Bornemisza Péter, az Ördögi kísértetekben (Eckhardt Sándor, Akadémiai Kiadó, Bp. 1955, 180).

A homliászerző magyarázatok a hitvitázó irodalom fontos részét alkották. S mivel a tömeges áttérésekben a főúri-kegyúri jog — a cuius regio eius religio — elve alapján döntő szerepük volt a földesuraknak, a magyarázatok elsősorban ezek meggyőzésére irányultak s hitük ápolásának eszközéül szolgáltak. Szépen fejezi ki ezt a célzatot Bornemisza Péter, amikor művét pártfogójának, Enyingi Török Istvánnak ajánlja. Az első (1578) kiadás előszava emellett irodalmi vonatkozásban is rendkívül figyelemreméltó: „Te kegyelmed masnakis iduösseges peldat aduan, ved elő ez Predikaciokatis, mind reguel, mind dëllyest, hogy hozzad kepest egez vduarod nepe, es mind szerte valo iobagyit (!), sőt még idegenekis kóuessenec az fele Istenes életedben, kiből igaz, tízta, es iozan életis fog neukedni, mind te benned, mind masba . . . Azert ez te könyvedben, kit neked köldtem leg előszeris, Nem csak egy néhány szokot Euangeliomnak magyarazattyat irtam meg: Hanem Negy ieles czudalatos dolgokatis közikbe elegyitöttem: Es czuda Historiackal, nagy tanusagokkal, es szep Sentenciakual. bów szoual irtam.” (I. m. 7.)

A homliákba közbeszótt históriák, épületes betétek lekötötték a hallgatóság és az olvasók figyelmét. Már a középkori homília-írók is szívesen éltek ilyen szórazokoztató, szépirodalmi elemekkel. Csakhogy míg ezekben túlnyomórészt bibliai vallásos történetek, legendák, mesék voltak túlsúlyban, addig a reformáció korában a homliák szépirodalmi jellegű részleteiben, a vallásos példázatok mellett, mindjobban előtérbe kerültek a világi tárgyú betétek. Az antik históriák, a múltbeli vagy korabeli, sőt a mindennapi életből vett események a történeti kérdések felé, a valóságos élet és a társadalmi problémák közelébe vitték a homília-szerzők érdeklődését.

A XVII. században megszaporodott a különféle felekezetek által terjesztett homliák száma. Figyelemre méltók az egyes kiadások ajánlásai is. Pl. Esztendő által Az Anyaszentgyháztól rendeltetet Vasárnapokra és Innepekre Evangeliumok és Epistolák es Ezekre való Lelki elmélkedések. Irattot Jesuitak rendin, Maros Vásárheli Gergelytől. (Bécs 1618; RMK I. 477) Vásárhelyi Gergely művét Gimesi gr. Forgács Zsigmondnak, Sáros, Szabolcs és Nógrád vm. főispánjának, cs. generálisnak ajánlotta. — Káldi Györgynek nyelvi-irodalmi szempontból jelentős műve: Az Evangéliumoknak, melyeket vasárnapokon és egyéb ünnepeken esztendő által olvasni és prédikállani szoktak, magyarázatjának második része, mely magába foglalja pünkösd-től fogva adventig való vasárnapi evangéliumokat. MDCXXIII. (Szentiványi, Catalogus concinnus librorum manuscriptorum bibliothecae Battyanyanae, Szeged Hungaria 1958, 69.) A gyűjteményes prédikációs műfajba hajlik át: Az Vasárnapokra Valo Predikatzioknak Első Része. Advent első Vasárnapjato fogva Sz. Haromsag Vasárnapjáig. Irta az hivek vigasztalására és jobbúlasára. Az Jesus-alatt vitezkedő Társaság-béli Nagy-Szombati Kaldi György Pap, (Pozsonyban 1631; RMK I. 601) és folytatása Az Innepekre-valo Predikatzioknak Első Resze. Sz. Andras napiatol-fogva Keresztelő Szent János napjáig (Pozsony 1631; gr. Eszterházy Miklós nádornak ajánlva. RMK I. 602). Újra kiadták Telegdy munkáit (Első rész: Bécs 1638; RMK I. 675. — Második és harmadik rész: Bécs, 1638; RMK I. 676—677).

Protestánsok által kiadott munkák: Magyar Postilla. Az az Az Vasárnapokra es egynehany nevezetes innepekre elrendeltetev Evangeliomoknak Első részben foglaltatot világos és értelmes Magyaraztatty, mellyet az fő tudos és nevezetes szent Irás Magyarazo Doctoroknak és Profesoroknak Irásokbul irtt és szerzett . . . Zvonarits Mihaly Sarvari Praedicator, es Dunan innen valo keresztyén Ecclesiának Superintendense. (Csepreg 1627; RMK I. 560. Második rész: Csepreg 1628; gr. Nádasdi Pál Vas vm főispánnak és nejének Révai Judithnak ajánlva, RMK I. 567). — Alvinczi Péter: Quadregesima Vasarnapra tartozo szent Evangeliomnak magyaraztattya hét Praediciatiu szerint, melyből megh tezik az kisirtet miben ályon . . . Tanúsággokkal tractáltatot . . . (Kassa 1632; ajánlva Telegdi Annának, gr. Bedeghi Nyári István Szabolcs vm. főispá, szabados zászlósúr nejének, RMK I. 618). Alvinczi Postillák (I. rész: Kassa 1633; RMK I. 628 — II. rész Kassa: 1634; RMK I. 634). — A Négy Evangelisták szerint való Dominica, Avagy Az Ur Jésus Christustól prédikáltatott, és ő Felségeről irattatott historiának, régen Vasárnapokra rendeltetett Evagyéliomi Letzkéknek Predikatiokban valo magyaraztattya . . . Mellyet . . . irt és prédikállott öt esztendő forgási-ban Szath. Némethi Mihály üldöztetése előtt Göntzi, most a Kolosvari Orth. Ekklesiának edgyik méltatlan tanitoja . . . (Kolozsvár 1675; RMK I. 1179). — Megverselt homliakötet is megjelent: Egész Esztendő által való Vasárnapi Evangeliomoknak sommáját, velejét és czillyát magokban foglaló rövid és edgyügyü Magyar Versetskek, Mellyeket szerzett edgy Buzgo Lelek (Lőcse XVII. szd. RMK I. 1591).

A Magyar homiletika XVII. századi példányai között officiumokat* és segédkönyvszerű műveket is számon tartanak, mint pl. Kopesányi Pap Márton (1579—1638) esztergomi kanonok, ferences szerzetes által írt munka: Az Evangeliumok és Epistolak, Melyeket Esztendő által olvastat az Anyaszentegyház Vasárnapokon és az Innepeken; A Kalendariummal; ennehány Karácsonyi és Husvétii Enekekkel. (Bécs 1616; ajánlja br. Hethesi Pethe László tornai főispánnak, kir. ajtónálló mesternek stb. RMK I. 461.) Geleji Katona István (1589—1649) Bethlen Gábor udvari prédikátora könyvet írt Praeconium evangelicum (1638—40) címen, hogy hasznos eszköz legyen a prédikációra készülők kezében és hogy ne mindig ugyanazokkal a gondolatokkal untassák a népet az egész esztendő folyamán. Hasonló munkát írt a puritánus Medgyesi Pál (1624—1663), I. Rákóczi György udvari papja, s az özvegy fejedelemszány prédikátora. A külföldi egyetemeket járt hittudós európai színvonalú műve: Doce nos orare quin et praedicaere etc. (RMK I. 832) Imadkozásra és Praedikátzio írásra s-tételre és a'nak meg-tanulására-való

* Latin és magyar nyelvűeket, mint pl. Evangelia et Epistolae Dominicorum, ac Festorum dierum, Latine et Hungarice. Evangeliumok és Epistolak, Egész Esztendő által levő minden Vasárnapokra és fő Innepekre intézttet és rendeltetv Magyarul és Deakul. (Lőcse 1639; RMK I. 696. — Lőcse 1648; RMK I. 809. — Kassa 1663; RMK I. 1003. — Kassa 1668; RMK I. 1066. — Lőcse 1681; RMK I. 1266. — Lőcse 1698; RMK I. 1531.) — Megjelentek görögül és latinul (Kolozsvár 1590), latinul és csehül (Lőcse 1686), latinul és németül (Lőcse 1703), szlovákul (Zsolna, 1676 és Nagy-Szombat 1702). Vö. RMK II. — Nagyszámban jelentek meg magyarul pl. Evangeliumok és Epistolák . . . (Keresztur 1614; RMK I. 448. — Letenyi István pót-ásával Csepreg 1631; RMK I. 597. — Bécs 1629; RMK I. 575. — Lőcse 1634; RMK I. 639. — Csepreg 1636, 1643; RMK I. 655, 737 és Bártfa 1698; RMK I. 1517; Telekesi Török Istvánnak ajánlva. — Bécs 1642; RMK I. 725. — Nagyszombat 1642; RMK I. 729. — Várad 1642; RMK I. 732. — Bécs 1661, 1662; RMK I. 971, 984. Stb. Nagy-Szombat 1708; RMK I. 1752 (Magyarországban és Erdélyben . . . üllendő napokon . . .).

mesterséges Tablak. Avagy Egynehány-féle világos és mindenkétől megértethető Ut-mutatások vagy modok: Mellyek szerént ki-ki magától is, mind Magában s-mind Házanépe között, sőt Gyülekezetekben -is . . . igen könnyen, rendesen, fontossan s hasznossan az szükségekhez képest könyörögget, praedicalhat, és az Praedicatiókat Meg-tanulhatja (Bártfa 1650). Rokon célzattal, szűkebb közönségnek szánta könyvét a debreceni Komáromi Csipkés György (1628—1678) is, amely „Nemzete javára, az Anyaszentegyház épületire, és az Istennek dicsőségére ki-bocsátott” (Szeben 1666; RMK I. 1042).

A hazai XVIII. századi homíliagyűjteményeknek, mint a többi istenes munkáknak tartalmi értéke és stílári színvonala nagyobbára egyező; irodalmi szempontból alacsonyabb rangúak a Telegdi-, Bornemisza-, Pázmánykorabeli műveknél. Gondolatkészletük, szerkesztésük hagyományos; nyelviileg szárazabbak, hangjuk általában véve tempitottabb. A XVII. századi frazeológiát folytatják alacsonyabb színvonalon. A kuruc háborúk után Erdélyben véget ért türelmi időszakban III. Károly és Mária Terézia cenzúrája fékentartotta a hitvitázó szenvedélyeket, szentesítve a jezsuiták tanításának vitathatatlan-ságát és hatalmi fölényét. A gyűjtemények továbbra is divatban maradtak, de elszaporodtak a latin nyelvűek. Ebből az időből említésre méltó a pálos-
rendi Csuzy Zsigmond munkáiból (Zengedező sípszó 1723; Evangéliumi kölcsönzött három kenyér 1724; Evangéliumi trombita 1724; Kosárba rakott aprólékos morzsálék 1725) egész esztendőre kialakított prédikációk és magyarázatok összefoglalása (Pozsony 1725).

A XVI—XVII—XVIII. században a homíliaiák önálló és prédikációkkal vegyített gyűjteményes, de lényegében hasonló célokat szolgáló rokonműfajú kiadások mindenütt elterjedtek. A latin, francia, német nyelvű munkák magyarrá fordítása is tanúsítja, hogy virágzó műfaj volt ez Európa-szerte.* Propaganda funkciójuk az anyanyelvi kifejezésbeli elemeket, irodalmiságukat hihetetlen mértékben kifejlesztette. Különösen magas színvonalat érték el Franciaországban a XVII. században, a barokk és a klasszicizmus egymást váltó korszakában, a francia irodalmi nyelv kialakulásának befejező szakaszában. A homíliamagyarázat és a prédikáció itt a XVII. század nagy lírai műfajává emelkedett. Híres képviselői voltak Bossuet, Masillon, Cheminai, Bourdaloue, Claude de La Colombe, Mabillon s a kálvinista Jacques Saurin. A nagy műveltségű Bourdaloue atya, Mme de Sévigné leveleinek tanúsága szerint, nem is prédikációinak tartalmával, hanem előadásával, nyelvi választékosságával vonzotta az udvar és a város előkelő közönségét. Művei sok kiadásban jelentek meg Rákóczi és Mikes Párizsba érkezése előtt és után is.

* Néhány fordítás a XVII. századból: Magyaraztíia az Evangeliomoknak, mellyek az Apostoloknak, és egyéb szenteknek, napaira rendeltettek . . . Simon Pál Deák Postilláiból Magyar Nyelvre fordítatot. (Bártfa 1608; Bethlenfalvi Thurzó Zsuzsannának, Forgács Zsigmondnének ajánlja. RMK I. 410.) — Evangeliomok és Epistolak: Mellyeket az Ur napokon és főfő Innepeken Esztendő által, az Keresztieni Gyülekezetben szóktanak olvasni és meg magyarazni. Igen rövid, de drága és hasznos Summariomachal és tanúságokkal ösze, az Együgyü Keresztíenneknek és tanuló Gyermekeknek a Keresztieni tudományban való épületire, nevedkedesere, és meg erőssítésere. M. Georgius Tilenus Német írásból Magyar nyelvbe mostan fordítatot és kü nyomtatott. (Bártfa 1616; ajánlja Klöz Jakab Kassa város főbíráinak és tanácsának. RMK I. 459) — Eztendő által az aniaszentegyhaztol rendeltetett vasarnapokra, és innep napokra Epistolak, Es Azoknak Summaia . . . Jesuitak Rendin Vasarheli Gargelitól fordítatot . . . (Bécs 1618; RMK I. 478). — A Szent János Evangelioma kezdetinek rövid Magyarazattya, Melly Kérdésekből és Feleletekből áll. A Magyar Nemzetnek épületire, Német Nyelvből egy Igasság szerető Atyafi által Magyarrá fordítatot (Kolozsvár 1636; RMK I. 660).

Pl. Sermons . . . pour l'Avent (1707); Sermons pour tous les jours au Carême (1693); Sermons pour tous les dimanches (1716); Sermons pour les festes des saints . . . etc. Nyolc kötetnyi könyve megvolt Rákóczi rodostói könyvtárában is.

A rodostói könyvtár gazdag olvasnivalóval szolgált ezen a téren. Rákóczi könyvtárának jegyzékében ilyenek az 59, 60, 61, 95, 96, 103. sz. alatt lajstromba vett munkák. Bourdaloue művei mellett Massillon-tól 4 kötet, Colombière-től ugyanennyi, Bossuet és Mabillon könyvei. Megvolt Le Tourneux 13 kötetes L'année chrétienne-je is, valamint eddig ismeretlen szerzőtől egy Epîtres et Evangiles c. munka 4 kötetben. Ugyancsak a francia egyházi próza színe-javához tartozott Timoléon Cheminai de Montaigu prédikációinak több kötetes gyűjteménye. Cheminai atyáról maga Bayle is elismeri, hogy olyan mestere az érzelmelek hullámoztatásának, mint Racine. Mások a szószerk Euripidészének nevezték. Vö. Zolnai Béla: II. Rákóczi Ferenc könyvtára (1926, 24—27). Érdemes megemlíteni, hogy a fiatal Rákóczi 1700 körüli könyvtárának lajstromában (Catalogus librorum Rakocianorum) 8 prédikációs gyűjtemény volt, közöttük Hyeronimi Baptistae de la Nuza (1533—1625) Homiliae in libris duobus, ld. Heckenast Gusztáv: II. Rákóczi Ferenc könyvtára (1701) ItK 1958, 25—36. l. (39. sz. etc.) — Lásd továbbá Sainte-Beuve, Port-Royal II, 189: a Port-Royal viszonya Bourdalouéhoz; „le plus janséniste des Jésuites”, II, 184—86: „profite de la réforme janséniste de la pénitence.” V, 40 etc.

A jezsuiták és Róma által eretnekek gyanánt üldözött janzenista hittudósok is szívesen foglalkoztak az episztolák és az evangéliumok magyarázataival és ezeknek a pápai tilalom ellenére való terjesztésével. Elegendő az alábbiakban szóba kerülő Quesnel, Le Tourneux vagy Pouget műveire hivatkoznunk. Mikes fordítása is ilyen szellemű munkák közül való. A janzenisták egyébként mindig tagadták, hogy a jezsuiták által szemükre vetett eretnek tételek írásaikban meglennének, illetve hogy a jezsuita cenzorok részéről kifogásolt tanok eretnekségzárba mennének.

Az *Epistolák* forrásterülete a francia irodalom barokk korszakában vagy a klasszicizmus irodalmában keresendő. Mint az ellenreformáció egyházi irodalmának családjába tartozó műnek, különösen magán kellene viselnie korának meghatározó irodalmi stílusjegyeit. A jelen esetben a kérdés mégsem ilyen egyértelmű. Mint L. V. Tapié ismert könyvében rámutatott, a barokk ábrázolásnak és kifejezőmódnak ellene szegülnek az irodalmi, képzőművészeti, építészeti vonatkozásban is a janzenista tendenciák. „On en peut se placer plus nettement à l'opposé du climat baroque.” (Baroque et classicisme, Paris 1958, 150.) Mivel Mikes több janzenista szellemű művet is lefordított, a kérdés részletesebb megvilágítására ezek együttes tanulmányozása alapján kerülhet sor. Jelenleg még a francia szakemberek álláspontja sem egyöntetű e korszak barokk ízlésének és az ilyen jellegű művek barokk vagy klasszicista mivoltának megítélésében. (Vö. Paul Benichou, Morales du Grand Siècle, Paris 1948.)

Ezután a rövid és szükségszerűen vázlatos áttekintés után a homiliák szerkezeti és tartalmi vonatkozásairól ejtünk néhány szót. Mint említettük, az egyházi szónoklattan az *Epistolákhoz* hasonló munkákat a homiliák családjába sorolja és olyan gyűjteményt ért rajta, amely anyagát a szentírási szakaszról

meríti, ezt a benne rejlő gondolatcsoportok szerint kifejti és gyakorlatilag is alkalmazza. Nem tudományos jellegű, hanem a szentírásnak célszerű, épületes értelmezése. A homília nem ragaszkodik a prédikációk szabályszerű menetéhez. Nem kész prédikáció, de fölhasználható annak elkészítésénél, mivel az (olvasással egybekötött) elmélkedésre alkalmas gondolatok vázát alkotja. A teológiában való jártasságotól, nyelvi igényességétől és a teológiában való jártasságotól, nyelvi igényességétől.

A vasárnapi és ünnepi leckéknek és evangéliumoknak értelmezéséhez tudni kell, hogy egyházi éven a római katolikus anyaszentegyház által rendelt szent idők és napok együttese értendő. Az egyházi tanítás szerint az egyházi év keretében liturgikus módon megismétlődik Jézus Krisztus földi élete, „mint egy nagy színjáték, melyben a megváltás magasztos, nagy műve elevenedik meg.” (Vö. Goffine Lénárt Oktató- és épületes könyve. Rövid értelmezése a vasárnapi és ünnepi leckéknek és evangéliumoknak. Szt. István Társulat, Bp. 1928, 6.) Az egyházi év nem tartja a polgári év sorrendjét. Kezdődik ádvent első vasárnapjával s a pünkösd utáni utolsó vasárnapra ér véget. Két fő részre oszlik; az első rész magában foglalja: az ádventi időt, a karácsonyi ünnepeket, a vízkereszt utáni időt, a vigiliákat és a negyven napi böjtöt, a húsvéti szent időt, mely pünkösd után való szombaton végződik s pünkösd nyolcadáig terjed; a második rész csaknem egyenlő időtartamot ölel fel az elsővel: kezdődik a pünkösd utáni első vasárnapra és a pünkösd utáni utolsó vasárnapra végződik. Az első rész a megváltást állítja a hívők elé, vagyis mindazt, amit az egyház tanítása szerint a megváltó életében, halálában, feltámadásában és az egyház megalapításában az emberiség megváltásáért cselekedett. A második rész a megváltás munkájának folytatása. A megváltás gondolata az egyház tanítása szerint isteni elhatározás, vagyis az uristen a megváltás munkáját mindjárt az összülők bűnbeesése után a paradicsomban megígérte, aztán az emberiséget a megváltó megérkezésére 4000 éven át előkészítette s végre Jézus születése, élete, halála, feltámadása, mennybemenetele és a szentlélek elküldése által fogatosította. A karácsony, a nagyhét, húsvét és a mennybemenetel, a pünkösdünnep szimbolikusan a megváltás eseményeinek menetét tárják elő. Ebben a sorrendben adja elő az egyházi év a megváltás történetét, összegezve mindazt, amit egy kereszténynek tudnia és ismernie kell, vagyis ami a vallásos élethez, Krisztus követéséhez, az üdvözüléshez szükséges. Az ádvent (adventus — eljövétel) jelképezi a 4000 évet, mely a megváltó eljövételére előkészített. Az utolsó ítéletről szóló evangéliummal és az örökkévalóságra való kilátással, illetve az örök boldogság reményével végződik az egyházi év, melyet a keresztény egyház évről évre megtart és híveivel is igyekszik megtartatni. Ezáltal az egyházi év az első keresztény századoktól kezdve a hitelesítés egyik fontos gyakorlati eszköze volt.

Az egyházi év kialakulása a római katolikus egyház tanítása szerint fokozatosan történt. Eszerint kezdetben az apostolok emlékeztek meg az üdvözítő életének egyes kiemelkedőbb eseményeiről az évfordulóként tartott napokon. Eleinte az üldözésekkel járó bizonytalanság idején bizonyára csak a vasárnapokat ünnepelték meg. Később a hét megszentelése mellett az évet is figyelembe vették. Előbb csak a húsvét, pünkösd ünnepe jött szokásba, de csakhamar megszorodott az ünnepek száma. Az evangélium és a hagyomány szerint

előadott nevezetesebb események évnapijait számíthatni kezdték a fenti ünnepekhez viszonyítva és egymásután iktatták be az újabb ünnepeket. Ezek mind az úr ünnepei voltak s alkotják ma is az egyházi év gerincét. Később, a VI—VIII. században a vasárnapok szertartásait az ünnepek szellemében alkalmazták s ezeket részint előkészület, részint utóünnepelés gyanánt a nagyobb ünnepekhez csatolták. Az egyházi év kialakulása ezzel lényegében be is fejeződött s a további ünnepek már csak díszítésére szolgáltak. Az egyházi évet két nagy ünnepkör osztja két részre, karácsonyi és húsvéti ünnepkörre. A két ünnepkör egy-egy előkészítő szakasz vezet be. Karácsonyra négy vasárnapon keresztül az ádventi szent idő készít elő; húsvét ünnepét pedig a negyvennapos nagyböjt vezet be.

*

Az *Epistolák* kéziratának beosztása egyszerű, szerkezetileg egységes. Minden fejezet Imádság-gal kezdődik, még pedig az egyházi officiumban az illető napra rendelt imával. Ezt követi a lecke és magyarázata, továbbá a megfelelő evangéliumi szakasz magyarázata a katekizmus kérdő és felelő módszerével. A szerző az év minden vasárnapjára és a főbb ünnepekre szóló evangéliumokat és epistolákat magyarázza meg homiliaszerűen. Függelék-képpen mind a 4 szakaszban az illető évszakra eső szentek ünnepeit tárgyalja. A vasárnapokon kívül az Úr ünnepeire, nagyböjt minden napjára, a kántorböjttökre, a keresztjáró napokra s a legjelesebb ünnepek oktáviának minden napjára egy-egy episztola- és evangélium-magyarázat esik. Az egész műben összesen 142 epistolamagyarázat és 140 evangéliummagyarázat található.

Az *Epistolák* fordításának problémáival eddig kevesen, futólagosan foglalkoztak. Abafi Lajos, a kézirat első ismertetője rövid, általános leírás és az Ajánlás közlése után megjegyzi: „Előszó nincs e munkához, melyben idézetek, margináliák elő nem fordulnak; ez, valamint az a körülmény, hogy se szent Kelemennek, se Ívának nincs szentelve egy-egy ünnep, azt látszik tanúsítani, hogy itt szintén fordítással van dolgunk: mert alig hihető hogy Mikes, ha eredeti művet írt, saját védszentjét, és édesanyja emlékét ily formán nem ünnepli.” (Mikes Kelemen, Aigner, Bp. 1878, 112.) Okfejtését elfelejti alátámasztani az egyidejűleg közölt Ajánlás erre vonatkozó részével, amelyben Mikes maga is megmondja, hogy a mű fordítás: „ajánlom néked ajándékkodot, melyet adtál ezen könyv fordítására”. Abafi érvelése semmiesetre sem helytálló; Mikes a saját védőszentjéről nem írhatott, ha nem szerepel a rendelt ünnepek között. Csak a „fővebb” ünnepekről lehetett szó.

Behatóbban foglalkozott a kézirattal Papp Endre (Mikes Kelemen kiadatlan kéziratai, Engelmann, Bp. 1895, 21—22). Megállapítja, hogy Mikes „az epistolákat és evangéliumokat a Káldi-féle bibliafordításból írta ki, melyekhez kérdés és felelet alakjában fűz terjedelmes gyakorlati irányú magyarázatot. Nem tudományos célja van a fejtegetéseknek, hanem homiliaszerűen a vallásos életre tanít.” Papp Endrének a Káldi-féle bibliára vonatkozó észrevételét megerősíti vizsgálatunk; Mikes valóban használta Káldi bibliájának szövegét, de nem szóról szóra és nem azzal a helyesírással. Pl. Mikes *viszá*-igekötője Káldinál viszsza; Mikes *esze*-igekötője Káldinál öszve. (Ld. a jegyzeteket is.)

Ugyancsak Papp Endre hívta fel első ízben a figyelmet a fordítás kifejezésbeli értékeire, mondván, hogy a fejtegetésekben képek és hasonlatok egész tárháza található.

Kürti Menyhért tanulmányában (Mikes Kelemen kiadatlan munkái, Egri Főgimn. értesítő 1906—1907, 34), miután erősítette, hogy az episztola és evangéliumi szakaszok gyakran szóról szóra megegyeznek Káldi szövegével, a mű eredetije után kutatott. Föltevése szerint a magyarázatok Pouget oratoriánus szerzetes munkájára engednek következtetni. A Pouget szerzőségére vonatkozó állítását azonban nem bizonyította be; nézete csupán föltevésnek tekinthető. (Megjegyzendő, hogy Mikes valóban lefordította François-Aimé Pouget oratoriánus atya, teológiai doktor egyik művét, a *Catechismust*, *Catéchisme de Montpellier 1702*. E munkát, amint Zolnai Béla kimutatta (i. m. 1926, 24), a leghírhedtebb janzenista vademecumok között emlegették; XI. Kelemen pápa 1712-ben indexre tette.)

Annyi azonban bizonyos, hogy a fordítás eredetije a kiválóbb homiliák közül való. A szerző művelt, önálló, az előadásban járatos gondolkodó benyomását kelti. Magyarázatainak tartalma velős, az elvont vallási téziseket könnyen érthető példákkal és hasonlatokkal világítja meg. Nem elégzik meg azzal, hogy a szentírás szövegét variálja, hanem kifejtí tüzetesen a kínálkozó gondolatokat. A magyarázatokba erkölcsi, aszkétikai, sőt rigorista elemeket vegyít és közérthető formában dogmatikai megjegyzéseket is belesző. Tartalmi és stílusbeli erényeit tekintve, Kürti az *Epistolákat* Pázmány műveinek színvonalára, az egyházi próza irodalmilag legkiemelkedőbb termékei közé helyezte. A túlzásnak látszó értékeléshez számításba kell vennünk, hogy a fordítás eredetije az elsőrendű francia egyházi próza termékei közé tartozhatott s ez vetekedett a barokk és klasszicista szépprózával. Így érthető, hogy egyesek Mikes fordítását a magyar nyelvű kifejező készség, az elmélkedő és prédikációs stílus fejlődése szempontjából a legjobbak, Telegdi Miklós, Bornemisza Péter, Pázmány és Káldi nyelvi-stílusbeli hagyatékához sorolják.

Zolnai Béla II. Rákóczi Ferenc könyvtára c. tanulmányában (Egyetemi ny. Bp. 1926, 24) Mikes fordítását Le Tourneux művével azonosította: „Octáv-alakú művek 61. [L'année chrétienne 13 tomes 8°.] Nicolas Le Tourneux abbé (1640—1689) műve: L'année chrétienne, ou les Messes des dimanches . . . avec les explications des épîtres et des évangiles . . . Paris 1683—1701, 13 vol. 8°. Mikes lefordította. Megjelent magyarul Budán is, Jaroslaus kapucinus barát fordításában (1711). Le Queux kivonatot készített belőle (Paris 1746, 6 vol. 12°).” — Megjegyezzük, hogy Le Tourneux halálának helyes évszáma: 1686. Vö. Dictionnaire des Lettres françaises du XVIIe siècle. Paris 1954, 619. — Michaud, Biographie Universelle, Paris.

Zolnai Béla dolgozatában csupán címegeztetésről van szó, szövegegybevetést nem végzett. Nézzük meg előbb az általa említett későbbi magyar fordítást. Az OSzK állományában levő négy kötetes munka (90126) címlapján ez áll: Keresztény Esztendő, Az Az: Minden Epistolák, és Evangeliumok, Mellyek A Római Katolica Anyaszentegyházban minden Vasár- és ünnepe napokon az egész Esztendő által olvastatnak, azoknak világos foganatos, és a Szent Írás szerént való magyarázásokkal együtt . . . Első rész Advent első Vasárnapjátul fogva Hamvazó Szerdáig, Mellyet Elsőben Frantzia nyelven meg-írtt és világoságra bocsátott Fő-Tisztelendő Ur Le Tourneux, a Sz. Írás

Doctora, az után nagy hasznáért, és a lelkek üdvössége kedvéért Nemet nyelvre Most pedig Magyar Hazánknak Lelki vigasztalására Magyarra fordított egy a Szent Ferenz kisebb Szerzetétül (kiket Capucinusoknak neveznek) való Pap. Az Elöl-Járóknak engedelméből. Budán, Nyomtattatott Landerer Leopold Maradékinál. 1771—1773.

A fordító Grassalkovics Antal Nógrád megyei főispán feleségének ajánlotta munkáját, akinek káplánja volt. A tartalmi és szerkezeti eltérések szembetűnőek: 1. A magyarázatok nem kérdés-felelet alakjában, hanem folyamatos szöveggel következnek, tartalmi szempontból sem egyezők. 2. A magyarázatok után a szerző minden esetben egy Befejező Beszéd az Istenhez c. rövid fejezetet iktat be; Mikes szövegében ilyen fejezetek nincsenek. 3. Mikes kéziratában a fordítás elején levő Ajánlás hiányzik az előbbi műből. 4. A kötetek fölosztása is eltérő; Mikes kézírata négy szakaszra, négy kötetre oszlik. A másokban viszont a negyedik kötetben még nem ér véget az egyházi esztendő. Mikes kéziratának I. kötete: Első Szakasz Advent első Vasárnapjától fogvást nagy böjt II. Vasárnapjáig. — Le Tourneux I. kötete a capucinus barát fordításában: Első rész Advent első Vasárnapjától fogva Hamvazó Szerdájig. — Mikes IV. kötetek: Negyedik Szakasz Pünkösöd után való hatodik Vasárnaptól fogvást Advent első Vasárnapig. — Le Tourneux IV. kötete: Negyedik rész Húsvét után harmadik Vasárnaptól fogva Pünkösöd után-való kilentzedik Vasárnapig.

Az ötödik, befejező rész az Egyetemi könyvtárban megvan kéziratban: Le Tourneux Keresztény esztendő, Magyarra fordítá egy capucinus barát 1775. A censura alá adtt példány, a törlendőket kijegyezte „Posonii 7. Jan. 1755. Michael Hübner” censor. A két fordítás közötti eltérések arra engednek következtetni, hogy Le Tourneux említett műve nem lehetett Mikes forrása.

Az OSzK nemzetközi kölcsönzése révén közben sikerült hozzájutnunk az első francia kiadás I. kötetéhez: Le Tourneux, teljes munkájának címe: *l'Année Chrestienne, contenant les Messes des Dimanches, Feries et Fêtes, de toute l'année, avec l'explication des Epîtres et Evangiles qui s'y lisent, et la vie de chaque Saint en Abregé, en commençant par le premier volume, intitulé — s itt következik az I. kötet címe — l'Advent chrétien, contenant les Messes Des Dimanches, Feries et Fêtes, depuis le premier Dimanche de l'Advent, jusqu'à l'Octave de l'Epiphanie: Avec l'explication des Epîtres et Evangiles.* A Paris 1683, Chez Helie Josset. 496 + CCXXIX p. (Jelzete: a kötésen kívül, fent Inventaire B 4326 — alul B 312), belső pecsétje Bibliothèque Impériale (Paris). A mű azonos a Zolnai Béla által jelzett 13 kötetes 8° 1683—1710 közötti években megjelent kiadással.

Mikes fordítása és Le Tourneux műve rendszerében, tartalmában és rendeltetésében más jellegű munka. A francia szerző terjedelmes I. kötete Mikes első szakaszához viszonyítva az ünnepek és a magyarázatok számát tekintve jóval kevesebbet, csak mintegy harmadát tartalmazza. Terjedelemben kb. ennyit tesznek ki az ünnepek s az episztolák és az evangéliumok magyarázatai Vízkereszt oktaváján való vasárnapig, ahol Le Tourneux I. kötete lezárul. Ez annyit jelent, hogy Mikes első szakaszba foglalt fordításának anyaga pusztán terjedelmét tekintve Le Tourneux I—III. kötetében helyezkednék el. Ugyanakkor Le Tourneux egy-egy kötete kétharmad részben — Mikes kéziratából teljességgel hiányzó — miseszövegeket tartalmaz.

Eltérő vonás, hogy Mikesnél A Szentek Innepein c. rész adventtől nagyböjt 2. vasárnapjáig kéziratban mintegy 40 oldalt tesz ki. Le Tourneux I. kötetében jóval rövidebb időtartamig, Vízkereszt oktaváján való vasárnapig, ellenben a Les Messes des Saints dont les Fêtes arrivent dans l'Avent több mint 200 nyomtatott oldalra terjed. Ezzel kapcsolatban összevetésként hadd utaljunk arra, hogy Mikes kéziratában az első szakasz táblája (A Szentek Innepein c. részben) összesen 6 ünnepet jelöl meg. Le Tourneux viszont 13 ünnepet említ: Saint Andre, Sainte Bibienne, Saint François Xavier, Sainte Barbe, Saint Sabas abbé, Saint Nicolas, Saint Ambroise, La conception de la Sainte Vierge, Saint Melchiade, Saint Damase, Sainte Luce, Saint Eusebe, Saint Thomas.

A két munka eltérő jellegét erősíti meg a kötetbeosztás is. Mikes eredeti forrása valószínűleg szintén négy kötetből, ill. négy szakaszból állott. Ezt a beosztást Le Tourneux más természetű és rendeltetésű művében nem valószínűsíthatta meg, s ezért 13 kötetben rendeződött el anyaga. Lényeges különbség továbbá az is, hogy a magyarázatok ez utóbbi műben nem kérdés-felelet formában vannak írva. S ami még döntőbb, az ó- és újszövetségi utalások és a tudós auktorok nevei teljesen eltérő képet mutatnak.

Mikes fordításának rendszere: Imádság, Epistola, Magyarázat, Evangélium, Magyarázat. Le Tourneuxnál: Collecte (Imádság), Epître, Evangile (ezek latinul és franciául), Explication de l'Epître, Explication de l'Evangile. Meg kell azt is jegyeznünk, hogy Le Tourneux explicatioi jóval terjedelmesebbek, mint Mikeséi, tartalmi vonatkozásban sem felelnek meg egymásnak, még akkor sem, ha Mikes részéről összevonást tételeznénk föl.

A főntiekből megbizonyosodhatunk, hogy Mikes fordításának forrása nem Le Tourneux l'Année Chétienne-je volt. Bár eddig csupán a nagy mű I. kötetét sikerült kézbe vennünk, a lényeges különbségek nyilvánvalóak. (Utólagos megjegyzésként hozzátesszük, hogy 1962-ben végzett franciaországi kutatásaink folyamán a teljes munkát is megvizsgáltuk s véleményünket ennek alapján megerősítve látjuk.)

Hangsúlyozzuk azonban, hogy bizonyos szellemi rokonság fölfedezhető a két mű között. A gondolati egyezések nagyrészt a francia szövegben kurzív szedéssel kiemelt hagyományos motívumokra korlátozódnak. Ilyenféle főgondolatok vannak Mikes fordításában kérdésekben földolgozva. Lényegesebb a rokon-szellem Le Tourneux explicatio-i és Mikes magyarázatai között (rigorizmus, a kegyelem szerepének föltűnő hangsúlyozása, az amour de Dieu motívuma és a penitencia). A tartalmi eltérés azonban olyan mértékű, hogy Le Tourneux műve forrásként nem jöhet számításba. Csupán arra következtethetünk, — s ennyiben Zolnai Béla föltevésai igazolódni látszanak —, hogy Mikes fordításának eredetije janzenista munkák köréből való.

Itt jegyezzük meg, hogy Zolnai Béla véleménye a szerző kérdésben nem egészen egyértelmű. A janzenizmus kutatása középeurópában c. munkájában (Kolozsvár 1944, 91) Le Tourneux Keresztény esztendőjéről szólva azt írja, hogy e mű attól a szerzőtől való „akitől Mikes magyarra fordított egy másik munkát; Minerva-Könyvtár, 1937, 20. — Az Année chret.-ről: Patouillet, Dict. des livres jansénistes, Anvers 1752, I. 63.” — Tíz lappal odébb (101) azonban ugyanerről a műről ezt modja: „Ennek is van két magyar fordítása, az egyik Mikesétől. Vö. Minerva 1925.” Zolnai Le Tourneux szerzőségét említi

még egyik későbbi (Ungarn und die Erforschung des Jansenismus, Berlin 1958, 116) dolgozatában Mikes „übersetzte . . . die Année chrétienne, verboten im Jahre 1695 wegen Übertragung der Meßgebete, und die Histoire de la vie de Jésus-Christ von Le Tourneux, dem Beichvater im Port-Royal.“ (A jezsuiták Le Tourneux-t Quesnel istentelen dogmai propagálójának tartották és könyveit elítélték.)

Az előbbieken említettük, hogy Le Tourneux indexre került terjedelmes művéből, a miseszövegeket elhagyva, készült egy rövidített, homíliagyűjteményszerűen szerkesztett kiadás: l'Année chrétienne, contenant l'explication des Épitres et Évangiles pour les dimanches, les festes et les fêtes de l'année, par M. Le Tourneux. Paris 1746, Desaint et Saillant, 6 vol. in-12. (Bibliothèque Nationale B. 4345) Az Avertissement-ban a kiadó jelzi, hogy a szerző 13 kötetes munkáját adja ki rövid változatban: „On trouvera ici les Épitres et Évangiles des Dimanches de l'Année, des Fêtes du Carême, des Quatre-Temps, et des Fêtes fêtées, avec leurs Explications entières, telles quelles se trouvent dans l'Edition en 13 volumes.” A kiadó a művet ebben az évben még egy öt kötetes kiadásban is megjelentette hasonló indokkal (ti. a 13 kötet vidéken nem hozzáférhető, drága, használata nehézkes, a kiadások nagy száma a szerző jó munkájának a bizonyítéka stb.). — Az episztola- és evangéliummagyarázatok változatlanul kerültek át a rövidített kiadásba. Ennek a szerkezete a következő: Epitre — Explication — Prière, Evangile — Explication — Prière. A magyarázatok nincsenek elválasztva az episztolától vagy az evangéliumtól, csak tipográfiaiilag különülnek el. Erre a kiadásra is az érvényes, amit előbb az Année chrétienne-re vonatkozólag elmondottunk. Ezen felül Mikes fordítása öt évvel e kiadás megjelenése előtt készült el.

Mikes kézirata arra enged következtetni, hogy az író a fordítás közben követte a forrásmű szakaszbeosztását, tábláinak rendszerét. A korabeli kötöttségeket s a szöveg természetét tekintve törekedni látszott forrásának hű visszaadására, tartalmi, szerkezeti vonatkozásban is. Ezt megerősítik más hasonló jellegű fordításai. Minden jel egy rendszerében és beosztásában Mikes kéziratainak megfelelő francia forrásra enged következtetni.

Mikes Kelemen fordításainak forrásait kutatva Király György (EPhK 1912, 26, Mikes Kelemen fordításai) az *Epistolákra* hivatkozva írja, hogy az egyetlen, amelynek az eredetiére nem tudott ráakadni. Jegyzetben utalt Rákóczi rodostói könyvtárának Thaly Kálmán által közzé tett jegyzékére: Epitres et Evangiles, 4 Tomes — anélkül azonban, hogy bármit is hozzáfűzött volna. (A jegyzék megfelelő sora az 1909-ben, a MTA kiadásában megjelent César de Saussure leveleit és feljegyzéseit tartalmazó kötet függelékében a 368. lapon található: „Függelék, Rákóczi fejedelem Rodostóból Galatába szállított ingóságai lajstroma.” — A lajstrom végén az aláírások között ott van Mikes neve is. A lajstrom hitelesítése 1736. április 30-án, nem sokkal annak elkészítése után történt.)

Király György által idézett névtelen munkának kötetszáma megegyezik Mikes kéziratköteteinek, ill. szakaszainak számával. A mű azonosításakor Zolnai Béla (i. m. 1926, 27) csak célzott Mikesre: „Oktáv-alakú művek 103. [Epitres et Evangiles 4 tomes 8°.]?? Talán Quesnel műve: Epitres et Evangiles pour toute l'année avec des réflexions tirées du Nouveau Testament, Paris, 1705, 3 vol. 12°. V. ö. Minerva, 1924, 89. l.” Zolnai sem állítja itt, hogy

Mikes lefordította Quesnel művét, ezt csupán a címek hasonlósága vagy azonosága alapján nem is lehetett eldönteni.

A Minervában közölt tanulmányában, Magyar janzenisták c. áttekintésében Zolnai, Quesnel (1634—1719) szerzőségére gyanakszik, akinek munkájával, mint mondja, talán eredményesen lehetne összevetni Mikes fordítását. Az oratorianus Quesnel művéről kimutatta, hogy azt Dominique Colonia jezsuita atya élesen elítélte: *Bibliothèque Janséniste, ou Catalogue alphabetique des principaux livres jansénistes ou suspects de jansénisme qui ont paru depuis la naissance de cette hérésie* 2e éd. corr. s. l. 1731, 325. A címegegyeztetést Zolnai megbízható katalógusok alapján végezte. A három kötetes párizsi kiadás mellett a *Bibliothèque Nationale* katalógusában talált egy kétkötetes kiadás is, B 3879 jelzet alatt. A pontos egyeztetés nehézségére vonatkozólag Zolnai megjegyezte, hogy az *Epîtres et Evangiles* című munkák rengetegében nem könnyű eligazodni. Quesnel szerzőségére vonatkozó gyanúja indokolt volt, mivel a rodostói könyvtár számos Quesneltől származó művel rendelkezett. Az oratorianus szerző a janzenizmus harmadik generációjának szellemi atyja (*Sainte-Beuve, Port-Royal, III. 94*), Arnauld tanítványa, a jezsuiták ellensége, Racine barátja. Hollandiában emigrációban élt. Iratait 1703-ban lefoglalták; 101 tételét indexre tették. Az *Unigenitus* bullát első sorban ellene bocsátották ki (1713).

Időközben sikerült a Zolnai által jelzett példányt a nemzetközi kölcsönzés útján meghozatni: *Père Quesnel Les Epîtres et Evangiles pour toute l'année. I—II. A Paris 1705, Chez André Pralard, 8°* (korábbi kiadások 1671, 1695, 1699). *Bibliothèque Impériale. Inventaire B. 3879.* Quesnel művének rendszere: *Epître, Reflexion, Evangile, Reflexion.* Könyvét az egyházi év főlosztásának megfelelően két kötetbe osztotta. Bár formájára és rendeltetésére nézve hasonló Mikes kéziratához, annak mégsem szolgálhatott forrásául. A reflexiók tartalmi különbözősége mellett abban is eltér Mikes fordításától, hogy nincsenek benne a szentek ünnepei; az episztolák előtt mindenütt hiányzik az imádság; nem kérdés-felelet formájában van megírva. Eszmei hasonlóság olyan értelemben tapasztalható köztük, amint azt *Le Tourneux* művének ismertetésekor említettük.

Le Tourneux és Quesnel számba jöhető művének megvizsgálása után hátra van Pouget szerzőségének kérdése. A kézirat leadásáig erre nem tudunk sort keríteni. Föltevésünk szerint Mikes forrása a Rákóczi könyvtárában meglévő, szerző nélkül szereplő 4 kötetes munka lehetett. Nincs kizárva, hogy ennek szerzője a rodostói könyvtárban egyébként nem ismeretlen janzenista Pouget volt, akinek műveit eretnekség vádjával indexre tették.*

Összefoglalva Mikes *Epistolák* c. fordításának eddigi forráskutatásait, továbbra is nyitva kell hagynunk a szerzőség kérdését. Zolnai Béla korábbi föltevésai közül egyes pontokat sikerült tisztázni és lezárni. Zolnaival egyetértve (Mikes eszményei, *Minerva* 1937, 20, 31) hangsúlyozzuk, amit a fordítás

* Utólagos kiegészítésként megjegyezzük, hogy a párizsi *Bibliothèque Nationale*-ban, a *Sainte Geneviève* és az *Arsenal* könyvtárban, valamint a troyesi Városi könyvtárban végzett kutatásaink (1962) közben Pouget föltételezett művének nem akadunk a nyomára.

maga is tükröz, hogy ti. Mikesnek ez a műve a janzenista szellemű munkák körébe tartozik; hasonló az általa lefordított olyan művek szelleméhez, amilyen Pouget Catechismusa, vagy Le Tourneux Jésus Historiája. Óvakodtunk azonban ezeket a vonásokat az *Epistolák*ban eltúlozni, az ilyen kérdések szakembereire hagyva e jellegzetességek behatóbb kritikai vizsgálatát. Bizonyára segítséget jelentenek ebben a vonatkozásban azok a konkrét kutatások, amelyek a rodostói könyvtár könyvvállományával kapcsolatosan történtek. Mikes fordítói tevékenységének jellemzésében és a fordítások kéziratainak vizsgálatában Rákóczi könyvtára továbbra is központi helyet foglal el.

MIKES SZÖVEGÉBEN ELŐFORDULÓ RÖVIDÍTÉSEK

A BIBLIA KÖNYVEINEK SZÁMA ÉS RENDI (KÁLDI, 1626)

AZ ÓSZÖVETSÉG KÖNYVEI

Genes.	Genesis vagy Mózes I. könyve (régiesen Moyses)
Exod. — exod.	Exodus — Mózes II. könyve.
levit.	Leviticus — Mózes III. könyve.
Num.	Numeri — Mózes IV. könyve.
3. dik király. könyv. — 3. király.	III. Regum — Királyok III. könyve.
4 dik király.	IV. Regum — Királyok IV. könyve.
P. s. — ps.	Psalter. Davidic — Dávid Zsoltári.
prov.	Parabolaes seu Proverbia — Példabeszédek.
Eccli.	Ecclesiastes — Prédikátor könyve.
Cant.	Canticum Canticorum — Salomon Énekinek Éneke.
Böltse. — bölts könyv. — sap.	Sapientia — Bölcsesség könyve.
Eccli.	Ecclesiasticus — Jésus Sírak fia könyve.
Isai — Isa.	Isaias — Isaias Profétálása.
Jérem. — Jéréim.	— Jerm. — jérem. Ieremias cum Baruch — Jeremias Profétálása Bárakkal.
Ézék. — Ézéki.	Ezechiel — Ezeziel Profétálása.
Dan. prof. — Dan.	— Dani. prof Daniel — Daniel Profétálása.
oséás prof.	Osea — Osee Profétálása.
Joel.	Ioël — Joël Profétálása.
Mich	Michaeas — Mikaeas Profétálása.
Hab.	Habacuc — Habakuk Profétálása.
Mak. I.	I. Machabaeor — Makabaeusok I. könyve.
malach. — malak.	Malachias — Malakias. A rövidítés nélkül előforduló utalásokat, pl. Iob — Jób, Esther — Ester, Iudith — Judit, Ionas — Jónás, a jegyzékben külön nem jelöljük.

AZ ÚJSZÖVETSÉG KÖNYVEI

Math. — Matth.	Evangeliium secundum Matthaeum — Máté Evange-
— math.	liuma.
Mark. — mark.	Evang. sec. Marcum — Márk Evangeliiuma.
Luk. — luk.	Evang. sec. Lucam — Lukách Evangeliiuma.
Jan. — Ján.. — jan. — ján. — joan. — joa.	Evang. sec. Ioannem — János Evangeliiuma.
Act. Apost. — act. Apost. — act. Apos., — act. apos. — act apost, — act. —	
Apost tse. — Apost tsele.	Acta Apostolorum — Apostolok cselekedeti.
Rom. — rom.	Epistola Pauli Ad Romanos — Pál Levele a Rómaiak-
	hoz.
Cor. — cor. 1.	E. I. ad Corinthios — a Korintusiakhoz I.
Cor. — cor. — kor 2.	E. II. ad Corinthios — a Korintusiakhoz II.
Galat. — Gal. — galat — gal.	E. Pauli ad Galatas — a Galateiaiakhoz.
Efaesus. — Ephes. — Efes. — Efés. — Éfés. — Eph. — eph — efes. —	E. ad Ephesios — az Efezusiakhoz.
ephes.	
philip. — philep — filip — filep — phi.	E. ad Philippenienses — a Filippiekhez.
Coloss. — Colos. — Col. — coloss — colos.	E. ad Colossenienses — a Kolossajakhoz.
Thess. — thess. 1.	E. I. ad Thessalonicenses — a Thessalonikaíakhoz I.
Thess 2.	E. II. ad Thessalonicenses — a Thessalonikaíakhoz II.
tim. 1.	E. I. ad Timotheum — Timóteushoz I.
Tit. — tit,	E. ad Titum — Títushoz.
phil.	E. ad Philemonum — Filémonhoz.
Hebr. — hebr.	E. ad Hebraeos — a Zsidókhöz.
jacob. — jac. —	Epistola Iacobi — Jakab Levele.
jak.	
petr. — pet. 1.	Epistola I. Petri — Péter I. Levele.
petr. 2.	Epistola II. Petri — Péter II. Levele.
Joan. — Joa. — joa. — jan. — 1 epist.	E. I. Ioannis — János I. Levele.
Apocal. — Apoc. — apoc. — apoca.	Apocalypsis Ioannis — János Jelenése.

*

A bibliai személyek, helynevek, események stb. jegyzetelésekor általában a szöveg közérthetőségét tartottuk szem előtt. A részletesebb fölvilágosítást, történelmi magyarázatot igénylők figyelmét fölhívjuk az alábbi segédkönyvek-re és művekre:

- Bouyer, Louis, *La Bible et l'Évangile, le sens de l'Écriture*, Éd. du Seuil. Paris 1962.
- Catholic Encyclopédie I—XV, 1914.
- Concordantia librorum biblicorum, Venetiis 1770.
- Dictionnaire des Lettres françaises du XVIIe siècle, Paris 1954.
- Encyclopaedia Judaica I—II, 1927—28.
- Filozófiai kislekcion, szerk. M. Rozental és P. Jugyin. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1964.
- Hamburger, Realencyclopédie für Bibel und Talmud.
- Ory, Georges, *Les Citations de l'Ancien Testament dans le Nouveau*, Paris 1962, Cercle E. Renan.
- Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertums-wissenschaft (Neue Bearbeitung). Begonnen von Georg Wissowa Stuttgart J. B. Metzlerscher Verlag, 1894—1957 (Wilhelm Kroll, Konrat Ziegler).
- Patouillet, *Dictionnaire des livres jansénistes*, Anvers 1752.
- Reusch, F. H., *Index der verbotenen Bücher*, Bonn 1885.
- Sainte-Beuve, *Port-Royal*, Paris Sept. ed. 1908—10, Hachette I—VI tom.
- Vacant et Manganot, *Dictionnaire de théologie catholique*, Paris Letouzay.
- Wetzer und Welte, *Kirchenlexikon*, 1905.
- Zolnai Béla, *A janzenizmus kutatása Közép-Európában I. k. Kolozsvár 1944. (Acta philosophica 4).*
- Káldi György, *A Szent Biblia, (Bécs) 1626, (Némelly zsidó, görög és egyéb idegen nyelven-valo igéknek és neveknek meg magyarázása. — A Bibliára-valo Laistrom, mely rövideden meg-mutatya a bötük rendi-szerent, minémü dolgokat foglallyon magában a Szent Biblia).*
- Károli Gáspár, *Szent Biblia, Amstelodámban. 1685, M. Tótfalusi Kis Miklós betűivel.*
- Kézikönyv a vallásról (Mátray László előszavával; oroszról ford. Szepesy Gyula) Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1961. (A bibliai könyvek eredetéről, a Biblia mint történeti forrás; vallási ünnepek és szertartások, keresztény szertartások és ünnepek. A tudomány és a vallás.)
- Kriveljov, I. *Könyv a Bibliáról*, Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1960. — *Az evangéliumi legendákról*, Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1960. (Az ó- és újszövetségi könyvek tartalma; a bibliamagyarázatok és a bibliai szövegek ellentmondásai; az ószövetségi könyvek keletkezésének és az evangéliumok eredetének kérdése; a tudományos bibliakutatás története Spinozától a legújabb szovjet bibliakritikusokig.)
- Marx—Engels, *A vallásról*, Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1961. (Az Újszövetség keletkezéséről, A Jelenések Könyve, Az Óskereszténység történetéhez)
- Spinoza, *Teológiai-politikai tanulmány*, Akadémiai Kiadó, Bp. 1953. (Spinoza 1670-ben megjelent művével indult meg a tudományos bibliakritika.)
- A marxista filozófia alapjai, Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1963.
- Helyesírási tanácsadó szótár (szerk. Deme László és Fábíán Pál) Akadémiai Kiadó, Bp. 1961. — Továbbá, *A Magyar helyesírás szabályai*. Tizedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Bp. 1959. (Az ebben felsorolt, s a jegyzetekben is előforduló állandó rövidítéseket itt külön nem jelöljük.)

A magyar nyelv értelmező szótára. (Szerk. az MTA Nyelvtudományi Intézete) Akadémiai Kiadó, Bp. 1959—1962, I—VII.

Magyar Nyelvtörténeti Szótár (Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond) Hornyánszky, Bp. 1890—93, I—III.

Magyar Tájszótár, Szinnyei József, I, 1893—96, II, 1897—1901, Bp.

Régi magyar könyvtár I. Az 1531—1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Irta Szabó Károly. MTA-kiadás, Bp. 1879.

Leveleskönyv, TLevelek — Mikes Kelemen összes művei I. k. Törökországi Levelek. Sajtó alá rend. Hopp Lajos. Bp. 1966.

A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig. Szerk. Klaniczay Tibor. II.k. Bp. 1964.

A tárgyi jegyzetekben használt néhány rövidítésre vonatkozólag ld. az I. kötetben a rövidítések jegyzékét.

TÁRGYI JEGYZETEK

ELSŐ SZAKASZ

7. *Ajánlás* — Az Ajánlás erősen hangsúlyozza a kegyelem szerepét; Mikes megköszöni az „ajándékot”, amit a fordításhoz kapott. A *Leveleskönyv*ben is említi, hogy mindenhez, a jóban való perseveratio-hoz is külön „ajándék” kell. — A könyv Táblája két hasábra van írva, a második hasáb: *Septuagesíma vasarnapján*. 235-tel kezdődik.

10. lap 34 sor *meg tsökenyünk*, — Megcsökkenjünk, vagyis nem szabad kevésbé buzgónak lennünk.

11. 36 *az ó embert*. — Az ó ember, az új ember: *homo novus, homo vetus* — teológiai terminusok. Jellemző a szerzőre a krisztusi megváltásnak ebben az összefüggésben való hangsúlyozása — „Krisztus beszél mibennünk.” A janzenista írók ebben a magatartásban írtak.

13. 9 Valóságos penitenciatartást, contritiót, spirituális okokból való teljes bánatot követeltek a janzenista rigoristák is, nemcsak attritiót (büntetéstől való félelem miatti bánatot) és teljes jóvátételt.

14. 13 Ismét a penitencia szigorúságáról van szó. Ez a gondolat végigvonul az egész könyvön. A janzenisták igen magas követelményekkel léptek föl. Vö. Sainte-Beuve: *Port-Royal* II, 543. *Joie de la pénitence* III, 275. A *Port-Royal* penitenciája, Sainte-Beuve VI, 519. Le Tourneux a penitenciáról, Sainte-Beuve V, 211. — Megjegyzendő, hogy a penitenciáról több könyv is volt Rákóczi rodostói könyvtárában. Vö. Zolnai Béla: II. Rákóczi Ferenc könyvtára. Bp. 1926, 25.

15. 16 A szöveg hangsúlyozza a biblia olvasását, ami protestáns és janzenista attitűd. A *Port-Royal* kolostorban görögül és héberül olvasták a bibliát.

16. 9 Az „ő igéjének” olvasása és elmélkedés. — A janzenisták szabadságot követeltek ebben. Az egyház veszedelmesnek vallotta; a jezsuiták sem propagálták.

16. 20 *akit... nevezik*. — A vonatkozó névmás tárgyias alakja mellett tárgyias igeragozás igen gyakori az *Epistolák* kéziratában. Mikes *Leveleskönyvében* sok példa található erre: 3, 25, 27, 33, 36, 41, 64, 75, 76, 78, 83, 146, 174, 192. stb. lev. Ld. a 3. lev jegyz.

16. 34 A felfuvalkodottakról vö. Sainte-Beuve IV, 321. — A superbiat Rákóczi is ostorozza a *Confessióban*. — Sainte-Beuve idézések a *Port-Royal*, *Septième éd.* Paris 1908—10, Hachette I—VI. tom. kiadásra hivatkozunk.

17. 10 Minden jó: ajándék bennünk. Ez (az érdemszerzést csökkentő) janzenista ízű fejtegetés.

17. 27 *helyet*, — Másutt: *helyet* — helyett.

17. 33 A superbia ellen. — A hatékony kegyelemre való utalás. A gondolat rokon a „*gratia efficax*” indexen lévő tanával; ld. alább is.

19. 16 *én Cephásé vagyok*, — Ld. Káldi, Bibliára-valo Laistrom: Czufás, vö. még Péter. — Cephás, Kőszál (szíriai szó).

19. 16 *én pediglen Apollóé*, — Apollo az evangélium-magyarázatban! Vö. Apollon identifié avec Moïse, (Sainte-Beuve II, 419). — Apollo a görögöknél és rómaiaknál a nap, a fény és művészet istene volt.

20. 10 A hit cselekedetek nélkül nem elégséges. Ez hivatalos kat. álláspont.

21. 5 Ismét a superbia ellen. Vö. Pascal: Pensées 165, 205. (Ed. établie, annotée et précédée d'une introduction par Léon Brunschvicg. Ed. de Cluny Paris 1934.) — Sainte-Beuve IV, 321.

24. 21 Mindenekben az isteni gondviselés alá helyezi magát. Az egész művön végig húzódó, hangsúlyozott gondolat. A gondviselés szokatlanul erőteljes hangsúlyozása megfigyelhető Rákóczinál is, valamint Mikes *Törökországi Leveleiben*: 30, 50, 51, 63, 67, 69, 85, 106, 109, 112, 120, 125, 151, 153, 156, 158, 163, 169, 183, 188, 194, 207. lev; továbbá misszilis leveleiben (1759—1761).

26. 19 *A világi hejában valóság* gyakran ismételt motívuma az *Epistolák*-nak. Ld. alább is, 40, 83. lap. A *TLevelekben* is, 6 stb. lev.

28. 3 *Thomás kempis*. — Kempis Tamás (kb. 1380—1471.) neves egyházi író. Művei: Soliloquium animae, Orationes et meditationes de vita Christi, Prolegomena, Vita Gerardi Magni stb. Legismertebb a neki tulajdonított *De Imitatione Christi*; a XV. sz.-tól kezdve sok fordításban jelent meg, görögül és héberül is kiadták. Magyar fordításban először Pázmány korában jelent meg; Toldy már több mint 70 kiadásról tesz említést. Vö. Miklós Ráfáel: *A Krisztus követése magyar fordításai*. Szombathely 1935. — Vö. az Imitatio fejezetét a szeretetről. Ld. Sainte-Beuve VI, 133. — Az Imitatio egyébként megvolt a rodostói könyvtárban (Zolnai: I. m. 1926, 24) és Bercesényi Miklós és Forgách Simon könyvtárában is.

30. 3 *a melyet rosszul magyarázuk*, — A vonatkozó névmás tárgyias alakja mellett tárgyias igeragozás. Vö. a 10. lap jegyz.

30. 28 sz. *Basilius, és sz. Hieronimus*. — Másutt: *Basylius* — Basilios Nagy Szent Vazul (kb. 330—379) a négy nagy keleti egyházatyja egyike. A kereszttség felvétele után aszkétikus életet élt, vagyonát szétosztotta a szegények között. Teológus, kiváló szónok, cezárei érsek, író. Műveit kiadták: Paris 1721—30, stb. — Hieronimus Jeromos, Hieronymus Sophronius Eusebius: latin egyházatyja (kb. 331—420). A pápa megbízásából elvégezte az Italanak nevezett régi latin bibliafordítás átjavítását; e revideált szöveg később Vulgata nevet nyert. Munkái biblikus, polemikus és történelmi tárgyak.

32. 16 *tselédes fő gazdája* — Magyaros szemlélet és kifejezés; Káldi cselédes ember alakban használja. Az *Epistolákban* gyakran találkozunk ezzel a szemléletes kifejezéssel, ld. alább 140. stb. lap. Mikes a *TLevelekben* már 1725-ben használja, vö. 67, 159. levél: *nagy cselédes gazda*.

33. 28 A lányok neveléséről Mikes a *TLevelekben* (27,62. lev.) sokkal modernebbül gondolkodik.

33. 33 *a babonaságos áitatóságra* — Feltűnő a babonaságos ájtatosság kifejezés. Ld. még 51. lap jegyz.

34. 14 Ismét a superbia ellen; az egész könyvön végighúzódik.

36. 11 A büntetéstől való félelem miatti jó-élet: nem eszményi. Ez is rigorizmusra vall.

36. 23 *uj embert, és uj teremtet állatot* — megigazult embert.

37. 18 *a melyet . . . tselekedte.* — Vö. a 10. lap jegyz. tárgyas ragozás.
38. 16 A *superbia* ostorozása és az alázatosság hangsúlyozása egyik főmotívuma a műnek. Az *amour de Dieu* fölkelte nagy témája a janzenizmusnak. Vö. *Sainte-Beuve* I, 234: *amour de Dieu, recommandé par S. François de Sales, commendé par le Jansénisme.* Vö. továbbá *Boileau* Építrejét. (*Boileau: Oeuvres. Avec un choix de notes des meilleurs commentateurs et précédés d'une notice par M. Amar, Paris Firmin-Didot.*) I, 180: *Sur l'amour de Dieu.*
39. 22 A művelt társalgás szabályaira oktat. A szerző a bibliamagyarázat kereteiben vallási erkölctant is ad.
39. 32 *ahelytelen énekek, a melyek árthatnak a szívnek,* — Nyilván a világi, mulató, szerelmi énekekre céloz. Ld. a 311. lapot is, ahol felsorolja ezeket.
40. 15 *tsak hejában valóság,* — Vö. a 26. lap jegyz. Visszatérő szólam.
41. 1 *meg ne tsállyon* — Káldinál: *challyon*; a. m. csaljon.
41. 22 *viszá magyarázták volna levelét,* — Vagyis: helytelenül, tévesen magyarázták, elferdítették volna. Ld. alább: *roszul valo magyarázattyára.*
42. 2 *akit oly könnyen fel háboríttya* — Vö. a 10. lap jegyz. sajátos tárgyas ragozás.
42. 2 *arosz tanítás,* — Az ítélet napjának közelsége: ez a balhit máskor is megnyilvánult az egyháztörténetben. (Ld. *Millenáristák* vagy *chiliasták*!) Különösen a kereszténység első századaiban élő tévhitek *Krisztus* második eljövételéről és ezer évig tartó országlásáról; ez az „ezeréves birodalom” a chiliasták szerint az igazságosság és az általános egyenlőség és jólét megvalósulása lesz. — Ld. *adventisták* stb.
43. 9 *az ante kristus,* — Következtesen így írja; anti *kristus* helyett.
43. 11 Az eretnekek elleni harc programja volt 1660—1720 között a janzenistáknak is.
44. 10 *még aválasztattakot is* — Erről a témáról az alábbiakban sok szó esik. A választottak kevés számáról a szentírás szól. A janzenizmus azonban az egyház tanításával ellentétben túlon túl is hangsúlyozta a választottak csekély számát. *Petit nombre des élus:* vö. *Sainte-Beuve* III, 232. *Rareté des élus:* III, 366. *Pascal* *reste fidèle à la doctrine de l'élection éternelle,* II, 106, III, 454.
44. 16 Meg kell vizsgálni az írásokat; vagyis a bibliát. Ennek olvasását és értelmezését (az egyházzal ellentétben) a janzenisták szorgalmazták. Ld. a 15. lap jegyz. — Rákóczi rodostói könyvtárában több bibliafordítás és magyarázat volt, köztük janzenista is. Vö. *Zolnai:* I, m. 1926.
44. 23 *álítson* — Káldinál: *allítson*; *Mikes* alább *alítsont* ír; *alít* a. m. vél, gondol.
45. 25 *ök tsak sáfári, es gazdálkodoi* — Az ilyen s ehhez hasonló kifejezések *Mikes* fordításában bibliaforrású agrárszemléletre vallanak.
47. 8 *amelyeket valóságál üsmérjük,* — Vö. a 10. lap jegyz., tárgyas ragozás.
47. 12 Az érdemszerzés meghaladja értelmünket. — Ennek hangsúlyozása janzenista lelkületre vall. Az egyház ebben nem lát problémát, a misztikusok annál többet.
48. 15 *üdvözítőjét.* — Káldinál az evangélium szövegében szintén ő-vel: *üdvözítőjét*; *Mikes* a magyarázatokban csaknem mindig *üdvözítő* alakot használ. Ld. alább is.

48. 27 ...mivel mag nélkül nintsen gyümölcs. — Szemléletes stílus!

49. 12 Tridentinum volt az egyház első nagy belső reformja, amit a XVI. századi hitújítás, a protestantizmus tett szükségessé. Megszakításokkal 1545-től 1563-ig tartott. A tridenti egyetemes zsinat a hit forrásaiból és a megigazulásról szóló dogmatikai határozatait decreta néven foglalták össze. A fejezetekben a hitágazatoknak, különösen a megtámadottaknak, bővebb magyarázata található. Az egyházi fegyelemre vonatkozó határozatok decreta de reformatione néven vannak jelölve. Ez a zsinat sorrendben a 19. volt, a lateráni zsinat (1512—1517) után az utolsó a XVI—XVII—XVIII. században. Ezután következett a vatikáni zsinat (1869—70) amely a hit s az egyház kérdéseiről, valamint a pápa tévedhetetlenségéről hozott határozatot. Azóta eddig (1964) egyetemes zsinat nem ült össze. — Megemlíthető, hogy a tridenti conciliumra mind az ellenreformációs egyházi irodalom, mind a janzenisták, gallikán renitensek és más eretnekek gyakran hivatkoznak; ez utóbbiak érveket merítenek belőle a pápával szemben. Vö. Sainte-Beuve I, 109, 315, 447, 490, 502, 507. etc. Ld. az 454. lap jegyz.

49. 17 Ismét a penitenciáról. Az isteni szeretet, mint a penitencia legfontosabb része; az amour de Dieu témája, vö. föntebb.

49. 30 Az itt következő kérdéseket szemléletes képekben, ízes stílusban fejti ki Mikes.

50. 21 egyaránsu — A *TLevelekben* (30,127. lev stb.) is gyakran használja így vagy külön írva: *egy aránsu*. A. m. egyenlő, egyforma. A Székelyföldön ma is élő szó. — Bethlen Miklós Önéletírásában: egyaránsu alakot használ.

51. 12 *aztot*, — A *TLevelekben* is gyakran előforduló pleonastikus alak.

51. 18 Ismét említi a *babonaságot*. Ez megfelel a kat. fölfogásnak is, de a szerző oly gyakran emlegeti, hogy talán a korai fövilágosodás szele érződik benne. A babonaságot a protestáns felekezetek is szemére vetették a katolikusoknak. Ez a küzdelem nagy szerepet játszott a felvilágosodást megelőző korszakban a vallásos hiedelmek lerombolása szempontjából.

52. 27 Az egész felelet stílusa eleven, fordulatossá; ebben a részben van pátosz, mozgalmas fölsorolás.

54. 12 *üdvezítő*, — Káldinál: Üdvözítő. Vö. föntebb

54. 27 *egy pogány császár munkálódik ... az Isten akarattjának végben menetelében*. Ezt is szerették emlegetni a janzenisták. — Mindenki csak annyi rosszat tehet, amennyit az isteni akarat enged neki. A predestinációról vö. Sainte-Beuve IV, 507, III, 231—33. A predestinációs hitet joggal vádolták azzal, hogy magát az isteni akaratot teszi meg a bűn okául. — Az a nézet, hogy a fejedelem csak eszköz a gondviselés kezében, Rákóczi és Mikes írásai-ban is előforduló gondolat; pl. *Confessio, Testament politique et moral* (1751), *TLevelek* (32, 43, 85. lev.).

55. 31 Ez a gazdagellenes, a szegényeket pártoló szociális szemlélet az *Eptistolák* jellemző vonása. Mikesre is jellemző; a *TLevelekben* különféle összefüggésekben nyilvánul meg ez a bibliából is táplálkozó szegény-gazdag ellentétet kiemelő gondolat; pl. 4, 22, 23, 34, 43, 48—51, 64, 68, 75, 98, 106, 160. lev. — Vö. Káldi: Bibliára-valo Laistrom (Gazdagok, mint viselleyk magokat a szegényekhez; A Gazdagságban nem kell remenségünket vetnünk; Az istentelen Gazdagok-ellen; Fösvénység.) a bibliai hivatkozások teljes felsorolásával. — A gazdagok kritikája a vallási ideológia politikai vetülete.

Kiaknázására és társadalmi következményeire vonatkozólag a reformáció korszaka elegendő példát szolgáltatott. E gazdagellenes szemlélet ellentmondásaira vonatkozólag vö. alább a 290. lap jegyz.

57. 7 Az igazakról szóló fejtegetés Zolnai szerint eretnek ízü; Krisztus nem mindenkiért halt meg. A janzenista feszület nem kiterjesztett karokkal ábrázolja Krisztust: Le petit nombre des élus. Hivatkozott hely: Hebr. 10, 10. — A janzenisták szerint a kegyelemnek szükségképpen kell működni; ugyancsak az augustinianizmus is (Szt. Ágoston alapján) a kegyelem lényegét a „delectatio vitrix”-ben látta, amely erkölcsi szükségéggel indítja az akaratot a tevékenységre. A „gratia efficax” (az önmagában hatékony kegyelem) e tanok szerint isteni adomány, az isteni akarat szerzi az emberben a jóra való akaratot. — Rákóczi és Mikes franciaországi tartózkodásának ideje alatt a kegyelem tanának kérdése a teológiai viták középpontjában állott. Rákóczi írásaiban sokat foglalkozott ezzel a kérdéssel. A kegyelemről szóló egyéni nézete két pontban foglalható össze: 1. a gratia efficax nem kényszeríti, de erősen befolyása alá veszi (allicit) az akaratot; 2. sohasem lehet ellenállni neki, mert mindig jóra vezet, a jóra pedig az akarat determinálva van (ennek hivatalos értelmezését ld. Christianus Pesch: De gratia. Friburgi 1908, 156—160). A janzenistákat ha a kegyelem-tanban teljes egészében nem is, de szigorú fölfogásában, életmódjában követte. Mikes ha találkozik a kérdéssel, lefordítja, de egyéni fejtegetésekbe sohasem bocsátkozik. A teológiai viták nem érdekelték, nem is volt olyan fölkészültsége hozzá, mint Rákóczinak. Vö. Sainte-Beuve I, 255, II, 102, 136, III, 17, 82, 84, 91, 92, 355, IV, 271, 505, V, 534. — Zolnai: Mikes eszményei, Minerva 1937, 32. — Brisits Frigyes: Szent Ágoston és II. Rákóczi Ferenc vallomásai. Pécs 1914, 58.

58. 17 Nincs érdemszerzés, hanem csak isteni irgalmasság és kegyelem. Feltűnő ezek állandó nyomatékos hangsúlyozása.

59. 15 *gyermecskét, látván* — Káldinál: gyermeckét. Látván . . .

59. 23 *Bethlehemben menének*, — Gyakori -ba, -be helyett -ban, -ben helyhatározórag használata. A *TLevelekben* is számtalan ilyen példa van: 1, 2, 3, 5, 113. stb. lev.

61. Mikesnek van egy ezzel kapcsolatos kérdése „nénjéhez” a *TLevelekben*: Mikor kezdtek három misét mondani karácsony napján? Ld. 79. lev. A válasz ugyan más forrásra vall, de a kérdésföltevést ilyen s ehhez hasonló olvasmánya is kiválthatta.

67. 13 *ateremet állatokra* — Többször előforduló, régies, bibliai szóhasználat. Alább *teremtett állat* alakban is; a. m. teremtett lény.

69. István nap: december 26.

69. 19 *Innepét ilyük*, — A *TLevelekben* is: *illeni* 79. lev. A. m. ülni.

70. 25 *a melyeket hirdetik*, — Vö. a 10. lap jegyz. tárgyas ragozás.

73. 13 Káldi az evangéliumban tük alakot használ; Mikes ott *tüknek* írja; itt pedig saját szavaival *tyuknak*. A kicsinyeit féltő tyúk képletes leírása igen szemléletes.

74. 22 *szent Agoston* — Alább gyakran emlegeti a szerző. Ágoston: (354—430) hittudós, kiváló nyugati egyházatya és író. Szt. Ambrus hatására megtér, később Hippó püspöke lesz. Egyike a nyugati egyház nagy doktorainak, aki a keresztfény vallás alapvető tanait bölseleti alapokra fektette Platon és Arisztotelész tanai alapján. Munkái: De Catechizandis rudibus, De

doctrina Christiana, Confessionum libri XII, Retractationum libri II (önéletrajza), De civitate Dei, libri XXII. Ő írta az első homiletikát. A Confessio a későbbi évszázadokban stílus szempontjából nagy hatású volt az emlékirásra. Vallomásaiban szigorú erkölcsi elveket, személyes és bensőséges vallásos életet hirdet. — A janzenisták gyakran hivatkoztak rá. Ő a janzenisták és a protestánsok „szent”-je. A Confessio francia kiadása (Confessions de Saint Augustin) valószínűleg a janzenista Arnauld d'Andilly fordításában (1649, 1676 stb.) megvolt Rákóczi rodostói könyvtárában. Vö. Zolnai: I. m. 1926, 23. Ld. még a Vallomások jellemzését janzenista vonatkozásban, Zolnai: Magyar janzenisták. 1924, Minerva 81.

75. 15 *aszszony állathoz?* — Gyakran ismétlődő régies, bibliai szóhasználat. Elvértve a *TLevelekben* is előfordul.

75. 32 *innya* — Az iszik régies, sokáig élő népies infinitivusa.

76. 23 *tanyítani* — Az alábbiakban váltakozva előfordul: *tanít, tanyít, tanítsa* stb. formában is.

76. 28 *uj ember*, — Krisztus. Ez a homo novus második értelme.

76. 31 *atöbb* — a többi. A *TLevelekben* is így használja, 74, 179. lev.

77. 23 *a magunk keresztét kel viselni*, — Alább gyakran ismétlődik, ld. 150. stb. lap jegyz. A keresztviselésről a *Leveleskönyvben* és Mikes misszilis leveleiben is olvashatunk; ld. a 44. lev. és a 116, 117, 119, 121. lev. 1760. márc. 25, 1761. márc. 19-i misszilis levelét. — A keresztviselés motívuma gyakran föltűnik Bethlen Miklós, Rákóczi Ferenc, Bethlen Kata és a pietisták írásai-ban is. A barokk-pietista kor kedvelt vallásos szölama volt.

78. 15 Szent Pál neve igen gyakran fordul elő a magyarázatokban. Pál apostol neve alatt 14 levél van az újszövetségben, amelyek térítő útjaival kapcsolatosak. Megtérésének emlékét az egyház Pál-fordulás néven (jan. 25.) ünnepli. A protestánsok jobban eszményfítik, mint a kat. egyház. A janzenisták viszont feltűnően sokat hivatkoznak rá. Du Guet, a janzenizmus barátja kommentálja Szt. Pált; Sainte-Beuve VI, 50. — A corruption humaine gondolata Szt. Pálnál, III, 403. Sublime misanthrope! III, 404. A janzenistáknak is rossz véleményük van az emberről; Szt. Pálnak is. Sainte-Beuve, Séverité de sa doctrine III, 455. Saint-Paul: guide de S. Augustin, II, 389. Egy molinista szt. Pálról: condamné par Rome, III, 91. Son panégyryque par Bossuet, III, 463. Son mot Jésus-Christ en nous est le secret du jansénisme, IV. 278. Suiivi par Pascal, III, 404. Saci, közismert janzenista bibliamagyarázó (több kötetes bibliafordítása megvolt Rákóczi rodostói könyvtárában is) állandóan magánál hordta Pál apostol leveleit, II, 345. — Esprit jésuite: empoisonneur de S. Paul, III, 141.

79. *Apro szentek napján* — Vagyis december 28-án.

79. 21 *sengéi*, — zsengei.

80. 12 *a sion hegye* — Megjegyzendő, hogy a Port-Royal-t is a Sion hegyéhez hasonlították; Sainte-Beuve VI, 235. Notre Dame de Sion apácái. — Sion Jeruzsálem vára volt; szimbolikus erőssége a kereszténységnek.

82. 33 *akiket Herodes meg öleté?* — Vö. a 10. lap jegyz. tárgyas ragozás.

83. 23 *tsak ahejában valóság után futnak*, — Vö. a 26. lap jegyz. — Mikes a *TLevelekben* Fleury nyomán szól arról, hogy a zsidók az ószövetségben csak a világi javakért könyörögtek (23. lev.). Uo. a kétféle szövetség viszonyáról.

84. 19 A szeretet hiányát kifogásolja. Janzenista szellemre vall. Vö. fön-

tebb, amour de Dieu témája. — Az attritio (büntetéstől való félelem) kifogásolása szintén rigorizmus. A jezsuiták és a laxisták szemethúnytak a nem-spirituális bűnbánat felett. Vö. Sainte-Beuve: insuffisance de l'attrition, I, 336. — A formális vallásos életet, a vallás betűihez való ragaszkodást léptenyomon kifogásolja a szerző. Mikos vallásos attitűdje nem a külsőségeken alapul; Rákóczié sem, noha az udvari szertartásosság ebből is megtartott valamit.

87. 27 Szt. Pál gyakori idézése, ld. előbb is. — A Port Royal erősen kultiválta Szt. Pált. Nem választotta el Pétertől; vö. Sainte-Beuve: la proposition que S. Paul et S. Pierre sont deux chefs de l'Église et ne font qu'un est censurée. Mert ha két feje volt az egyháznak, akkor megszűnik a római püspök primátusa, ami ellen, a pápa hatalma ellen bizonyos fokig harcoltak is a gallikánok és janzenisták. — Említésre méltó, hogy a Port-Royal egyik tanára, Fontaine lefordította Szt. János Chrysostomus Szt. Pál leveleiről írt homliáit. Fontaine a Bastilleban volt bezárva. — Még egy adalék: Pascal a pecsétjébe Pál apostol szavaiból vesz ígét.

88. 11 *a manicheusok* — Vö. Sainte-Beuve II, 116, 389. — A kereszténységből és a mágusok böleseletéből Manes v. Mani perzsa származású férfi által alapított szekta.

89. 7 *környül metélkedés?* — A *TLevelekben* is így használja. Vö. még *környül fogta*.

90. 1 *aköntösben, és aházi öltözetben való tzifraságot, a sok mulattságot, játékot, látogatást, és több efféléket...* — Az ilyen tilalmak a szerző rigorista fölfogására vallanak.

91. 16 *nékünk érdemetlen bűnösöknek*, — Janzenista frazeológia.

91. *Víz kereszt napján* — január 6-án.

92. 30 *Jerúsálem* — az anyaszentegyház. Ennek nagy irodalma és régi hagyománya van.

96. 19 *szent Chrysostomus*, — Aranyszájú Szt. János (Chrysostomus) konstantinápolyi pátriarcha (347—407) egyike a négy nagy keleti egyház-atyának. Írásai közül főleg az ó- és újszövetséget magyarázó homliáit tartják számon. A gazdagok elleni föllépése miatt később száműzték és megfosztották főpapi méltóságától. Halála után a kiváló egyházatyák sorába emelték. — Mikos 1760 márc. 25-i misszilis levelében hivatkozik rá.

96. 32 *...a tsudákhoz.*, — Vö. Sainte-Beuve V, 366. Malebranche oratorianus: pour le moins de miracles possible. Racionális gondolkodás nyomai. Zolnai Béla „aufklärista” vonásként fogja föl; Fleuryvel kapcsolatban ír erről, Zolnai: Ungarn und die Erforschung des Jansenismus. 1958, Berlin (Sonderdruck) s. 111.

97. 33 *jedczi*. — jegyzi, jelenti.

98. *octáváján* — Az adott ünnepre következő nyolcadik nap, vagy az ünnepre következő nyolc nap.

98. 10 Az amour de Dieu ismételt hangsúlyozása. Vö. Sainte-Beuve: I, 336, nécessité de l'amour dans la pénitence. Ld. előbb is.

100. 10 *ó ember* = homo vetus; az ószövetségi ember anyagiasságával kapcsolatosan lelki megújodást hirdet. Szigorúbb vallási fölfogás; vö. Sainte-Beuve: l'homme incurablement malade en lui même, I, 342; peut-il de lui-même arriver à Dieu? II, 385.

100. 25 A hit és a kegyelem túlzott hangsúlyozása, janzenista vonás. Vö. Sainte-Beuve III, 383: C'est surtout la foi qui fait le Chrétien. A racionalisták a puszta hit ellen vannak, Sainte-Beuve II, 433: Insuffisance de la foi sans la raison d'après Montaigne. — Vérité de la foi mise à part par Descartes (III, 422).

101. 28 *halgatván. és kérdés tévén töllök?* = kérdezvén őket, kérdést tévén hozzájuk.

102. 21 Az atyák felelősségét a gyermekek nevelésében Mikes más összefüggésben is hangoztatja. Vö. *TLevelek* 27, 62. lev. s az ott felsorolt forrásokat.

103. 12 Engedelmeskedni kell a gyóntatóknak. A rigorista gyóntatók ki is aknázták ezt. Az ún. lelki vezetők nagy befolyást gyakoroltak híveikre.

105. 10 Ami nem egyezik az apostolok hitével, az tévelygés — mondja a szerző. A reformáció s az eretneknek bélyegzett tanok, Luther, Calvin stb. viszont éppen az egyházat vádolták azzal, hogy fontos tételekben tévesen értelmezi a bibliát, az apostolok tanítását.

106. 14 Ismét az amour de Dieu témája; ld. fentebb is.

107. 7 A superbia ellen. Ld. előbb is.

107. 28 *alakadalmon?* — *A TLevelekben* is mindig így: *lakadalom*.

110. 8 Ismét a penitencia hangsúlyozása; ld. előbb is. Sainte-Beuve bőven idéz erre vonatkozó janzenista dokumentumokat: Haute idée de la pénitence, II, 543. Séverité de la pénitence, V, 40. Le jansénisme vainqueur sur ce point, II, 189—191.

112. 8 *eleven szenet* — A kéziratban: *elevenet szenet*; idegenszerűen a jelzõt is ragozta! Talán elírás lehet, mert teljesen egyedülálló eset.

112. 12 *aleg keményeb réz is meg olvad végtire, a midõn sebes tüzel vagyon környül véve.* — Érdemes fölfigyelni a stílusban helyenkint fölbukkanó agrárjellegű szemlélet mellett, erre a modernebb „ipari” szemléletre; 365. lap stb.

115. 17 *a kalvinisták...* — Az *Epistolák* szerzőjének ellenreformációs célzata.

117. 9 *hejában valóságot, és avilágot szeretni...* — A világi hejában valóságról ld. a 26, 40, 83. lap jegyz. Mikes a *TLevelekben* is emlegeti. — A cégéres vétkekkel kezdődő részben figyelemre méltó a friss, élénk, gördülékeny stílus.

119. 24 Az előbbiekből már többször említett amour de Dieu témája.

120. 21 *ide s'tová hányatatik...* — A tengerrel és a hajózással kapcsolatos szemléltető leírás a bibliai stílus hatását mutatja. Vö. fentebb.

121. 23 *reménlénünk kel, minden reménségünk felet.* — Az *Epistolák* egyik fontos alapmotívuma. — A bizodalmat Mikes sem vesztette el és a „remény ellen is remélt” (39. lev. 1720 stb.), hogy vége lesz bujdosásának és Törökországból visszatérhet hazájába. Ez a gondolat különösen *Leveleskönyve* írásának első esztendeiben foglalkoztatja erősen, amikor Rákóczi törökországi vállalkozását összeomlani látja és nem bízik már sem a francia, sem a török segítségben. Később a bujdosásban töltött évek múltával reménye a gondviselésben való megnyugvássá csillapul. Életszemléletének ilyen irányú alakulását alapos bibliai tudása, korábbi olvasmányai, valamint az események befolyásolták.

123. 18 A kiválasztottság itteni és előbbi fejtegetése predestinációs hitre vall.

124. 14 *tsak színes,* — színlelt, színből való.

124. 18 *esze* = össze; a v Mikesnél kiesett a régi öszve-eszve-ből. *ATLevelekben* is, pl. 9, 66. stb. lev. — Bethlen Miklós még a régi alakot használja fennmaradt Önéletírásának autográf -töredékében.

125. 22 *szent Thamás* — Szt. Tamást idézi: az isteni szeretet parancsa. Vö. más középkori példát is az amour de Dieu követelményére, egy olyan hely, amely szintén Szt. Ágostonra hivatkozik, mint a janzenisták: „Sententiae Petri Pictaviensis, Notre Dame, Indiana, 1950, p. 121. An Deus diligendus sit pro temporalibus. Deus diligendus non sit pro temporalibus... iste diligit Deum pro temporalibus; ergo non diligit eum gratis... Legitur in Job Satan dixisse: Job non diligit Deum gratis; habet enim temporalia. „Qui Deum laudat pro divitiis petit ut divitiae ad ipsum veniant, non ut Deus” — hoc dicit Augustinus. Item Salomon dit: Divitias et paupertates ne dederis mihi, Deus. Et Augustinus: In veritate Deum invocat qui eum propter se, non propter alius invocat.” — Szt. Tamás a Port-Royal gondolatvilágában: Sainte-Beuve, Doctrine sur la grâce, I, 253. Thomas trop tiré à soi par le jansénisme, III, 55. Port-Royal incline un moment de son côté, IV, 522. — Aquinoi Szt. Tamás (1226—1274) egyházdoktor, az egyik legnagyobb skolasztikus; domokos rendi pap, a pápa által felkínált magas egyházi méltóságokat visszautasította. Legjelentősebb munkája a Summa Theologiae, melyben igyekszik kimutatni és igazolni az egész keresztény hitrendszert. Más művei: Summa contra gentiles, De Veritate, Contra errores Graecorum, Kommentárok Aristoteleshez stb. A bensőséges imaéletre buzdított, egyszerű életet élt, segítette a szegényeket.

125. 34 *Nazianus szent Gergely*, — Nazianz Szt. Gergely görög egyházatya (cc. 329—390). A négy nagy keleti egyházatya egyike, konstantinápolyi püspök. Művei közül öt teológiai beszéde legnevezetesebb; említésre méltók levelei és költeményei. Vö. Sainte-Beuve Grégoire-ról: loué par Du Guet, VI, 46. Sa vie par M. Hermant, III, 567.

127. 27 *A szerző attitűdje!* Általában minden homília-magyarozó a hagyományos frazeológiához ad valamit, a szó szerinti értelem mögött mindig átvitt van. A képletes kifejezések jelentenek valami tanulságot, vallásra vonatkozó igazságot. *A sens figuré* bibliai magyarázatok szerepére, a figurizmusra vonatkozólag ld. Zolnai: A janzenista Rákóczi. Széphalom 1927.

129. 14 *a sebes zugo patakhhoz hasonló gonoszságnak*. — Szemléletes stílus!

130. 22 *aztot... ötet* — A ragkettőzések alak a régi nyelvben, s Mikesnél is gyakran előfordul. Ld. a *Leveleskönyvet* is.

132. 22 *Ismét a penitencia témájáról; lásd előbb is.* — Az amour de Dieu is sűrűn foglalkoztatja a szerzőt. A kevésbé rigoristák szerint elég egy évben egyszer följújtani a szeretet érzését.

132. 32 *suhajtoztat* — sóhaj, óhaj. Vö. NySz. Továbbá a *TLevelekben*, 23, 42. lev.

133. 15 *kitsid*, — kicsiny. Székelyesség, vö. MTsz. — A *TLevelekben* is, 58, 60, 107. lev.

133. 27 *amahumet vallásának...* — Mohamed vallásáról részletesen ír Mikes *Leveleskönyvében*, (172, 180. lev.). Említi a mohamedán vallás vonásai között, hogy durva, testi vallás, a testi gyönyörűségek vallása; erőszakkal, fegyverrel terjesztették. Szól a keresztény vallással egyező vonásokról is. Ld. az ott jelzett forrásokat. — Vö. még Sainte-Beuve III, 442.

134. 17 *nagy sándor*, — Nagy Sándor (i. e. 356—322) II. Philippos fia, az ókor legendáshírű hadvezére. Mint a macedón birodalom uralkodója, meghódította Kisáziát, a Perzsa birodalmat, s Indiába is betört. Egyiptomban megalapította a róla elnevezett Alexandriát. Alakja körül hatalmas mondaanyag alakult ki. A különféle Sándor-regények a középkor legkedveltebb olvasmányai közé tartoztak. Mikes említi *Leveleskönyvében*, 37, 56. lev.

134. 32 *a világi hejában valóságokat* — Gyakran emlegeti a szerző aszketikus célzattal. Ld. fentebb és alább is.

135. 37 *nagy szent Gergely*. — Nagy Gergely (540—604) a római püspöki széket 590-ben foglalja el. Ő az első, aki a pápa címét viseli, s valójában ő a pápaság egyházi, majd világi hatalmának megalapozója. Kiterjedt irodalmi munkásságáért a kereszténység nagy egyháztanítói közé sorolják. Teológiai álláspontja semipelagianus befolyással mérsékelt augustinizmus. Főbb művei: *Regula pastoralis*, *Moralia* (Jób könyvéhez írt terjedelmes magyarázatai). Az egyházi zene terén a nevéhez fűződő gregorianus ének, a *cantus firmus* terjesztésével szerzett érdemeket. — Mikes említi a *TLevelekben* is, 57. lev.

136. 3 *szent Bernárd* — Szt. Bernát clairvaux-i apát (1090—1153). A nyugati egyházatyák között Doctor mellifluus (mézajkú) melléknévvel különböztetik meg. Mind iratai, mind szónoklatai által egyike volt a középkor legnagyobb hatású bűnbánati szónokainak. Küzdött az eretnekségek ellen. — Szt. Bernát szól a tökéletes isteni szeretetről, amour de Dieu! Vö. Sainte-Beuve III, 598: son amour de la solitude, met les monastères au fond des vallées. Pascal s'en sert contre les Jésuites. Cité par Pascal, III, 78. IV, 118, Fait des miracles à Port-Royal. V, 207—208. Les religieuses de Port-Royal ses filles.

138. 2 *ahejában valóságért* — Az eddigi magyarázatokban gyakran ismétlődő aszketikus szellemű sztereotíp kifejezés.

138. 18 *szent prosperas* — Másutt: *prosperus*; Szt. Prosper (XV. sz.) egyházi író, a teológiában jártas világi férfiú. Művei: *De gratia Dei et libero arbitro*, *De ingratias* (költemény), *Responsiones ad capitula calumniantium Gallorum*, *Epigrammata* stb.

140. 1 *atselédés emberhez*, — Káldi evangélium-szövegében így fordul elő. A magyarázatban alább *tselédés gazda* van. Mikes gyermekkorában 10 éves koráig, kat. hitre való áttéréséig a Károli bibliát olvasta, tanulta. Károli gazda ember-ről beszél. Ld. a 32. lap jegyz. is.

141. 33 *seneca noha pogány volt.*, — Seneca, Lucius Annaeus [i. e. 4—i. sz. 65] filozófus, költő és természetbúvár. Sztoikus színezetű filozófiai műveiben a görög filozófia erkölcsi tanításait népszerűsíti. Az új sztoikus iskola egyik legkiemelkedőbb képviselője. Vö. Turóczi-Trostler József: *Keresztény Seneca*, EPhK 1937. — Senecáról ld. Melebranche nyilatkozatát: Sainte-Beuve V, 396.

147. 2 *a melyet a sátán angyalának nevezi?* — Vö. a 10. lap jegyz., tárgyas ragozás.

150. 2 *minden nap a keresztet kel hordozni...* — Ez a pogány korból hagyományozódott keresztény szimbolika igen elterjedt volt a középkorban és később is. Ld. a 77. lap jegyz. Az emberi szenvedés (feudális kizsákmányolás!) türelmes elviselésére tanított a mennyei jutalom kilátásba helyezésével. Különösen a barokk korban vált divatos motívummá.

151. 21 Ismét az amour de Dieu témája. Jellemző, hogy mennyire visszatér ez a követelmény. A szöveg idézi a Prédikátor könyvét. Vö. Sainte-Beuve II, 24, 29, 318, 399/L'Écclesiaste.

152. 27 *Charitás*. — az új ember; *Cupiditas* — az ó ember jellemzője!

153. 1 *a magunkhoz való szeretet* — A szerző állandóan hadakozik ellene. — A magához való szeretetről Mikes a *TLevelekben* két asszony, Juliánna és Silvia beszélgetését adja elő; ld. 99 lev. (1733.) — Az Epistolák szerzőjének 15 pontból álló fejtegetése is fölhívhatta Mikes figyelmét ennek a kérdésnek a jelentőségére. Amikor a *Mulatságos napokban*, Mme de Gomez regényében is találkozott vele szépirodalmi formában, áttűtette a terjedelmes részt *Leveleskönyvébe*.

158. 23 *szent Ambrus*. — Szt. Ambrus (Ambrosius 340—397) egyházatya, Milano püspöke. Legfontosabb művei: Cicero: De officiis alapjára helyezkedő De officiis ministrorum (etikai kézikönyv), De fide (dogmatika), prédikációi és levelei. Az egyházi költészet, himnusz- és énekszerzés terén jelentős érdemei vannak. A közéneket az istentiszteleteken ő honosította meg. — A szerző által alább cím szerint is említett műve: Oratio funebris de Theodosio.

160. 11 Töredelmes és belső, nem külső penitencia és az amour de Dieu téma. A janzenisták a teljes megigazolást követelték. Vö. Sainte-Beuve: *pénitence* címszó. Ld. előbb is. Penitencia sifrással, jajgatással; vö. Zolnai: Magyar janzenisták, Minerva 1924, 74.

162. 15 A bűjt = a szív sanyargatása is; a kamalduliak élete, mint Rákóczi eszménye. Vö. Zolnai: A janzenista Rákóczi, Széphalom 1927. — Alább, magános élet a bűjtben; rigorizmus. A testi bűjt nem elég, isteni szeretet is kell. Sokat vitatott kérdés volt.

164. 20 A kincs gyűjtése ellen; Szt. Ágoston idézése. Vö. a gazdagokról előbb is.

168. 1 A szerző lépten nyomon fölemeli szavát a külsőséges vallásos életet élők ellen, akik belsőleg nem élik át, amit cselekszenek és csak testileg bűjtölnek. Ennek állandó hangoztatása nem jezsuita szerzőre vall. A jezsuiták világiasabb, „modernebb”, a kevésbé szigorú vallásos élettel is megelégedtek. A XVII. sz. második felében pedig beilleszkedtek az udvar és a város (Párizs) élők életébe is.

170. 19 *apublikánusok*, — vámszedők, vámosok.

171. 25 *rejtékben* — titokban, titkon.

172. *Isai 58. 9.* — A janzenista Du Guet kommentálta Ézsaiást; vö. Sainte-Beuve VI, 48.

174. 30 *avilági mulatság., játék... akézi munkák, utozás, vadászás*, — Ezek tiltása vasárnap túlzott rigorizmus.

176. 24 *remélyünk areménség ellen is*, — Vö. a 121. lap jegyz. Mikes hangoztatja a *TLevelekben* is, különösen a törökországi megpróbáltatások első éveiben, Rákóczi vállalkozásának kudarca után. Vö. a 39. lev. és jegyz.

179. 33 *Az egyházi szolgálókról alább is*. Az egyházi tisztséget viselők kritikája. Vö. Sainte-Beuve: Grande idée du prêtre, I. 345—351. Rareté des bons prêtres, I, 445—46.

183. 13 A tiltott tudományokra és a természet vizsgálatára való utalás, célzás a XVII. században kibontakozó polgári materialista filozófiának az egyház dogmáit kikezdő tanításaira. A descartesi racionalizmus, a Gassendi

által képviselt sensualizmus, Kopernikus és Giordano Bruno örökségét vállaló Galilei korában, — amikor az emberi lélek és indulatok természetrajzát, a természetjogot már egyetemeken tanították — vetik meg a XVIII. századi fölvilágosodás természettudományos alapjait. Bacon, Hobbes, Locke, Spinoza, Toland stb. má a polgári materialista világnézet előfutárai. A materialista tanok bírálják a filozófiai idealizmust, a vallási eszméket, megalapozzák a világ anyagosságának elvét. A szerző itt a tudományos látásmód ellen szól. Ismeretes, hogy a Port-Royal-ban nem olvasták Descartes műveit.

184. 3 Az eretnekek ellen: a janzenizmus eredetileg eretneküldöző volt! Később őt magát is eretneké nyilvánították.

184. 17 *avilági hejában valóságokat . . .* — Vö. a 26. lap jegyz. és a gazdagok kritikáját, vö. a 55. lap jegyz.

194. 12 *hi* — A hív igének ilyen alakjait használja: *hi, hja, hijják, hihattjuk, hijuk, hitta, hini* (hívni), *hivut~hivutt, hivatattunk.*

194. 25 Az időjárással kapcsolatos képek és hasonlatok is jellemzőek helyenként a fordítás stílusára: eső, hó, szél, vihar stb.

196. 23 Egyházkritika! Kárhóztatja az „egyházi renden lévők” haszonéhségét. Mikes a *TLevelekben* is bírálja ezt (33, 38, 44, 90, 150, 173 lev.). Rákóczi is szól róla a Testamentban.

198. 19 *Jézabel királyné* — Ld. Káldi: Bibliára-valo Laistrom: „Jezabel istentelen, az istentelen Akáb felesége, 3. Reg. 16, 31 és 21, 5, 7.”

199. 27 *remélneni areménség ellen is*, — Ismétlődő szólam; vö. a 121, 176. lap jegyz. A bujdosó Mikes gondolatvilágában érthetően másutt is visszatér ez a már szinte jelmondatá érlelődött refrén.

200. 17 *ahoreb*: puszta, pusztaság, kietlen; vö. Káldi szómagyarázatait.

201. 14 *üressen* — Ilyen kettőzött alakot Mikes csak a Kálditól vett epistola- vagy evangéliumszövegben ír, egyébként kerül az s kettőzését.

205. 9 *az atyák ettek savanyu szőlőt, a fioknak fogok vásznak meg?* Közmondás.

207. 8 *de söt* — söt. Gyakran használja *Leveleskönyvében* is. A NySz.-ból kimaradt.

207. 26 *reméllyünk a reménség ellen is*. — Ld. fentebb is.

211. 11 *egy juh mosogató to, mely sidoul Bet saidának nevezetik*, — Bethsaida = Gabonák háza; vö. Káldi. — Ezt a passzust Mikes szemléltetően eleveníti föl a *TLevelekben* a bujdosók reménytelen állapotának jellemzésére. Ld. a 101. lev. (1734) a 164. lev. (1741); — 84. lev.-ben más összefüggésben.

213. 19 *s'ember* — Az s'jelet Mikes itt Káldi nyomán írja (elszörtan), egyébként nem használja; a *TLevelekben* sem.

213. 26 *Salesius szent Ferentz*. — Salesi Ferenc (1567—1622) egyházdoktor, genfi püspök. A szegények iránti szeretetéről nevezetes. Munkái közül jelentős volt a Philothea c. imakönyv, mely még a protestánsoknál is közkedveltségnek örvendett. Vö. Salesi Ferenc művét, *Traité de l'amour de Dieu*. Sainte-Beuve is ír róla.

218. 22 *tsak a*, — *a*—*az* helyett; előfordul többször *e*—*ez* helyett is. Mikes a *TLevelekben* is használ ilyen kopott szóalakokat, ld. a 13, 82. stb. lev.

219. 25 *athábor hegyére* — Tábor, a. m. Választás, Tisztaság. Vö. Káldi.

227. 20 *hivut* — *hivott*; *székelyes* alak. A *Leveleskönyvben* is, *hivutt* 136. lev. *ivutt* 84. lev. *szivutt* 67. lev.

227. 28 *Doktorok*, — Az eddigiekben már valamennyit többször idézte. *szent Paulinus* — Paulinus három szentnek neve: Aquilejai (kb. 726—802) pátriárcha. Művei: *Sacro-Syllabus*, *Libri tres contra Felicem*, *Regula Fidei* stb. — *Trieri* (IV. sz.) — Nolai (353—431) püspök, számos prózát és verset írt. Leggyakrabban őt idézik. Tulajdonképpeni neve: Pontius Meropius Anicius, pogány vallású konsul, aki keresztényé lett.

231. 1 ... *játék, és mulattság volt.* — Ld. a „*TLevelekben* is, 69. lev. Ludit in humanis divina potentia rebus (Ovidius, *Ex Ponto* IV, 3, 49). Rákóczinál is a Vallomásokban az 1719-ből keltezett fejezetben: Sic ludis in humanis, o aeterna sapientia.

232. 28 *függőben tarttsuk* — Igy kettőzve, pl. *függesztették, függenek, függeni, de fügést, fügenni, fügének* alakban is használja.

234. 21 *e könyvnek végén* — Vagyis az első szakasz végén, a 254—259. lapon. Itt írta le a folytatólag következő episztolákat és evangéliumokat.

235. 30 *őt ... őt* — Váltakozva írja egymás után is! Káldinál: ott. Alább: *óthon* (otthon) *Vö. it—üten—itt.*

237. *ide aláb keresed.* — *Vö. a 234. lap jegyz.*

238. *ide aláb keresed* — *Vö. a 234. lap jegyz.*

241. *alab keresed* — *Vö. a 234. lap jegyz.*

241. 12 *hadgyuk ... hadni; másutt; hadták, hadnak, hadgyák, hagyon* (hadgyon).

242. 17 sz. *Cypriánus, tract. de lapsis.* — Thascius Caecilius Cyprianus (kb. 200—258) pogány hitről megtért egyházatya, író, vértanú. Püspök korában vitája volt a pápával az eretnekek keresztelése ügyében. Elveit a: *De unitate ecclesiae* c. művében örökítette meg. — Itt említett műve *Tractatus de lapsis*. — Cipriant sűrűn idézik (*Epistolae*) a Port-Royal hívei (Nicole, Tillemont). A halandóságról szóló értekezését Mme de Lynes számára fordították le. *Traité de la moralité*, trad. pour Mme de Luynes, cité par Nicole. (A Luynes hercegi család többszörös összeköttetésben állott a Port-Royal-lal.)

243. *szenttya Szentelő Boldog Aszszony napján.* — Vagyis február 2-án.

243. *alab keresed* — *Vö. a 234. lap jegyz.*

245. 10 *osttyákat ... óstyája,* — Váltakozva írja.

246. 14 *részüléstől.* — *részesüléstől.*

248. 3 *bé töltse* — A be igekötőt mindig bé alakban használja Mikes. Káldi is.

248. 24 *ez a szent öreg ember.* — Simeonra a *TLevelekben* is hivatkozik Mikes, amikor egy örmény pátriárcha életkorát, öregségét akarja vele szemléltetően érzékeltetni, ld. a 83. lev.

249. *aláb meg találod.* — *Vö. a 234. lap jegyz.*

249. 13 Szt. Péter elsőége. Kényes téma, amiről sok vita folyt. Itt Péter apostol demokratikusan jár el, nem ő nevez ki, hanem választat az apostolokkal. Az apostolok egyenrangúságát a gallikánok és janzenisták is hirdették, akik az egyház alkotmányát demokratizálni akarták, demokratikus és nem a pápa által diktatórikusan irányított egyházszervezetet akartak. Az apostolok és papok megválasztásáról szól Rákóczi is a Testament-ban. *Vö. Zolnai: I. m. 1927, Széphalom.*

251. 7 *maga elhit* — *önhitt.*

251. 12 *emberséges emberek*. — Ezt a kifejezést ismerjük a *Leveleskönyvből* is. (47, 166, 180 stb. lev.) — Mások is, Bethlen Miklós, Bethlen Kata, Apor, Hermányi, Faludi is használták.

254. 5 *és hordozni a keresztet életünknek minden napjaiban?* — Vö. 77, 150. lap jegyz.

255. 6 *tölle* — Az 11-ezés a határozószók szóközépi időtartamának jelölésekor erdélyi provincializmus. Mikes leggyakrabban így használja erdélyiesen. Káldinál *töle*; *töle* alakban is előfordul Mikesnél, Káldi szövegének hatására. Ld. még: *felölle~felöle, belöle~belölle*.

255. 10 *Saulus . . . saule, saule*. — Káldi írja így: Saulus . . . Saule, Saule.

256. 7 *ött volna* — Ez az ö-ző alak Káldi szövegéből való. Mikes a *TLevelekben* székelyesen *ett* (evett) alakban írja.

258. 7 *kinek siméon vala neve*. — Ld. föntebb.

259. 20 *üsméri . . . üsméri* — Káldi ugyanitt isméri alakot használ. Mikesnél előbb is: *üsmértessük, üsmervén, üsméretlenek*. Ld. a *Leveleskönyvben* is, 12. stb. lev. Az ismer ige ezen alakját a MTsz csakis a Székelyföldről idézi.

MÁSODIK SZAKASZ

263. *Ennek a könyvnek Táblája* — A tartalmi felsorolás két hasáiban helyezkedik el; a második hasáb a *N. böjt 5dik hét valo szered.* -val kezdődik. A lapszámok Mikes kéziratbeli lapszámozására mutatnak, mellettük szögletes zárójelben a kéziratár hibátlán levélszámozása.

264. *Gyümöls otlo B. A. napján* — Gyümölcsoltó Boldogasszony március 25-én.

265. *Melyet . . . hja*. — Vö. a 10. lap jegyz. tárgyas ragozás.

265. 19 *hivut* — Káldinál az epistola szövegében: *hívtot*. Vö. 227. lap jegyz.

267. 23 *Crimen, immane. nomen inane*. — Égbekiáltó bűn, hiábavaló név.

269. 6 *Jeremiásnak* — Jeremiás, zsidó proféta (i. e. 627—586 között működött). A monda szerint Egyiptomban lakó honfitársai agyonkövezték. A róla elnevezett szentírási könyvet: Jeremiás siralmait a hagyomány neki tulajdonítja. Énekeiben a zsidó népnek Jeruzsálem pusztulását gyászoló érzelmeit fejezi ki; remekei a bibliai költészetnek. Jeremiás prófétáról vö. Sainte-Beuve IV, 256. A Port-Royal apácái sokat foglalkoztak Jeremiással. Ld. a 433. lapot is.

269. 37 *sok példákat* — Többes szám egyes helyett. Gyakori Mikesnél a *TLevelekben* is, pl. 16, 20, 22, 37, 42, 43, 58, 71, 97, 147 stb. lev.

273. 19 *ökk . . . ök* — Így, váltakozva használja.

275. 3 *esött* — Káldi az episztolában *essöt* ír. Mikes ritkán használ a tárgyrag jelölésére -tt ragot. Pl. *szeretett, hitt* (hit), *erött* (erőt), *bótt* (bot), *ütt*. Általában: *szeretet, eröt, többit* stb.

275. 15 *ádd*, — Gyakrabban: *ád* formában, kettőzés nélkül.

276. 21 A gazdagok kritikája. Vö. a 55. lap jegyz.

278. 15 *melyet előnkben adgyák*. — Vö. a 10. lap jegyz., tárgyas ragozás.

279. 7 *el hatt*, — Másutt: *fel hatt*. A. m. elhat, felhat; jelentő mód jelen idő egyes szám 3. sz. Ritka az ilyen kettőzött alak Mikesnél.

283. 17 *sött* — Máskor: *söt*. A kettőzött alakot ritkán használja. Váltakozva egymás után is előfordul, ld. néhány sorral lejjebb: *söt*.

284. 25 *ténn* — *tőn*, *teve*.

287. 18 *atamarik tsemete* — Thamar, pálmafa, annak gyümölcse. Vö. Káldi szójegyzékét.

287. 23 *külső képen . . . belső képpen*, — Így váltakozva, hol az egyik, hol a másik alakot írja. Az éppen~épen, képpen~képen határozószó szóközei időtartamának jelölése területi kötöttség nélkül váltakozik a XVIII. században.

287. 34 *Concupiscenciának* — Sainte-Beuve szerint: cause du péché, II, 140—43. Jansénus is elemzi a concupiscentia-t, II, 160, 478—80. Rákóczi is ír róla a Confessióban.

288. 19 *ött* — Káldi *öt*-nek írja, kettőzés nélkül. Mikes írja *öt* alakban is.

290. 31 *a mái rossz gazdag*. — A gazdagok bírálata, a jó gazdag és a rossz gazdag típusa alapján. A feudalizmus korában sem voltak hatással az ilyen gondolatok a gazdagoknak az anyagi javak megszerzésére és gyarapítására, a kizsákmányolásra irányuló tevékenységére. A reformáció radikális irányzatai sokat hivatkoztak a biblia gazdagokat ostorozó passzusaira. Ld. a 55. lap jegyz. is.

295. 18 *adé . . . Ad . . . adák . . . adá* — Másutt: *ádd*, *ada*, *adni*, *adgya*, stb. alakok.

297. 1 *tselédes gazda*, — Vö. a 32, 140. lap jegyz. stb.

297. 4 *a sövény, a sajto, és atorney . . . a szőlő mivesek . . .* — A bibliai szövegen alapuló agrárszemlélet, fordulatos és szemléletes stílus. Ld. előbb is, a 32, 45, 112, 120, 194. lap jegyz.

297. 20 *jöve ell*, — Másutt: *jött volna ell*, *küldé ell*. Mikes kettőzött alakban csak elszórtan írja az igekötőt.

297. 23 *utánnok valói*, — utódai. A *TLevelekben* is: *utánna való* (79. lev.) és *előtte való* (13. lev.), a. m. előd.

302. 32 *azal* — Egyszer így, máskor: *azzal*. Ez utóbbi a ritkább.

303. 6 *ahazugság nem más . . .* — Gratianus nem így nyilatkozik az udvari bölcseségre tanító aforizmákban. Mikes és Rákóczi inkább az ő követői ebben a kérdésben. Vö. *TLevelek* 25, 30. lev. — Ld. 822. lap jegyz. is.

305. 11 *eszközül* — Előfordul: *ezköszül*, *ezközül* alakban is. Az első a gyakoribb.

306. 22 A tékozló fiú megtérése a középkor és a barokk nagy témája. Az *Epistolák* szerzője is feltűnően terjedelmes magyarázatot fűzött hozzá. Mikes a *Leveleskönyvben* hivatkozik rá (87. lev.).

311. 3 . . . *trágár. vagy bolond beszédek . . . Tisztátalanságról való könyvek, a szerelemtől való versek, és énekek, de sőt még a katzágásra való szók is, a helytelen tréfák, a két értelemre való szók, és többek ilyenek . . .* — Ld. a 39. lapot, ahol az író céloz rá. Esetleg összefüggésbe hozható a janzenizmus rigorizmusával és szépirodalom-ellenességével. (Ennek hatására pl. Racine élete végére a színházat is megtagadta.)

314. *hetjün*. — Ld. a *TLevelekben* is, 78. lev.

315. 22 *ennek arab leánynak historiájáról . . . arab* = a rab — Az ilyen novellisztikus betétszámba menő leírások érdekes részei az *Epistoláknak*.

315. 32 *ahitre hini*. — a hitre hívni.

316. 22 *anyi* — Máskor: *anyira*, *annyira*. Felváltva használja.

317. 17 *ezel* — Egyszer így, máskor: *ezzel*.
318. 21 *alá valonak* — egyszerűnek, közönségesnek. Ld. *TLevellek*, 91. levélben is.
318. 27 *orvos magadot gyógyítsad*, — *Közmondás*.
318. 31 *egy proféta sem kellemetes hazájában?* — Értelmezése hasonlít az ismert közmondásra: Senki sem proféta a maga hazájában.
319. 12 *lenni* — Ritkábban: *leni*. Hasonlóan: *tenni* ~ *teni*.
320. 10 *az ókót, melyek azokat* . . . — Talán megkülönböztetésül ékezte így; az ókót = az okot, melyek azokat . . . — Másutt: *ók*, *okáért*, *okaért*, *okot*, *okért*, *okok*.
321. 5 *ebben ahistoriában* . . . — Az ehhez hasonló históriák és magyarázatok élénkítik a stílust, előadás szempontjából változatosabbá teszik az *Epistolákat*.
321. 13 *tet vétekekért*, — tett, elkövetett. Másutt: *tet volna*, *tették volna*, *tette*, *let volna*.
324. 13 *jó neven venni* —, Jó néven vesz; szólás.
325. 9 *mint a mely leg természet szerént valobb*, — Idegenszerűség.
327. 29 *tuni illik*. — Így ritkán írja; általában: *tudni illik*.
328. 23 *szán szándékal* — Másutt is: *szán szándékal*.
329. 7 *azok aképek tsak aranybol. ezüsből, köből. fábol vannak tsinálva* . . . — A templomi képeket megengedi az egyház, de azokat nem imádják. Alább az eretnekek ellen szól, akik azt állítják, hogy az ó törvény tiltotta volna a „kép tsinálást”. Ellenreformációs célzat a kálvinista-puritán (janzenista) magatartás ellen.
329. 32 *szent Ambrus, oratio. funebr: de Theod.*, — Szt. Ambrus: *Oratio funebris de Theodosio*. Theodosius és Ambrus „mediolánumi érsek” történetét a *Leveleskönyv* 72. levelében mondja el Mikes. Ld. a 158. lap jegyz.
332. 7 *babonás hagyomásokat*. — Vö. előbb a: *babonáságos áitatoság* kifejezést; ld. a 33, 51. lap jegyz. A felvilágosodás előjátéka a reformáció és ellenreformáció korában. Az egyes felekezetek egymást vádolják babonásággal.
333. 7 *avak, ha vakot vezet, mind aketten averemben esnek?* — Közmondás.
337. 28 *meg gyengüllyön* . . . *meg alázza* . . . *meg gyógyítsa* . . . *meg ortal-maza* . . . *meg üsmértesse* . . . *hígyenek* . . . *folyamodgyanak* . . . *el hitesse* . . . *lehesen* . . . *el kerülhesék* . . . *vehesék*. — Máskor is így váltakozva: *meg előz-hesse*, *vihesse*, *olvasd*, *mehesünk*, *lophasson*, *hallgassuk*, *ölhessen*, *hirdesse*, *veszesse*, *veszesék*, *menyünk*, *eredhesen*, *szeresék*, *alá vessük* stb.
340. 13 *melyet ti nem tudgyátok*, — Káldinál: *mellyet tí nem tudtok*. Vö. a 10. lap jegyz. tárgyas ragozás.
343. 33 *avélek hoszas, gyakorta valo és barattságos beszélgetes igen veszedel-mes*. — Kerülni kell az asszonyokkal való beszélgetést; középkori szemlélet, aszketikus vonás. Vö. Mikes précieux-tréfálkozásait a nőkről a *Leveleskönyv*-ben; ő a francia gálantériá híve, nem askéta. Gyakorta kezd borsos témájú beszélgetést „nénjével” és Zsuzsival.
346. 4 *szemetet*. — Káldinál: *szemőket*. II *viszá* — Káldinál: *viszsza*. 15 *bé mene susánna akertben szokása szerént* — Káldinál: *bé-méne némelykor mint tegnap's tegnap-előtt*. 16 *és meg akara mosodni, mert hévség vala.*, —

— Káldinál: és meg akara mosódni a'gyümölcsös kertben: mert hévség vala. 18 és akert ajtait zárjátokbél., — Káldinál: és a'gyümölcsös kert ajtait zárjátok-bé. 20 bé zárak — Káldinál: bé-zárlak. 22 ót ben — Káldinál: ott-ben.

346. 27 fel fuvázkodék susanna, — Káldinál: Felfoházkodék Susanna. 35 felette — Káldinál: fölötté. 347. 7 az ő szépségivel. — Káldinál: az ő szépségével. 8 üsmerték vala — Káldinál: ismérték vala. Stb. stb. A központosítás terén tapasztalható eltérések is figyelemre méltók a Kálditól átvett szövegrészekben.

348. Magyarázat — Sorközbe írva szorosán, nyilván utólagos beírás.

350. 29 meg szabadítá susánnát, — Zsuzsanna és a vének részletesen magyarázott históriájában a szerző erkölcsi oktatást is ad. — Zsuzsanna története kedvenc témája volt a reneszánsz és barokk művészetnek, különösen a festészetnek. Népszerű volt az irodalomban is, a bibliai históriákban stb. pl. Batizi András: Zsuzsanna. (1541.)

352. 19 lelkek üsméretit, — lelkiismeretüket. Így használja régiesen.

352. 23 . . . elsőben avessen követ redája. — Szólás.

354. gusaly vasárnapjának — MTsz Dunántúlon mutatja ki.

356. 19 ót — Káldinál: ott. 24 két száz pénz árru kenyér — Káldinál: Két-száz pénz-árra kenyér. 25 közül. — Káldinál: közzül. 26 ít — Káldinál: itt. 26 ótt árpa kenyere — Káldinál: ót árpa kenyere.

356. 27 annyi közöt. — Káldinál: ennyi között. 30 ötezeren, — Káldinál: ötezeren. 30 hálákot adot volna, — Káldinál: hálákot adott volna. 357. I hasonló képen — Káldinál: hasonló-képpen.

360. 12 két kurva aszonjok . . . a két aszszony — Mikes ilyen esetben általában többes számot használ, de váltakozva is írja.

364. 20 Mít jelent az ostor . . . — Régi hagyomány a bibliai litterális és szimbólikus értelmének kutatása. Minden mást jelent, mint amit közvetlenül mond: ez minden bibliamagyarázat elvi alapja.

365. 2 . . . valamint a vas a kalapáts alatt, — Szemléletes kifejezés.

365. 27 a tselédes gazdáknak. — Ld. előbb is, 32, 140, 297. lap stb.

366. 22 bornyut — Káldi szövegében borjút áll. Az episztolában Mikes borjút írt.

374. 25 a siloé tavában. — Mikes a Siloe tavát a TLevelekben is említi, 164. lev.

378. 18 aharagosbol . . . fösvényből . . . a kristusrol . . . nevéről . . . attol . . . azoktól stb. Mikes mindig ékezzettel látja el a -ból, -ből, -ról, -ről, -tól, -től ragokat, még a Kálditól átvett szövegben is.

379. 4 párt fogot — pártfogót.

381. 7 sunamitis — Sunamitis a. m. aluvó; vő. Káldi.

381. 18 usorával — kamattal, kamatostul.

386. 21 tanítsa, — Az egyes szám 3. személyében -it igeképzős igéket ilyen esetben Mikes általában: tisztítsa, gyógyítsa, indítsa, készítsen, erősítsse, elevenítsse, taníttson, stb. alakban írja. Elvértve kettőzés nélkül: szabadítsa.

391. 14 olyan — Miskor: olyan, oly, olyat. Váltakozva használja.

392. 12 de mihent sugarlásit el kezdi mulatni . . . — Ez a gratia efficax vallására enged következtetni, amit elítél az egyház; vő. a szakasz elejét.

392. 25 a mellyet . . . csak játéknak tarttyák. — Vő. a 10. lap, tárgyazogás.

393. 12 *szent Gergely . . . hom. 26. supr. Evange.*, — Nagy. Szt. Gergely: Homelia 26. supra Evangelio. Neve előbb is előfordult.
397. 28 *kelletet . . . kellene . . . kel* — Előfordul: *kell, keletet* alakban is.
398. *melyet. siket vasárnapnak nevezik* — Vö. a 10. lap jegyz. tárgyasa ragozás; — siket vasárnap = fekete vasárnap; virágvasárnap előtti vasárnap; ilyenkor hallgatnak a harangok.
401. 14 *semmit . . . semit* — Váltakozva röviden és mássalhangzó kettőzéssel.
403. 12 *a hejában valóság.*, — Ld. előbb is többször.
407. 30 *előtt* — Máskor: *előt*; ez utóbbi a gyakoribb.
409. 17 *habakuk proféta* — Habakuk étekhozásáról Mikes a *TLevelekben* emlékezik meg egy jól sikerült tréfás utalással (11. lev). Természetesen előbb ismerte a bibliából. Az *Epistoláknak* is lehetett rögzítő vagy figyelemkeltő szerepe.
413. 9 *mia* — Így használja mindig kettőzés nélkül.
415. 20 *a siketről . . . füleire süket*, — Káldinál: *siket*.
416. 9 *a perr . . . periert . . . pere*. — Másutt: *árr*. Az -r kettőzése.
418. 9 *vagytok* — A Kálditól átvett szövegben: *vattok*.
418. 10 *szent Agoston. tract. 48 in. st. joan* — Tractatus 48 in Sanctum Joannem. Neve már előbb is előfordult.
418. 17 *Az Isten tudván azt öröktől fogvást . . .* — Azt is tudja, kik lesznek a megvetettek. Ex praevisis meritis? Ezt nem mondja ki a szöveg.
423. 24 *talám*, — A *Leveleskönyvben* is ezt az alakot használja.
424. 20 A valóságos penitenciatartás követelményéről ld. előbb is; összekapcsolva az amour de Dieu témájával, Szt. Ágostonra való hivatkozással.
427. 16 *nagyá, és nagy hírűeké lenni*, — A -vá, -vé határozóragok jelölése általában rövid mássalhangzóval történik, de váltakozva kettőzés is előfordul: *boldogá, nemzetté, vizé, emberré, emberé, elsőké, győzhetetlenné, utolsokká, örökké* stb.
428. 20 *tsak szofia beszédnek tartván* — Szólás.
428. 28 *a világi hejában valóságokat*, — Ld. előbb is gyakran, szinte szólás-szerűen.
431. 15 *a melyekel . . . igasságál . . . világóságál . . . esokakal . . . azal a modal.*, — A -val, -vel határozórag írása esetében túlnyomórészt így jár el Mikes, ritkán írja hosszú mássalhangzóval: *szível, szájal, szemel, étellel, dicsérettel, kérdésekel, kérdésekkel, békeséggel, feleletekkel, feleletekel*. stb.
433. 1 *Mit jelent . . .* — Van benne némi figurizmus, de ez nem lépi túl a határt. — Azért utalák Jeremiást mert igazságot monda nekik; vö. Sainte-Beuve; Feydeau janzenista lefordította, a Port-Royal nagy kultuszban tartotta Jeremiást. Ld. 269. lapot is.
436. 13 A kommentár eszmei tartalma: együgyűség, alázatosság, szegénység, a világi pompa nélkül való élet.
437. 27 *hozz* — Többször is előfordul így, hosszú mássalhangzóval, főlösegesen kettőzött alakban a jelentő mód, jelen idő egyes szám 3. személyében.
439. *Virág vasárnapján* — Húsvétvasárnap előtti vasárnapon.
442. 15 *mi is . . . öis . . . a szolgálai is* — Az is kötőszót gyakran írja egybe az előtte álló, főleg egytagú szavakkal.
443. 17 *ha Isten mi velünk. kitsoda ellenünk*. — Ld. a *TLevelekben* is, (33. lev.). Rákóczinál is a Confessióban (Pál, Rom 8, 31).

446. 31 *szenvede* — tőr, megtűr.

448. 15 *az az*, — azaz.

451. 27 *az ő . . . aző* — Váltakozva, hol egybe, hol külön írva.

454. 8 A rossz gazdagok gyilkosai a szegényeknek. A gazdagok kritikáját ld. előbb is többször. Itt keményebb a hangja.

454. 8 *Conciliumok* — Conciliumokra hivatkozik, bullákra nem! Vö. az 49. lap jegyz. Érdekes, hogy a magyarázatok az anyaszentegyház mellett a pápákat általában nem emlegetik. Olyan színezete van, mintha a pápai hatalmat szorítaná háttérbe, amit a janzenisták és gallikánok gyakoroltak. Ennek az a háttere, hogy a pápa és a köztük fölmerült vitát az összehívandó egyetemes zsinattól tartották eldöntendőnek. Pápai autokrácia helyett demokratikus egyházat akartak. Ami a conciliumokat illeti, erre vonatkozólag Sainte-Beuve bőven ír. A zsinatok nagyon foglalkoztatták a janzenistákat. A pápa híveit már kevésbé. Megjegyzendő, hogy 1870 óta, amikor a pápai csalhatatlanságot kimondták, nem volt (1964-ig) egyetemes zsinat. A pápa egyeduralkodója az egyháznak. Vö. Sainte-Beuve V, 312. Superiorité du Concile général sur le pape. V, 310. Appel au futur concile, amely a pápai bullával szemben igazságot szolgáltat majd az üldözött janzenistáknak. — Ha egy szerző gyakran és csupán a zsinatokra hivatkozik: gyanús. III, 25. Concile gallican. V, 540. Projet de concile national. I, 211. Concile oecuménique au-dessus du pape. IV, 359. Conciles seuls juges des évêques, etc.

454. 32 Szt. Pál csak általában kárhoztatja a méltatlanul áldozókat. Mikes szerzője rádupláz: olyan gazdagnak, aki a szegényeket nem segíti, el kell távoznia a szentségektől. Előbb meg kell lelkileg gyógyulnia. Ez rokon szellemű a janzenista „fréquenté communion” doktrínájával. Kevesebbet áldozni és megjavulni! A jezsuiták a gyakori áldozás hívei voltak, hogy a híveket magukhoz láncolják. Egy látszólag ártatlan vallási doktrína komoly politikai és társadalmi következményekkel járt.

458. 15 *Alexandriai. szent Cyrillus*, — Alexandriai Szt. Cirill görög egyház- atya (XV. sz.) alexandriai pátriárcha. Irodalmi működése jelentős; főtémáját a krisztus személyéről szóló tan fejtegetése alkotja. Dogmatikai értekezései mellett terjedelmes kommentárokat írt a szentírás majdnem valamennyi könyvéhez. Nevezetesen homíliái (homiliae diversae), köztük a húsvétiak (homiliae paschales).

461. 33 *avad saláta*, — Az a névelőt gyakran egybeírja a következő szóval, tekintet nélkül a szó fajára (főnév, melléknév, számnév, kötőszó, igekötő, névmás).

462. 10 Nagy előkészület a communióra. A janzenisták ezt túlzásba vitték, annyira, hogy hónapokig nem áldoztak. A templomok üresebbek lettek. Ezt a jezsuita valláspropaganda természetesen nem tűrhette. Anyagi következményei miatt sem! Arnauld Fréquenté communion-ja (1643) is indexre került. (Meg volt Rákóczi rodostói könyvtárában, vö. Zolnai: I. m. 1926, 23; Minerva 1924, 84—88.)

466. 3 *nám* — Káldinál: mert. Mikes a *TLevellekben* is használja, 19, 87. lev. *nám*, a. m. lám; régies alak.

466. 17 *fazakas* — Mikes mindig így írja a *Leveleskönyvben* is. Vö. MTsz. Székelyes alak. — Káldinál: fazekas.

468. 6 *a templom superláltya* — Káldinál: suporláltya. Vö. MTsz.

471. 24 *ameg romlot természetnek gyengeségire . . .* — Natura lapsa. Janzenista téma. A szerző gyakran emlegeti.
473. 15 *ujjab* — Másutt: *ujjonnan*. De előfordul így is: *új, ujítsák, ujon-tában, meg újultak*.
474. 30 *lélek üsméretnek furdalásából* — lelkiismeretfurdalásból.
475. 11 *tertullianus*, — Quintus Septimius Florus (kb. 160—kb. 240) latin egyházi író. Férfikorában tért keresztény hitre. Egy ideig a szigorú montanista szekta tagja lett és támadta az egyházat. Amikor ezekkel is meghasonlott, külön montanista felekezetet alapított, a tertullianistákat, akik csak az V. századig tartották fenn magukat. Műveit többször kiadták.
475. 32 *fűsthöz hasonló betsületért*, — Szólás.
477. 3 *avarrás nélkül való ruha*, — A varrás nélkül való köntöst Mikes a *Leveleskönyvben* is említi, 95. lev.
480. 10 *jóbján* — Káldinál: *jobbán*. Mikes gyakran írja ó-val: *jóbbján, jóbbban*.
482. 1 *a világi hejában valóságot* — Az előbbieken gyakran fordult elő szólamszerűen; ld. a 26. lap jegyz.
483. 25 *A kegyelem mindenek fölé helyezése, janzenista színezetű*.
484. 12 *unakodás* — Ez a szó a *Leveleskönyvben* nem fordul elő.
485. 8 *akit . . . arra rendelé* — Vö. a. 10. lap jegyz. tárgyas ragozás.
485. 13 *közél* — közel. A *Leveleskönyvben* is, 4, 5. lev. — Vö. MTsz. Udvarhely megyében, Háromszéken, a moldvai csángóknál, Lozsádon (Hunyad m.) szokásos.
489. Az episztola után Mikes nem írta ki: *Magyarázat*.
489. 24 *Fejlelem?* — A *Leveleskönyvben* is legtöbbször így.
490. 25 *fejlelem* — Káldi hatására a magyarázatban írja így Mikes.
491. 6 *fóg tápláltatni*; — Megfigyelhető: *fóg* ~ *fog* váltakozása: *fog lenni, fog tartani*, stb.
492. 29 *tselédes. gazda*, — Ld. előbb is többször, a 32, 140. stb. lapon.
492. 32 *A superbia ellen állandóan fölemeli szavát a szerző*.
493. 29 *teremtett állatnak*, — Gyakrabban írja röviden: *teremet*.
494. 17 *elne* — A ne tagadószt gyakran írja egybe az előtte álló, főleg egytagú szavakkal.

HARMADIK SZAKASZ

497. *Ennek a könyvnek Táblája* — A felsorolás két hasábra írva, a második hasáb: *pünkösöd után. 2. vasár. 221-gyel* kezdődik.
498. *sz péter. sz. pál napján*. — Péter és Pál, június 29-én.
500. 4 *akiket szerettük*, — Vö. a 10. lap jegyz. tárgyas ragozás.
500. 35 *hogyan el hagyuk* — Másutt is: *hagyon*. De szokottabb Mikesnél a: *hadgyuk, hadgyon, hadgyák* alak.
502. 33 *minnyáján* — Másutt: *minyáján* alakban is. Káldi írja így, Mikes átvette a tőle való szövegben. A magyarázatok szövegében gyakrabban: *mindnyáján* alakot használ Mikes.

504. 20 *jövény* — Káldinál: *jövevény*.
505. 31 *el öltván* — Másutt: *ölttya, böldog, óldoza, hólt, szöllyón, óldalat*. De írja rövid o-val is. Az előbbi esetekben nyilván az l nyújtó hatásával van dolgunk. A zárt szótag végi l-nek nyújtó hatása a XVI. század vége óta érvényesült a keleti nyelvterület beszélt nyelvében is.
506. 15 *reméllyük reménség felet is*, — Ld. előbb is többször, 121, 176. l. stb.
508. 7 *dolgokat kíványuk*, — Eredetileg: *dolgokat szerettyüket* írt. A *szerettyük* azonban előfordul az előző sorban is. Nyilván ezért törölte itt és írta helyette: *kiványuk*.
510. 2 Barnabás Antiochiába megy Pállal. Vö. Káldi Laistrom-át.
513. 1 *munkáji . . . hely tartoji*, másutt *figuráji* — Ellenben elhagyja a j birtokos személyragot *rende, kereszte, kuta*.
513. 11 *Évangyélium*, — Mindig gy-vel, a *Leveleskönyvben* is.
517. 8 *közöl*. — Mindig így egy t-vel, röviden. Más helyzetben általában kettőzve: *közöttök, közöttetek*.
520. 10 *A vízpart . . . a hajó . . . a háló . . . az a sok számú hal pedig a kiket fogtanak, és a partra ki vonták . . . halászatkor a hálók el szakadoztak . . .* — Itt a magyarázat a bibliai szöveg alapján a halászzal kapcsolatos szókinszre épül. Vö. a 32, 45, 112, 120, 194, 297. lap jegyz. a bibliai szókinsz és stílus más rétegeire vonatkozólag.
522. 8 *látz a mái letzkébe.?* — Máskor: *letzkébe*. A c-t jelöli tz-vel. Az első esetben: látsz helyett, kiejtés után írja: *látz*. Ugyanígy: *tettzik*.
525. 4 *az urat, a ki nem abeszédet. hanem a szívet tekénti*, — A szív imádságáról ír Mikes a *TLevelekben* is, pl. 206. lev. Rákóczi is hangsúlyozza a *Confessioban* (Vallomások 405).
525. 13 A szeretet fontossága a bánatban; amour de Dieu.
525. 23 *mondasz* — Másutt: *értesz*. A keleti, erdélyi beszélt köznyelvben az -sz ígerag hosszan hangzott: *mondassz, értessz*; Mikes röviden írja.
530. 18 *kötelez . . . köteledzi* — Másutt: *kötelezük*.
531. 17 *állattýában* — együttesen, együttes állapotában.
533. 18 *ameg romlot természetnek*, — Az óember megromlott természete; natura lapsa. Visszatérő motívum, janzenista attitűd.
536. 14 *tudníllik*, — Ejtés utáni összevonás. Általában külön írja: *tudni állik*.
536. 32 *kezkenöket* — Káldinál is z-vel.
541. 20 *éll* — Gyakori ez a hosszú mássalhangzóval írott alak; de írja röviden is: *él*. Másutt: *öll~öl*. Igekötvő: *ell~el*; vagy: *jöll~jól*. Ritkán: *mocskábóll*.
543. 1 Az isteni kegyes pásztor és püspök. A szerző többször mond püspököt, ahol papát is írhatna. (Talán episzkopalista, nem-pápista fölfogású?)
543. 24 A gonosz pásztor csak a maga hasznát keresi. Kritika a lelkipásztorokról. A jó pásztor szegény, alázatos. A pásztorokkal szemben a janzenizmusnak igen magas követelménye volt. Sainte-Beuve is szól róla.
547. 35 *rom. 14. 13. 4.* — Helyesen: *rom. 13. 4.*
552. 29 *ahallásra . . . halgasuk* — Másutt: *halgat, hallottak*. Két magánhangzó között általában kettőzve, egyébként egy l-lel írja.
554. 11 *utánna* — Mindig így, hosszú n-nel.
555. 29 *arrol*, — Másutt: *arol, arra*.

557. 3 *könnyen . . . könnyen* — Hol röviden, hol kettőzve.
557. 34 *átatoságot?* — Mindig i-vel.
558. 16 *elméjek a hejában valóságban forog*, — Szólás. Mikes a *Leveleskönyvben* is gyakran él szólásformákkal. Ld. I. lev. összesítését.
558. 17 *fascinatio nugacitatis. sap. 4. 12.* — Káldi: „Mert a hazudozás szemfény-vesztése meg-homályosította a jókat, és kívánságának álhatatlansága előfordította a gonoszság-nélkül-valo elmét.”
560. 3 *álhatatosággal* — Másutt: *álhat, áll.* Általában egy I-lel írja.
561. 7 Epistola: *eső . . . eső . . . esőt* — Káldinál: *esső.* Mikes következetesen kettőzés nélkül írja. Ld. az *Epistolát* követő magyarázatban is: *esőt, eső.*
566. 9 *reméllettek* — Másutt: *remélhettyük, reménleni, reménség.*
571. 22 *alá valo* — egyszerű, közönséges, mindennapi.
572. 20 *ugy el meg változtassa* — Régies szóhasználat Mikesnél.
573. 25 A *superbia* ellen. Előbb is több ízben.
575. 21 A szegények pártfogolása állandóan visszatérő téma Mikes szerzőjénél.
580. 21 Visszatérő téma az *amor Dei* követelményének hangsúlyozása.
582. 35 *gyükere* — A *Leveleskönyvben* is így, 105. lev. Vö. NySz.
584. 4 *szállani* — Másutt: *szállana, szálván, száld meg.*
585. 6 *tselekeszik*, — Mindig ilyen alakban, elvéve: *tselekszik.*
587. 1 Ádám vétkét és Ádám almáját a *Leveleskönyvben* is emlegeti Mikes (15, 54. lev.). — Rákóczi hosszú elmélkedést írt erről a témáról a *Confessióban*: *De mysterio reparationis naturae humanae per Adam corruptae c. részben.*
588. 19 *sicut modo geniti infantes 1 petr. 2. 2.* — „mint a most született gyermekek” (Káldi).
589. 5 *igásáért* — A kéziratban: *az igazságért, és az igaságért.* Így ismételve, közvetlenül egymás után. Váltakozva írja: *igasság, igazság, igaságra.*
589. 14 *másut* — Máskor: *másutt.*
592. 6 *közél valo* — Káldinál: *közél-valo*; Mikes mindig é-vel írja.
594. 4 Homályos fejtegetés az emberi szabadakarat és az isteni akarat, a *natura lapsa* és a kegyelem szerepéről. Kicsengése: a szabadakarat és az érdemszerzés tagadása, a *gratia gratuita* janzenista szellemű hangsúlyozása. A *gratia efficax* és a *delectatio vitrix* elmélete. Ld. előbb is.
594. 23 A kegyelem munkálkodása. Ismét a *gratia efficax*, az önmagában hatékony, emberi közreműködés nélkül kényszerítő kegyelem elmélete.
599. 8 *vétkes örömet* — Eredetileg: *tsalárdot* írt, de ezt áthúzza, mivel: *tsalárd békeséget* — írt közvetlenül előtte.
601. 13 *a melyet okozák* — Vö. a 10. lap jegyz. tárgyas ragozás.
604. 6 *alat.* — Mindig így egy t-vel, röviden írva.
605. 31 *okosab . . . aleg kisebb . . . leg inkább . . . jóbjára* — Ld. még a mellék-név fokozására: *legg fővebb, leg fővebb, leg főveb, leg keserveb, leg nagyobb, leg nemesebb, értelmesebb, jobján, jöbb, leg kisebbben, leg keserveb, jobban, legg jöbb.* A kettőzés nélküli írásmód gyakoribb.
612. 33 *olyan . . . ilyen* — Másutt: *ilyen, olyan.* Váltakozva írja röviden és kettőzve.
613. 15 Ismét a többször említett tétel: nem a büntetéstől való félelem, hanem csak az ő szeretetéért! *Amour de Dieu.*
616. 24 *ezek azok* — a szók.

616. 31 *aki más vakot vezetvén . . .* — Vak vezet világtalant. Közmondás. Előfordul Máté evangéliumában is: „ . . . a'vak pedig ha vakot vezet, mind ketten a'verebben esnek” (Math 15, 14). — Háromszéken is ismert: Vak vezet világtalant. (Háromszéki magyar népköltészet. Kónsza Samu gyűjteménye. Szerk. és a bevezetőt írta Faragó József. Marosvásárhely 1958, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, 500. l.) — Vö. még Tóth Béla: Szájrul szájra. A magyarság szálló igéi. Gyűjtötte és magyarázta — Athenaeum, Bp. 1895, 361. l.

617. 10 . . . *a miénkben meg nem láttyuk agerendát?* — Közmondás. Szintén Máténál olvasható: „Mit látod pedig a'szálkát az atyád-fia szemében; és a 'gerendát a'te szemedben nem látod?” (Math 7,3) — Az imént idézett háromszéki gyűjteményben: Keresi más szemében a szálkát, nem látja magáéban a gerendát. (Kónsza: i. m. 493. l.) — Vö. Tóth Béla: i. m. 359. l. — Mikes gyakran él közmondásokkal *Leveleskönyvében* is, ld. ott a 6. lev. jegyz.

618. 12 Akik méltatlanul kommunikálnak = áldoznak; vö. főtebb, Sainte-Beuve V, 9. — Visszatérő szociális motívum: akik a szegényeket nem segítik tehetségük szerint; akik haszontalan költségeket tésznek, amidőn másoknak kenyerük sincsen, és nyomorúságban vannak!

623. 23 *amely . . . mely . . . a melyel.* — Másutt: *a mellyet, a mely, a melykel.* Váltakozva használja.

627. 35 . . . *mint sem a gazdagoké.* — A gazdagok kritikája, ld. előbb is.

633. 16 *az akolyban vigye,* — Előbb már *akol* formában is előfordult. — *akolyban:* -ban, -ba helyett.

634. 20 *ki kel tisztítani a templomokból., a klastromokból. a botránkoztatásokat, és rendeletlenségeket.* Egyházkritika!

635. 13 *ami szenvedésink könnyek, és keveset tartok.* — könnyűek, rövid ideig tartók.

636. 29 *örökösön* — Másutt: *különösön, bővölködő, tsötörtökön, különösök, ördögököt, öltözöt* (öltözet) stb. Hasonulások, illeszkedések ö-zés. Egyébként Mikes írásmódja nem ö-ző. Megfigyelhető, hogy a Káldi szövegében lévő ö-ző alakokat átírja: pl. Káldinál: *üdvözítő*; Mikesnél: *üdvezítő*. Káldinál: *röpöse*; Mikesnél: *repese*. Néhány esetben a Kálditól vett episztola- és evangéliumszövegben Mikes is megőrzi az ö-ző formát. Egytagú szavakban, pl. *lött, löttek ~ lettek, lön*.

639. 4 *avalóságos keresztényének, tartoznak is el vonni némelykor egy ideig magokat . . .* Vö. Arnauld, Fréquente communion (1643).

640. 36 *aban . . . abban* — Így, váltakozva írja rövid és kettős hangzóval.

641. 20 *avilági hejábanvalóságoktól,* — Ld. előbb is többször.

643. 9 *az első keresztényekről,* — Az első keresztények dicsérete. A szerző többször hivatkozik az őskeresztény időszakra. A XVII. században köteteket írtak róla. Mikes is fordított egy ilyen történeti-néprajzi jellegű munkát Fleury-től. A janzenisták az első keresztények szegénységét és jámborságát szembeállították az egyház új pompájával, bűnös gazdagságával és világi hatalmasságával. — A látszólag jámbor szöveg gyakran hivatkozik az első keresztényekre, ami lázadó attitűdre vall. Különösen az apostolok szegénységét hangsúlyozza.

646. 23 *ahoz* — Csaknem kivétel nélkül így, a h kettőzése nélkül.

647. 7 *leg keserűeb* — Vö. a *T*Levelekben: *szomorubb* (89. lev.) és *régiebb* (71. lev.). Példa arra, hogy a magánhangzóra végződő melléknemek a fokozáskor megtürték a kötőhangzót.

647. 28 *szán szandékal* — Másutt: *szánszándékal*. Így, kiejtés után írva, a *t-t* elnyeli. — Hasonlóképpen: *lankadságot, mongya, hagyon, bőjben, azér, tuni* (tudni), *lekünkét, gyűjds* (*j* betűt utólag szúrta be, eredetileg: *gyüsd* volt). Ilyen példák csak szórványosan fordulnak elő.

649. 11 *vétt*, — A hosszú mássalhangzó éppúgy fölösleges itt, mint az előbbi esetekben: *éll, hozz, ádd, öll* stb. Jelentő mód jelen idő egyes szám 3. személy.

651. 14 *a ki is mint egy sas, nagy magosan repül, és a napban néz*, — Szemléletes stílus!

653. 7 *ít* — Másutt: *itt*. Vö. *ót, ótt*. Felváltva írja rövid és hosszú mássalhangzóval.

653. 31 *áldya* — A szokás szerinti: *áldgya* helyett, szinte egyetlen példaként az egész kéziratban; előbb egyszer *adya* vö. 245. szöveg jegyz.

655. 5 *alamisnát* — Máskor: *visgáalom, sák, sido, senge, Ersebet, soldosok, soldgya* — *s—zs* helyett.

657. 14 *kik a keskeny uton járnak?* — A keskeny út jelentése: szigorú, rigorista élet. Ellentéte a bársonyos út: *chemin de velours*; erről írtak a modern janzenisták. Valóságos megtérés kell; ez a gondolat végigvonul a könyvön.

664. 2 *doktor* — Itt írástudó, hittudós.

664. 25 *Ádám vétke*. Ld. előbb is, 585. lap jegyz. Az *Ádám vétkével* kapcsolatos témakör központi helyet foglal el a janzenista teológiában.

666. 12 *aszél ahová akarja őt fuj*. — Szólás.

667. 3 *könnnyüé tévén* — könnyűvé.

667. 25 *Azt akarja*, — ti. mondani.

669. 76 *hordozni kel a keresztet*. — Vö. előbb is, 77, 150. stb. lap.

671. 13 *predikálni* — Másutt: *predikálni, predikállot, predikállák, predikállottál*.

671. 34 *apublikánusoknak*, — vámosoknak, bérlőknek.

675. 12 *aruhádot* — Káldinál: ruházatodat.

678. 21 *koltsait*, — Káldinál: kölchait. Mikesnél: *meg kötösz* — Káldinál: *meg-kötösz*. Mikesnél: *megoldasz* — Káldinál: *meg-öldösz*. — Mikes a a kulcsot, mindig *kolcsnak* írja a *Leveleskönyvben* is, 182. lev.; *kolcsár* 74. lev. Székelyes alak.

680. 33 *mostanában is üldözi, a szakadásokal. eretnekségekel*... — A szerző itt nyilván a reformációra utal. Magyarázatainak ellenreformációs célzata is van.

682. 5 *Az élet szabályozói a szerző szerint: Evangélium, Conciliumok, Szentatyák*. Renitens álláspontra vall, hogy a pápai bullákat itt sem említi. Ld. előbb is.

682. *Sarlos Boldog Aszszony napján* — Július 2-án (*Visitatio b. Mariae virginis*).

683. 8 *fige fa*, — Káldinál: *füge-fa*.

683. 21 *Nyssai szent Gergely* — Görög egyházatya (371—kb. 394), Nyssaban püspök. Munkásságát a hititkok fejtegetésére igyekezett fordítani. Összes

művei még a XVII. sz.-ban megjelentek. Ő is a négy nagy keleti egyházatya közé tartozik.

685. 1 *Mit jelent atavasz... a zápor eső... avirágok, és gyümölcsök... a gérlítze. szava hallatot, ami földünkben... virágozó szőlők...* — Mikes szerzője szemléletes, könnyed, jó stílussal és nagy erudícióval dolgozik.

685. 30 *és ate ortzád olyan ékes, hogy boldogok kik anyoknak üsmérhetnek. és gyönyörködni fognak szépségedben...* — Mikes látszólag törekszik arra, hogy a szerző szép stílusát élethűen adja vissza. Erre vonatkozólag ld. a lap-ali szövegjegyzeteket; a stilisztikai értékű javításokat.

687. 14 Itt a szerző a művelt társalkodásra oktat.

687. 30 *hadd* — Előfordul rövid mássalhangzóval is: *had*.

NEGYEDIK SZAKASZ

691. *Ennek akönyvnek Táblája* — A felsorolás két hasábra írva, a második hasáb: *pünkösöd után valo utolsó va 233-mal kezdődik.*

szent lörintz — Lőrinc napja augusztus 10.

Nagy Boldog Aszszony — Nagyboldogasszony augusztus 15.

kis Aszszony. — Kisasszony (Kisboldogasszony) napja szeptember 8.

692. *szent Mihály* — Mihály napja szeptember 29.

Minden szentek, — Mindenszentek, november 1.

A halottak napján — Halottak napja november 2.

szent Márton — Márton napja november 11.

694. 6 *el temettettünk... szállot... jöt ki... jelentette... merítették... fel támadot... bé oltattunk... oltatott... fel feszítetet... ateremet állatot... feszítette,* — Másutt: *szolhatot, teremtett állat, meg romlot, feslet, elvesztet, predikálottól, predikállot, keletet, tette, tet volna, let volna, beszéltet, hívut, szenteltetett.* Váltakozva írja a múlt idő jelét és a múlt idejű melléknévi igenév képzőjét magánhangzó után röviden és hosszán. A kettőzés általában két magánhangzó közötti helyzetben figyelhető meg. Egyébként gyakrabban írja egy t-vel.

697. 15 *el fogyatkozáának... el vesztik... fel indította... meg térsre... el fogyatkoznak... meg bizonyították... meg segítse... meg szaporításának... el fogyhatatlan... meg szaporította... ki osztogatása... ki osztogatá stb.* Az igekötőket még az igéből képzett névszók esetében is különírja. Egybeírás csak elvétve fordul elő. A Káldinál kötőjellel írt alakokat Mikes kötőjel nélkül külön írja.

700. 14 *mihent* — Előfordul így is: *mihelt*.

703. 6 *kik eretnekségeket kezdenek... szines igazságal, és reformálásal...* — Ellenreformációs célnat.

703. 9 *akülső áitatoság alá rejtik magokat...* — Rigorizmus. Alább szól a hamis igazgatókról, akik azzal áltatnak, hogy „szélesebb úton” is lehet üdvözülni. Nincs igazuk azoknak, akik szerint nem kell nehéznek magyarázni a tökéletességhez vezető utat. Ez a laxizmus, amire burkoltan utal a szerző; ezzel szemben a „szoros kapu”-t hangsúlyozza: *Petit nombre des élus.* Kevesen vannak, akik üdvözülnek; ez is janzenista téma. A szerző bírálata a jezsuitákra is vonatkozik, akik a meggazdagodásra, a másokon való uralkodásra igyekeznek,

s a nagy renden lévőknek és agazdagoknak, kedveket keresik . . . ! Vö. a szerző szegény-kultuszát és a gazdagok bírálatát. — A janzenisták, akik fölléptek a katolikus egyház hierarchiája, papjainak világi élete ellen és szigorú, jámbor életre törekedtek, élesen bírálták a jezsuiták világi szokásait és hatalmi törekvéseit. A jezsuiták és a janzenisták közt a XVII. sz. második felében föllángolt a harc, és a pápa is a janzenisták ellen fordult.

704. 8 *successiojok* — *successio apostolica*. Ez nincs meg a protestánsoknál.

707. 28 *soha az ember nem szabadgyab . . .* — Ez a *gratia efficax* és a *delectatio vitrix* elmélete. A *cooperatio*t nem tagadja, de okoskodása janzenista szellemű. — A szabadság nem elegendő ahhoz, hogy jót cselekedhessék. Ez volt a pelagiánusok tévedése, akik ellen Szt. Ágoston írt. A janzenisták is Pelagius-ellenesek. Mikes eredetijének szélső janzenista tétele, hogy az akarat annyira megromlott, hogy a jót még nem is akarhatja! („Nálam nélkül semmit nem cselekedhettek”).

709. 15 *mint arabok*, — mint a rabok.

712. 3 A gazdag csak sáfárja a vagyonnak; a gazdag csak úgy üdvözülni, ha a szegényt segíti. A szociális eszmék mellett jellegzetes fölfogás az osztálykülönbségek szentesítése (a gazdag és a szegény összetalálkoztak, egyik a másik nélkül nem lehet, a gazdag tartozik a szegényt segíteni, a szegény pedig a gazdagért imádkozni; a gazdag istene a szegénynek). Ez a vallásos ideológia szentesíti a feudális és kapitalista társadalomban az ember ember által való kizsákmányolását, osztálybékére tanít a parasztmozgalmak és forradalmi megmozdulások ideológiája ellen. Ld. 55, 290. lap jegyz. is. — Az eretnekmozgalmak és a reformáció szociális eszméi a biblia szegénységét hirdető és a gazdagokat kárhóztató passzusaiából is táplálkoztak. A valdencek (XII. sz.) apostoli szegénységet hirdettek; az albigenek (XII—XIII. sz.) már fölléptek a pápa világi hatalma, az egyházi hierarchia és a fényűzés ellen; a kelyhesek (a huszita mozgalom mérsékelt szárnya) követeléseiket egy cseh nemzeti egyház alapítására és az egyházi birtokok szekularizálására korlátozták; a táboríták (a huszíták balszárnya, XV. sz.) az egyházi és világi hierarchia eltörlését, vagyonegyenlőséget és nemzeti függetlenséget követeltek; a lolardok (XIV. sz.) vallási szektája pedig az őskeresztény testvériséget és egyenlőséget hirdette; Münzer Tamás (kb. 1490—1525) német prédikátor, a reformáció és a parasztháború egyik legradikálisabb vezetője teljes vagyonegyenlőséget követelt. Érthető, hogy az eretnekmozgalmakat az egyházi és világi hatalmak kegyetlenül üldözték. — A bibliamagyarázat arra is szolgált az egyház kezében, hogy az elégedetlenkedőket fékentartsa, a merészebbeket eretneknek bélyegezze. A janzenizmus is erre a sorsra jutott.

716. 15 *apapságot kívánni ahaszonért*, — A szerző gyakran tesz egyházkritikai megjegyzéseket.

717. 13 *a meg bötánat*, — Ma: megbocsátás.

717. 33 *Aki titeket vett meg, engemet vett meg*. — *vet meg, megvet*, jelentő mód jelen idő egyes szám 3. sz.

718. 30 *Innocent. 1.* — Szent I. Ince pápa (402—417), jelentős egyházszervezői tevékenységet fejtett ki, megújította a papok házasságát tiltó egyházi törvényt.

720. 2 *avigasságban* — A második g — k-ból, *vigassákbamból* javítva. Néhány ilyen eset megfigyelhető a kéziratban, de közel sem annyi, mint a

Leveleskönyv kézirátának 1740 előtti részében. Az *Epistolákban* csak a $g \sim k$ zöngés-zöngétlen mássalhangzópár változata fordul elő, a *Leveleskönyvben* más, $v \sim f$, $b \sim p$ stb. mássalhangzópárok is. Az ilyen ejtés után írt szavakban Mikes — úgy látszik — mindjárt javított: valameddi(k)g, okosá(k)g; va(g)kságában, boszkonkodé(g)k. — Néhányszor javítás nélkül hagyta: *menyegben, negyedig, gyermekségben; pedik.*

721. 5 *szenttyeb* — Előbb: *szabadgyab* — Szokatlan Mikesnél.

721. 12 Az egyházi szolgák ellen; egyházkritika.

723. 2 *egy jupiternek, egy junonak, egy vénusnak képek eleiben... ki ki istent tsínál magának... hamis isteneket... azért is imádtatták aházáság törő, tolvaj, boszu álló otsmány isteneket...* — A pogányság ostorozása szenvedélyessé teszi a szerző stílusát, céloz az új pogányságra is.

724. 13 Az egyház guberniumja: apostoli, püspöki, papi diaconusi szolgálatok. Fontos vonás, hogy a pápát itt sem említi. A gallikánok és a janzenisták nemcsak a püspökök egyenrangúságát, hanem az apostolok egyenrangúságát is hangoztatták. Fontos, a pápai egyeduralom korlátozását célzó egyházpolitikai nyilatkozat. A szerző óvatos, nyíltan sehol sem szól a pápa ellen, de a pápai hatalomról sem.

730. 14 *a mi időnkig,* — Az ilyen kettőzés igen ritka.

730. 22 *meg haljon... el töröllye... felyül haladgya... bizonyittya... visellye... mondgya... dítsekedgyünk... stb.* — Másutt: *kivánnya* stb. Ha a -t, -d, -gy, -n, -ny, -l végű igékhez a jelentő mód jelen idejének tárgyias ragozású formáiban j-vel kezdődő igei személyrag, és a felszólító módban j jel járul, a mai helyesírás mind az ige végső mássalhangzóját, mind pedig a rag kezdő j hangját, ill. a j módjelet változatlanul kiírja. Mikes ilyen esetben használja a fönti alakokat. Később az ipszilonista helyesírás is ezt az alakot használta.

733. 4 *fuhászokodék... johászokodék* — Így egymásután.

735. 12 *szent Celestinus pápa* — Celestin öt pápa neve, kettő szent közülük. Az e'gő (megh. 432.) I. Bonifác utóda, az afrikai egyház alatta ismét elszakadt a római egyháztól. — Az ötödik: (Morne Péter megh. 1296) egyszerű, remete-életű aszkéta. Hosszas vonakodás után vállalta el a versengő bíbornokok által neki felkínált és ráerőszakolt méltóságot s még abban az évben le is mondott róla. Jelentősebb irodalmi munkássága neki sincsen.

738. 8 *kénszerítte... reménlünk* — E szavakat eddig minden alakban így n-nek írta. Hasonlóképen: *hunni, bé hunnák, szalma szálni; szóvégen: alaton, tudomán.* Váltakozva: *fénlik, fénylik, fényes, hánni, hánt, hánnya.* Egyébként a palatális orrhangú ny helyett mássalhangzó előtt csak ritkán található n. Egy esetben gy helyett is n-t használ: *mindenikünknek.* Előfordulnak olyan szavak is, amelyeket viszont n helyett ny-nyel ír: *oroszlány, idekenység; tanyitáni, tanyit, de tanít, tanítás.*

739. 12 *Ádám vétké,* — Lásd előbb is; janzenista frazeológia.

742. 32 *árra,* — Többször is kettőzve írja, ára helyett.

745. 7 *Ezek atiz poklos férfiak* — Többes szám egyes helyett. Ilyen esetekben egyes számot jóval ritkábban használ, mint többes számot.

746. 18 *poklosokat... szándékunkot... hálákat... hajlandóságunkot* — Birtokos személyragok utáni, tárgyrag előtti o-zás; jellemző Mikes írásmódjára. Erdélyi, székelyes vonás.

746. 27 *többit . . . atöbbit . . . a töb . . . több . . .* — Másutt: *a töbit* stb. Itt is váltakozva használ hosszú mássalhangzó helyett rövidet.

749. 33 *segítségét*, — Másutt: *kétség, barátság, setéltség, szentség, keresztség, költés, mulatság, nemzetiségit, sietség, üsmérettség* stb. Rendszerint rövid hangok után, ill. amikor a -ság, -ség képző t után következik.

750. 3 *tarttsa meg*, — Másutt: *tanítsa, tisztítsa, gyógyítsa, indíttson, készítsen, erősítse, elevenítse, fojtssák, ejtse, tartssák, töltssük, felejtssék, irtssák, váltsa, kettsegteté* stb. A kettőzés rendszerint -it igeképző, általában rövidhangok után figyelhető meg. Elvértve: *tanítsa, szabadítsa*.

752. 20 *közelít . . . gyógyíthaták . . . kénszeritti . . . gyógyíthasa . . . tériteni . . . meg szabadíthaták . . . segínen* — Másutt: *közelítünk, közelítünk, meríti, elidegeníti, indítatnak, tsendesíti, segíti, szégyenítetik* stb. Az -it igeképző esetében váltakozva használ rövid és hosszú mássalhangzót; az i mindig rövid.

754. 18 *hamiságodban . . . hamiságot* — Káldinál: *hamisságodban, hamiságot*. Az -s végű melléknevekhez járuló -ság, -ség képző esetében Mikes túlnyomórészt röviden írja: *hamiság, ígaság, okoság, áitatoság*.

756. 27 *teremtsenek*, — Az -mpt kapcsolat a régi nyelvben nem ritka. A *teremt* alak Mikesnél gyakoribb, mint a *terempt*.

758. 20 *hivatalyokot . . . uttyában* — Másutt: *akarattya, gondgya, attya*. Ha a -t, -ty, -d, -gy, -n, -ny, -l végű névszókhoz j-vel kezdődő birtokos személyrag járul, a kiejtésben összeolvadás keletkezik. Mikes az ilyen alakokat *fonetikusan* írja le. Ilyen írásmódot használt később az ipszilónistának nevezett helyesírás is.

760. 12 *a ki . . . a melyel . . . a mi . . . aki . . . a melyet . . .* — A vonatkozó névmásokat hol külön, hol pedig egybeírja: *aki, amely, ami, a ki, a mely, a mi*.

762. 3 *a melyet hordozhatták*, — Vö. a 10. lap jegyz. tárgyas ragozás.

763. 30 *ami Isteni szeretet . . . az Attyának . . . szentséges Embersége . . . szent Lélekek . . . az Apostol* — Másutt: *örökös Biránk, az Ur, az Isten Fia, az ő Malasztit, akaratosni Innepekre, Szent Nevednek, az örök Boldogságra, az ő Nagyságában és ditsőségében, ilyen Directorok, az Evangyélium, az ő Ditsőségére, a kristus Jésus, Krístus jesus* stb. A barokk kor latinus-patétikus ízléséhez hasonlóan kiemeli az egyes szavak, fogalmak jelentőségét azzal, hogy első hangjukat nagybetűvel jelöli; föltehetőleg a forrásszöveg alapján.

764. 22 *szöljében . . . szölő mivesnek*, — Káldinál: *szölő. 25 keresni* — Káldinál: *keresvén*.

764. 28 *meg ganéjozam*, — Káldinál: *meg-ganejozsam*.

765. 2 *ditsöitti* — Káldinál: *dichöíti*.

765. 3 *gyogyítot volna* — Káldinál: *gyógyított volna*.

765. 5 *jöjjetek . . . gyogyitassatok, meg*, — Káldinál: *jöjjetek . . . gyogyittassatok meg*.

765. 17 *atselédes gazda* — Ld. előbb is többször.

767. 6 *szerént* — Mikes mindenütt ezt az alakot írja. Káldi is.

767. 8 *egy másal* — Káldinál: *egy-mással*.

767. 12 *ösze* — Mikes ezt az alakot csak a Kálditól átvett szövegben használja, egyébként mindig: *esze* alakot ír.

767. 14 *gyilkosságok . . . kegyesség . . . mértékleteség*, — Káldinál: mindig kettőzve: *gyilkosságok, kegyesség, mértékletesség*.

768. 11 *de imitatione Christi*. — Már előbb is szólt róla, vö. a 28. lapot, ahol hivatkozik Kempis munkájára. Megjegyzendő, hogy a janzenisták erősen kultiválták, fordították az *Imitatiót*. Erről Sainte-Beuve sokat ír. *L'âme et règle de Port-Royal*; Saci, Du Guet, Pontchâteau az *Imitatio* kultuszának szerzői. Vö. Zolnai: I. m. Minerva 1924, 79—81.

771. 23 *jókk . . . jók* — Ritka a többes szám *k* jelének kettőzése.

772. 35 *hoszaságát*, — Másutt: *hoszu*. Csak a Kálditól vett szövegben írja: *hoszszunak*.

773. 6 *ki merne az ő rendelése ellen zugolodni*. — Vannak gondolatok, amelyek végig húzódnak a könyvön. Ez az egyik állandóan hangsúlyozott főgondolat. Nem a szokványos, hanem határozott, erőteljes formában emeli ki, mint a magyarázatok lényegét. Nem más ez, mint a predestinációs gondolat közép-pontba állítása.

773. 17 *a mezei liliumokhoz*, — Káldi: liliom-ot ír. Az égi madarak és a mezei liliom motívumát Mikes 1760 március 25-én kelt misszilis levelében idézi föl. Nincs egy talpalatnyi földje sem, de a gondviselés „az Isten ő Szent Felsege engemet még úgy tartot *mint az égi madarat*, a'kinek se az ekére, se a'Sarlora nem volt gondom. A' ruházatom úgy volt *valamint a' mezei liliomnak*, a'ki nem fon, még is drága materia a' kőntőse” (a misszilis levél csak másolatban maradt fenn; a másolatban: liliom).

776. 26 *terhét . . . gyengeségit . . . törvényit* — Az egyes szám 3. sz. birtokos személyragban megfigyelhető az *é ~ i* hangviszony, az *é ~ i* váltakozása. Másutt: *kötelét, beszédét, bölcseségit, üdvességire, üdvőségére, szivit, elnyéjít, fülét, kezét, kezít* stb.

777. 4 *szeretetelet*, — Másutt: *kötelelességekkel, tselekedetekből, eszекbe, babonaságok*; többes szám 3. sz. birtokos személyrag.

777. 10 *kik az ő valóságos tanítványi*. — Másutt: *tselekedetít, tselekedeteit, tanítványi, sáfári* stb. A több birtok jelölése gyakran *i*-vel történik.

779. 25 *atanítványi*, — Káldi is ezt az alakot használja; a. m. tanítványai. Alább, 780. 3 az *ő népit* — Káldi: népét ír.

781. 36 *szószatot* — Hasonlóképpen: *hosz ki, eszkösz, vagy kezkenő, el fogyaszt-tya*. Alább: *szószattyát*.

782. 18 *a kit vitték már temetni*. — Vö. a 10. lap jegyz. tárgyas ragozás.

788. 28 *ne keresük . . . meg alázzuk . . . kövesük . . . érezük . . . hogy meg alázák* — Másutt is váltakozva írja, gyakoribb a rövid mássalhangzós alak.

790. 2 *kereszttyének . . . kereszttyeni . . . kereszttyén* — Az *Epistolák* kéziratában mindig így, *ty*-vel; megjegyzendő, hogy a *Leveleskönyvben* kezdetben *t*-vel, később túlnyomórészt *ty*-vel írja. — Vö. MNy 1934, 65—68 és 193—200.

791. 23 Az első keresztények dicsérete. Ld. előbb is. Az első keresztények jámborabbak voltak, nem volt köztük irigység, háborúság, egyenetlenség, mert ellene mondtak az *emberi haszonkerésének*. — Az őskereszténységre vonatkozólag lásd Engels: Az őskereszténység történetéhez c. írását, Marx—Engels, A vallásról. Kossuth kiadó, Bp. 1961, 250—273.

793. 29 *tzéllya* — A *c* hang jele az *Epistolák* kéziratában mindig: *tz*.

794. 37 *ez az élet tsak utozás, mindenkor járnunk kel . . .* — Másutt: *az ember a földön idegen és utozó*. Ez a gyakran említett motívum a *Leveleskönyvben* is föl-föltűnik: az ember e világon csak *idegen és utonjáró, szarándok; földi szarándokság, bujdosás*, 74, 85, 89 stb. lev.

797. 1 *oktat... amái letzkébe?* — leckében; -ba, -be többször áll -ban, -ben helyett. A fordítottjára gyakrabban van példa. Vö. 59. lap jegyz.

798. 23 *szol.* — Káldinál: szóll?

799. 2 *feküt vala* — Káldinál: fekütt vala.

799. 3 *mindnyájan* — Káldinál: minnyájan.

799. 4 *tsudákat* — Káldinál: chodákat.

803. 8 *aki mind addig neveli azt a tüzet,* — növeli, táplálja.

803. 27 *lett* — Káldinál. lött.

805. 2 *vespasianus. és Titus császarok alatt,* — Vespasianus római császár fia, Titus, i. sz. 69-ben légióival körülvárta Jeruzsálemet, és 70-ben bevette s lerombolta a várost. Jeruzsálem pusztulásáról Mikes részletesebben szól a *Leveleskönyvben* (201. lev.).

806. 12 *gyümölsöt terem,* — A régi nyelvben *teremt* annyit is tett, mint terem. A *TLevelekben* is, 23. lev. Vö. NySz.

808. 6 *soltarokat. és düséretekel, és lelki énekekkel,* — Az előbbieken felsorolt és kárhuztatott világi, szerelmes, mulató énekekkel szemben ezek éneklésére buzdít.

808. 13 *atört,* — a tört.

809. 35 A tisztátalan világi énekek kárhuztatása. Ezek az ördögi énekek az elmét bolondsággal töltik meg, a szívet megrontják stb. Vö. fentebb: *az éneklés Angyalí hivatal.* Ld. a 39, 311. lap jegyz.

812. 26 Az atyák felelősségéről gyermekeik nevelésében. *TLevelekben* is, 27, 62. lev,

813. 8 *a fejedelmek,* — Itt a Kálditól átvett episztola szövegében Mikes is a fejedelem alakot használja, a magyarázatokban pedig: *fejdelem* formában írja, mint a *Leveleskönyvben*.

815. 4 [108b:] *Évangyélium.* [108a: üres] Ld. a 269. sz. lapoljiszövegjegyzetet.

817. 29 *egyikét a szolgálta társai közül.* — Idegenszerűség (l'un de ses...) a fordításban. Helyesebben: egyik szolgatársát.

817. 37 *millium* — Vagyis: millió, millióm. A *Leveleskönyvben* is: *millium*, 56. lev.

818. 1 *fellyeb* — Az l és j kapcsolat lly-lyel, ill. ly-lyel való jelölésére más példák: *tellyes, élyünk, valyon, kely fel, világosuly meg* stb.

818. 15 *fellyül* — felül vagy fölül. Az l helyetti ly-ezésre más példák: *felyül, szélyes, tolyongó* (Káldinál is), *akolyban, melyét, felyhő* (Káldinál is). Ellenben l-ező alak is előfordul elvéteve: *viszálkodás, mihelt v. mihent, jászolban,* de *jászolban* is.

820. 5 *akristus... szent pál... szent János... az Istenöl... az Apostol* — Másutt: *juda városában és Judeaban, Apollo, jupiter, juno, venus, a Diaconus, az Isteni békeség, a kristus Jésum, és Szent pál, sz. Pál, sz. Jakab, vespasianus és Titus, thomas kempis, szent prosperas, habakuk* stb. A nagybetűk használatában a szokásostól abban tér el, hogy tulajdonneveket, személy- és városneveket váltakozva ír kis és nagybetűvel; egyes kiemelésre szánt közneveket, fogalmakat pedig nagybetűvel lát el. Vö. 763. lap jegyz.

822. 7 *Császárnak,* — C javítva t-ből. A császár szót Mikes többnyire nagybetűvel és mindig cs-vel írja. Káldi: Chászár. A cs jelölésében Mikes a ts írásmódra törekszik: néhány esetben pl. *szabadítsa, tsalhat, böltteségít* írásakor a t betűt c-ből javította, ld. a szövegjegyzeteket. Néhány szó eseté-

ben a ts, cs jelölést felváltva alkalmazza: *alaton* ~ *alacson*, *nintsen* ~ *nincsen*, *motskos* ~ *mocskos*, *mocskáball*; *bölcs*, *bölcsességét* ~ *böltseknek* (ritkábban), *gyümölcssei* ~ *gyümöls* (az utóbbi elszórtan); *gyermekesekét*, *trécselést*, *incselkedésére*, *ijedtségben*, *kicsodák*, *parancsolattýából*, *erkölcsűekkel* stb. esetekben csaknem kizárólag cs-vel. De *tsak* mindig így.

822. 30 *a szükség nem hozza hogy szollyanak*. — ti. az igazságról; ilyenkor el lehet hallgatni, de hazudni ekkor sem szabad — tanítja a szerző. Vö. a *Leveleskönyv* egy helyét, ahol Mikes ezt a hazugságra transzponálja, mondván: *mely sokszor kel olyat mondani azembernek a melyet maga sem hiszen*. (25. lev.), *nem örömet hazudnék. a szükség sem hozza magával*. (30. lev.). Rákóczi is hasonlóképpen vélekedik a Vallomások (379—82) 1719 novemberében kezdett fejezetében. Ld. a 302. lap jegyz. is.

828. 1 *alá valo dolgok* — egyszerű, hétköznapi dolgok.

828. 13 *Eusébius írja* — Három ilyen nevű tartanak számon. Az egyik emesai püspök (III. sz. végén), kiváló szónok és vitázó író volt. Műveit E. Emiseni quae supersunt opuscula graeca c. adták ki (1829). — Nikodemiai (megh. 341.) püspök, jeles ékesszóló; az arianusokat védelmébe vette, ezért száműzték; később Konstantin kegyence lett, majd konstantinápolyi püspök. — Itt valószínűleg a cezariai püspökről van szó (kb. 270—kb. 340); történetíró, Pamphili melettkénevével. Részt vett a niceai zsinaton, ahol Arius ellen szavazott; az arianus érzelmű püspökökkel azonban fenntartotta összeköttetéseit. Nagy Konstantin kegyence, udvari püspöke volt. Fontosabb művei: Origenes apologiája, Praeparatio evangelica, Világtörténet, Egyháztörténelem, Konstantin élete stb. Munkái sokszor kiadták.

829. 15 *leg gyakortáb az anyák és az anyák adgyák leányokot avilági szokásokra, és hejában valóságúra . . .* — A lányok neveléséről vö. a *Leveleskönyvben* is (27, 62. lev.). A témáról a szerző az előbbieken már többször is szólt.

830. 22 *tselekszik*, — Másutt mindig a *tselekeszik* alakot használja.

831. 14 *teremtsen*. — teremjen. Ld. előbb is, *teremt*. Alább: *teremhet*.

831. 21 *egy különös emberé*, — magános emberé. A *Leveleskönyvben* is (35, 49, 183. lev.).

832. 2 *tudományt*. — Elszórtan: *tudomán* alakot is ír.

834. 7 Jeruzsálem pusztulásáról ld. előbb is, 805. l.

835. 9 *a kiket jelentik ahegyek*. — Vö. a 10. lap, tárgyas ragozás.

836. 6 *a mint aprotestánsok tarttyák*. — Ellenreformációs célnat.

836. 17 *ezt tizen hét saeculumtól fogvást taníttya*, — Mikes forrása eszerint a XVII. század utolsó harmadából való.

839. 21 *meg tanalni* — Alább: *meg fogja találni* — Így, váltakozva. A *tanál* alak ritkább.

840. 1 *példának okáért* — Szólásforma.

840. 26 *erősek . . . nemesek*, — Káldinál: erősek, nemesek. Másutt: *üressek*, *üresek*; a Kálditól átvett episztoła szövegében. Mikes kerüli az ss használatát a kéttagú -s képzős melléknevek jelölésében. Ez azért érdekes, mivel a nyugati és középső nyelvtérületeken túlnyomórészt s, keleten ss volt a jellemző; erdélyi módra pedig mindig hosszú mássalhangzós volt e szavak kiejtése (pl. sebess, dühöss, hegyess, szoross, üress, piross, magass; ezek a példák nem Mikesstől valók). Az erdélyi származású íróknál még a XVIII. század végén is az -s végű melléknevek minden számbajöhető formánsos hely-

zetben (-n, -k, -bb stb. toldalékok előtt) túlnyomórészt ss-es alak használatos. Ezzel szemben a háromszéki zágoni Mikes kéziratában túlsúlyban van a rövid (s) mássalhangzós alak. Még a tovább képzett alakok írásmódjában is: *keveset, kisebb, bizonyosok, nehezesek, szopatosok, szükségesek, világosan, szívesen, kedvesen, szélysége, hamiság, okosság, igazság, áitatóság* stb.

842. 5 az olyan egyházi szolgákot, kik a szegények jóságiból hizlallyák magokat, — Egyházkritika.

844. 23 nem arra tzeloz... hogy azokon hatalmaskodgyanak, valamint a földi királyok. a népeken... — Egyházkritika! Burkoltan a pápára is vonatkozhat.

845. Peter. 2 lev 1. 16 — Az episztola szövege a 16. versnél kezdődik. 845. 13 ahajnal tsilag. — Káldinál: a 'hajnal-chillag.

845. 28 szeretnök... el mondanok — Másutt: *szervenők* stb. Ma már ez az alak is leginkább csak Erdélyben szokásos. Ld. a *Leveleskönyvben* is: 23, 27, 44, 57. lev. stb.

846. 32 rende — Másutt: *kereszte, keresztét, rendét, kuta*. De arra is van példa, hogy a j-t elhagyhatná, mégis ki írja: *munkáji, hely tartoji, figuráji*. Vö. 513. lap jegyz. is.

853. 2 ki tzirázhassék... tzirája, — kicsirázhassék... csirája.

853. 30 mis az Isten akarattyára hadgyuk magunkot, bizodalomal... — Az *Epistolák*on végighúzódo, gyakran hangsúlyozott gondolat. Az isteni rendelésre és akaratra való hivatkozás Mikes és Rákóczi vallásos arculatának egyik jellemző vonása. Szemléltető példákkal találkozzunk a Vallomásokban és Mikes *Leveleskönyvében*. Ld. a 4, 7, 12, 14, 16. stb. lev. és a 76. lev. jegyz.

854. 10 mind a tzedrus... — Központozás és helyesírás szempontjából tanulságos összevetni e néhány sort Káldi szövegével: Mint a' czédrus a' Libanuson fel-magasztaltattam, és mint a' czipros a' Sion hegyén: Mint a' palma fel-magasztaltattam Kádesben, és mint a' rósa plantálása Jerikóban: Mint a' szép olaj-fa a' mezőkön, és mint a' platanus-fa fel-magasztaltattam a' víz-mellett az útzákon. Mint a' fa-hej 's a' szépen illatozo balsamum illatoztam; mint a' válogatott myrra adtam a' jó illatnak gyönyörűségét: és...

858. 8 egy Mária nevű öttse vala... ötsém — Káldinál is: öttse; régies használat, a. m. huga.

861. 12 hordozuk keresztünket, — Gyakran feltűnő barokk motívum.

864. 28 atselédes gazdák — Ld. előbb is többször.

868. 6 hogy a világ teremtése előtté tsak játék, és mulattság volt. — Ld. előbb is, a 231. lap jegyz.

871. 4 szülét, — Itt nagyszülőt értelemben.

871. 18 ha ámbár nagy nemzetből valo, ha a szülei fő renden lévők, vagy gazdagok... a nemesi vér... a mely gyakorta akadállya az üdvességnek... — A nemesi rend bírálata. Vö. előbb is a gazdagok kritikáját.

873. 18 viszá. — vissza. A régi nyelvben, a beszélt és frott népnelvben nem szokatlan. Vö. NySz és MTsz. — A *Leveleskönyvben* is gyakori: 7, 8 stb. lev.

876. 25 melyet szívében érzi, — Vö. a 10. lap jegyz. tárgyas ragozás. Az *Epistolák* kéziratában, de a *Leveleskönyvben* is gyakori.

882. 25 alázatosok, — Másutt: *magánoson*. Erdélyi jellegű provinciális, székelyes ejtés; -s képző utáni, formánsok előtti o-zás. A *Leveleskönyvben* is: *fagyoson, kardoson, pillangoson* stb. 8, 42 stb. lev.

887. 29 *subordinatio* . . . *Hierarchia* szerént igazgattatik, — Mint eddig hasonló esetekben, itt sem említi a pápát. Fejtegetése demokratikus egyházi szervezetre, mintsem erőszakos pápai egyeduralomra céloz. Ld. az előbbieken is.

891. 3 *különösebben* — magánosabban.

891. 10 *tsudálatos predikatio* . . . *predikállot* . . . *predikátioját* — A *predikáció*, *prédikál* szó az *Epistolákban* természetszerűleg igen gyakran fordul elő. Nem ritkán laponként ismétlődik. Az ilyen és ehhez hasonló művek olvasása is hozzájárulhatott, hogy a szó teljesen hétköznapivá, megszokottá vált Mikes számára, s *Leveleskönyvében* „*prédikálni*” kezd „*nénjének*”, szólásszerű, többnyire játékos, tréfás színezettel. Pl. „ismét el felejtettem, hogy levelet írok, és nem könyvet. és hogy kédnek semmi szüksége nincsen az en *predikálásomra*., de az aszszonyt alázatosan követi *predikátor uram*, mert . . .” (13. lev.) — „ha peraban megyek, akkor többet *predikállok*.” (20. lev.) — „a hoszas, és egy hetig tanult kívánatokat hadgyuk az idegenekre, és a *predikátorokra*”. (23. lev.) — „észre sem veszem. hogy új házias aszszonyon kezdem el a levelemet, és *predikáción* végzem, de édes néném. egy kis jó gondolat nem árt. és láttya kéd. hogy az Isten akarattýára hagyom, hogy nekem még abban modom nem. volt a miben volt már háromszor Bercsényi urnak . . .” (51. lev.) — „eleget *predikállottam* a fiakrol, azért le szállok a *predikállo székből*. és mennyen fel kéd is oda. *predikállani*. a leányokrol, a kédet illeti.” (62. lev.) — „édes néném gyakorta írok *predikációt*. nincsen egyéb dolgom, le kel írnom a már haszontalan gondolatimot . . .” (85. lev.) — „de a mi állapotunk, olyan, hogy csak kel valami vigasztalást keresnünk. szomorúságunkban. noha nem kellene, ha jo keresztény volnék, mert mindent az Isten akarattýára kel hadni . . . hogy tellyeségel. *predikáción* nevégezem levelemet, azt írom . . .” (110. lev.) — Ld. még a 13, 20, 23, 51, 62, 63, 65, 85, 86, 110, 170. lev.

893. 34 . . . *nintsenek ragaszkodva*, — Idegenszerűség a fordításban.

894. 23 *igazságokra* — Hosszú ékezetet í, ő, u följött ritkán találunk az *Epistolák* kéziratában. Általában elvétve fordul elő í, ú, helyenként viszonylag sűrűbben, majd teljesen eltűnik. Gyakran nem lehet eldönteni, hogy szándékosan kitett hosszú ékezetről van-e szó, vagy pedig a toll elcsúszásáról. Pl. *vígaságot, míg, ahamis, hívatását, hajlandóságínkot, sőt, új, vízsa, tanítás, kút feje, bírnok, kívánságok, akt, és, ígére, így, mi, pedig; jelenté, jelenti* (mindkét esetben í, i javítva é-ből; első esetben meghagyta az é betű vesszőjét, a másodikat pontra javította). Az erdélyi provinciális ejtésmódra jellemző „független” í-zést (szegény ~ szeginy) vagy pl. a háromszéki Bethlen Miklós és zágoni Aranka Györgyre jellemző hasonulásos í-zést (ítél ~ itil), hosszú í-zést szóvégen nem lehet megállapítani, mivel a fenti példák csupán elszórt jelenségek, több mint 90 százalékban a kéziratban ugyanezeket röviddel írja Mikes.

898. 27 *igasságát*, — Javítva: *igazságátból*. Megjegyzendő, hogy gyakran írja így is: *igasságát*.

900. 1 *si non places, non placas*. — Ha nem tetszel, nem engesztelsz ki.

902. 15 *a melyeket* . . . *okoza*. — Vö. a 10. lap jegyz. tárgyias ragozás.

902. 16 *Aug. lib 4. Contr Juli C. 3.* — Augustinus, Liber 4. Contra Julianum C. 3.

RÉSUMÉ

Le tome de l'explication des *Épîtres et Évangiles* . . . a paru sous la forme du deuxième volume des oeuvres complètes de Kelemen Mikes publiées sous les auspices de l'Institut d'Histoire littéraire de l'Académie Hongroise. Par ce volume s'ouvre l'édition des traductions inédites de l'écrivain. Étant donné que ces oeuvres sont un remaniement d'oeuvres françaises de la littérature du XVIIe et XVIIIe siècles, le rédacteur a poursuivi des recherches dans les bibliothèques françaises, jouissant d'une bourse et de l'appui de l'Académie Hongroise et du C. N. R. S. afin de publier la matière classée et ordonnée des traductions de Mikes.

Les débuts de l'importante activité de Mikes remontent aux années 1720 à Rodosto. Déjà en 1724 il avait traduit pour la première fois l'Instruction de la jeunesse . . . de Ch. Gobinet, en 1744 il corrigea sa traduction avec soin, puis en 1751 la remania complètement et la recopia. La traduction en hongrois des auteurs français qui utilisaient la langue littéraire cultivé du classicisme français, représentait une sérieuse épreuve de force. C'est en effectuant ce travail que Mikes, qui avait entrepris son activité littéraire dans une sphère d'amateur, devint un styliste conscient. Les ratures, corrections, surcharges qu'on trouve dans ses manuscrits sont les signes de la recherche d'un style plus clair, plus simple, de la retouche des phrases, les moyens minutieux d'un style plus expressif et de la pureté linguistique.

Mikes mit la traduction au premier plan de son activité littéraire à partir de 1740, après son voyage (1737—1740) et son retour à Rodosto. Les livres choisis étaient des lectures qu'il avait faites antérieurement, et ils venaient surtout de la bibliothèque de Rákóczi. Il n'est pas superflu de mentionner que l'auteur des Lettres de Turquie n'indique nulle part qu'il s'occupe lui-même de traduire des oeuvres étrangères en hongrois. C'est seulement dans ses missives écrites à ses parents de Transylvanie qu'il en parle.

Quelles sont les oeuvres traduites par Mikes? Une partie importante est constituée par des livres d'esprit janséniste, entre autres l'ouvrage d'un auteur inconnu de la bibliothèque du prince Rákóczi, intitulé *Épîtres et Évangiles* . . . (*Az Epistoláknak és az Evangéliumoknak Magyarázattya*. 1741). Citons en outre le fameux vademecum janséniste, mis à l'index, d'Aimé Pouget, Catéchisme de Montpellier (Catechismus I, II, 1744, et l'autre remaniement après 1750); Pensées chrétiennes d'E. F. Vernage, docteur en Sorbonne (Keresztényi Gondolatok, 1747); Histoire de la vie de notre seigneur Jésus Christ de N. le Tourneux du célèbre prédicateur (A Kristus Jézus Élé-tének Historiaja, 1748); et Histoire de l'ancien et du nouveau testament et des juifs d'Au. Calmet, historien lorrain (A sidok és az új Testámentumnak Historiája, sd.). Ce dernier sert d'introduction à l'histoire de l'Eglise de vingt volumes de Cl. Fleury qui était un historien possédant une formation littéraire très poussée, bon styliste, disciple de Bossuet, ami de la Bruyère et de Fénelon,

membre de l'Académie. Les deux autres oeuvres avec les idées gallicanes de Cl. Fleury traduites par Mikes, sont de sujet et de caractère analogue, Moeurs des Israélites et Moeurs des Chrétiens (Az Izraéliták szokásáról; A Keresztények szokásáról, sd.). La littérature pieuse est représentée par la traduction française de la Regia via crucis, ouvrage du baroque tardif de Van Haeften, Le chemin royal de la croix, que Mikes traduisit, (A keresztnek királyi útja, 1747), ainsi que par le livre de N. Mélique, Le caractère des vrais chrétiens (A Valóságos Keresztényeknek Tüköre, 1749). A ces ouvrages de caractère moral et religieux se rattachent deux livres à tendance pédagogique plus nette; le premier est l'Instruction de la jeunesse de Ch. Gobinet, directeur du collège de Sorbonne-Plessis (Az iffjakkak kalauzza . . . 1724/1744 et 1751), le second est le Traité de la paresse, ou l'art de bien employer le temps d'A. Courtin, diplomate français, secrétaire de la reine Christine (Az idő jollél töltésének Mődgya . . . sd.). Parmi les traductions de Mikes, une place particulière revient, par suite de son caractère de belles-lettres, au recueil de récits intitulé Journées amusantes (Mulattságok napok, 1745). Cette fois, l'écrivain hongrois a traduit l'oeuvre d'un contemporain, de Madame de Gomez, Madeleine-Angélique Poisson.

Les oeuvres énumérées sont les produits de la période de transition du baroque au classicisme français, ou déjà du classicisme et du rococo. Au milieu du 18e siècle leur contenu, leur portée est périmé; à l'époque de l'ascension des belles-lettres, elles représentent une littérature plutôt archaïque. Or, au temps de Mikes, ces travaux moralisateurs et religieux, historiques, pédagogiques et ethnographiques, étaient encore considérés en Hongrie comme des lectures littéraires. Et si nous tenons compte de ce que, parmi les auteurs choisis par Mikes, il y avait non seulement des savants renommés, mais aussi des écrivains considérés comme d'excellents connaisseurs de la langue et du style, les traductions deviennent importantes aussi bien du point de vue linguistique, que littéraire et stylistique.

Par son activité traductrice consciente, Mikes devint l'un de nos auteurs qui a le plus traduit avant les lumières hongroises. Peut-être considérait-il ces oeuvres comme des résultats littéraires plus appréciables que les Lettres de Turquie écrites pour son propre plaisir. Par ses traductions, il avait l'intention de se rallier au camp des écrivains de profession, de suivre les traces des auteurs reconnus, et vers la fin de sa vie il put sentir la présence d'un public; à la fin de sa missive adressée à son beau-frère, il écrit ces lignes pleines de fierté: „Je vous enverrai aussi un livre, [. . .] à mon avis, il est digne d'être imprimé; son premier auteur est un jésuite espagnol, puis il a été traduit en français, et du français en langue sicule.” (1760) Pour le travail de toute une vie, Mikes ne ressentit quelque chose de la véritable joie d'un écrivain que quelques mois avant sa mort: à travers la réponse de ses parents, il percevait la voix des lecteurs hongrois. L'écrivain qui avait blanchi en exil et s'était vu refuser à jamais le retour au pays natal, écrivait dans sa dernière missive, enthousiaste et ému: „Mon cher frère! je suis très heureux que vous ayez reçu mon livre, mais me réjouiss davantage encore de ce que vous pensiez qu'il puisse être utile à autrui [. . .] J'ai encore d'autres livres spirituels dont je voudrais bien faire profiter mes semblables. Si vous m'y autorisez, je vous enverrai aussi [. . .] Mais quelle que soit la date de l'envoi, mon frère, je vous prie de

les garder tant que je ne vous dirai pas à quelles personnes je les destine.” (1761) Or ce désir de Mikes ne se réalisa pas. Tandis qu’il attendait la réponse et faisait les préparatifs nécessaires à l’expédition de ses manuscrits, il mourut subitement. Son legs littéraire arriva sans encombre en Hongrie à la fin du 18e siècle, mais une grande partie en resta inédite, à l’exception des Lettres de Turquie et des Journées amusantes et quelques fragments.

Dix ans à peine après la mort de Mikes, György Bessenyei, la figure de proue des lumières de Hongrie, se fit le porte-parole des aspirations des écrivains, en soulignant l’importance de la traduction dans le programme du culte de la langue maternelle divulgué dans ses libelles. Le dessein de ces nouvelles, tendances conscientes était de répandre, de vulgariser en Hongrie, par la traduction, les idéaux de la société bourgeoise plus évoluée de l’Occident, souvent en les revêtant de l’habit hongrois. Kelemen Mikes, maître éminent des belles lettres hongroises anciennes, à vécu et travaillé en émigration en Turquie, loin de sa patrie. Malgré son isolement, ses traductions et adaptations — conformément à la conception traditionnelle hongroise — s’intègrent organiquement dans l’évolution littéraire de la Hongrie.

Ce volume contient *Épîtres et Évangiles* . . . , la traduction de l’ouvrage d’un auteur français probablement du XVIIe siècle, jusqu’ici inconnu. Le texte littéral de l’explication des *Épîtres et Évangiles* est accompagné de notes critiques en bas de page. L’appareil critique et explicatif qui suit le texte contient une introduction détaillée aux notes du volume en donnant des éclaircissements sur le manuscrit, sur les recherches concernant cette traduction de Mikes et sur la méthode suivie dans l’édition actuelle.

KÉPEK JEGYZÉKE

1. A négy szakasz együtt;
2. Első szakasz címlapja
3. Első szakasz: Ennek a könyvnek Táblája
4. Első szakasz: Ajánlás
5. Első szakasz: Advent Első vasárnapon (5. recto)
6. Első szakasz: Magyarázat (203. recto)
7. Második szakasz: Susánna története (64. recto)
8. Harmadik szakasz: Sarlos Boldog Aszszony napján (161. verso)
9. Harmadik szakasz: Sarlos Boldog Aszszony napján, Magyarázat (162. recto)
10. Negyedik szakasz utolsó lap (180. verso)
11. Rodostó déli vége; Rákóczi egykori kertjei és földjei a tengerparttal. Thaly K. Rákóczi-emlékek Törökországban. Bp. 1893, 3. sz. melléklet.
12. Rákóczi újjáépített rodostói ebédőpalotája a magyarok utcája délkeleti sarkán lévő magaslaton; a keleti fekvésű főhomlokzat közepén a tengerpart felé kiszögellő nagy zárt erkéllyel. 1965-ben készült felvétel.
13. Rákóczi fejedelem ebédőszobája, cédrusfa mennyezet-kockákkal. Mikes-émlékkiadás. Törökországi Levelek. Bp. 1906, 148, színes műmelléklet, Edvi Illés Aladár festménye.
14. Utea Rodostón Bercsényi Miklós házával. Mikes-émlékkiadás. 1906, 40, színes műmelléklet, Edvi Illés Aladár festménye.
15. Bercsényi házának udvara. Mikes-émlékkiadás. 1906, 44, színes műmelléklet, Edvi Illés Aladár festménye.
16. Rákóczi-ereklyék Rodostóból: ablakrészlet Rákóczi ebédőpalotájából; ablakbetét 1760-ból; a fejedelem esengetyűje, kávéscsészéje és pohara. Melléklet a Századok 1904, 623, lapjához; Szádeczky Lajos, A bujdosó kurucok emlékei Törökországban. c. közleményéhez.
17. (a, b.) A magyarok utcája az örmény városrész szélén, a tengerpart felől. Thaly, Rákóczi-emlékek Törökországban. Bp. 1893, 4. sz. melléklet. — Rákóczi egykori lakóháza a magyarok utcája északnyugati sarkán. 1965-ben készült felvétel.
18. (a, b, c, d.) A magyarok kútja, az ún. madzsar eszeme Rodostón. Mikes-émlékkiadás. 1906, 65, Edvi Illés Aladár rajza. — Rákóczi ebédőpalotájának utcai oldalkapuja. Thaly, Rákóczi-emlékek Törökországban. Bp. 1893, 4. sz. melléklet. — Bercsényi rodostói palotájából: faragott mennyezet-szegély; stucco faldísz festett virágokkal; márványdarabok Bercsényi sírjából. Melléklet a Századok 1904, 629. lapjához. A magyarok utcája Rodostón. Mikes-émlékkiadás. 1906, 54, Edvi Illés Aladár rajza. —
19. Autográf Mikes-beírás Pápai Páriz, Dictionarium latino-hungaricum... Leutschoviae 1708, szótárának címlapján. OSzK RMK I. 1746.
20. Mikes Kelemen bejegyzése Pápai Páriz, Dictionarium hungarico-latinum... 1708, részének 142. lapján. OSzK RMK I. 1746.

NÉVMUTATÓ

A névmutatóba az újszövetségben előforduló hagyományos névállományt, bibliai neveket nem vettük fel.

- Abafi (Aigner) Lajos 912, 932
 Abailardus (Abailard), Abelard 909
 Ács Mihály 912
 Ágoston, Szt. (Augustinus, Augustin) 72, 75, 119, 121, 150, 152, 164, 171, 190, 192, 227, 253, 266, 271—272, 290, 302, 306, 341, 344, 361, 367, 402, 416, 418, 425—426, 473, 506, 515, 528, 549, 564, 573, 585, 595, 602, 604, 613, 617, 657, 685, 705, 708, 713, 723, 727, 731, 735, 760, 769, 791, 802, 807, 866, 892, 897, 902, 925, 946—947, 950, 952, 959, 967, 974
 Aleuinus (Alkuin) 925
 Amar, M. 944
 Ambrus, Szt. (Ambroise) 227, 329, 359, 454, 601, 684, 935, 946, 952, 957
 Ányos Pál 921
 Apollo (Apollon) 19, 924, 943, 971
 Apor Péter 955
 Apulejus 909
 Aranka György, zágoni 974
 Arisztotelész 946, 950
 Arnauld, D'Andilly 937, 947, 960, 964
 Asher 909
 Augustus császár 53—54
 Bacon 953
 Baróti Szabó Dávid 921
 Basilius, Szt. (Basylius) 30, 227, 333, 458, 491, 943
 Batizi András 958
 Batsányi János 921
 Batthyány Boldizsár kir. asztalmester 926
 Batthyány Boldizsárné, Zrínyi Dorottya 926
 Bayle 930
 Beda Venerabilis 925
 Benichou, Paul 930
 Benkő Loránd 919—920
 Beresényi Miklós 913, 925, 943, 974, 979
 Bernát, Szt. (Bernard) 136, 167, 186, 227, 266, 272, 569, 656, 746, 795, 900, 925, 951
 Bessenyei György 977
 Bethlen Gábor 928
 Bethlen Kata 925—926, 947, 955
 Bethlen Miklós 925, 945, 947, 950, 955, 974
 Beythe István 926
 Bocskai István 909
 Bod Péter 913
 Boileau 944
 Bornemisza Péter 926—927, 929, 933
 Bornemisza ék. 908
 Bourdaloue, Louis 928—930
 Bossuet 929—930, 947, 975
 Bouyer, Louis 940
 Brisits Frigyes 946
 Bruno, Giordano 953
 Brunschvicg, Léon 943
 Burmann, P. 909
 Calmet, Auguste 975
 Calvin János 949
 Cassiodorus 909
 Catullus 909
 Celestinus, Szt. pápa 735, 968
 Cheminais, Timoléon de Montaigu 929—930
 Chrysostomus, Szt. (Aranyszájú Szt. János) 227, 311, 555, 731, 897, 948
 Colombière, Claude de la 929—930
 Colonia, Dominique 937
 Courtin, Antoine 976
 Cyprianus, Szt. Thascius Caecilius 242, 954
 Cyrillus, Szt. Alexandriai 458, 960

- Csapodi Csaba 912
 Csokonai Vitéz Mihály 909
 Csontos János 907
 Csuzy Zsigmond 929

 Dante 909
 Dávid Ferenc 908
 Deme László 940
 Descartes 949, 953
 Du Guet 947, 950, 952, 970

 Eckhardt Sándor 927
 Edvi Illés Aladár 979
 Engels 940, 970
 Ernst Lajos 911—912
 Eszterházy Miklós 927
 Euripidész 930
 Eusebius 828, 972

 Fábián Pál 940
 Faludi Ferenc 955
 Faragó József 964
 Farkas Lajos, Losonczy 905, 907—
 911, 913—914
 özv. Farkas Lajosné 908
 Félegyházi Tamás 909
 Fénelon 975
 Feydeau, Mathieu 959
 Fleury, Claude 947—948, 964,
 975—976
 Fontaine, Nicolas 948
 Forgách Simon 925, 943
 Forgács Zsigmond 927
 Forgács Zsigmondné, Bethlenfalvi
 Thurzó Zsuzsanna 929
 II. Fülöp (Philippus) 951

 Galilei 953
 Gassendi 952
 Geleji Katona István 928
 Gobinet, Charles 975—976
 Goffine Lénárt 931
 Gomez, Madame de 952, 976
 Grassalkovics Antal 934
 Gratianus (Gracian) B. 956
 Gutgesell Dávid 926

 Gyöngyösi István 909
 György deák 912
 Gyulai Pál 907

 Haeften, Van 976
 Haller János 909
 Hamburger 940

 Heckenast Gusztáv 930
 Hellopaeus Bálint, Sixai 909
 Heltai Gáspár 926
 Hermant, M. 950
 Hermányi Dienes József 955
 Hethesi Pethe László 928
 Hieronimus (Hyeronimus), Szt. Je-
 romos 30, 160, 227, 331, 491,
 528, 651, 670, 873, 943
 Hindy Árpád 911—912
 Hindy Iván 912
 Hobbes 953
 Hopp Lajos 911, 941
 Horatius 909
 Horovitz Fülöp 908
 Hübner, Michael 934
 Hyeronimus Bapt. de la Nuza 930

 Illyefalvi István 908, 913
 I. Ince (Innocent) 718, 967

 Jankovich Miklós 907—908
 Jaroslaus, kapucinus barát 933
 Jugyin, P. 940
 Juno 723, 924, 971
 Jupiter 723, 924, 971
 Jurjevich 909
 Juvenalis 909

 Káldi György 204, 209, 275, 292,
 315, 432, 551, 642, 646, 837,
 887, 914, 919—920, 923, 927,
 932—933, 938, 940, 942—946,
 951, 953—966, 969—973
 Káldy Zsigmond 912
 Károli Gáspár 940, 951
 III. Károly m. kir. VI. Károly cs.
 929
 Kazinczy Ferenc 909, 921
 Keglevics gr. 909
 Kelemen József 914, 918
 XI. Kelemen pápa 933
 O'Kelly 909
 Kemény János 909
 Kempis Tamás 28, 924, 943, 970—
 971
 Király György 936
 Kiss István 912
 Klaniczay Tibor 941
 Klöz Jakab 929
 Komáromi Csipkés György 929
 Komjáthi Benedek 909
 Konsza Samu 964
 Kopernikus 953

- Kőszeghy Cecilia 913
 Kőszeghy János 913
 Kőszeghy Zsuzsi, özv. Bercsényi
     Miklósné 913, 957
 Kniezsa István 921
 Krajcovicus Ferenc 913
 Kroll, Wilhelm 940
 Kulcsár György 926
 Kulcsár István 907—912
 özv. Kulcsár Istvánné, Perger
     Anna 912
 Kürti Menyhért 933
- La Bruyère 975
 Lampe, F. 909
 Landerer, Leopold 934
 Le Queux, Claude 933
 Letenyei István 928
 Le Tourneux 930, 933—938, 942,
     975
 Locke 953
 Lucanus 909
 Luther Márton 949
 Lynes, Madame de 954
- Mabillon, Dom Jean 929—930
 Malebranche, Le P. Nicolas 948,
     951
 Manganot, l'abbé Louis 940
 Manilius 909
 Mária Terézia 929
 Máriásy Adám 911
 Márki J. 912
 Maros Vásárheli Gergely 927, 929
 Marx 940, 970
 Masuccio 909
 Massillon, Jean-Baptiste 929—930
 Mátrai László 912—913, 940
 Matthias Corvinus 909
 Medgyesi Pál 928
 Mélique, Nicolas 976
 Melius Juhász Péter 909
 Mészáros „hazánkfia” 911
 Michaud 933
 Miklós Ráfáel 943
 Mohamed (Mahumet) 133, 950
 Montaigne 949
 Muratori, Lodovico 909
 Münzer Tamás 967
- Nadasdi Pál 928
 Nadasdi Pálné, Révai Judith 928
 Nagy Károly 925
 Nagy Konstantin 972
- Nagy Sándor 134, 951
 Nagy Szt.(Gergely, pápa 135, 166,
     199, 226—227, 289, 371, 393,
     424, 507, 519, 626, 639, 684, 925,
     951, 959
 Nazianzi (Nazianus) Szt. Gergely
     125, 666, 950
 Nicole, Pierre 954
 Nyder 909
 Nyssai Szt. Gergely 683, 965
 Nyári István, gr. Bedeghi 928
 Nyári Istvánné, Telegdi Anna 928
- Origenes 925, 972
 Ory, Georges 940
 Ovidius 954
 Ozorai Imre 908
- Papp Endre 932—933
 Parajdi István 911
 Pápai Páriz Ferenc 911, 979
 Pascal 943—944, 947, 951
 Pastinszky Miklós 912
 Pathai István 909
 Patouillet 935, 940
 Paulinus, Szt. 227, 954
 Pauly 940
 Pázmány Péter 925, 929, 933, 943
 Pesch, Christianus 946
 Pesti Gábor 909
 Pictaviensis, P. 950
 Pisanus, L. 909
 Platon 946
 Pouget, F.-Aimé 930, 933, 937—
     938, 975
 Pralard, André 937
 Prónay 909
 Prosperas Szt. (Prosperus) 766,
     924, 951, 971
 Pulszky Ferenc 907, 912
- Quesnel, Pasquier 930, 936—937
- Racine 930, 937, 956
 Rákóczi-emigráció 913
 II. Rákóczi Ferenc 913, 925, 929—
     930, 933, 936, 938, 942—947,
     949—950, 952—954, 956, 959—
     960, 962—963, 972—973, 975, 979
 I. Rákóczi György 928
 I. Rákóczi Györgyné, özv. 928
 Rákóczi József 924
 Reusch, F. H. 940
 Rozentel, M. 940

- Saci (Sacy) 947
 Saïh, Georges bej 913
 Sainte-Beuve 930, 937, 940, 942—
 953, 955—956, 959—960, 962,
 964, 970
 Sales, S. François de 944
 Salesi (Sálai, Salesius) Szt. Ferenc
 213, 616, 953
 Saliani, Jacob 912
 Saurin, Jacques 929
 Saussure, César de 913, 936
 Semjén Béla 912
 Seneca 141, 951
 Sévigné, Madame de 929
 Simon Pál deák 929
 Simonyi Zsigmond 941
 Sinai Miklós 909
 Sóvári Soos Christof 926
 Spinoza 940, 953
 Sylvester János 909

 Szabó Károly 907, 941
 Szádeczky Lajos 979
 Szarvas Gábor 941
 Szatmári Károly 907
 Szathmár Némethi Mihály 928
 Székely István 909
 Szcenci-Molnár Albert 926
 Szentiványi Róbert 927
 Szepesy Gyula 940
 Szilágyi István 907
 Szinnyei József 941

 Tamás, Aquinoi Szt. 125, 700, 950
 Tapié, L.—V. 930
 Telegdi Miklós 909, 925—927, 929,
 933
 Tertullianus 475, 961
 Thaly Kálmán 913—914, 936, 979

 Theodosius császár 329, 952, 957
 Thuróczy János 909
 Thurzó György 909
 Tiberius császár 48
 Tilenus, M. Georgius 929
 Tillemont, Sébastien Lenain de 954
 Titus császár 805, 836, 924, 971
 Toland, John 953
 Toldy Ferenc 907, 912—913, 943
 Tolnai Gábor 911
 Tóth Béla 964
 Tótfalusi Kis Miklós 940
 Török István, enyingi 927
 Török István, telekesi 928
 Török János 908—909
 Turóczy-Trostler József 951

 Vacant 940
 Venus 723, 924, 971
 Vernage, E. F. 975
 Vespucci 909
 Verseggy Ferenc 908, 921
 Vespasianus császár 805, 924, 971
 Vergilius (Virgilius) 909

 Wetzler 940
 Wissowa, Georg 940

 Ziegler, Konrat 940
 Zolnai Béla 924, 930, 933—936,
 940, 942, 944, 946—948, 950,
 952, 954, 960, 970
 Zrínyi Dorottya l. Batthyány Bol-
 dicsárné
 Zrínyi Miklós (16. sz.) 926
 Zrínyi Miklós 909
 Zvonarits Mihály 909, 928

 Xavier Saint François 935

TARTALOMJEGYZÉK

Első szakasz	5
Ajánlás	7
Ennek a könyvnek Táblája	7
Második szakasz	261
Ennek a könyvnek Táblája	263
Harmadik szakasz	495
Ennek a könyvnek Táblája	497
Negyedik szakasz	689
Ennek a könyvnek Táblája	691
Jegyzetek	903
Az Epistolák kiadásáról	905
Kézirathagyomány	905
A kézirat sorsa	907
A kézirat írásmódja	914
Keletkezéstörténet	924
Mikes szövegében előforduló rövidítések	938
A tárgyi jegyzetek	942
Résumé	975
A képek jegyzéke	978
Névmutató	979

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

A szerkesztésért felelős: Somogyi Béla

Műszaki szerkesztő: Meznerics Mária

Burkoló és kötésterv Bogdán Hajnal munkája

Terjedelem: 61,5 (A5) ív + 20 oldal melléklet

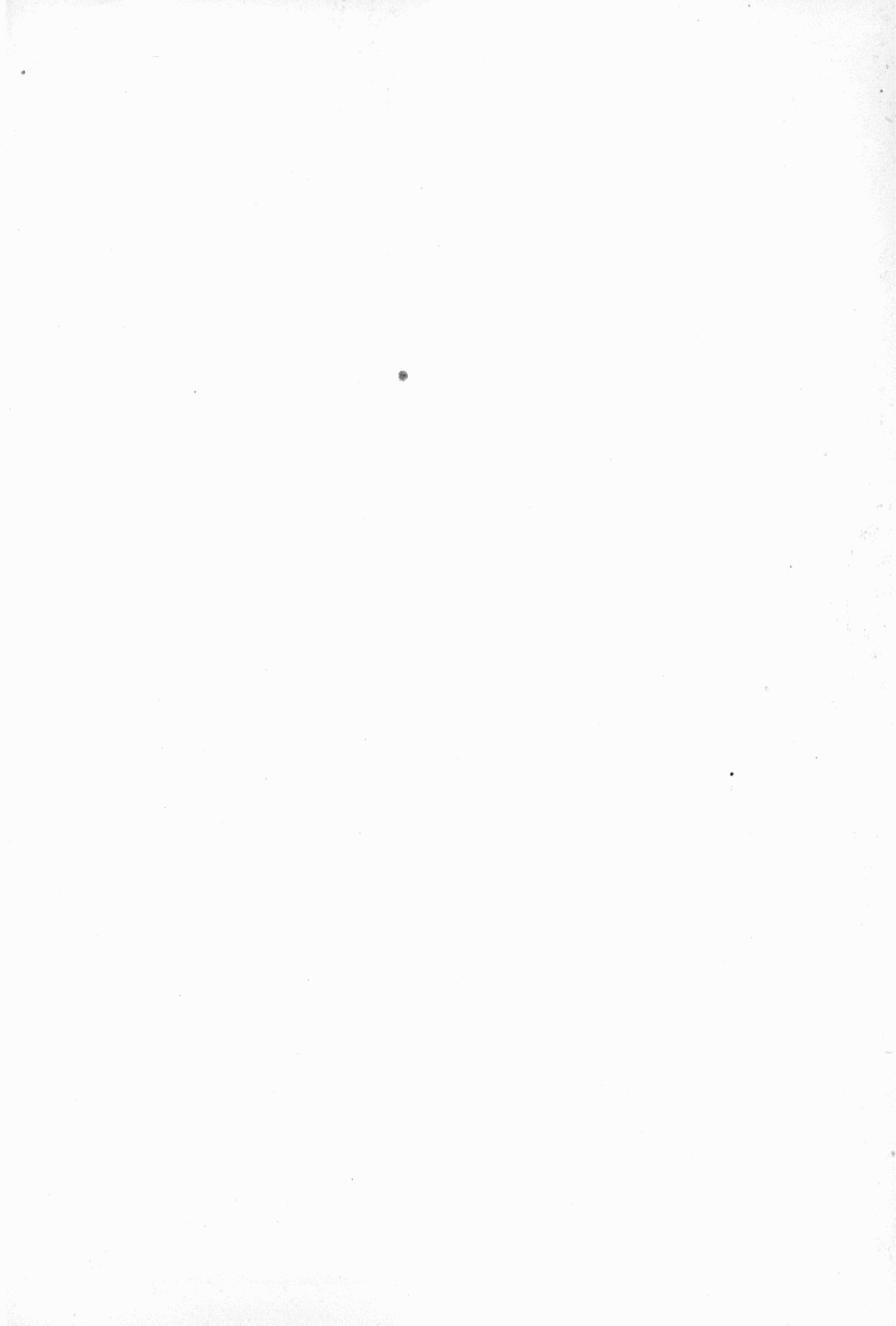
A kézirat beérkezett: 1966. XI. 16.

Példányszám: 1150. AK 186 k 6769

66.63120 Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bernát György

0 519000 147108
Bookline.hu Studio Antikvárium

0 519000 147108

Bookline.hu Studio Antikvárium

